

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(LATİN DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI**

**İ.Ö. I. YÜZYILIN 2. YARISINDA
ROMA SİYASİ YAŞAMINDA PROPAGANDA**

Yüksek Lisans Tezi

Rabia KAYAPINAR

Ankara-2013

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(LATİN DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI**

**İ.Ö. I. YÜZYILIN 2. YARISINDA
ROMA SİYASİ YAŞAMINDA PROPAGANDA**

Yüksek Lisans Tezi

Rabia KAYAPINAR

Tez Danışmanı
Prof.Dr.F. Gül Özaktürk

Ankara-2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(LATİN DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

**İ.Ö. I. YÜZYILIN 2. YARISINDA
ROMA SİYASİ YAŞAMINDA PROPAGANDA**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof.Dr.F. Gül ÖZAKTÜRK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

PROF.DR. F.GÜL ÖZAKTÜRK

PROF.DR. Ü.FAFO TELATAR

YRD.DOC.DR. HÜLYA BOYANA

İmzası

.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi ..14/06/2013.....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(18/06/2013)

RABİA KAYAPINAR

İÇİNDEKİLER

S.NO

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
KISALTMALAR.....	v

I.GİRİŞ

Propagandanın Tanımı.....	1
Propaganda Türleri.....	13
Propaganda Yöntemleri.....	19
İ.Ö. I. Yüzyılın 2. Yarisında Siyasi Propaganda ve Türleri.....	27

II. İ.Ö. I. YÜZYILIN 2. YARISINDA SİYASİ PROPAGANDA

İ.Ö. I. Yüzyılın 2. Yarisında Siyasi Ortam.....	52
Caesar: Genel Bir Bakış.....	56
Caesar:	
Propaganda Çalışmalarının İncelenmesi.....	61
Pompeius: Genel Bir Bakış.....	117
Pompeius:	
Propaganda Çalışmalarının İncelenmesi.....	119
Augustus: Genel Bir Bakış.....	140
Augustus:	
Propaganda Çalışmalarının İncelenmesi.....	142
Antonius: Genel Bir Bakış.....	199
Antonius:	
Propaganda Çalışmalarının İncelenmesi.....	201

SONUÇ

KAYNAKÇA.....	230
ÖZET.....	240
ABSTRACT.....	241

ÖNSÖZ

Özünde birini bir düşünceye yönlendirmek olarak tanımlanan propaganda, insanlar toplum halinde yaşamaya başladıklarından bu yana özellikle yöneticilere itaati kolaylaştırma amacıyla kullanılmıştır. Günümüzde de çeşitli araçlar kullanılarak yoğun biçimde propaganda yapılmaktadır. Roma'nın ise İ.Ö. I. yüzyılı iç savaşlarla doludur. Dolayısıyla propagandanın da en yoğun bu dönemde yapıldığı görülmektedir. Siyasi topluluklar yandaş kazanmak, yandaşlarını elinde tutmak için bol bol propaganda çalışmaları yapmışlardır.

Araştırmacılar, alanları ister Halkla İlişkiler isterse Siyasal Bilimler olsun, çeşitli görüşler ortaya atarak propagandanın tanımını yapmışlardır. Tüm araştırmacıların kabul ettiği ortak ve kesin çizgilerle sınırlandırılmış bir propaganda tanımı henüz yoktur; propaganda kavramına ise çeşitli açılardan yaklaşılmıştır. Daha açık bir biçimde anlaşılması için de türlerine göre sınıflandırılmıştır. Ama yapılan sınıflandırmalar, propagandanın başlangıcı 1622 alındığından olsa gerek, günümüzdeki ya da yakın tarihteki örnekler üzerinden ve yine bu örnekler anlatılarak yapılmıştır. Eskiçağ'da yürütülen propaganda çalışmalarını az ölçüde olsa da, konu edinen araştırmacılar ise bunu genel bir bakış açısıyla belirgin birkaç örnek vererek kısa bir kompozisyon biçiminde yapmışlar, ama ayrıntılarıyla inceleyip sınıflandırmamışlardır.¹ Yalnızca Jacques Ellul, *Histoire de la Propagande*² adlı yapıtında propaganda çalışmalarını Yunan dünyasından başlatmış ve bundan sonra Roma dünyasını da ele almıştır. Yazar, örnekleri genel olarak inceleyip bir başka

¹ Örneğin bkz. Evans, Jane DeRose, *The Art of Persuasion: Political Propaganda From Aeneas to Brutus*, University of Michigan Press, United States of America, 1992; Taylor, Philip M., *Munitions of the Mind: A History of Propaganda From the Ancient World To the Present Day*, Manchester University Press, Manchester and New York, 2003

² Ellul, Jacques, *Histoire de la Propagande*, Presses Universitaires de France, 1967

kitabında güncel örneklerle tanımladığı propaganda türlerine benzer biçimde sınıflandırmıştır. Bunların dışında Roma’da propaganda konusunda genellikle din, sikkeler, tapınaklar, sanat yapıtları incelenmiş ve edebiyatla ilgili olarak da şiirler göz önüne alınarak araştırmalar yapılmıştır. Eskiçağ’da propaganda çalışmalarının azımsanmayacak ölçüdeki varlığı ve bu konuda çağdaş çalışmaların azlığı bizi bu konuyu araştırmaya yönlendirdi.

Çalışmanın amacı, Roma’nın en çalkantılı döneminde yaşamış olan önemli yöneticilerin söze dayalı olarak yaptıkları propaganda çalışmalarını saptamak ve bunların ışığında propaganda türlerini belirli ölçüler uyarınca yeniden sınıflandırmaktır. Bunun için, bize bu dönem üzerine en güvenilir ve ayrıntılı bilgi verebilecek tarih ve biyografi yazarlarından Appianos, Dio Cassius, Suetonius ve Plutarkhos’un yapıtlarını ana kaynaklar olarak belirlenmiştir. Bu yazarlara ek olarak söz konusu döneme siyasi propaganda içeren konuşmalarının üslubuyla doğrudan etki eden Cicero’nun, çalışmamızda incelenen yöneticilerle ilgili olan söylevleri ve yine bu yöneticilerin, varsa, kendi yapıtları da incelenmiştir. Söz konusu yönetici Augustus olduğunda ise Vergilius, Horatius gibi ozanlar görmezden gelinemeyeceği için, genel hatlarıyla onların yapıtları da bu çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde propagandanın tanımı, türleri ve yöntemleri üzerine günümüz yazarlarının tanımları özetlenmiştir. Bu tanımlar aktarılırken genel olarak Eskiçağ örneklerinden de söz edilmiştir. İkinci bölümün başında, ilgilendiğimiz dönemin ana olayları ve nedenleri kısaca anlatılmıştır. Ardından ilgili dönemde yürütülmüş propaganda çalışmalarının türleri bir düzen içerisinde tanımlanmıştır. Son olarak da bu türlere göre Caesar, Pompeius, Augustus ve Antonius’un propaganda çalışmaları incelenerek çalışma tamamlanmıştır.

Tezimi hazırlarken her türlü konuda bana yardım eden ve yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. F. Gül ÖZAKTÜRK'e; düzeltmeler başta olmak üzere gereksinim duyduğum her konuda bana yardımcı olan ve sorduğu sorularla araştırmamın konusunu özümseyip farklı bakış açılarına sahip olmamı sağlayan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mehmet ÖZAKTÜRK'e; özellikle kaynak konusunda benden yardımlarını esirgemeyen ve çalışmam süresince beni destekleyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Çağatay AŞKİT'e teşekkür ederim.

RABİA KAYAPINAR

KISALTMALAR

App. : Appian

Suet. : Suetonius

Plut. : Plutarch

Lives:

Alex. : *Alexander*

Per. : *Pericles*

Alc. : *Alcibiades*

Caes. : *Caesar*

Pomp. : *Pompey*

Marc. Ant. : *Marcus Antonius*

Cic. : Cicero

Pomp. Yet. Hk. : *Pompeius'un Yetkisi Hakkında*

Caes. : Caesar

Cass. Dio : Cassius Dio

Dem. : Demosthenes

Ovid. : Ovidius

Verg. : Vergilius

<i>Ecl.</i>	:	<i>Eclogae</i>
<i>G.</i>	:	<i>Georgicae</i>
Hor.	:	Horace
<i>Od.</i>	:	<i>Odes</i>
<i>Epod.</i>	:	<i>Epodes</i>
Hdt.	:	Herodotos

I. GİRİŞ

Propagandanın Tanımı

Köken bakımından Latince *propagare* (pro-pangere) eyleminden gelmektedir.¹ İlk anlamı, filiz daldırma yöntemiyle üretmek, üremektir. Buradan hareketle diğer anlamları da üremek, çoğalmak, bitkinin bir bölümünün filizle büyümesi, üreme yoluyla bir soyun veya ailenin devam etmesi, sürdürmek, bir dönemin devam etmesini sağlamak, devam ettirmek, sınırları genişletmek, artırmaktır.² Latin Edebiyatı'nda başta Cicero olmak üzere Tacitus, Lucretius ve Ovidius gibi birçok yazar ve ozan bu sözcüğü yukarıda değindiğimiz gibi günümüzdeki anlamından farklı kullanmışlardır. Örneğin Cicero, eylemi aşağıdaki tümcesinde bir neslin yayılması, çoğalması anlamında kullanmıştır:

*"Constituenda iudicia, revocanda fides, comprimendae libidines, propaganda suboles, omnia quae dilapsa iam diffluxerunt severis legibus vincienda sunt."*³

Başka bir örnek vermek gerekirse; Tacitus, aşağıdaki tümcesinde eylemi, sınırlarını genişletmek, uzatmak, büyütme anlamında kullanmıştır:

*"Et pomerium urbis auxit Caesar, more prisco, quo iis qui protulere imperium etiam terminos urbis propagare datur."*⁴

¹ **Pro:** adv. ileriye, ileriye doğru; ileri ve dışarıya; alenen, herkesin gözü önünde; ileri ve uzağa; öne ve ileriye; ilerleme, üreme; erteleme; ileri ve aşağıya; baş aşağıya; yerine. **Pango, pangere, panxi, (pactum):** bağlamak, sabitlemek; yapmak, oluşturmak; yerleştirmek, anlaşıma sağlamak. Ayrıntılı bilgi için bkz. S. W. Smith & S. J. Lockwood, *Chambers Murray Latin-English Dictionary*, Cambridge University Press, 2005.

² *Oxford Latin Dictionary*, (Ed. by P. G. W. Glare), Oxford University Press, New York, 2005.

³ Cicero, *Pro M. Marcello Oratio*, VIII.

Kararlar gözden geçirilmeli, güven ortamı yeniden sağlanmalı, hırslar bastırılmalı, nesil yayılmalı, artık yıkılıp yokolmuş her şey sağlam yasalarla güçlendirilmeli.

Başka bir örnek olarak Lucretius, aşağıdaki dizelerde sözcüğün “üremek” anlamını yeğlemiştir:

“Huc accedit uti sine certis imbribus anni

laetificos nequeat fetus submittere tellus

nec porro secreta cibo natura animantum

propagare genus possit vitamque tueri; ...”⁵

Ovidius ise:

*“Ne me sperne, precor, tantum, Troiana **propago**; ...*”⁶

Türk Dil Kurumu *Büyük Türkçe Sözlüğü*’nde⁷ *propaganda* sözcüğü; bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca olarak tanımlanmıştır. Köken bilimsel açıdan tanımını yaptığımız bu kavramı, birçok araştırmacı da işlevine ve içeriğine göre tanımlamaya çalışmıştır. Örneğin Leonard W. Doob⁸, propaganda üzerine yapılan tanımlar toplandığında iki biçimde tanımlanmasının uygun olacağını söyler. Buna göre propaganda sosyolojik açıdan, (*Propaganda means sociologically:*)

⁴ Tacitus, *Annales*, XII, XXIII.

İmparator kentin (Roma) sınırını da imparatorluğu büyüten kişilere kentin (Roma’nın) sınırlarını da genişletme hakkının tanındığı eski bir gelenekle genişletti.

⁵ Lucretius, *De Rerum Natura*, I. 192-195.

Belli aralıklarla yağın yıllık yağmurlar olmadan toprak hoşumuza gidecek ürünler sağlayamaz ve dahası canlıların içinde bulundukları düzenden besin çıkarıldığı zaman türün üremesi ve hayatını sürdürmesi mümkün olmaz.

⁶ Ovidius, *Amores*, III.6, 65

Yalvarırım, Troia evladı, bu kadar ayrı koyma beni;...

⁷ <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

⁸ Doob, Leonard W., *Propaganda Its Psychology and Technique*, Henry Holt and Company, New York, 1935

a. Propagandacı bireyleri denetim altında tutmaya, yönlendirmeye ve biçimlendirmeye çalıştığı için bir toplumsal yönetim yöntemidir. (*A method of social control, for the propagandist attempts to "control", "convert", and "shape" individuals.*)

b. Propagandacının güdüsü "ilgili grup", "belirli öneri", "maddi veya başka türlü bir yarar" ve "reklam" gibi adlandırmalarla gösterilir. (*The interested motive of the propagandist is demonstrated by the appellations "friedliche Werbung," "interested groups," "particular proposal," "pecuniary or other advantage," and "Reklame."*)

c. Dahası bu eylem "tutarlı", "sürekli", "düzenli"dir, "büyük bir biçim" içindedir ve ilgi çeker. (*This activity, moreover, is "consistent," "enduring," "systematic," indeed in a "grossen Stil," and it attracts "favorable attention."*)

d. Somut olarak, bu eylem, propagandada kullanılan malzemenin "tarafli", "aldatıcı", "abartılı", "yetersiz", "ayartıcı", "yanlış yönlendiren", "tek tarafli", "kurnaz" olması ve "açık", "inandırıcı" olmaması sonucunda; "gizleme", "renklendirme", "yaratma", "çarpıtma", "başarısızca belirtme" ve "sindirme"den oluşur; başka bir deyişle propaganda "yorumlar", "yanlış bilgilendirmeler", "niyet gizleme", "yetenekli bir biçimde düzenleme" ve "gerçeği umursamama"dan oluşmaktadır. (*Concretely, the activity consists of "camouflaging," "coloring," "creating," "distorting," "failing to specify," and "suppressing," with the result that the material used in propaganda is "biased," "deceptive," "exaggerated," not "fair," "inadequate," "insidious," "misleading," "one-sided," not "plausible," and "subtle"; in other words, propaganda consists of "interpretations,"*

"misinformation," "smoke-screening," a "skillful marshalling," and an "indifference to truth" (to say nothing of indifference to "Richtigkeit").)

Psikolojik açıdan ise propaganda: (*Psychologically, propaganda connotes:*)

a) "Davranışlar"da, "inançlar"da, "yönetim"de, "eleştirel düşünme"de, "duygular"da, "saflık"ta, "düşünceler"de, "akıllar"da, "önyargılar"da, "insanların tepki verdiği resimlerde", "uygulamalar"da, "önyargılar"da, "hassaslık"ta, "ruh hali"nde, hatta "istek"te değişimi. (*A change in "attitudes," "beliefs," "conduct," "critical thinking," "emotions," "gullibility," "ideas," "minds," "opinions," "the pictures to which men respond," "practices," "prejudices," "sentiments," "state of mind," and even the "Wille."*)

b) "Öneri" ve "ikna" sözcüklerinin kullanımını ve "kendisi için başkasının aklını düzenlemenin sanatı". (*The use of "suggestion," "persuasion," and the "art of making up the other man's mind for him."*)

Bu açıklamaları yapan yazar, bunlardan yola çıkarak daha açık bir tanım ortaya koyar: Propaganda, ilgili bir birey tarafından bireylerden oluşan bir topluluğun tutumlarını öneri yöntemiyle değiştirmek, eylemlerini yönetmek için yapılmış düzenli bir girişimdir. (*Propaganda is a systematic attempt by an interested individual (or individuals) to control the attitudes of groups of individuals through the use of suggestion and, consequently, to control their actions.*)⁹

Jacques Ellul ise Amerikan yazarların Propaganda İnceleme Enstitüsü (IPA)¹⁰ tarafından verilen tanıma uyduklarını söyler. Bu tanıma göre, propaganda, bilinçli olarak bireyler veya topluluklar tarafından önceden hesaplanan sonuçlara ulaşmak

⁹ Doob, L. W., a.g.e., s. 74-76

¹⁰ 1937 yılında Kirtley Mather, Edward A. Filene ve Clyde R. Miller tarafından kurulan Propaganda İnceleme Enstitüsü (IPA-Institute for Propaganda Analysis) halka "propagandayı anlama" konusunda yardım etmeyi amaçlamıştır.

için ve psikolojik yönlendirme sayesinde öteki bireylerin veya toplulukların düşüncelerine ve eylemlerine etki etmek amacıyla oluşturulmuş düşüncelerin veya eylemlerin ifade edilmesidir. (*Propaganda is the expression of opinions or actions carried out deliberately by individuals or groups with a view to influencing the opinions or actions of other individuals or groups for predetermined ends and through psychological manipulations.*)¹¹

Propaganda İnceleme Enstitüsü'nde görev yapmış olan Alfred McClung Lee ise, propagandanın birçok insana hızlıca düşünce aktaracak bir biçimde anlatım-biçemleri kullanma olarak düşünülebileceğini söyler: “Çizgisel imgeler, müzik, gösteri ve sözüklerin birleşimi sayesinde propaganda insan topluluklarına etki eder... Genelde duyguyla doludur. Tümüyle ya da kısmen “doğru”, şaşırtıcı veya “yanlış” olabilir.” (*Through graphic symbols, music, pageantry, and combinations of words the propagandist makes impressions upon masses of people... They are frequently charged with emotion. They may be wholly or partially “true,” confusing or “false.”*)¹² Yazar bu tanımını toplamak amacıyla şunları söyler: “Daha resmi bir tanım sunmak adına, propaganda sözcüklerin, imgelerin, düşüncelerin, olayların ve kişiliklerin bir çıkarı, davayı, tasarımı, kurumu veya kişiyi kamunun gözünde ve aklında desteklemek ya da bunlara saldırmak niyetiyle kullanılmasıdır.” (*Propaganda, to offer a more formal definition, is the use of words, symbols, ideas, events, and personalities with the intention of forwarding or attacking interest, cause, project, institution, or person in the eyes and minds of a public.*)¹³

¹¹ Ellul, Jacques, *Propaganda the Formation of Men's Attitudes*, Tr. Konrad Kellen, Jean Lerner, Vintage Books, New York, 1965, s. xi-xii

¹² Lee, Alfred McClung, “The Analysis of Propaganda: A Clinical Summary”, *The American Journal of Sociology*, Vol. 51, No. 2 (Sept., 1945), p. 126

¹³ Lee, A. M., a.g.m., s. 127

Propaganda üzerine yapılan bu tanımlar ve incelediğimiz Eskiçağ örnekleri ışığında şöyle bir tanım yapmamız mümkündür: Propaganda, “propagandacı” olarak tanımlayabileceğimiz bir birey veya topluluk tarafından bir öğretiyi, düşünceyi, inancı, davayı, tasarımı, kurumu veya kişiyi tanıtmak, benimsetmek, desteklemek, yermek ya da tüm bunlara karşı hedef kitleyi kışkırtmak amacıyla, kamuoyu, toplum, halk, okur-yazar tanımlarından biriyle ifade edebileceğimiz, bireyler topluluğundan oluşan hedef kitlesinin davranışlarında, inançlarında, duygularında, önyargılarında ve yargılama sistemlerinde söz, yazı, imge, düşünce, olay, kişi, müzik, gösteri, rüya, kehanet, tanrısal işaret v.b. malzemelerle uygulanan bir yönetim aracıdır. Zaman zaman hedef kitlenin mantığına hitap etse de çoğunlukla bu kitlenin duygularını hedef alır. Kullanılan malzeme ise tümüyle doğru, kısmen doğru, çarpıtılmış, yanlış veya uydurulmuş olabilir.

Kavramın genel tarihçesine baktığımızda; *Propaganda* sözcüğünün ilk kez 1622 yılında kurulan *Sacra Congregatio De Propaganda Fide*'nin¹⁴ kuruluş metinlerinde günümüze kalacak bir terim olarak geçtiğini görürüz ve günümüzdeki anlamıyla en çok I. Dünya Savaşı sırasında kullanılmıştır. Ama bu durum, propagandanın bu dönemden daha önce de var olmadığı anlamına gelmez. Kavramca pek fazla bir değişikliğe uğramamış olsa da, yöntem, araç ve işleyiş bakımından giderek değişen propagandanın geçmişi yazılı tarih öncesine değin eskiye gitmektedir. İnsanlığın başlangıcından bu yana insan doğası, şiddeti, başarılı ve üstün olma dürtüsünü her zaman değişik biçimlerde de olsa içinde barındırmıştır; bu duygular ve şiddet ise çoğu kez beraberinde çatışma, çarpışma ve savaş gibi araçları yaratmış ve kullanmıştır. Çoğu kez de silahların yapamayacağını sözler, yazılar hatta

¹⁴ Kilisenin Protestan reformuna karşılık insanlara dini öğretme amacıyla toplamış olduğu heyet.

resimler yapmış ve propagandanın bu gücünü keşfeden kişilerin, genelde yöneticilerin, kitleyi daha sağlam bir biçimde etki altına almasını olası kılmıştır. Örneğin Louvre Müzesi'nde sergilenmekte olan Akbabalar Steli (İ.Ö. 2460), Lagash kentinin yöneticisi Eannatum'un Umma kentine karşı kazandığı bir savaşı ve sonrasında yapılan dini bir töreni anlatır. Bir tarım arazisinin neden olduğu bu savaşta Eannatum yengi kazanır ve Umma kentinin komutanı, savaştan sonra tanrısız cezadan korktuğu için, asla Lagash kentinin sınırları içerisine girmeyeceğine yemin eder. İşte bu yengiyi konu alan stel iki yönden, söylene bilim ve tarihsel açıdan, ele alınır: Söylene bilim açısından incelendiğinde stelin bir tarafında bir erkek figürü sağ elinde bir gürz, sol elinde ise tanrı Ningirsu¹⁵ ile özdeşleştirilen bir *anzu*¹⁶ tutar biçimde betimlenmiştir, bunun altında bir ağın içerisinde birçok çıplak erkek bulunmaktadır. Daha da aşağılara bakıldığında ise küçük bir dişi figürünün omuzlarından ağlar çıkmaktadır. Bu figür ile de tanrıça Ninhursag¹⁷ özdeşleştirilmiştir. Yalnızca söylene bilim açısından düşünüldüğünde bile Eannatum'un propagandası oldukça açıktır: Eannatum'un yengi kazanmasını sağlayan tanrılardır ve bu yüzden ona hem korku hem de saygı duyulmalıdır. Seçtiği tanrılar, tanrılarının imgeleri ve nitelikleri Eannatum'un gücünü daha da artırmıştır. Tarihsel açıdan incelendiğinde ise stelin öbür tarafında Eannatum ve peşi sıra gelen askerleri ile ayaklarının altlarındaki düşmanları ve gökyüzündeki akbabalar betimlenmiştir. Eannatum bir yengi kazanmış ve bunu böylesi bir propaganda yoluyla sunarak yengisini olağanüstü kılmıştır.¹⁸

¹⁵Sümer-Babil yağmur, sulama ve verimlilik tanrısı; isminin anlamı "Girsu kentinin efendisi"dir, imgesi aslan başlı kartaldır.

¹⁶Kuş tanrıça Siris'in oğlu, yarı insan yarı kuş olarak ya da aslan başlı kartal olarak betimlenir.

¹⁷Sümer mitolojisindeki ana tanrıçadır.

¹⁸Taylor, Philip M., *Munitions of the Mind*, Manchester University Press, Manchester ve New York, 2003, s. 19-24

Philip M. Taylor'ın aktardığına göre Akad kralı Sargon (İ.Ö. 2270- İ.Ö. 2215) ve torunu Naramsin (İ.Ö. 2254- İ.Ö. 2218) tanrısal kişiliklerini vurgulamak için adlarının önüne bir yıldızın adını koyarlarmış.¹⁹ Ünlü Naramsin steli²⁰ de Naramsin'i boynuzlu miğferi ile bir tanrı-kral olarak göstermiştir. Bu örneklerde de görüldüğü üzere propaganda çalışmalarında en çok kullanılan malzeme olan din, her zaman insanların boyun eğmesini, boyun eğmekten öte bu propagandayı yapan yöneticiye karşı, kolayca yok olmayacak bir sevgi göstermelerini sağlamıştır. Bu, yöneticinin halk üzerindeki yönetim gücünü sağlamlaştırmış; devletin yönetimini kolaylaştırmıştır. Çünkü ya tanrılar onun yanındadır ya o, tanrıların seçtiği bir kraldır ya da tek başına o, tanrıdır. Şimdi nasıl olur da dindar bir insan, inancına ters düşmeden böylesi bir açıklamanın ışığında yöneticiye karşı gelebilir?

Yönetici, sahip olduğu ülkenin topraklarını genişletmek amacıyla ülkeyi sıkıntıya sokacak bir savaşa girebilir; halkın, yöneticinin isteğine kayıtsız şartsız boyun eğmesi ve savaşın sonucu ne olursa olsun başlarına gelenlerin tanrılarının isteği olduğunu düşünmesi ise yine dinin propaganda aracı olarak kullanılması sayesinde olur. Genel inanç uyarınca tanrılar, kehanetler ya da işaretler yoluyla insanları uyarırlar. Savaş öncesi pek çok yönetici tanrılara adak adar ve tanrılarının isteğini bu adaklar sayesinde okunan ve çoğunlukla yöneticinin lehine yorumlanan bir kehanetle arzularını gerçekleştirmeye çalışır. Böylece yöneticinin insani amaçları tanrısal isteklerin arkasına gizlenmiş olur, böylece halkın genelde bu nedenle yöneticiyi desteklemesi sağlanır. Kabul görmek isteyen yöneticiler de bu amaçla halkın

¹⁹ Taylor, P. M., a.g.e., s. 19-24; Taylor, bu yıldızların isminden söz etmemiştir: *Both Sargon I (c.2276-2221 BC), who United his Semite from Akkad with the Sumerian city-states into a single empire, and his grandson Naramsin (c.2196-2160), known as King of the Four Quarters of the World, placed the name of a star before their names to symbolize their divine character.*

²⁰ Şu an İstanbul'daki Eski Şark Eserleri Müzesi tablet arşivinde yer almaktadır.

duyguları, düşünceleri, yaşam tarzları ve yine inançları doğrultusunda hareket eder ve bunları malzeme olarak hiç çekinmeden kullanırlar:

“...Painaia demosunda Phya adında boyu dört önkoldan üç parmak kısa²¹ ancak diğer bakımlardan güzel bir kadın vardı: Bu kadını zırhla donattılar, bir savaş arabasına oturtup son derece inandırıcı gözükebilecek biçimde nasıl davranacağını öğretiler ve ulakları önden gönderip kente girdiler: Kent merkezine ulaştıklarında söylemeleri emredilen şeyleri söylediler, dediler ki: “Atinalılar, içtenlikle Peisistratos’u karşılayın, Athena insanlar içinde en çok saygı duyduğu bu adamı kendi şehrine getiriyor.” Dolaşarak bunları söylediler: Athena’nın Peisistratos’a eşlik ettiği söylentisi kentlere hiç gecikmeden ulaştı ve bu kadının o tanrıça olduğuna inananlar kentte bu ölümlüye kurban kestiler ve Peisistratos’u karşıladılar...”²²

Herodotos’un bize aktardığı bu hile örneği, dinin ve inancın nasıl kurnazca propaganda aracı ve malzemesi edilebileceğini ve propagandanın gerçeğine uygun olarak nasıl yapıldığını, yani bir düşüncenin nasıl yayılabileceğini çok açık bir biçimde gösterir. Bu olayı aktarmadan önce Herodotos’un olay hakkında bize aktardığı kendi düşünceleri ise dikkate değerdir:

“...Peisistratos bu öneriyi kabul edip de bunun koşulları üzerinde anlaşınca, dönüşü için benim de budalaca bulduğum (Çünkü Yunan soyu daha akıllı oldukları ve saflıktan kurtuldukları için, daha eski yabancı soydan ayrıldı) bir plan yaptılar, bunlar bilgelik bakımından Yunanlılar arasında ilk oldukları söylenen Atinalıların gözleri önünde böyle bir plan yaptılar.”²³

²¹ Metrik sisteme çevrildiğinde yaklaşık olarak 180 santimedir. Bkz. Herodotus, *Herodotus with an English Translation*, Tr. A. D. Godley, Harvard University Press, 1926

²² Herodotos, *Historiai*, I. 60, 4-5.

²³ Hdt., a.g.e., I. 60, 3.

Herodotos, Peisistratos'un bu düzenine Yunanlıların inanmış olmasına akıl sır erdiremese de, bu örnek ve sonucu propagandanın ne denli etkili olabileceğinin adeta bir kanıtı gibidir. Peisistratos, dini sömürerek kolaylıkla yapılan propagandanın gücünü gerçekten kavramış olacak ki, Atina'nın kurucu tanrıçası olan Athena'nın peşini hiç bırakmamıştır: Onun için tapınak diktirmiş, tiranlığı boyunca sikkelerde o resmedilmiştir.

İnsan kendi doğasını, buradan hareketle karşısındaki insanların ruhsal durumlarını keşfettikçe, toplum haline gelmeye başladıkça ve düşüncelerini yayabilecek araçlar gelişip çoğaldıkça yapacağı propaganda da bunlara orantılı olarak gelişmiştir. Kendini överek yaptığı propagandaya, karşı tarafı aldatarak yaptığı propagandayı da eklemiştir. Örneğin İ.Ö. 480 yılında gerçekleşmiş olan Salamis Savaşı'nda durumun gittikçe kötüleştiğini gören Atina donanmasının komutanı Themistokles, yanlış bilgilendirme olarak da adlandırabileceğimiz bir propaganda hilesi kullanmıştır: "Kserkses'in sahip olduğu Yunan birlikleri her an ayaklanabilir" biçiminde bir söylentiye, sanki Kserkses'in kaynaklarından çıkmışcasına yaymıştır. Bu habere dayanarak, Kserkses de kendi filosunun yarısını bu sözde ayaklanacak olan birliklerle uğraşınlar diye görevlendirmiştir. Themistokles ise planının işe yaradığını görünce bu yanlış bilgilendirme hilesini sürdürmüş ve böylece savaşı Atina'nın lehine çevirmiştir.

Propaganda Büyük İskender ile birlikte iyice sistemli hale gelmiş gibi gözükmektedir. İskender'in doğuşu ve babasının kimliği hakkında anlatılan öyküler annesi tarafından geliştirilip, tarihçiler tarafından süslenmiştir ve İskender de bunları kullanmayı bilmiştir: Yararlanmak istediği söylenceye göre gerçek babası Zeus'tur, bu da onu soy bakımından Herakles'e bağlar. Bilindiği üzere Amphytrion

seferdeyken, Zeus onun kılığına girerek eşi Alkmene ile birlikte olmuştur. Sonra gerçek Amphitryon savaştan dönmüş ve o da Alkmene ile birlikte olmuştur. Bu birleşmelerden doğan ikiz çocuklardan biri Amphitryon'dan olma Iphicles, ötekisi ise Zeus'tan olma Herakles'tir. Bu yüzden Herakles'in iki babası vardır: biri ölümlü bir kral Amphitryon, diğeri ise tanrıların tanrısı Zeus. Bu hikâyeler propagandanın ana malzemesi olsa da bunu asıl sağlamlaştıran İskender'in olanaksız gibi görünmesine karşın başardığı seferlerdir. Örneğin birçok kenti kendi egemenliğine aldıktan sonra Tyre'den tapınaklarında kendi atası Herakles'e kurban kesmek için izin ister, bu konuda izin alamayınca kente saldırmaya karar verir. Tyre karadan ulaşılabilir durumda olmadığından İskender kısa zamanda kendisine başarı getirecek bir yöntem düşünür: Kenti, inşa ettirdiği bir geçitle 7 ay gibi kısa bir sürede ele geçirir. Bu düşünceyi de ona Herakles vermiştir. Şöyle ki, kuşatma sırasında sıkıntıya düştüğü bir zamanda geceleyin bir rüya görür. Rüyasında Herakles sağ kolunu tıpkı İskender'in inşa etmeye çalıştığı geçite benzer bir biçimde kente uzatmıştır. Kısacası İskender başarı kazanırken propaganda yapmış ve böylece başarısını olduğundan güçlü kılmıştır. İskender yönettiği ya da etki altına almak istediği ya da yenmek istediği toplumların psikolojilerini anlamış ve propagandasını bu yönde geliştirmiş ya da değiştirmiştir: İskender ne zaman krallar kralı olur, işte o zaman Yunanlıların taptığı bu tanrıya ilgisini azaltır. Makedonyalılarla Persleri kaynaştırıp birleştirmek amacıyla son Pers kralı Darios'un kızı Barsine ile evlenir, komutanlarından 80'ininin soylu Pers kadınlarıyla ve birliklerinden birçok askerin Persli kadınlarla evlenmelerini sağlar.

Siyaset, içinde propagandayı barındırmıştır. İster demokrasiye yakın bir yönetim olsun, ister monarşi olsun, her yönetim ya da her yönetici bir biçimde

propagandaya gereksinim duymuştur. Çünkü yöneten kişinin yeri geldiğinde desteğe, yeri geldiğinde kabul görmeye, yönetimini halkının gözünde güçlendirmeye; yönetilenin ise istenen yardım ve desteği vermesi için ikna olmaya gereksinimi vardır. Propaganda her zaman bütünüyle bir yalan, bir kandırmacadan ibaret değildir. Gerçek anlamı da işlevi gibi kurnazcadır. Propaganda gerçeği olduğu gibi söylemez; ya olduğundan güzel ya da çirkin gösterir ki, kişilerin duygularını harekete geçirsin. Propagandacının amacı zarar vermek olduğunda yaptığı propaganda bardağın boş tarafını, amacı desteklenmek olduğunda bardağın dolu tarafını gösterir. Her zaman madalyonun öbür yüzü vardır. Bu düşünce yapısına örnek vermek gerekirse; Caesar'ın sahip olduğu unvanlardan da söz etmiş olan iki tarih yazarını ele alalım. Suetonius şöyle anlatır:

“Yine de yaptığı öbür işler ve söyledikleri, tüm bu iyi niteliklerini gölgede bırakır, öyle ki gücünü kötüye kullandığı ve öldürülmeyi hak ettiği düşünülmektedir. Çünkü yalnız çok fazla onur elde etmekle kalmadı; örneğin sürekli consullüğü, yaşam boyu dictatorluğu, kamu ahlakının censorluğunu, ayrıca Imperator unvanını, “Vatanın Babası” lakabını elde etti;...kendisine daha fazla ayrıcalık tanınmasına da insana özgü bir eğilimle ses çıkarmadı;...kısacası keyfine göre almadığı ve vermediği görev kalmadı.”²⁴

Aynı olayın yorumunu bir de Dio Cassius yapar:

“Caesar kimi zaman kendisine atfedilen unvanları gerçekten hak ettiğine inanarak kabul etmekle çoğu zaman hata yapmıştır, ama en suçlu olanlar onun hak

²⁴ Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, Çev. Fafo Telatar-Gül Özaktürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, I, LXXVI.

ettiği onurları ona verdikten sonra kendi verdikleri onurlar için onu suçlayanlardır.”²⁵

Bu yazarlar bu yorumları yaparak yalnızca görüş bildiriyor olsalar bile, tek bir olay değişik bakış açılarından yansıtarak propagandanın nasıl işlediği üzerine örnek vermişlerdir. Her ikisi de aynı konudan söz etmektedirler. Ama arada büyük bir fark vardır: Suetonius Caesar’ın elde ettiği bu onurları kabul etmesinin insana özgü bir zayıflık olduğunu ve Caesar’ın bunu yaptığı için suçlu olduğunu söylerken, Dio Cassius, Suetonius’un da söylediği bu zayıflığın bir hata olduğunu kabul etmekle birlikte buradaki asıl suçlunun ona “hak ettiği” bu onurları verip de sonra bunları kabul ediyor diye suçlayanlar olduğunu söyler. Suetonius’a göre bu onurları Caesar’ın hak ettiğini düşünen bir tek Caesar’dır; oysa Dio Cassius’a göre Caesar bu onurları hak etmiştir, bu yüzden insanlar ona bu onurları vermiştir.

Propaganda Türleri

Propaganda, tanımlanması zor olsa da, birçok insan tarafından kabaca bilinen bir kavramdır. Tanımı gibi sınıflandırılması da zordur; bu nedenle birçok yazar değişik biçimlerde propagandayı sınıflandırmıştır. Örneğin Leonard W. Doob yapıtında²⁶ propagandayı öncelikle iki türde inceler:

- 1) **Kasıtlı yapılan propaganda:** Propagandacının her zaman bir amacı vardır ve bu amacı elde etmek için yürüttüğü tüm etkinlikler propagandadır. Propagandacı bu amacının tümüyle bilincinde olarak çalıştığı zaman, kendisinin yaptığı propaganda “kasıtlı yapılan propaganda” kapsamına girer.

²⁵ Cassius Dio, *Dio’s Roman History*, The Loeb Classical Library, London, New York, 1914, XLIV, 3

²⁶ Doob, L. W., *Propaganda Its Psychology and Technique*, Henry Holt and Company, New York, 1935

- 2) **Kasıt olmadan yapılan propaganda:** Bu türe verilebilecek en uygun örnek, bir eğitimci ve bir propagandacının karşılaştırması olacaktır. Örneğin bir öğretmen yaptığıının bilincinde olmadan herhangi bir tarih kitabında yazan milliyetçi bir söylemi öğrencilerine aktardığında, bilmeden propaganda yapmış olur. Oysa propagandacı, propaganda yaptığıının bilincindedir.

Doob, daha sonra propagandayı üçe ayırır:

1. **Açıklanmış propaganda:** Bu türde, propagandacı kendi amacını dolaysız bir önermeyle kişilerin anlamalarını sağlar. Propaganda ve amacı bellidir.
2. **Geç açıklanmış propaganda:** Bu türde, propagandacı tedbirli davranır ve kişilerde amacıyla ilgili duyguları uyandırdıktan sonra amacını açıklar.
3. **Saklanmış propaganda:** Propagandacı amacını belli etmekten kaçınır ve istediği yönde harekete geçen duyguları, dolaysız önermelerle gerçek amaca insanları önceden hazırlayacak olan tutumla birleştirir.

Yine Doob yapıtının devamında ana başlık altında başka bir propaganda türünden daha söz eder: Karşıt propaganda. Propagandacı kendi amacı konusunda başarıya ulaşamadığı zaman, istediklerini anlatamadığı zaman bu propagandayı yapar ve rakibine saldırır.

Başka bir kaynağımız olan, Jacques Ellul propagandayı sınıflandırma konusunda oldukça sistemli gözükmetedir. Yapıtında²⁷ propagandayı ikişerli maddeler halinde dörde ayırır. Sınıflandırmasını şu biçimde özetleyebiliriz:

²⁷ Ellul, Jacques, *Propaganda the Formation of Men's Attitudes*, Tr. Konrad Kellen, Jean Lerner, Vintage Books, New York, 1965

1. **Sosyolojik ve Politik Propaganda:** Jacques Ellul'e göre, politik propaganda hükümet, parti, yönetim gibi topluluklar ya da kral, imparator gibi tek başına yönetici olan kişiler tarafından halkın düşüncesinin olumlu ya da olumsuz yönde değişmesi amacıyla yapılır. Seçilen yöntem bilinçli seçilmiştir ve her türlü şey hesaplanmıştır. Politik propaganda kısa zamanda sonuç getirecek şekilde tasarlanır, buna karşın sosyolojik propaganda uzun bir süreçtir ama politik propagandadan daha etkilidir. Çünkü kişi aşılacak istenen düşünceyi sosyolojik propaganda yoluyla alışkanlık haline getirir ve çoğu kez de bunun propaganda olduğunun bilincinde olmadan bunu yapar: Bu açıklamalar ışığında verilebilecek en açık örneğin sinema filmleri ya da televizyon dizileri olduğu kanısındayım. Çünkü film ya da dizilerde kişiyi etkisi altına alması gereken düşünce ilgi çekici unsurların içine karışmıştır. Sinema filmleri, televizyon dizileri de birçok insan tarafından incelenmesi gereken yapıtlar olarak değil de birer eğlence aracı olarak görüldüğü için, kişi bunları seyrederken en zayıf konumundadır. Böylece yapılan propaganda hiçbir karşıt güçle karşılaşmaksızın hedef kitlesine ulaşır. Jacques Ellul'e göre, sosyolojik propaganda özellikle yaşam biçiminde etki yaratır: Yunanlıların ya da Romalıların yeni fethettikleri yerlere koloni halinde asıl yurttaşlarını göndermesi çok başarılı bir sosyolojik propaganda örneğidir. Yeni fethedilen bir yere giden özbeöz Romalı beraberinde yaşam tarzını, kültürünü, gelenek göreneklerini, konuşma tarzını, dilini ve dinini de götürür. Oranın yerli halkı ise farkına

varamadan tüm bu özelliklere bürünmeye başlar (*assimilatio*). Ellul, politik ve sosyolojik propagandaları karşılaştırırken uzun bir süreç gerektiren sosyolojik propaganda bu yönüyle herhangi bir bunalım döneminde gerekli etkiyi hemen sağlayamadığını, bu yüzden kısa zamanda sonuç verecek bir propaganda yapmak isteyen kişinin ana tercihi olmadığını anlatır. Bu durumda bu türü propagandacı daha çok birleştirici, siyasi, kışkırtıcı gibi asıl yapılan propagandayı destekleyen bir alt propaganda türü olarak kullanır. Tüm propaganda türleri içerisinde en masum görünen ama en çok zarar/yarar veren propaganda sosyolojik propagandadır, çok zaman alsa da en kolay uygulanabilen propaganda türüdür. Eldeki tüm olanakları son damlasına kadar kullanır, malzemesi boldur.²⁸

2. **Kışkırtma ve Birleştirme Propagandası:** Ellul'ün de hemfikir olduğu üzere, kışkırtma propagandası tek başına en çok kullanılan propaganda türüdür; nefret, öfke, kızgınlık, kırgınlık gibi olumsuz duyguları rahatlıkla kullanabildiği ve de bu olumsuz duygular hedef kitle arasında kolayca yayılabildiği için, iletişim araçlarına en az gereksinim duyan propagandadır denilebilir. Ellul'e göre, kışkırtıcı propaganda son derece yıkıcı olabilir, bir parti tarafından var olan düzeni yıkmak için kullanılabilir. Amacı çoğunlukla isyan ya da savaş çıkarmaktır. Hız, kışkırtma propagandasındaki olumsuz duygu ve düşüncelerden sonraki en önemli öğedir. Eğer genelde olması gereken hıza kısa bir zamanda ulaşılamazsa, amaç için duyulan coşku yerini

²⁸ Bkz. Ellul, J., a.g.e., s. 62-70

umutsuzluğa bırakabilir. Birleştirme propagandası ise kışkırtma propagandasının tersine ortak özellikleri ortaya çıkararak nefret, öfke, kızgınlık gibi olumsuz duyguların karşıtlarını kullanır. Sosyolojik propagandaya çok benzer, dolayısıyla uzun süreçli bir propaganda türüdür denebilir. Kişinin sabit bir ruh hali içerisinde kalmasını, mevcut düzene göre düşüncelerinin ve davranışlarının şekillendirilmesini amaçlar. Kalıcı olmak zorundadır, kişi kendi başına bırakılmamalıdır. Her propaganda türünde olduğu üzere kışkırtma ve birleştirme propagandası da az eğitilmiş, eğitimsiz, düşünmeyi sevmeyen, düşünmeyen, dünyada olan bitenle ilgilenmeyen bireylerin çok daha kolay maruz kaldığı propaganda türüdür. Kısacası bu iki propaganda türü en ilkel propaganda türüdür. Çünkü bir amaç uğruna birilerini, bir şeyi kötüleme ya da yine bir amaç uğruna birileriyle birleşme insanların doğasında, ruhunun en derinliklerinde bulunur.²⁹

3. **Dikey ve Yatay Propaganda:** Dikey ve yatay propaganda, kavramsal açıdan sağladığı görselliği tam anlamıyla içinde barındırır: Dikey propaganda, çoğu propagandada olduğu gibi, bir lider, bir yönetici, bir kral, yani toplum içerisindeki geri kalan herkesten daha üstün bir konumda bulunan kişi tarafından yapılır. Yatay propaganda ise daha eşit ortamlarda, yani kişilerin hiçbirinin ayrıcalığının, üstünlüğünün olmadığı, konumca herkesin eşit olduğu bir toplumda yapılır. Toplum içindeki her bir birey öteki bireylerin düşüncelerini biçimlendirmek

²⁹ Bkz. Ellul, J., a.g.e., s. 70-79

ister; ama hepsi topluluk halinde her bir bireyin doğruyu bulmasına yardım eder. Jacques Ellul bu propaganda için “aile” yi örnek gösterir: özel, farklı yaş grupları, cinsiyetleri ve meslekleri olsa da aynı türden bir grup.³⁰

4. **Mantıklı ve Mantıksız Propaganda:** Mantıkla yapılan propaganda gerçekten bilgilerle doludur, gerçeğe en yakın propagandadır: Örneğin reklamların çoğunda istatistiksel bilgiler verilir; bu bilgilerin gerçekliği çeşitli kurumlar tarafından kontrol edildiği için, reklam gerçeklere dayanmalıdır; ama yine de bir propagandadır. Örneğin piyasada dört çeşit deterjan markası vardır: X, Y, Z, T. X markası reklam çekmek istediğinde, kendi özelliklerini anlatarak seyircinin, yani olası müşterinin, karşılaştırma yapmasını ve kendisini seçmesini sağlamaya çalışır. Dört marka da kirleri çok iyi çıkarır ama üçü, yani X, Y ve Z, ileri bir teknoloji sayesinde “ötekilerinden” daha derinlemesine işler, dolayısıyla daha iyi sonuç verir. Reklamcı, yani propagandacı, X’in özelliklerinden ötekisini anlatır: Çok güzel bir kokusu vardır. Bu özellik Z markası da elenir. Sıra seçilmesi gerekeni belirleyecek son özelliğe gelir: X markası diğer markalardan daha ucuzdur. Tabii ki bu özellikler çeşitli yöntemlerle bezenir: tekrarlanan sözcükler, kişilerde istenilen etkinin bırakılmasını sağlayacak renkler, *jingle* denilen kısa ama etkili şarkılar vb. Eskiçağ’dan örnek vermek gerekirse, Augustus’un *Res Gestae*’ı mantıklı propaganda sayılabilir. Yapıtında kendi yaptığı işleri sayısal

³⁰ Bkz. Ellul, J., a.g.e., s. 79-84

olarak anlatan Augustus'un kendi propagandasını yaptığı açıktır. Mantıksız propaganda kişinin sahip olduğu düşünceleri, duyguları harekete geçiren propagandadır. Bunun için verilebilecek en güzel örnek ise toplumun inancına yönelik yapılan çalışmalardır. İnanç, tümüyle soyut olduğu için somut şeylerle yıkılması pek de olası değildir. Kişi, din konusunda inandığı şeye akılla değil de gönülle bağlı olduğundan çoğunlukla gösterilen karşıt delillere aldırış etmeden inancını devam ettirmeye eğilimlidir; çünkü yaşamdan sonra ne olacağını bilemediği için yaşamdan sonra olanları anlatan kişi/kişiler ya da kitap/kitaplara inanır ve olası bir ceza, acı, sıkıntı durumundan kaçır. Zaten insan her zaman haz peşinde koşar, doğasında bu vardır. Tüm bu nedenler yüzünden diğer propagandalar kadar, hatta kimi zaman onlardan daha da etkilidir.³¹

Propaganda Yöntemleri

Propaganda İnceleme Enstitüsü başta olmak üzere birçok yazar propaganda yöntemlerini sınıflandırmaya çalışmıştır. Örneğin Henry T. Conserva, *Propaganda Techniques*³² adlı yapıtında birçok yöntemi örnekleriyle anlatır. Ama biz Alfred McClung Lee'nin yaptığı sınıflandırmayı, Conserva da dâhil birçok yazar tarafından en çok aktarılan yöntemler oldukları için aktarmayı uygun gördük. Lee, propaganda hakkında beş yaklaşımdan söz eder. Bunlar, toplumsal yaklaşım (*societal approach*), sosyo-psikolojik yaklaşım (*socio-psychological approach*), iletişim araçları

³¹ Bkz. Ellul, J., a.g.e., s. 84-87

³² Conserva, Henry T., *Propaganda Techniques*, Authorhouse, 2003

yaklaşımı (*communicatory approach*), psikolojik yaklaşım (*psychological approach*) ve teknik yaklaşımdır (*technical approach*).

Toplumsal yaklaşım kısaca şunları içerir:

a) Araştırmacı öncelikle propagandaya yol açan olasılığı, bunun altında yatan sosyal gerilim ve çatışmaların doğasını keşfetmelidir. (*The investigator should discover first, to the extent possible, the nature of the underlying social tensions and struggles that have given rise to the propaganda.*)

b) Sonrasında, olabildiğince çabuk kimin kimle çatıştığını ve ne için çatıştığını belirlemelidir. (*He should then determine who is fighting or competing with whom and for what purposes, as nearly as this can be done.*)

c) Çatışmada ortada olan sorun dikkat dağıtıcı mı yoksa ana sorun mu? (*Is the apparent issue in the struggle a distractive or a fundamental one?*)

d) Her bir propagandacı hangi çatışmalarda ve gerilimlerde yer aldı. (*In what other conflicts or tensions have these particular propagandists become involved?*)

Sosyo-psikolojik yaklaşımda ise propagandacı şu soruların yanıtlarını bulmalıdır:

a) Propagandacının başvuracağı ve önerilerini sunarken kullanacağı gelenekler, töreler, ahlaki ülküler ve duygular nelerdir? (*What are the folkways, mores, moral idealizations, and sentiments to which the propagandist is attempting to identify his proposals?*)

b) Bu gelenekler, töreler, ahlaki ülküler ve duygular şimdi de yeteri kadar insanın aklında var mı ya da propagandacının çabalarının etkisini yok edecek derecede değişmişler mi? (*Do such folkways, mores, moral idealizations, and*

sentiments now exist in the minds of enough people, or have they changed to an extent that may counteract the effectiveness of the propagandist's efforts?)

c) Daha başka hangi ortak psikolojik durumlara başvurur? Bunları etkili olarak kullanabilir mi? *(To what other common psychological patterns does he appeal? Can he use them effectively?)*

d) Tüm bu başvuruları yaparken, propagandacının başarmayı amaçladığı nedir? Çabası kimin çıkarları doğrultusundadır? *(In making such appeals, what is the propagandist attempting to accomplish? With whose interests is his effort in line?)*

Lee, İletişim araçları yaklaşımını şu biçimde özetler:

a) Uygun olan araçların herkesin ulaşabileceği durumda olma olasılıkları nedir? *(What is the publicity potential of the available mediums?)*

b) Propagandacılar ne ölçüde bu araçları genişletebilir ve ne ölçüde bu araçların sayısını ve önemini genişletebilir? *(To what extent can the propagandists enlarge and to what extent are they extending the number and importance of the mediums?)*

c) Söz konusu araçların kullanımının masraflarını nasıl karşılayabilir? *(How is the use of the mediums being financed?)*

d) Uygun olan araçların kullanım şartları nelerdir? Bu şartlar ne kadar belirgindir? *(What are the policies of the available mediums? How significant are these policies?)*

e) Propagandacı bu araçlardan ne kadar iyi yararlanıyor? Öteki bir deyişle bu araçların gerçek dinleyicileri olası dinleyicileri de kapsıyor mu? *(How well are the*

propagandists using the mediums? In other words, does their actual audience absorb all the potential audiences?)

Lee, Psikolojik yaklaşımda ise aşağıdaki ilkeleri belirlemiştir:

a) Sosyal çatışmaların ve bunların sonucu olan propagandalar ihtiyaç duydukları kendilerini ifade etme durumunu seslenmelerinde, sözlerinde ve etkinliklerinde bulan kişilik türlerini çeker. (*Social struggles and their resulting propagandas attract personalities of types that find needed self-expression in their appeals, promises, and activities.*)

b) Böyle çekilen kişilik türleri bunun karşılığında eylem boyunca hissedilen güç ve sınırlara sahip olur. (*The personality types thus attracted in turn have strenghts and limitations that are felt throughout the movement.*)

c) Bir eylem içinde propagandacıların işlevi alışılmış görevlere göre etiketlenebilir: tahrikçi, uzman girişimci, “göz önündeki,” bürokrat, “politikacı,” ve “yoldaş-yolcu.” (*The functions of propagandists in a movement can be labeled, according to typical roles: agitator, professional promoter, “front,” bureaucrat, “heeler,” and “fellow-traveler.”*)

Son olarak propagandacının hedef kitlesini ikna etmesi için belirli yöntemleri kullandığından söz eden Lee bu yöntemleri teknik yaklaşım başlığı altında toplamda on bir yöntemi dört ana başlık ayırarak işler³³:

³³ Lee, A. M., a.g.m., s. 133- 135; Lee makalesinde Propaganda İnceleme Enstitüsü’nün *The Fine Art of Propaganda* ve öteki yayınlarında yedi adet yöntemin tartışıldığını not olarak düşer. Bunlar; *name-calling, glittering generality, transfer, testimonial, plain folks, card-stacking, bandwagon*’dır. Ayrıca bkz. Lee, Alfred McClung, *How To Understand Propaganda*, Rineheart & Company, Inc., New York, Toronto, 1952

1) **Temel İşlem Yöntemleri (Techniques of Basic Procedure):** Alışılmış bir biçimde propaganda çalışmasını düzenlerken, propagandacının izlediği işlevsel adımlardan oluşur. (...are functional steps through which propagandists habitually go, more or less consciously, in organizing or reorganizing a propaganda program...)

a. **Konuyu Belirleme (Selecting the Issue):** Propagandacının toplumsal bir yarışma ya da çatışmada savunacağı konuyu (battleground) sınırlarıyla belirlemesidir.

b. **Dava Oluşturma (Case-Making):** Konu ile ilgili gerçekleri ya da yanlışları, açıklamaları ya da çarpıtmaları, mantıklı ya da mantıksız söylemleri en iyi ya da en kötü biçimde gösterebilecek bir sırada düzenlemektir. Bu avukatların yargı ve jüri önüne çıkmadan önce savunmalarını hazırlarken, siyasi strateji uzmanlarının adayları için kampanya kitapçıklarını ve konuşma yönergelerini hazırlarken yaptıkları şeydir. Bilinçli bir biçimde gizlice yapıldığında bu yöntem *card-stacking* (desteleme) denilebilir. Bu yöntem, propagandacının davasını büyük, onurlu ya da en azından kabul edilebilir ve gerekli; karşıtının davasını ise bayağı, uygar olmayan, paragöz, ilkesiz ya da en azından gereksiz göstermek için uygun ve gerekli olan tüm mantık sanatını, yorumu, olgusal seçim ve retorik kullanır.

c. **Yalınlaştırma (Simplification):** Slogan biçimine uyabilecek ya da indirgenebilecek kadar propaganda malzemesinin küçültülmesidir. Yanlışlık yalınlaştırmada temel değildir, ama propagandacı çok sık

olmasa da “belki”lerin arkasına sığınır. Onun dilinde her şey siyah ya da beyaz, iyi ya da kötü, evet ya da hayırdır.

2) Çok Anlamlı Sözcüklerin Kullanımı (Use of Omnibus Words)

d. **Ad Takma (Name-Calling):** Bu yöntem kanıtı incelemekten bir düşünceyi kötü bir biçimde niteler ve böylece onu yadsımamızı ya da küçümsememizi sağlar.

e. **Genellemeyi Süsleme (Glittering Generality):** Bir düşünceyi bir erdem sözcüğüyle özdeşleştirir ve böylece onu kabul edip kanıtı daha fazla incelemekten onaylamamızı sağlar.

3) Kimlik Yükleme Yöntemleri (Techniques of Identification): Aşağıda verilen dört kimlik yükleme yöntemi sayesinde propaganda çalışması, danışılan veya nefret edilen bir kurumla ya da kişilikle halk yığınları ya da “herkes”in kabul ettikleri ya da yadsıdıklarıyla özdeşleştirilir. (*Through the four techniques of identification, a propaganda project is identified with a referred or detested institution or personality, ...*)

f. ve g. **Aktarma ve Tanıklık (Transfer and Testimonial):** Bu iki yöntem de propagandacının çalışması ile sevilen ya da amaç saldırı ise nefret edilen bir kurum, imge ya da kişilik arasında bağ kurmayı amaçlar. Aktarma, bir şeyi daha kabul edilebilir ya da nefret edilebilir yapmak amacıyla bir kurumun yönetimini, onaylanışını ve saygınlığını o şeye yükler. Tanıklık yönteminde ise saygın ya da nefret edilen bir kişi bir düşüncenin iyi ya da kötü olduğunu söyler.

h. ve ı. **Sıradan Halk ve Sürüye Uyuma (Plain Folks and Bandwagon):** Sıradan halk yönteminde propagandacı, dinleyicisini

kendisinin ve kendi düşüncelerinin, halkın düşüncesi olduğu için iyi olduğuna inandırır. Sürüye uyma tekniği ise kalabalığı takip edip propagandacı ne sunuyorsa onu tümüyle, kanıtı inceleyip değerlendirmeden kabullenmemizi sağlar. Çünkü sunduğu şey herkes tarafından kabul ediliyordur.

4) İzlemsel Yöntemler (Strategic Techniques): Propagancının karşı tarafa saldırma girişimini biçimlendirmeye yarayan yöntemlerdir. (...*help to characterize the many ways in which a propagandist attempts to counteract the effectiveness of his opposition's work.*)

i. ve j. Sıcak Patates ve Hız Kesme (Hot Potato and Stalling): Sıcak patates yönteminde propagandacı karşıtı hakkında birçok insan tarafından aleyhine yorumlanabilecek bir olay, tuzak ya da bir durum ortaya atar. Bu durumun uydurma olmasına gerek yoktur. Hız kesme yönteminde ise karşı taraf oyalanarak güç, ilgi ve destek kaybetmesi amaçlanır.³⁴

Yukarıda anlattığımız yöntemler ve bunlara ek olan öteki yöntemlerin hepsi hedef kitlenin duygularını bir amaç doğrultusunda harekete geçirmek için kullanılır. Mantıktan çok duyguların harekete geçirilmesi propagandanın olmazsa olmaz özelliğidir. Hedef kitlenin duyguları yalnızca propaganda için önemli değil, retorik sanatı için de önemlidir. Gerçekte genel hatlarıyla ele alınırsa retorik sanatı da propaganda amaçlı kullanılabilir. Şöyle ki, retorik sanatında ikna yöntemi olarak üç kavram belirlenmiştir: *ethos*, *pathos*, *logos*. *Ethos*; söylevcinin kendisidir,

³⁴ Lee, A. M., a.g.m.

söylevcinin erdemli ve erdem bakımından herkese örnek oluşudur ki, bu iknayı sağlamlaştırır. Çünkü insan söyledikleriyle çelişen bir kimseyi dinlemeyebilir, dinlese de ciddiye almayabilir. Bu özelliği propagandanın içinde de buluyoruz: Propagandacının amacı birleştirme propagandası ya da sosyolojik propaganda ise propagandasını yaptığı düşünceye ya da kişiye ahlaki değerler yükleyebilir, erdemle ilgili sözcükleri bu düşünce ya da kişiyle özdeşleştirebilir. Bunlardan başka en bilindik yöntem olan *bandwagon* yöntemini kullanabilir: Bu yöntemde, propagandacı hedef kitlesinin belirli bir davranışta bulunmalarını ya da belirli bir düşünceye inanmalarını sağlamak için onların çoğunluğun yaptığı davranışları benimsemeye ya da herkesin inandığı bu düşünceye inanmaya davet eder. Bunu yapmak zararlı olamaz, çünkü herkes yapıyordur. *Bandwagon* yöntemine benzeyen birçok yöntem de kullanılabilir: Örneğin reklamlarda satılmak istenen ürünü kullanan kişi reklamın içeriğine uygun olarak hayatından memnun, güzel, başarılı ya da ünlüdür; böylelikle seyirci bu reklamdan, eğer bu ürünü kullanırsa kendisinin de reklamdaki oyuncu gibi güzel, başarılı ya da arzu edilebilir olabileceğini düşünür. Propagandacı yapılan ya da yapılması istenen bir hareketin yapıldığı takdirde kişiyi daha yurtsever yapacağını ya da bunun ülkesine yarayacağını söyleyerek milliyetçilik duygusunu uyandırabilir.

Pathos; seyirci, hedef kitle ve bunun duygulanımıdır. Söylevcinin en önemli silahı karşıdaki seyircinin duygularını harekete geçirmektir. Bu çok çeşitli yollarla yapılabilir; propaganda da hedef kitlesinin duygularını kendi amacına hizmet etmeleri için kolaylıkla kullanabilir: Karşıt propaganda ya da kışkırtma propagandası yaparken ise propagandacı rakibine saldırabilir, korkuya başvurup toplum içinde panik yaratabilir, düşmanını şeytana denk gösterebilir. Rakibin yaptığı ya da söylediği bir düşünce/açıklama doğru olabilir ama bunun olumlu ve olumsuz olmak

üzere anlamı varsa propagandacı olumsuz anlamına dikkat çekebilir ya da basitçe yalan söyleyip hedef kitlesini aldatabilir. Rakibi olan kişiyi, inancı ya da düşünceyi kötü isimlerle aynı cümlede kullanarak bunlara karşı hoşnutsuzluk doğmasını sağlayabilir. Rakibini günah keçisi ilan edebilir ya da rakibinin konumunu kötü biçimde yorumlayabilir. Hedef kitlesini kime karşı kışkırtmak istiyorsa o kişiyi tüm yönleriyle açıklar; böylelikle kabul görmesini istediği kişinin kabul edilmesini sağlayabilir.

Logos ise mantığa başvurmadır; gerçekte ikna sanatının tam anlamıyla doruğa ulaştığı noktadır. Sonuç olarak propaganda, ikna, retorik genel anlamda birbirine özdeş yöntemler kullanır. Bunun nedeni her zaman insan doğası olmuştur. İnsan duygularıyla hareket eder; duyguları harekete geçtiğinde o yönde kararlar alır ve uygulamaktan çekinmez. Böyle bakıldığında insanın özgür iradesini kullanması epeyce zorlaşır; duyguları çoğu kez kolayca ele geçirilebilirdir ve insan, duygularının kölesi olmaya düşündüğünden daha elverişlidir.

İ.Ö. I. Yüzyılın 2. Yarısında Siyasi Propaganda ve Türleri

İlgilendiğimiz bu çalkantılı dönemde elimize geçen örnekleri, daha önceden değindiğimiz çağdaş propaganda sınıflandırmaları uyarınca öncelikle beş ana bölüme ayırdık³⁵: Amaca göre, çıkara göre, amacın açıklanış biçimine göre, malzemenin niteliğine göre ve araçlarına göre propaganda. Amaca göre propaganda çalışmalarını

³⁵ Propaganda sınırları tam olarak çizilmemiş bir kavramdır, bu nedenle propaganda türlerine ayırmak araştırmacının önceliklerine bağlıdır. Söz konusu dönemde yapılan propagandaları olabildiğince ayrıntılı bir biçimde incelemek amacıyla beş ana başlık altında inceledik.

kendi içinde birleştirici ve kışkırtıcı olarak inceledik. Çıkara göre propaganda çalışmalarını, siyasi propaganda çalışmalarının tümü her ne kadar bireysel çıkar amaçlı olsa da, biz bunları bireysel çıkar ve toplumsal çıkar amaçlı olarak ikiye ayırdık. Örneklerimizdeki yöneticilerin yaptığı propagandalardan ilk bakışta toplum yararına olduğu görünenleri, dolaylı olarak bireysel çıkar da içermesine karşın, toplumsal çıkar amaçlı propaganda başlığında inceledik. Doğrudan kişinin başta kalmasını sağlayacak ya da bulunduğu konumu koruyacak ya da kişiyi rakibinden üstün konuma getirecek olan propaganda çalışmalarını, kimi zaman dolaylı olarak toplumsal çıkar sağlasa da, bireysel çıkar amaçlı olarak değerlendirdik. Amacın açıklanış biçimine göre incelediğimiz çalışmaları da ikiye ayırdık: Dolaylı ve doğrudan doğruya yapılan propaganda. Dördüncü ana başlığımız olan malzemenin niteliğine göre propaganda çalışmalarını öteki başlıklardan farklı olarak üçe ayırdık: Kaynaklar tarafından doğru kabul edilen, kaynaklar tarafından yanlış kabul edilen ve doğruluğu kanıtlanamayan propaganda. Son olarak da araçlarına göre propaganda çalışmalarını sözlü, yazılı ve sanat yapıtlarının kullanıldığı propaganda olarak üçe ayırdık.

Sonuç olarak, beş ana başlık ve on iki alt başlık olarak incelediğimiz bu dönem örneklerini Caesar, Pompeius, Augustus ve Antonius adları altında sıraladık. Tüm bu sınıflandırmamıza karşın unutulmaması gereken şudur ki, bir propaganda çalışması hem kışkırtıcı hem sözlü hem dolaylı ya da hem birleştirici hem doğruluğu kanıtlanamayan olabilir. Bu karmaşıklıktan kurtulmak adına, örneklerimizi içerik olarak bu türlerden hangisi ağırlıklıysa o başlık altında inceledik. Örneğin, çalışmamızın başlarında propagandanın tanımını yaptığımız bölümde Peisistratos'un

yeniden tiran oluş öyküsünü³⁶ incelersek; bu çalışmanın birleştirici, sözlü, doğrudan doğruya yapılan, bireysel çıkar amaçlı propaganda olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki, yeniden tiran olmak isteyen Peisistratos, yaşlı bir kadını alıp tanrıça Athena kılığında giydirmiştir. Vermek istediği düşünce şudur: Atina'nın kurucu tanrıçası Athena beni destekliyor; siz de desteklemelisiniz. Bu yüzden halkı birlik içinde kendisini desteklemeye çağırdığı için birleştirici propagandadır. Adamlarını önden gönderip bu söylentinin yayılmasını sağlamıştır; dolayısıyla propaganda çalışması sözlü yürütülmüştür ve bu da onu sözlü propaganda yapar. Asıl amaç Peisistratos'un tekrar tiran olmasıdır; onun yönetimi tekelinde tutması, toplum için yararlı işler yapacak bile olsa, bu çalışmayı bireysel çıkar amaçlı propaganda sınıfına sokar. Son olarak da doğrudan doğruya yapılan propaganda çalışmasıdır; çünkü bu propagandayla hedef kitleden beklenen eylem açık bir dille belirtilmiştir: *"Atinalılar, içtenlikle Peisistratos'u karşılayın, Athena insanlar içinde en çok saygı duyduğu bu adamı kendi şehrine getiriyor."*³⁷ Bu propaganda örneği yalnızca, malzemenin niteliğine göre propaganda çalışması altında incelenemez. Şöyle ki, asıl propaganda Peisistratos'un Athena kılığındaki bir kadınla kente girmesidir. Kaynaklar tarafından doğru, yanlış kabul edilen ya da doğruluğu kanıtlanamayan propagandadır diyemeyiz; çünkü bu çalışmanın nasıl yürütüldüğünü Herodotos adım adım aktarmıştır. Ortada bir gerçek, uydurma ya da olağanüstü bir durum yoktur. Eğer Herodotos, yalnızca Peisistratos'un kente Athena ile girdiğini aktarmış olsaydı, bu durumu doğruluğu kanıtlanamayan propaganda başlığı altında; bu Athena, Athena kılığındaki yaşlı kadın olarak tanımlanmasaydı ve bu durumu bir de Peisistratos'un kendisi yazmış olsaydı, işte o zaman kaynaklar tarafından doğru ya da yanlış kabul

³⁶ Bkz. s. 9

³⁷ Hdt., a.g.e., I. 60, 4-5.

edilen başlıkları altında incelememiz olanaklı olacaktı. Sonuç olarak; eğer bu örnek çalışmamızın ana konusu içinde incelememiz gereken bir malzeme olsaydı, bunu birleştirici propaganda başlığı altında sınıflandırabilirdik ve bundan başka sözlü, bireysel çıkar amaçlı ve doğrudan doğruya yapılan bir propaganda çalışması olduğunu söyleyebilirdik.

Tüm bu açıklamalar ışığında sınıflandırmamızı Yunan dünyasından örneklerle başlık başlık inceleyebiliriz.

1) Amaca Göre Propaganda

Propaganda örneklerimizin sınıflandırmasının ilk adımı, bunları amaçlarına göre ayırmak oldu. Bir durumun sonucunda elde edilen getirisine göre öncelikle propagandacı açısından olumlu ya da olumsuz olarak ayırıp hangisinin olumlu hangisinin olumsuz olduğuna karar verdik. Buna göre; amaca göre propaganda türleri olarak iki tür belirledik: Birleştirici ve Kışkırtıcı Propaganda.

a. Birleştirici Propaganda

Propagandacı etkisi altına almak istediği kitle tarafından kabul görmek veya iki ya da daha fazla ayrı kutbu, karşıt/farklı düşünceleri birleştirip bir kişinin denetimi altında tutmak amacıyla bu propagandaya başvurur. Eskiçağ'da yöneticiler bunu genellikle dini inancı araç olarak kullanma yoluna gitmiş ve soylarını önemli kişilere ya da tanrılara bağlayarak yapmışlardır. Bu konuya örnek vermek gerekirse;

Plutarkhos'un Büyük İskender'in yaşamını anlattığı yapıtında aktardıkları uygun olacaktır: "*Alexandros soy bakımından babası tarafından Caranus aracılığıyla Herakles'e ve annesi tarafından da Neoptolemus aracılığıyla Aeacus'a bağlıdır; bu sorgulanmaksızın kabul edilmiştir.*"³⁸ Caranus, Herakles soyundan gelen Argos kralı Temenus'un oğullarından biridir ve söylentiye göre de Makedonya'daki Argos hanedanının kurucusudur. Yine söylentiye göre, Achilles ve Deidamia'nın oğlu olan Neoptolemos ise Büyük İskender'in annesi Olympias'ın atasıdır. Böylelikle Büyük İskender hem anne hem de baba tarafından tanrılara bağlanmış olur. Plutarkhos, Büyük İskender'den başka Spartalı komutan Lysander'in yaşamını anlattığı yapıtında³⁹, onun da Herakles soyuna bağlı olduğundan söz eder. Yöneticilerin kendi soylarını tanrılara ya da önemli kişilere bağlamasıyla hedef kitle onların verdiği kararları, yaptığı işleri kabullenmekte, zorluk yaşamayacaklardır. Çünkü bir yönetici bir tanrının soyundan geliyorsa bu onu hedef kitlesinin gözünde az da olsa tanrı yapar.

Bu tür birleştirici nitelikte söylentiler, yaşam biçimi, giyim tarzı ya da herhangi bir durum karşısında söylentiyle ilgili bir düşüncenin tekrarı ile de pekiştirildiği zaman propaganda daha da başarılı olur. Bunun en güzel örneklerini önce Caesar başlığı altında, daha sonra da Antonius başlığı altında inceleyeceğiz.

b. Kışkırtıcı Propaganda

³⁸ Plutarch, *Lives, Alexander*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 2004, II, 1

³⁹ Plut., a.g.e., *Lysander*, 2006, II, 1

Çok sık kullanılan bu siyasi propaganda türünde propagandacı hedef kitlesini başka bir kitleye, bir düşünce, bir olay ya da bir kişiye karşı bir şey yapması için veya söz konusu düşünce, olay ya da kişi hakkındaki düşüncelerini değiştirmesi amacıyla kışkırtır. Amacına ulaşmak için propagandacı hedef kitlesinden biriymiş gibi veya onların düşüncelerini aktarıyormuş gibi konuşabilir. Karşı tarafı alçaltmak için kendisini ya da propagandasını yaptığı kişiyi yüceltebilir. Savını güçlendirmek ya da hedef kitlesini daha da coşturmak adına tanrıları bu konuşmasına tanık gösterebilir. İçinde bulunulan duruma karşı harekete geçilmesini istiyorsa, bu durumu kendi betimlemeleriyle abartarak durumun olduğundan daha kötü görünmesini sağlayabilir. Hedef kitlesini olan olaylara tanık gösterebilir; böylece karşı tarafın kendisine karşı yapacağı en küçük harekete karşı önlem alır. Hedef kitlenin korkularını, karşı tarafa yükleyebilir ve hedef kitlenin karşı taraf için bir engel olmasını sağlayabilir. Hedef kitle eğer kendi askerleriyse, onları cesaretlendirmek adına karşı tarafı çeşitli açılardan (karşı tarafın erzak yoksunluğu, vahşiliği, sayıca azlığı, isteksizliği, beceriksizliği vb.) küçümseyebilir. Hedef kitlesinin içine amaca uygun seçilmiş kendi adamlarını yerleştirip onların söylentiler yaymalarını sağlayabilir. Bu kişiler, karşı tarafın propagandacıya, yani kendi komutanlarının karşı bir suikast düzenlemek üzere olduğunu bile söyleyebilir. Propagandacının adamlarının hedef kitlenin içine karışıp söylenti yayması, hedef kitlenin bu söylentiye olan inancını artacaktır. Dini duygular ya da vatan sevgisi sömürülebilir. Şöyle ki, karşı tarafın tanrılara saygısız olduğu ya da özgürlüğünün ellerinden alabileceği korkusunu uyandırabilecek söylentiler yayılabilir. Bu yönde propagandacı söylev verebilir; hatta birkaç durumu kendi amacına göre düzenleyip bu yönde sunabilir. Tüm bunlara ek olarak toplum önünde karşı taraf aşağılayıcı

söylemlerle küçük düşürülebilir. Propagandacı ya kendisi ya da adamları, karşı tarafın en basitinden saçıyla bile alay edebilir. Son olarak da var olan ekonomik durum ile yöneticinin harcamaları ilişkilendirilip yönetici suçlu olarak gösterilebilir.

Genelde vakit kaybedilmeden, sığağı sığağına ve de düşünölmeye pek fırsat verilmeden yapılması gereken bu propaganda türünde, propaganda yapıldıktan sonra hedef kitlenin harekete geçmesi beklenir. Örneğın Plutarkhos, Romalılar Epeirus kralı Pyrrhus'un barış önerisini kabul edecekken, Appius Claudius'un verdiği söylevle Romalıların bu düşünceden vazgeçip savaş açmaya karar verdiklerini anlatır: İ.Ö. 280 yılında Pyrrhus, Romalı consul Publius Valerius Laevinus'u yener. Bunun üzerine Pyrrhus'un yakın dostlarından biri olan Kineas'ı Romalılara barış önerisiyle gönderir. Senato'da Romalılar, Pyrrhus'la barış yapma düşüncesindeyken oğulları ve damatlarının yardımıyla Senato'ya gelen kör senatör Appius Claudius şunları söyler: “ Şimdiye kadar, ey Romalılar, gözlerimdeki bu talihsizliğin⁴⁰ bir sıkıntı olduğunu düşündüm, ama şimdi kör olduğum gibi sağır olmadığım için üzüliyorum; böylelikle sizin Roma'nın şanını küçölten utanç verici çözüm ve kararlarınızı duymak zorunda kalmayacaktım. Tüm dünyaya söyleyip durduğunuz söze ne oldu; hani biz gençken babalarımızla birlikte, onlar da olgun çağındayken, ünlü Büyük İskender İtalya'ya gelip de bizle çatışsaydı, şimdi “yenilemez” diye ünlenmezdi, ya kaçıp giderdi ya da orada düşüp öldü ve Roma'yı daha şanlı bir biçimde bıraktırdı? Daha önce Makedonyalılara yem olmuş, Khaonialı ve Molossialılardan korktuğunuz için, bunun övücü ve boş bir tehdit olduğunu kanıtlıyorsunuz; bir zamanlar Büyük İskender'in korumalarından en azından birine hizmet etmiş ve şimdi de burada yaşayan Yunanlılara yardım için değil de kendi

⁴⁰ Appius Claudius Caecus kördü.

yurdundaki düşmandan kaçabilsin diye burada Makedonya'nın kendisi adına küçük bir bölümünü bile korumak için yetersiz olan ordusuyla üstünlük kazanacağına yemin ederek İtalya'yı dolaşan Pyrrhus'un önünde titriyorsunuz. Bu adamı kendinize arkadaş yaparak kurtulacağınızı sanmayın; karşınıza başkalarını getirecek ve bunlar, eğer Pyrrhus bu aşağılamaları için cezalandırılmayıp bir de Tarentumluların ve Samnitlerin Romalılarla alay etmesini sağladığı için, ödüllendirilirse, sizleri kolayca boyun eğen adamlar olarak küçümseyecekler.”⁴¹ Konuşmanın sonucunda hedef kitlenin birine karşı harekete geçmesi beklendiği için, Appius'un bu konuşması tam anlamıyla kışkırtıcı propagandadır. Konuşmadan sonra hedef kitle karar aşamasına gelir ve senatörler kendilerine bu konuşma uyarınca şunları sorar: Pyrrhus'a boyun eğip barışmaları mı yoksa övünüp böbürlendikleri üzere şanlarını korumak adına savaşmaları mı gerekmektedir? Bu noktada hedef kitle Appius'un geçmişte denilenler hakkındaki sözlerini hatırlar ve ardından da geçmişini aşağıladığı Pyrrhus'a boyun eğersen, başlarına gelecekleri düşünür. Romalı senatörler bu konuşmayı duyup da harekete geçmeye karar verince, Pyrrhus'un elçisi Kineas'a savaşmak yönünde karar aldıklarını bildirirler. Bu da demek oluyor ki; Appius'un konuşması yaratılması beklenen etkiyi yaratmış ve hedef kitle istenilen doğrultuda harekete geçmiştir.

2) Çıkara Göre Propaganda

⁴¹ Plut., a.g.e., *Pyrrhus*, 1920, XIX

Sınıflandırmamızın ikinci aşamasında propaganda örneklerini çıkarlarına göre sınıflandırdık. Bu ana başlığı da iki alt başlığa ayırıp bunlara uygun çalışmaları bireysel çıkar amaçlı ve toplumsal çıkar amaçlı propaganda başlıkları altında inceledik.

a. Bireysel Çıkar Amaçlı Propaganda

Gerçekte tüm propagandalar öncelikle bireysel çıkar amaçlıdır. Ama biz bu başlıkta doğrudan doğruya yöneticiyle ve onun çıkarlarıyla ilgili olan propaganda örneklerini sunmayı daha uygun gördük. Bu tür propaganda çalışmalarında söz konusu olan çıkar, tek başına bir bireye veya bu bireyin başında bulunduğu bir topluluğa ait olabilir. İkinci durumda bir alt başlık açmak istersek, buna örgütsel çıkar amaçlı propaganda diyebiliriz. Yine de buradaki topluluğun çıkarı bireyin çıkarına denktir. Örneğin Caesar'ın yandaşlarının, onun yararına yapılan bir propagandadan yararlanmaları olasıdır. Ama bu durumdan en büyük yararı Caesar sağlar. Bu nedenle örgütsel çıkar amaçlı olan örnekleri de bu başlık altında inceleyeceğiz. Bu örnekler uyarınca bireysel çıkar amaçlı propagandada; propagandacı başarılı olduğunun hedef kitlesi tarafından bilinmesini sağlayabilir. Eylemlerinin nedenlerini açıklayarak hedef kitlesinin bunları benimsemesini ve kendisini de böylece haklı görmesini sağlayabilir. Kendi amaçlarını gerçekleştirmek adına hedef kitlesi tarafından kabul görmüş kişilerin yaptıklarını onaylamasını sağlayabilir. Düşmanlarını bağışlayıp onları çeşitli kamu görevleriyle kendisine bağlayabilir. Ama bu durumda söz konusu olan bağışlayıcılığının dilden dile yayılmasıdır.

Bu konuyla ilgili olarak Yunanlı siyasetçi ve komutan Nikias'ın (İ.Ö.470-413) kendi eylemlerini akrabası Hiero'nun aracılığıyla halka anlatışını örnek verebiliriz. Plutarkhos, bir görevi olmadığında bile Nikias'a ulaşmanın zorluğunu anlattıktan sonra, Hiero ve Nikias hakkında şunları söyler: *“Nikias için kâhinlerle gizli anlaşmaları düzenleyen ve halkın arasında destekçisinin kentin uğruna katlandığı zorlu yaşam hakkında hikâyeler anlatan kişi Hiero'ydu. “Niçin!” dedi, “Banyosunu yaparken bile ve yemek yerken bile, kimi kamu işleri ya da öteki işler karşısına çıkıyor; devlet için duyduğu kaygıda kendi özel ilgilerini ihmal ediyor ve ötekiler uyanana değin ancak uyuyabiliyor. Bu yüzden bedenen bitkin ve arkadaşlarına karşı ne konuşkan ne de mutlu, gerçekten kendi sağlamlığına ek olarak bir de bunları kaybetti, hepsini kente hizmet ederken kaybetti. Ötekiler yalnızca arkadaş edinmiyor, aynı zamanda onların konuşmacı olarak itibarlarından yararlanıp da cömertçe para ödüyorlar ve kentin hizmetini oyun biçimine getiriyorlar.”*⁴² Hiero'nun söylenti biçiminde yayılmasını sağladığı bu anlatıyla Nikias kendileriyle görüşmüyor diye ona kızan kişileri sakinleştirmek amacı güdülmüştür diyebiliriz. Çünkü Nikias'ın çevresindekilere karşı ilgisizliği, onu ilgisiz olarak nitelendirmelerine ve bu sırada kendilerine cömertçe ödeme yapan kişilere yönelmelerine neden olmuştur. Nikias da bunu engellemek adına Hiero'yu kullanmış ve bu eylemlerinin nedenlerini ona anlattırmıştır. Böylece Nikias bireysel çıkar amaçlı propaganda yapmıştır. Bu yaptığı aynı zamanda sözlü propaganda olarak da düşünülebilir.

b. Toplumsal Çıkar Amaçlı Propaganda

⁴² Plut., a.g.e., *Nicias*, 1916, V, 2-4

Propagandacı kendi çıkarlarına uygun olup da aynı zamanda toplumun yararına uygun olan bir durumu yalnızca toplumun yararına uygun oluşuyla hedef kitlesine sunabilir. Böylelikle toplumsal çıkar amaçlı propaganda yapmış olur. Hedef kitlesinin gözüne girmek için sık sık para harcar; bu harcamalarından hedef kitlesinin söz etmesini sağlayabilir. Böylelikle rakiplerinden ya da kendisine bu propaganda aşamasında bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde yardım edenlerden daha fazla göz önünde bulunur. Hedef kitlenin ve rakibinin saygı duyduğu kişiye rakibin davranışı hedef kitle karşısında çarpıtılarak yorumlanıp rakibin köşeye sıkıştırılması sağlanabilir. Buna en güzel örnek, Perikles'in Atina'da yaptığı harcamalar olacaktır. Plutarkhos bu konuda şunları aktarmaktadır: “... *Perikles dizginleri halkın eline verdi ve onları memnun etmeyi, hatta onlar için kentte geçit törenleri düzenlemeyi, “kaba saba eğlencelerle onları çocuklar gibi eğlendirmeyi” ve her yıl birçok yurttaşın ücret alarak sekiz ay boyunca yelken açtığı ve denizcilik sanatını hem uygulayıp hem de öğrendikleri altmış triremeyi göndermeyi tek politikası yaptı... Ama Atina'ya en zevk verici süslemeleri ve insanoğlunun geri kalanı için en büyük hayranlığı uyandıran bu şey, yalnızca bu, tek başına Hellas'ın anlatılagelen eski gücü ve görkeminin boş bir uydurma olmadığının kanıtıydı- kutsal yapıların inşasından söz ediyorum- bu Perikles'in düşmanlarının kötülerine ve kara çalmalarına tüm kamusal uygulamalarından daha çok neden oldu...*”⁴³ Halkın desteğini alabilmek için onlara olabildiğince çok harcama yapan Perikles'i, karşıtları bu konuda aşağılamaya çalışırlar. Kentin halkını da Yunanların kamusal hazinesini Delos'tan alıp kendi yararlarına kullanmakla suçlarlar. Perikles bunlara yanıt olarak şunları söyler:

⁴³ Plut., a.g.e., *Pericles*, 1916, XI-XII

“(Müttefiklerin) Verdikleri bir at değil, bir gemi ya da hoplit değil, yalnızca para; bu da, eğer karşılığında aldıkları şey için bunu veriyorlarsa yalnızca onu verene değil alana aittir. Kent bir kere savaş açmak için gerekli şeylerle yeterince donatıldığı zaman, böyle yapılara yatırım yapmasının gerektiğini kavrayın! Bu yapıların inşasının bitmesi ona sonsuz şanını getirecektir...”⁴⁴ Perikles bu konuşmasıyla amacını açıklar ve kendisini haklı gösterir. Böylelikle halkı ikinci kez kazanmış olur. Ama Perikles’in karşıtları bu konu üzerinde durmaya devam eder. Plutarkhos, Perikles’in en önemli karşıtı Thukydides’in bu konudaki davranışını ve Perikles’in karşı tutumunu bizlere şöyle aktarır: “Thukydides ve onun partisi, Perikles’i halkla devamlı oynamakla ve devletin hazinesini yok etmekle suçlamaya devam etti. Bu yüzden Perikles halka çok harcayıp harcamadığı konusunda ne düşündüklerini sordu ve onların tümü birlikte biraz fazla diye yanıt vermeleri üzerine “Tamam öyleyse, bunlar sizin paranızdan harcanmasın, benimkinden harcansın ve ben de bunların kaynağı olarak kendi adımlı kullanırım.” Perikles bunları söyleyince, onun yüce gönüllülüğünü beğendiklerinden mi ya da onun işlerinin şanından pay almak için onun hırsıyla yarışmak istediklerinden mi, yüksek sesle bağırdılar ve harcamaları için devlet hazinesinden özgürce para almasını söylediler.”⁴⁵ Perikles, halka tehditkâr bir biçimde seslenmesine karşın, yaptıklarından taviz vermeyince, istediğini halkın özgürce verdiği yanıtla almış olur. Perikles’in halkı memnun etmek için yaptığı harcamalar, yöneticilerin destek toplamak için başvurduğu ilk yöntemidir. Sanat yapıtlarının, Atina’nın görkemini öteki kentlere göstermesi ise, sanatsal açıdan bir propaganda sayılabilir. Ama asıl konumuzla ilgili olan Perikles’in ve karşıtlarının bu konudaki sözleridir. Sırasıyla incelersek; Perikles’in karşıtlarının suçlamaları

⁴⁴ Plut., a.g.e., *Per.*, 1916, XII, 3-4

⁴⁵ Plut., a.g.e., *Per.*, 1916, XIV

doğrultusunda amacını dolandırmadan açıkladığı için, doğrudan doğruya propaganda yapmıştır diyebiliriz Görünen amacı sanat yapıtlarıyla Atina'nın görkemini, halkın parası olsun ya da olmasın, artırmak istediği iken; gizli amacı da sanat yapıtlarıyla görkemi artan Atina'nın başında bulunan kişi olmaktır diyebiliriz. Ama görünen amacı ağırlıklı olduğu için bu örneği toplumsal çıkar amaçlı propaganda olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Yaptığı işler konusunda halkın görüşünü alıyormuş gibi davranarak adil görünmeye ve böylece halkın sevgisini kazanmaya çalışmıştır. Böylelikle rakiplerinin onun hakkında söylediklerini etkisiz hale getirecektir. Para konusuna gelince, onun için önemli olan halkın tüm bu yapılanlardan hoşlanmasıdır. Sonucunda bunlar için harcanan para müttefiklerin kasasından gitmektedir.

3) Amacın Açıklanış Biçimine Göre Propaganda

Üçüncü aşamada propagandacının amacının hedef kitleye açıklanış biçimini dikkate aldık. Bu ana başlığı da dolaylı yapılan ve doğrudan doğruya yapılan propaganda olarak ikiye ayırdık.

a. Dolaylı Yapılan Propaganda

Bu tür propaganda çalışmalarında; propagandacı gerçek amacını, yarattığı başka bir amaç arkasına gizler. Dolaylı yapılan propagandada yalnızca amaç gizlenmez; aynı zamanda propagandacı, propagandasını çıkar açısından da dolaylı yapabilir. Bunun dışında propagandacı açısından da bir propaganda dolaylı yapılan

propaganda sınıfına girebilir. Bu durumda propagandası yapılan kişi ile propagandacı farklıdır. Dolaylı yapılan propaganda türünde propagandacı ve çıkar açısından inceleme yapıldığında dikkat edilmesi gereken propagandacının ünlü bir kişi olmasıdır. Örneğin ozanların şiirlerinde yer alan propagandalar.

Genel olarak bu türde, propagandacının yarattığı amaç da, hedef kitlesi için önemli olduğunda bu çalışmadan daha çok verim alabilir. Gerçek amacını olabildiğince gizler; tüm dikkati yarattığı amaca yönlendirir. Örneğin, Alkibiades'in sırf kendi kıskançlığı yüzünden Nikias'ın getirmiş olduğu barışı (İ.Ö. 421) bozma çabaları bu türde propaganda olarak değerlendirilebilir. Argosluların Spartalılarından korktuğunun bilincinde olan Alkibiades, Argoslulara gizlice Atina'nın müttefiki olma umudunu verir. Onlara Atina'nın girişimini beklemlerini ve Lakedaimonialılardan korkmamaları gerektiğini söyler. Yine Lakedaimonialılar Boeotialılarla ayrıca bir anlaşma yapar ve Atinalılara Panaktum'u anlaşma uyarınca yapmaları gerektiği gibi bütün biçiminde değil de bölünmüş bir biçimde teslim ederler. Alkibiades bu durumdan yararlanır ve mecliste Nikias'a karşı bir kargaşa çıkartır. Tüm bu karmaşa sürerken Sparta'dan bir heyet akla yatkın önerilerle Atina'ya gelir. Alkibiades barış olur korkusuyla heyetle özel görüşmeye gider ve onlara şunları söyler: *"Derdiniz nedir, Spartalılar? Halk meclisi kibirli ve hırslıyken, heyetin kendisiyle ilişkisi olana karşı ılımlı ve kibar olduğu gerçeğini neden görmüyorsunuz? Eğer onlara sınırsız yetkilerle geldiğinizi söylerseniz, herhangi bir şey hissetmeksizin size güç ve baskı uygulayacaklardır. Hadi şimdi böylesi basitliği bir kenara bırakın, eğer Atinalılardan daha ılımlı koşullar almak ve onların neden olabileceği kötü sıkıntılardan sakınmak istiyorsanız, onlarla anlaşmayı onaylamak için tüm yetkiye sahip olmadığınızı söyleyerek sizin durumunuzda adaletli olan nedir,*

*tartışın. Lakedaimonialıların hatırı için sizlerle iş birliği yapacağım.”*⁴⁶ Heyet Alkibiades’e olabildiğince inanır ve ertesi gün meclis toplandığında Alkibiades heyettekilere ne ölçüde yetkilerle geldiklerini sorar. Onlar da, Alkibiades’in tembihlediği üzere sınırsız yetkilerle gelmediklerini söyleyince, Alkibiades sinirlenir ve onlara bağırıp çağırmaya başlar. Heyet sinirlenir, meclis kızgındır ve Nikias da Alkibiades’in istediği biçimde utanç içindedir. Sonuç olarak Alkibiades istediklerini alır: Nikias’ı meclis önünde küçük düşürmüş ve itibarını zedelemiştir; Argoslular, Mantinealılar ve Elealılarla anlaşma yapmak üzere komutan seçilmiştir.⁴⁷ Bu düzenle Alkibiades istediklerini dolaylı yoldan elde ettiği için bu örneği dolaylı yapılan propaganda olarak değerlendirebiliriz. Öncelikle düzenini başarılı bir biçimde uygulamıştır. Nikias’ın itibarını yerle bir etmek için bir kargaşa çıkarır ve halk meclisinin kafasında soru işaretleri oluşmasını sağlar: Niçin Atinalılar anlaşmaya uyuyorlar da Lakedaimonialılar uymuyorlar? Biz önceden onlara yapmamalarını söylediğimiz halde neden Boeotialılarla ayrı bir anlaşma yaptılar? Ardından gizlice heyetin kafasını karıştırır ve onları kandırır. Bundan sonra da toplantı günü geldiğinde heyete soracağı soruyu sorar ve onlara hakaretler ederek durumu Nikias’ın aleyhine çevirir. En sonunda da isteği gerçekleşir: Nikias’ın meclis gözünde bir değeri kalmamış ve öteki kentlerle anlaşma yapmak üzere kendisi seçilmiştir. Kendisinin komutan seçilmesi amaçlarından biri olduğu için bunu aynı zamanda bireysel çıkar amaçlı propaganda da sayabiliriz.

b. Doğrudan Doğruya Yapılan Propaganda

⁴⁶ Plut., a.g.e., *Alcibiades*, 2006, XIV, 7-8

⁴⁷ Plut., a.g.e., *Alc.*, 2006, XIV- XV

Propagandacı, amacını gizleme gereksinimi duymaz. Bu çoğunlukla propagandacının haklı olduğu durumlarda gerçekleştirilen bir çalışmadır. Verilmek istenen düşünce ve bunun sonucunda hedef kitleden beklenen şey bellidir. Örneğin, İ.Ö. 351 yılında Demosthenes, Atina meclisinde Makedonya kralı II. Philippos'a karşı verdiği söylevde şunları söyler: *"...Eğer Philippos, o zaman kendi topraklarında bunca kaleye sahip Atinalılarla yanında müttefikleri olmadan savaşmanın zor olduğunu düşünseydi, şimdi yaptıklarının hiçbirini yapamaz, bu kadar büyük bir güce sahip olamazdı. Ama bir şeyi iyi biliyordu, Atinalılar: bütün bu kaleler ortaya konmuş bir savaş ödülüydü ve doğa yasası gereği, uzakta olanlar mallarını yakında olanlara, ihmalcı davrananlar da çaba gösterip tehlikeye girmekten çekinmeyenlere kaptırmak zorundadırlar. Nitekim, bu düşünceden yola çıkarak her şeye egemen oldu ve ele geçirdi: bir kısmını savaşta alt ederek, bir kısmını da müttefik ve dost edinerek; çünkü herkes harekete geçmeye hazır ve kararlı gördüğü kimselerle ittifak yapmak ve dayanışmak ister. Eğer siz de, ey Atinalılar, bu ilkeyi benimsemek isterseniz –çünkü daha önce benimsemediniz- ve her biriniz gerektiği zaman ve kente yararlı olabildiği yerde, her türlü bahaneyi bir yana bırakıp harekete geçmeye hazır olursa (parası olan yardım ederek, yaşı tutan askere yazılarak) –kısacası, eğer kendinize sahip çıkmak isterseniz ve kendiniz hiçbir şey yapmadan her şeyi sizin yerinize komşunuzun yapmasını beklemekten vazgeçerseniz, tanrının izniyle, sizin olanı yeniden kazanacak, tembelliğiniz yüzünden yitirdiklerinizi yeniden ele geçirecek ve bu adamı cezalandıracaksınız..."*⁴⁸ Daha söylevinin başında neler düşündüğünü açıkça belirten Demosthenes, Philippos konusunda halkın düşünce yapısını değiştirmesi gerektiğini şöyle açıklar: *"...Söyleyin, dolaşırken,*

⁴⁸ Demosthenes, *Söylevler*, Çev. Candan Şentuna, Dost Kitabevi, Ankara, 2001, s. 33-35

birbirinize “Yeni bir haber var mı?” diye mi sormak istiyorsunuz? Atinalıları bozguna uğratan ve Yunanlıları yöneten Makedonyalıdan daha büyük bir haber olabilir mi? “Philippos ölmüş mü?” “Hayır, Zeus hakkı için, ama hastaymış.” Sizin için ne fark eder? Çünkü böyle bir şey olsa bile, olaylara bu şekilde yaklaştığınız taktirde, hemen başka bir Philippos yaratacaksınız; çünkü onu büyüten, kendi gücünden çok bizim umursamazlığımızdır...”⁴⁹ İçinde bulunulan durumu, durumun neden böyle olduğunu, Atinalıların nerelerde hata yaptığını bir bir açıklayan Demosthenes, tüm bunlardan sonra kendi düşüncesine göre neler yapılması gerektiğini anlatır. Bir bir Atinalıları yönlendirir ve konuşmasını şöyle bitirir: “...Bana gelince, ben şimdiye kadar hoşla gitmek için sizin yararınıza olmayan bir şey söylemeye hiç kalkmadım, şimdi de bütün düşüncelerimi hiçbir şey saklamadan açık seçik ve dosdoğru dile getirmiş bulunuyorum... Hepimizin yararına olan görüş kazansın!”⁵⁰ Philippos’un aleyhine yürüttüğü bu propaganda çalışması, kendisinin de kabul ettiği üzere (...düşüncelerimi... açık seçik ve dosdoğru...) doğrudan doğruya yapılan propaganda türündedir. Konuşmayla ulaşılmak istenen düşünceyi açıkça belirtmiştir. Halkı Philippos’a karşı harekete geçmeleri için kışkırtmıştır ve bu nedenle de aynı zamanda kışkırtıcı propagandadır diyebiliriz.

4) Malzemenin Niteliğine Göre Propaganda

Propaganda, her zaman yalan söylemek değildir. Bir propagandacı yararına uygun bulduğu gerçekleri, öteki bilgilerden ya da olgulardan ayırıp olduğundan daha

⁴⁹ Dem., a.g.e., s. 37

⁵⁰ Dem., a.g.e., s. 57

dikkat çekici duruma getirebilir. Gerçek, her zaman gizli olmayabilir; gerçeğin açıkça görüldüğü durumlarda da ya hedef kitleden beklenen hareketi hızlandırmak için ya da bu hareketi daha da coşkulu bir biçime getirmek için propagandacı gerçekleri kendisine konu edinebilir. Ama bunun tersi de söz konusudur; şöyle ki, propagandacı gerçeği bir ölçüde çarpıtarak- örneğin savaşta kendi yanında savaşan asker sayısını olduğundan biraz fazla söyleyerek- rakibine karşı ya da hedef kitlesi için yeni bir gerçek yaratabilir ve propagandasını bunun üzerine kurabilir. Tüm bunlardan başka bir de doğruluğu kanıtlanamayan durumlar söz konusudur ki, bir propagandacının işine en çok bu türde durumlar yaramaktadır. Bunları göz önüne alarak sınıflandırmamızın dördüncü aşamasında malzemenin niteliğine göre incelediğimiz propaganda çalışmalarını üçe ayırdık: Kaynaklara göre doğru kabul edilen, kaynaklara göre yanlış kabul edilen ve doğruluğu kanıtlanamayan propaganda.

a. Kaynaklara Göre Doğru Kabul Edilen Propaganda

Yukarıda da belirttiğimiz üzere propagandacının gerçekleri konu edindiği bu türde değerlendirme, ana malzememiz olan tarih ve biyografi yazarlarının yapıtları ile incelediğimiz yöneticilerin kaleme aldıkları yapıtlarını karşılaştırarak yapılmıştır.

b. Kaynaklara Göre Yanlış Kabul Edilen Propaganda

Propagandacının çalışmasını gerçekleri bir ölçüde ya da tümüyle çarpıtıp kendisi için uydurduğu yeni gerçeğe dayandırdığı türdür. Bu türün incelenmesi de kaynaklara göre doğru kabul edilen propaganda çalışmalarında olduğu gibi yapılmıştır.

c. Doğruluğu Kanıtlanamayan Propaganda

Dördüncü aşamanın Eskiçağ'da en çok kullanılan türü bu türdür. Doğruluğu kanıtlanamayan propaganda türünde din, söylenceler, kehanetler, rüyalar ve olağanüstü belirtiler söz konusudur. İnanç ve dini duygular olabildiğince sömürülür. Kararlar işaretlere, rüyalara ve kehanetlere göre verilir. Propagandacı, hedef kitlesini coşturmak için gördüğü ya da görmediği bir rüyayı anlatabilir; bunu kendi adamlarına yorumlatabilir. Gördüğü rüyanın, işaretin söylenti biçiminde yayılmasını sağlayabilir. Propagandanın ana malzemesi yoruma dayandığı için propagandacı işaretleri, rüyaları, bir ölçüde de kehanetleri kendi yararına kullanabilir. Hedef kitlesinin deneyimlediği kötü ya da iyi işaretleri kendisi yaratabilir. Ardından yorumu kendisi de yapabilir, kendi adamları da yapabilir; hedef kitlenin deneyimlediği işaretlerse hedef kitle onun herhangi bir şey yapmasına gerek kalmadan bunu yorumlayabilir; sonrasında propagandacı bunun yorumunu yaparak dikkati bu yöne çekebilir. Aynı biçimde yalnızca kendisinin emin olacağı ve gördüğünü iddia ettiği rüyayı anlatıp yorumunu yapabilir ya da bunu anlatıp kendi adamlarının yorumu halk arasında yaymalarını sağlayabilir. Tüm bunlar doğruluğu

kanıtlanamayacak malzemeler olduğu için de bunlara doğruluğu kanıtlanamayan propaganda demek uygun olacaktır.

Genelde inanca dayalı bu türde propaganda üzerine Eskiçağ'daki örnekler oldukça fazladır. Ama şimdilik türün anlaşılması ve asıl konumuza giriş yapmak için yine Yunan dünyasından bir örnek verebiliriz. Plutarkhos, Büyük İskender'in Asya'ya yapacağı sefer öncesi Delphoi'a gidip tanrıya danışmak istediğini anlatır. Delphoi'a vardığında İskender, o gün kehanetlere bakılmasının yasak olduğunu öğrenir. Delphoi kâhinesine gelmesini buyurur; ama kâhine bu durumu neden gösterip gelmez. İskender, onun yanına gider ve onu tapınağa zorla götürür. Kâhine de İskender'in öfkesinden korkmuş gibi şöyle der: "Sen yenilmezsin, oğlum." İskender bunu duyunca artık kehanete gereksinim duymayacağını, ama istediği kehaneti ondan aldığını söyler.⁵¹ Bunlara ek olarak bu sefere çıkarken bazı olağanüstü belirtiler de görünmüştür. Leibethra'daki Orpheus heykeli terlemiştir.⁵² Birçok kişi bu işarettten korkmasına karşın, Aristander⁵³ bunun tersine bir yorum yapar, İskender'e neşeli olmasını, çünkü şarkılara ve öykülere yaraşır denli büyük işler yapacağını söyler.⁵⁴ İskender, isteğini zorla almış olsa da ordusunun moralini yükseltecek ve savaştan sonra da kendi yararına kullanabileceği doğruluğu kanıtlanamayan türde bir propaganda malzemesi edinmiştir. Bu türde propagandalar, yukarıda da görüldüğü üzere, tümüyle yorumlamaya bağlıdır. Birçok insan korkmasına karşın, Aristander'in yaptığı yorum olumludur. Çünkü İskender'in işine yarayacak olanı olumlu bir yorumdur. Söz konusu kehanetlerin ve olağanüstü

⁵¹ Plut., a.g.e., *Alex.*, 2004, XIV

⁵² Eskiçağ'da bir heykelin terlemesi kötü bir olayın geleceği biçiminde yorumlanmıştır.

⁵³ Telmesoslu Alexander, Büyük İskender'in en güvendiği kâhidir.

⁵⁴ Plut., a.g.e., *Alex.*, 2004, XIV

belirtilerin doğruluğu kanıtlanamadığı için de bu propaganda çalışmasına doğrudan, doğruluğu kanıtlanamayan propaganda diyebiliriz.

5) Araçlarına Göre Propaganda

Çalışmamızın son aşamasında söz konusu dönemde yürütülen propaganda çalışmalarını Eskiçağ'da yaygın olan araçlarına göre üçe ayırdık: Sözlü, yazılı ve sanat yapıtlarının kullanıldığı propaganda.

a. Sözlü Propaganda

Eskiçağ'da en yaygın yani en çok kullanılan propaganda türü bu türdür. Bu başlık altında propagandacının verdiği söylevler, onun hakkında verilen söylevler, onun hakkındaki söylentiler- kendisinin ya da başkalarının çıkardığı söylentiler- yer almaktadır. İçerik bakımından tüm konuşmaların kendine özgü değerlendirilmeleri olacaktır. Sözlü propaganda olarak değerlendirilen kimi konuşmalar kışkırtıcı propaganda olarak kimileri de birleştirici propaganda olarak da değerlendirilebilirler. Yani öteki sınıflandırmaların ya da alt sınıflandırmaların özelliklerini de taşıyabilirler. Örneğin, Peloponnessos Savaşı'nın (İ.Ö. 431-404) ilk yılın sonunda Perikles'in ölenler için yapılan gömü töreninde verdiği söylev sözlü bir propagandadır. Ama amaç ve içerik bakımından birleştiricidir. Atinalıları birçok

yönden över ve böylece savaşın kötü etkilediği halkın moralini yükseltmeye çalışır. Bu konuşmayı bizlere Thukydides aktarmaktadır. Bu aktarım birebir Perikles'in söyledikleriyle aynı olmasa da ana düşünce bakımından bizlere yol göstermektedir: *"... Atalarımız övgüye değer ama babalarımız daha fazla değer. Aldıkları mirasa, binlerce çaba pahasına elimizdeki gücü ekleyip bize miras bıraktılar. Henüz yaşayan ve tam olgunluk çağına gelen bizler, bu gücü artırdık. Siteyi barışta olduğu gibi savaşta da her şeyiyle kendine yeterli hale getiren biziz... Devletin bizde, bir azınlığın değil de toplumun çıkarına göre yönetilmesi olgusu yüzünden rejimimiz demokrasi adını aldı... Ayrıca, bunca yorgunluğu dağıtmak için ruhu dinlendirici birçok şey düzenlemiştir; yılın bir ucundan öbürüne kadar birbirini izleyen oyunlar ve bayramlar; gündelik hoşlukları kaderi kovalayan özel eğlenceler koymuşuzdur... Şehrimiz herkese açıktır; öğrenilmesi düşmanımıza yararlı olacak bir bilgi ya da bir gösteriden uzaklaştırmak için kime olursa olsun asla ksenelasia⁵⁵ uygulamayız... Eğitim konusunda, öbür halklar, çocuklarını küçük yaşta başlatılan güçlü bir idmanla erkekçe cesarete alıştırırlar; ama biz, zorlamasız hayat tarzımıza karşılık, benzer tehlikelere onlar kadar cesaretle göğüs gereriz... Güzellik zevkini basitlikle, çalışma zevkini enerjiyle uyuşturmayı biliyoruz... Tek kelimeyle söyleyeyim, sitemiz bütünüyle Yunanistan'ın okuludur ve bireylere bakınca aynı insanın bedenini her koşula olağanüstü bir zariflik ve esneklikle eğdiği görülür..."*⁵⁶ Perikles, savaş yüzünden yorgun düşmüş ve ölüleri için yasta olan halkı biraz olsun cesaretlendirmek, kaybettikleri coşkuyu geri getirmek amacıyla bu söylevi vermiştir. Bu ilginç bir propaganda örneğidir. Şöyle ki, Perikles Atinalıları, Atinalılara

⁵⁵ Oturum izni.

⁵⁶ Thukydides, *Peloponnesos Savaşı*, Çev. Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1976, s.109-115

övmüştür. Böylece savaşın ve savaşın sonucunda kaybedilenlerin etkisini azaltarak, Atinalıların savaşa devam etmelerini sağlamıştır.

b. Yazılı Propaganda

Eskiçağ'da günümüzdeki televizyon, radyo gibi iletişim araçlarından bazılarının yokluğu edebi yapıtları propaganda için uygun bir araç konumuna getirmiştir. Çalışmamızda inceleyeceğimiz yöneticilerden Augustus'un yönetim döneminde olduğu gibi edebi yapıtlar lehte de kullanılabilir aleyhte de. Buna bir örnek vermek gerekirse, Plutarkhos, Perikles'in inşa ettirdiği Odeum'un üzerine Cratinus'un *Thrakialı Kadınlar* adlı yapıtından şu dizeleri yazdığını aktarır: "*Adasöğani kafalı Zeus! Hey! İşte geliyor! Odeum kafasının üzerinde bir başlık gibi, şimdi temelli ve tüm ostracismos⁵⁷ bitti.*"⁵⁸ Yalnızca kafasının biçimiyle alay ediyor olsa da halkın gözünde Perikles'in saygınlığını uzun vadede düşürebilecek bir propaganda olarak değerlendirilebilir. Edebi bir yapıt olduğu için öncelikle yazılı, sonra sahnelendiği için sözlü propagandadır, ama amacının Perikles'in saygınlığını azaltmak olduğu düşünülürse kışkırtıcı ve karalayıcı nitelikte propaganda sayılabilir.

c. Sanat Yapıtlarının Kullanıldığı Propaganda

⁵⁷ Devlet yönetiminde tek olmayı amaçlayan yurttaşların on yıllığına sürgüne gönderilmelerini sağlayan oylama işlemidir.

⁵⁸ Plut., a.g.e., *Per.*, s. 43

Yalnızca sanatın (resim, heykel, mimari vb.) yer aldığı propaganda türünde işlenen imgeler, söylenen sözlerden daha fazla yoruma açıktır. Dolayısıyla örneğin, bir yöneticinin yaptırdığı tapınak, sanatsal kabartmalarının içerdiği imgelerle birlikte yöneticinin somut bir propagandası olacaktır. Ama çalışmamızın içeriği, malzemesi çoğunlukla sözcükler olan propaganda türlerine dayanmaktadır. Resim, müzik, heykel, mimari, kabartma ve süsleme gibi sanat yapıtlarının kullanıldığı bu tür ise sanat yapıtlarının propaganda amacıyla yazılı veya sözlü aktarılmasıyla uygulanır. Yöneticinin kendi otoritesini sağlamlaştırmak adına yaptırdığı bir tapınak, sözlerle betimlenip vurgulanabilir. Bu konuda yine Yunan dünyasından bir örnek olarak, Perikles'in rüyası ve yaptırdığı Athena heykeli uygun düşecektir. Plutarkhos, Propylea'nın⁵⁹ inşası sırasında çok güzel bir şeyin olduğunu aktarır: *"Bunun yapımı aşamasında tanrıçanın⁶⁰ kendisini uzak tutmayıp tersine bu işin başlangıcında ve bitişinde yardımcı olduğunun göstergesi olan güzel bir şey oldu. İşçilerin içinde en çalışkanı ve en hırslısı ayağı takılıp düştü ve doktorlardan umudunu kesmiş bir biçimde üzgün bir durumda uzanıyordu. Perikles buna çok üzüldü, ama tanrıça rüyasında ona göründü ve kullanması için bir reçete yazdı; böylece hızlıca ve kolayca işçiyi iyileştirdi. Bu olayın anısına Athena Hygieia'nın bronzdan bir heykelini akropoliste, söylediklerine göre daha öncesinde orada bulunan tanrıçanın sunağının yakınına diktirdi."*⁶¹ Söz konusu dönemde de yaşıyor olsak, bu konudan asla emin olamayız. Ne rüyanın gerçek olup olmadığı ne de bu adamın hasta olup olmadığı hakkında bir kesinliğe varamayız. Perikles böyle bir rüya görmeyip de, yalnızca Athena'nın kendisine yardımcı olduğunu göstermek amacıyla hasta olan bu

⁵⁹ Acropolis'in anıt biçimindeki kapısı olan Propylea, Perikles'in yönetiminde hakkında bir şey bilmediğimiz mimar Mnesikles tarafından tasarlanmıştır. İ. Ö. 437 yılında başlayan inşaat İ.Ö. 432 yılında, yapının inşası bitmemesine karşın durdurulmuştur.

⁶⁰ Athena.

⁶¹ Plut., a.g.e., *Per.*, s.43-45

adam için bir doktordan yardım almış olabilir. Bu durum devam ederken de kimsenin onu tedavi edemediği yönünde bir söylenti yayıldığı için, Perikles'in bu aldığı yardımla işçiyi iyileştirmesi gördüğü rüyadan emin olunmasını sağlamış olabilir. Tüm bunlarda dikkat edilecek bir tek nokta vardır: Perikles, mucizevî bir biçimde iyileştirdiği bu adamı, Athena'nın yardımı sayesinde iyileştirmiştir. Bu da demek oluyor ki Athena, Perikles'in yardımcısıdır. Bu düşünceyi sağlamlaştırmak için de düşüncenin halkın aklına yer etmesinin ardından Perikles'in yardımcısı Athena heykelini diker. Bu olayı tek başına incelemek gerekirse; bunun önce sanat yapıtlarının kullanıldığı propaganda türüne girdiğini söylemeliyiz. Çünkü Perikles, Propylea'nın inşası sırasında insanların aklına yer edecek olağanüstü belirtiler sayesinde hem kendisinin hem de yaptırdığı Propylea'nın propagandasını yapmış olur. Söylencelerle donanmış bir propaganda olsa da ana malzemesi bir sanat yapıtıdır. Bu olay tümüyle günümüzdeki reklam kampanyalarına benzemektedir. Önemli birinin yapacağı önemli bir inşa sırasında olan olaylar, insanların ilgisini iyi ya da kötü bu yapıya çekeceğinden insanlar hem yapıdan hem de bu yapının sahibinden sıkça söz edecektir. Bu örneği aynı zamanda doğruluğu kanıtlanamayan propaganda ve sonucun öncesinde söylentilerle yayılmış olma olasılığı yüzünden de bir ölçüde sözlü propaganda olarak değerlendirebiliriz.

II. İ.Ö. I. YÜZYILIN 2. YARISINDA SİYASİ PROPAGANDA

İ.Ö. I Yüzyılın 2. Yarısında Siyasi Ortam

İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısında başlayan sınıflar arası mücadele önceleri barışçıl boykot ve iyi niyet çerçevesinde devam etmiştir. Zaman içerisinde *plebs* sınıfı arzuladığı birçok yurttaşlık hakkını elde etmiş ve *patricii* sınıfı ile birçok açıdan eş duruma gelmiştir. Gracchus kardeşlerle birlikte bu mücadele yeniden canlanmış ve iyiniyetin kaybolması, sınıfların birbirleri üzerinde üstünlük kurma isteklerinin artmasıyla daha da şiddetli bir duruma gelmiştir. Marius ve Sulla'nın zamanında ise iç savaşa dönüşmüştür.

Patricii kesiminden insanların sayıca azalması sonucu ve *homo novus* yoluyla Senato'ya girenlerin sayısının artmasıyla yeni bir soylu Senato sınıfı oluşmuştur. Buna da *Optimati* denmiştir. Bu sınıfın karşısındaki *plebs* sınıfı ise aldıkları haklar sayesinde konumunu güçlendirmiştir ve Gracchus kardeşlerle birlikte kendilerinin çoğunlukta olduğu ve dolayısıyla kendilerinin üstün olması gerektiği inancıyla hareket etmişlerdir. Amacı Roma çiftçi sınıfının güçlenmesini sağlamak olan bu reforma, büyük toprak sahipleri devlet arazilerinin bir bölümünün halka dağıtıldığı gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Soylular ve halk arasındaki uçurum, bu reform ve beraberinde gelen tartışmalarla birlikte alevlenmiş ve Tiberius'la birlikte yandaşlarının da ölümüne neden olmuştur. Gaius Sempronius Gracchus'un çizdiği

yol da, kaderi de ağabeyininkinden farklı olmamıştır. Soyluların egemenliğine başkaldıran Gaius Gracchus, yandaşlarıyla sorgulanmadan idam edilmiştir.¹

Gracchus kardeşlerden sonra halkın desteğini kazanan bir başka kişi de Gaius Marius'tur. Başarılı bir komutan olan Marius, askeri alanda reform çalışmaları yürütmüştür. Devlet kasasından yapılan harcamalarla paralı ve profesyonel bir ordu kurulmuştur. Bu reform, askerliğin geçim kaynağı olan bir uğraş durumuna gelmesine neden olmuştur. *Ordu şimdi üst üste göreve gelebilen kişiler tarafından yönetildiği için, bu durum komutanları devlet içinde "belirleyici" bir konuma getirmiş; yüksek memurlukların üstlenilmesinde artık Halk meclisleri değil, kişilerin ellerinde bulundurdıkları askeri güç ve yetenekleri ölçü olmuştur.*² Söz konusu para olduğu için de askerler, kendilerine verdikleri para ölçütünde komutanlarının yanında yer almışlardır.

Marius, çok geçmeden karşısında güçlü bir rakip bulmuştur: Lucius Cornelius Sulla. Senato yanlısı olan senatör Sulla İ.Ö. 82-79 yılları arasında süre sınırlaması olmaksızın *dictatorluğa* seçilmiştir ve bir anayasa reformuyla *tribunus'ları etkisiz hale getirmiş, Comitia tributa'nın yasama yetkisini elinden almış, censor'luğu kaldırmış, böylece senatörleri güçlendirerek Senatus'a eski consul ve praetor'ları eyaletlere vali olarak atama yetkisi vermiştir.*³ Bunlara ek olarak çıkardığı *proscriptiolarla* düşmanlarını acımasızca ortadan kaldırmıştır.

Pompeius ise Sulla'nın komutası altında yetişen subaylardan biridir. O da Sulla gibi Senato desteği görmüştür. İ.Ö. 77-71 yıllarında İspanya'da Marius yandaşlarını yenen Pompeius, İ.Ö. 73-71 yıllarında III. Köleler Savaşı'nda Crassus'la birlikte Spartacus ve yandaşlarını yenmiştir. Pompeius'un dikkate değer başarıları

¹ İplikçioğlu, B., a.g.e., s. 86-87

² İplikçioğlu, B., a.g.e., s. 87-88

³ İplikçioğlu, B., a.g.e., s. 88

doğal olarak Senato'nun gözünü korkutmuş; bu yüzden de Pompeius halka yanaşmaya başlamıştır. Halkın desteğini kazanmak için Sulla'nın çıkardığı kimi yasaların yürürlükten kaldırılmasını sağlamıştır. Bu eyleminin en önemli bölümü ise *tribunus*lara veto yetkilerini geri vermesi olmuştur. Bunlardan başka doğuda korsanlara ve Mithridates'e karşı yengi kazanan Pompeius, İ.Ö. 60 yılında olağanüstü yetkilerle Crassus ve Caesar ile birlikte, Varro'nun *Tricaranus* (Üç başlı canavar) olarak tanımladığı⁴ I. *triumvir*lik yönetimini kurmuştur.

Her ne kadar aralarındaki ilişki devleti birlikte yönetecek denli olumlu başlamış olsa da, Caesar ve Pompeius'un birliği önce Pompeius'la evli olan kızının sonrasında ise Crassus'un ölümüyle gözle görülür biçimde çitirdamaya başlamıştır. Caesar, kendisi Roma'da yokken bile Pompeius aracılığıyla yasalar çıkarttırmış ve bu arada da Gallia'da, 8 yıl süren Gallia eyaleti valiliği sırasında askeri deneyimini artırıp güçlenmiştir. İ.Ö. 48 yılı *consullu*ğuna, Roma'da bulunmaksızın aday olmak isteyen Caesar'ın bu isteğine Senato karşı çıkmış ve ondan ordusunu dağıtmasını istemiştir. Caesar ise, Pompeius'un da kendisi gibi silahsızlanması koşuluyla bu karara uyacağını söylemiştir.

Bu tartışmaların ortasında İ.Ö. 49 yılı *consulu* Lentulus'un, Caesar.'ı savunan halk *tribunus*larını Senato'dan kovmasıyla Caesar ve Pompeius arasındaki iç savaş başlamıştır. İ.Ö. 46- 44 yılları arasında *dictator* olan Caesar, devleti kendi isteği doğrultusunda biçimlendirmeye kalkışınca İ.Ö. 44 yılının 15 Mart'ında Senato binasının önünde içlerinde çok sevdiği Brutus'un da içinde bulunduğu bir grup senatör tarafından yirmi üç yerinden bıçaklanarak öldürülmüştür.

⁴ Appian, *Roman History: The Civil Wars*, Vol. III, Tr. Horace White, Harvard University Press, Cambridge, 1995, II, II, 9

Caesar'ın ölümünün ardından onun vasiyeti uyarınca evlat edindiği genç Octavianus, edinme babasının vasiyetini yerine getirmek ve onun öcünü almak amacıyla Roma'ya gelmiştir. Aralarındaki ilişki çok çekişmeli olarak başlasa da İ.Ö. 43 yılında Octavianus ve Antonius, Lepidus ile de birleşerek II. *triumvirlik* yönetimini kurmuştur. İ.Ö. 42 yılında da Philippi yakınlarında Caesar'ın katillerini yenilgiye uğratmışlardır. İ.Ö. 40 yılında yenilenen *triumvirlik* yönetimi İ.Ö. 36 yılında Octavianus'un Lepidus'u dışlamasıyla bozulmuş ve Antonius ile Octavianus arasındaki uçurum gittikçe açılmaya başlamıştır. Actium'da İ.Ö. 31 yılında Octavianus, Antonius üzerinde mutlak yengi kazanmış ve böylelikle iç savaşlar dönemi ile birlikte cumhuriyet de sona ermiştir. Augustus adını alan Octavianus devlet güçlerini tekeline alarak *aşağı yukarı ılımlı meşruti bir monarşiye tekabül eden bir egemenlik biçimi*⁵ kurmuştur.

Roma cumhuriyet yönetiminin yaşam mücadelesi verdiği bu dönem, siyasi kişiliklerin sürekli yaptıkları çeşitli propagandalar nedeniyle çok zengindir. Yukarıda anlatıldığı üzere; için için kendi kendini yemeğe başlamış olan Roma, Sulla ve Marius'un başrollerini paylaştığı iç savaş ve Sulla'nın acımasız tiranlığından sonra, öncelikle Caesar ve Pompeius arasındaki iç savaşa ve daha sonra Augustus ile Antonius arasındaki çekişmeye tanık olmuştur. Dio Cassius, bu iç savaş üzerine şunları söyler: “Onlar yüzünden Roma hem kendisini savunmak hem de kendisine karşı savaşmak için dövüşmek zorunda kalıyordu, böylece yengi kazansa bile yine kendisi yenilmiş olacaktı.”⁶ Yurttaşın yurttaşı öldürdüğü bu iç savaşlarda o an öldürülmekte olan asker, kendisini öldüren askerden evine bir mesaj göndermesini

⁵ İplikçioğlu, B., a.g.e., s. 92

⁶ Cass. Dio, a.g.e., XLI, 57

istiyordu.⁷ İşte bu savaşlarda her ne kadar silahlar propagandadan üstün gelmiş olsa da gerek askerleri cesaretlendirmek gerek insanların boyun eğmelerini kolaylaştırmak adına çeşitli eylemler ya da konuşmalar yapılmıştır. Bu dönemde yapılan propagandaların çoğu siyasi türdendir. Günümüzdeki gibi belirli kalıplar içinde yapılmasa da kendine özgü yöntemleri vardır; hatta kendi içinde sistemli de sayılabilir.

Caesar: Genel Bir Bakış

Suetonius'un bizlere aktardığına göre *dictator* Sulla, Cinna'nın kızı Cornelia ile evli olan Caesar'ı, karısını boşaması için zorlar; ama o bunu yapmak istemez ve rahiplikten ayrılmayı yeğler; aile mirasından yoksun bırakılır. Kısacası çok sıkıntı çeker. Mamercus Aemilius ve Aurelius Cotta'nın araya girmesiyle Sulla onu gönülsüzce bağışlar; bununla birlikte bir anlığına kehanette bulunan bir kâhinmiş gibi şunları da söyler: "*İstedığınız gibi olsun, alın götürün onu, kurtarmayı bu denli istediğiniz adamı yeter ki tanıyın, bu adam günün birinde benimle birlikte savunduğu soylular partisinin yıkımına neden olacak; çünkü Caesar'ın içinde birçok Marius var.*"⁸ Sulla, Caesar daha çok gençken, onun kafasının içindeki düşünceleri okumuştur. Dio Cassius da Caesar'ın halk yanlısı oluşu hakkında şöyle bir yorum yapar: "*Bu adamlar (Caesar ve Cicero) bu yasa teklifini (Manilius'un önerdiği teklif, İ.Ö. 66) devlete yararlı olacağını düşündüklerinden ya da Pompeius'a bir iyilik yapmak istediklerinden desteklemediler; ama işlerin bu yönde gelişeceği kesin*

⁷ Cass. Dio, a.g.e., XLI, 59

⁸ Suet., a.g.e., I

*olduğu için Caesar halkın Senato'dan ne kadar daha fazla güçlü olduğunu gözlemleyerek sadece halkın iyi niyetini istemedi, aynı zamanda da bir gün kendi çıkarına olabilecek benzer bir oy için yol yaptı. Bu arada üzerine atfedilen onurlar sonucu Pompeius'u daha kıskanılabilir ve nefret edilebilir kılmak istedi ki böylece insanlar ondan çabucak bıkabilirlerdi.”*⁹ Bu yorumdan da anlaşılabileceği üzere Caesar'ın halkın yanında yer almasının nedeni halkı çok düşünmesi değil kendi çıkarına en iyi biçimde hizmet edebilecek tarafın halk olduğunu gözlemlemesidir.

O, Marius yandaşıdır ve halkçidir; bu yüzden siyasi yaşamı boyunca her işini halkçı oluşunu göz önünde tutarak yapar. İlk olarak kendisini Marius'un yandaşlarına kabul ettirir: Marius'un yengilerini anımsatan bir takım sanat yapıtlarını geceleyin Capitolium'a taşır. Böylece bir yandan onların gönlünü kazanırken, öte yandan halkın da sempatisini kazanır. Halasının ve karısının gömü törenlerinde yaptığı konuşmalarla özel yaşamında da yakınlarına bağlı bir adam olduğunu gösterir. Zaten bir yönetici konumunu güçlendirmek istiyorsa, kendisinin insani yönünü de göstermelidir. Yöneten kişi ama aynı zamanda iyi bir eş, bir baba olduğunu göstererek halkın onu kolayca kabul etmesini sağlamış olur. Çünkü insanın kendisine benzer olanı benimseme, kendisinden farklı olanı da dışlama eğilimi vardır. Halk ona bir kere yürekten bağlanınca, yöneticinin en büyük yanlışında bile iyimser bir düşünce, görüş bulabilir; onun eleştirilip karşı çıkılması durumunda onu savunabilir. Propaganda çalışmalarında konuyla ilgili olan gerçeklerin gösterilmesinden ve yorumlanmasından çok insancıl değerlerle duygulara etki edilmeye çalışılması propagandacıyı daha hızlı bir biçimde başarıya götürebilir. Bunun bilincinde olan Caesar da bu yöntemi izleyerek halkın ve Marius yandaşlarının sevgisini kazanmış,

⁹ Cass. Dio, a.g.e., XXXVI, 43

böylece onların desteğini almıştır. Yaptığı her işle halkçı olduğunu, Marius'un ardılı olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır¹⁰; hatta hayatını halkın tepkileri doğrultusunda yaşadığı yorumu bile yapılabilir: Örneğin evinde Bona Dea ayinleri yapılırken Clodius'un kadın kılığında orada yakalanması, Caesar'ın eşini boşaması için yeterlidir. Ona bu konu da ne düşündüğü sorulduğunda, iyi bir kadının adının böylesi bir olayda, bu olay gerçek olmasa bile, geçmemesi gerektiğini ve onu bu yüzden boşadığını söyler. Clodius'a gelince, ondan şikâyetçi olmaz; çünkü halk Clodius'u seviyordur. Eğer onun üzerine gitmiş olsaydı, halkın tepkisini üzerine çekebilirdi. O bu durumdan kendisine şöyle bir çıkar sağlamıştır: Clodius'u bir bakıma kendi işleri için kullanmış ve zamanı geldiğinde iki düşmanını(Cicero-Clodius) birbirine düşürmüştür. Appianos da bu olayı bize aktarırken şunları söyler: *"O (Clodius) halk arasında popüler olduğu için, Caesar bu olayı mahkemeye götürmedi, ama eşini boşadı. Birileri Clodius'u yargıya götürüp kutsal törenlere saygısızlık yapmakla suçladı, Cicero bu davada danışmandı. Caesar tanık olarak çağrıldığında, Clodius'un aleyhinde konuşmayı yadsıdı, hatta onun ve triumvirliğin monarşiye eğilimi olduğunu çoktan açıklamış olan Cicero'ya karşı bir engel olarak halk tribunusluğuna kadar yükseltti. Böylece Caesar uğradığı kişisel haksızlığı yararlı bir duruma dönüştürdü ve düşmanından öç almak için öteki düşmanından yararlandı."*¹¹

Dio Cassius, Caesar'ın kendisiyle ilgili işleri başkaları kanalıyla hallettiğini onaylar: *"Ancak kendisini ilgilendiren işleri başkaları sayesinde düzenledi, çünkü kendisine*

¹⁰ Başarılı, ünlü ya da sevilen bir kişinin taraftarı olarak kendini tanımlamasıyla onun başarısından, ününden veya ona duyulan sevgiden yararlanmış olur. Bu da çağdaş yöntemlerden "appealing authority" ile "beautiful people" yöntemlerine benzemektedir. "Appealing authority" yönteminde propagandacı düşünceleri ya da eylemleri doğrulamak veya rakibinin düşünce ve eylemlerini yanlışlamak için alanında uzman bir kişiye ya da halkın saygı duyduğu bir kimliğe başvurur. "Beautiful people" yönteminde ise propagandacının hedef kitleye sunduğu malzeme hedef kitlenin tanıdığı kişiler ya da mutlu olan kişilerdir.

¹¹ App., a.g.e., II, II, 14, Cass. Dio, a.g.e., XXXVIII, 12

hiçbir şey sunmamak konusunda son derece dikkatliydi ve böylece istediği her şeyi daha kolayca başardı. Kendi hesabına, fazla bir şeye ihtiyacı olmadığını ve elindekilerle tatmin olduğunu açıklıyordu; ama ötekileri (kamu) görevlerinde gerekli ve kullanışlı biri olduğuna inanarak her ne istediye onu teklif etti ve bu teklifler sadece halk tarafından değil Senato'nun kendisi tarafından da onaylandı.”¹²

Yine Caesar, Marius yandaşı oluşuyla ilgili olarak, Sulla'nın yaptıklarının tam tersini yapmaya çaba göstermiştir: Örneğin Sulla'nın sürgüne yolladıklarını geri çağırıştır; yine Sulla'nın *proscriptio* ile öldürdüğü kişilerin çocuklarına kamu görevlerine başvurma hakkını sağlamıştır (*Lex Antonia De Proscriptorum Liberis* İ.Ö.49). *De Bello Civili* adlı yapıtında Pompeius'u Sulla ile karşılaştırarak okuyucunun kendisi Marius, Pompeius'u ise Sulla olarak algılamasını sağlamaya çalışmıştır. Sulla'nın halkın elinden varını yoğunu almış amansız bir *dictator* olduğu, gerçekte Pompeius'un da birçok konuda ondan pek farklı olmadığı biçimindeki pek geçerli görülmeyen düşüncesini açıkça belirtir: “Sulla'nın *tribunuslardan* her türlü yetkiyi almasına karşın veto hakkını serbest bıraktığını söyledi. Kaybedilen yetkileri geri kazandırmış gibi görünen Pompeius'un (*tribunusların*) önceden sahip olduğu ayrıcalıkları dahi ellerinden aldığı söyledi.”¹³ Bu sözlerle Sulla gibi bir *dictatorun* bile veto gibi önemli bir hakkı engellemediğini, oysa çeşitli şeyler vaad eden Pompeius'un bu hak dâhil *tribunusların* ellerinde neler varsa aldığı altını çizerek hedef kitlesinin ona karşı kötü düşünceler beslemesini sağlar.

¹² Cass. Dio, a.g.e., XXXVIII, 8

¹³ Caesar, *De Bello Civili*, I, VII.

Sullam nudata omnibus rebus tribunicia potestate tamen intercessionem liberam reliquisse. Pompeium, qui amissa restituisse videatur, dona etiam, quae ante habuerint, ademisse

Bunların dışında Pompeius'un yandaşlarını sık sık kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Özellikle iç savaşı anlattığı yapıtında, iç savaş sırasında gösterdiği aşırı merhametten dolayı karşı tarafın askerlerinin kendi yanına geçmek istediğini sık sık vurgular. Bunun dışında siyasi yaşamda yandaş bulmak için bol para harcamaktan, çeşitli kamu görevlerini istediği gibi dağıtmaktan¹⁴, hatta kimi halklara Roma vatandaşlığı vermekten ya da satmaktan çekinmemiştir.

Caesar'ın yürüttüğü propaganda çalışması bütün olarak ele alındığında göze çarpan en önemli unsurlar bunlardır. Bu çalışmanın başında sınıflandırdığımız propaganda türlerinin neredeyse hepsini kullanmıştır diyebiliriz. Savaş döneminde karşısındakine karşı acımasız, ama barış döneminde yufka yürekli, insancıl ve merhametli bir yöneticidir. Gerçekten de iç savaş çıkana kadar kışkırtıcı bir yol izlerken, tüm yazarların da bilincinde olduğu gibi, iç savaşla birlikte mağdur ve savunmacı bir yöntem uygulamış gibi görünmektedir. Ama bu savunmacı yönteminde kışkırtıcı öğeler bulma olasılığı yüksektir; kendisini masum gösterirken, karşı tarafı da ister istemez oyunbozan, saldırgan, suçlu taraf olarak gösterir. Caesar'ın siyasi tutumunu ve propaganda biçimini kısa ve öz olarak değerlendirdikten sonra, artık sınıflandırmamıza göre örnekler verebiliriz.

¹⁴ Cass. Dio, a.g.e., XLII, 50

Caesar: Propaganda Çalışmalarının İncelenmesi

1) Amaca Göre Propaganda

a. Birleştirici Propaganda

Caesar'ın bu türde yürüttüğü propaganda çalışmaları Eskiçağ'da yöneticilerin hepsinin kullandığı yöntemler üzerine kuruludur. Bu konuda ilk olarak verilebilecek örnek, ondan önceki pek çok kralın ve yönetici sınıfından kişinin yaptığı gibi onun soyunu tanrılara dayandırmasıdır. Suetonius'un bizlere aktardığı üzere İ.Ö. 67 yılında ölen eşi Cornelia ve halası Iulia'nın gömü töreninde konuşan Caesar kendisinin ve akrabalarının soyunu Venus'e (Aphrodite) bağlar: *"Halam Iulia'nın anne tarafı krallardan gelir, baba tarafıysa ölümsüz tanrılarla bağlantılıdır. Çünkü Marcius soyundan gelen kralların soyu, Ancus Marcius'a dek uzanır, annem bu soydandı; Iulius'lar ise Venus'tan gelir, ailemiz bu soydandır. Öyleyse soyumuzda hem insanlar arasında gücü büyük olan kralların saygınlığı, hem de kralların boyun eğdiği tanrıların kutsallığı vardır."*¹⁵ Bu Caesar'ın olağan üstü kişiliğinin halkça benimsenmesini oldukça kolaylaştıracak nitelikte ve aristokratlara özgü bir propagandadır. İnsanları inanç yönünden etkiler. Nesnel olarak düşünüldüğünde; Roma'nın kurucu ve koruyucu tanrıları Mars ve Venus¹⁶'tur. Dolayısıyla Roma'nın 4. kralı Ancus Marcius da, Romalı herhangi bir yurttaş da Venus'un soyundandır. Ama Caesar bunu gömü töreninde, yani insanların odak noktalarının ölen kişiler olduğu bir olay sırasında dile getirmiştir. Böylelikle

¹⁵ Suet., a.g.e., VI

¹⁶ "Aeneadum genetrix ,... Venus..." Lucretius, *De Rerum Natura*, 1, 1-2

insanların bu yönde algılarını açmış ve propagandasını sonuçlandırmıştır. Sonuçta, soyunda bir tarafta Roma'nın 4. kralı Ancus Marcius, öte yandan Roma'nın koruyucu ve milli tanrıçası Venus bulunmaktadır. Hedef kitlesini daha kolay bir biçimde etki altına alma ve onun hakkında olumsuz düşüncelere sahip olan kişileri de olumlu düşünenlerle bir araya getirme amacı güttüğü için bu örnek birleştirici propagandadır. Ayrıca Caesar'ın siyasi yaşamına katkıda bulunacağından da bireysel çıkar amaçlı propagandadır.

Bu türde verebileceğimiz başka bir örnek ise günümüzde de hala kullanılmakta olan yöntemlerden slogan ya da çarpıcı sözcüğün kullanılmasıdır (*catchword*). Appianos, yapıtında Caesar'ın ve Pompeius'un Pharsalia Savaşı'ndan saniyeler önce askerlerini coşturmak için, hatta tek yürek olmaları için kendilerine özgü sloganlar kullandıklarını aktarır: "...*Caesar yengi getiren Aphrodite, Pompeius ise yenilmez Herakles diye (bağırды).*"¹⁷ Dio Cassius da Caesar'ın en küçük bir tehlikede Venus'un adını kendi sloganı olarak kullandığını söyler: "*Genelde kendisini tamamen Venus'a adadı ve herkesi ondan bir tür gençlik aldığına inandırmaya hevesliydi. Bu yüzden onun zırh içinde resmini içeren yüzüğünü takardı ve en büyük felaketlerde onun adını sloganı yapmıştı.*"¹⁸ Bu örnek, başlı başına bir propagandadan çok propaganda hazırlığı ya da daha önceden yapılmış olan propagandayı sembolik olarak güçlendirme amacıyla yürütülmüş bir çalışma olarak düşünülmelidir. Yukarıda değindiğimiz üzere, Caesar gömü törenindeki konuşmasında soyunu Venus'a dayandırmıştır. Savaşta kullandığı bu sloganla hedef

¹⁷ App., a.g.e., II, XI, 76

... μὲν Καίσαρ ἀφροδίτην νικηφόρον, ὁ δὲ Πομπήιος Ἡρακλέα νικητόν.

İlginçtir ki Plutarkhos da yapıtında Pompeius'un hayatını anlattığı bölüme Herakles benzetmesiyle başlar. Pompeius'un babasını Zeus'a, Pompeius'u Herakles'e, Roma halkını da Prometheus'a benzetir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Plut., a.g.e., *Pomp.*, I

¹⁸ Cass. Dio, a.g.e., XLIII, 43

kitlesine bir hatırlatma yapar ve yeniden ayrıntılı bir propaganda yapmasına gerek kalmaz. Bu yöntem ulaşılmak istenen amacın belli bir kalıp içerisinde sürekli tekrarlanmasıdır. Yapılan tekrarlar sonucu propaganda etkisine maruz kalacak kişilerin bu duruma olan inancı ve bağlılığı ya da en azından alışkanlığı artacaktır. Bir kişi propagandasında türlü değişiklikler yapabilir; ama ana düşünce kısa ve net bir biçimde sürekli tekrarlanırsa kişi daha kolay bir biçimde başarı sağlayacaktır. Caesar ve Pompeius'un kullandıkları bu sloganlar daha önceden yapılan çeşitli çalışmaları¹⁹ askerlerin akıllarında canlandıracak ve bu inançla askerler savaşta canla başla dövüşeceklerdir. Ayrıca bunlar yalnızca askerlerin karşısında söylenmiş olsa da, bunların savaş sonrası kentin içinde konuşulacağı hesaba katılmalıdır. Evine dönebilen asker, savaşı anlatırken bu sloganları olduğu biçimiyle kullanmasa bile artık bilinçaltına işlenmiş olan bu düşünceyle olayları çevresindekilere anlatacaktır.

Caesar, halkın ne istediğini ve ne düşündüğünü iyice belirlemiş görünmektedir. Halkın nabzını tutarak onların durum ve tutumlarına, yani hedef kitlenin ana özelliklerine göre propagandasını yürütür. Örneğin çıkmasında kendisinin bir suçu olmadığını göstermeye çalıştığı Pharsalia ve bunun uzantısı olan öteki savaşlar için kutladığı yeni törenlerinde savaşı anlatan birçok resim sergilenir. Caesar, kendisine karşı savaşıp da ölen Romalıların adlarının bu tür törenlerde döviz olarak sergilenmemesine büyük özen gösterir; çünkü bu Roma halkının nefretine neden olabilecek bir davranıştır.²⁰ Kendi yapıtında bu konuya da değinen Caesar, karşı tarafın askerlerini düşman olarak değil de Roma yurttaşı olarak gördüğünü söyler: "*Öldürülmeleri gerektiğini düşündüğü yurttaşlara duyduğu merhametle*

¹⁹ Örneğin Caesar'ın eşi ve halasının gömü töreninde kendi soyunu Venus'a bağlaması.

²⁰ App., a.g.e., II, XV, 101

duygulanıyordu; bu yurttaşlar hala hayatta iken amacına ulaşmayı yeğliyordu.”²¹

Ayrıca yeni töreninde savaş resimlerle betimlenirken Pompeius’u öldüren Achilles ve Pothinus’un ölümünün sergilenmesiyle de halkın beğenisini büyük ölçüde kazanmıştır.²² Hem yapıtındakilerle hem de yeni töreninde yaptıklarıyla toplumun duygularını paylaştığı düşüncesini vermiş olur. Yansıtmak istediği düşünceyi özetlemek gerekirse; yurttaşın yurttaşı öldürdüğü bir savaş olduğu gerçektir; ancak bu kaçınılmaz olduğu için meydana gelmiştir ve kendisi de bu üzüntüyü duymaktadır. Bu örnekte açık bir biçimde görüldüğü gibi Caesar’ın yaşamı boyunca yürütmüş olduğu propaganda çalışmaları bir bütünlük içindedir. Belli bir düşünce vardır (Caesar, zorunda kaldığı için, bu savaşa katılmıştır.) ve bu düşünce üzerine öteki düşünceler kurulur (Ölenler için üzülmektedir; Pompeius’un ölümüne bile üzülmüştür; vb.). Savaşmak zorunda kalmasını haklı çıkarması bir yana bir de onun karşısında savaşıp da ölen yurttaşlara duyduğu saygıyla ve acıyla yerini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. İç savaşta ölenler için üzülen yurttaşlarla kendisini ve kendi yandaşlarını bir noktada birleştirdiği için de Caesar’ın bu çalışması birleştirici propagandadır.

Caesar, Pompeius’u yenip de Roma’da tek ve ilk adam olduktan sonra birleştirici propagandasını uzlaştırıcı bir yönde devam ettirir. Dio Cassius’un aktardığına göre İ.Ö. 46 yılında Caesar, Senato’da bir konuşma yapar: “*Senatörler, içinizden hiç kimse sanmasın ki, sırf yendim diye eleştirilmeden canım ne isterse söyleyebilir ve neyi seçersem tamamen özgürce onu yapabilmek için acımasız bildiriler yayımlayacağım ya da zalimce bir iş yapacağım... Hayır, ben, her zaman*

²¹ Caesar, *De Bello Civili*, I., LXXII.

Movebatur etiam misericordia civium, quos interficiendos videbat; quibus salvis atque incolumibus rem obtinere malebat.

²² App., a.g.e., II, XV, 101

beni nasıl bulduysanız, o türde bir adamım- ancak niye ayrıntılara inip de kendimi överken, iğrenç bir hal alayım?- Ben talihi aşağılamayı düşünmedim, ama onun iyiliklerinin ne kadar tadını çıkarırsam onu her durumda bir o kadar da ölçülü bir şekilde kullanacağım... Konuştuğum sözler basit yanıltmacalar değiller, ama düşündüklerimin ve söylediklerimin gösteriş için ya da anlık aklıma gelen düşünceler olmadığına ama daha çok en baştan beri benim için uygun ve yararlı olduğuna karar verdiğim kanaatler olduğuna sizi inandırmak amacı gütmektedir... ve şimdi bütün akla yatkınlığıyla -Iuppiter yasaklasın- efendiniz değil koruyucunuz, tiranız değil önderiniz olmaya her zamankinden daha kararlı olmalıyım. Konu sizin yararınıza yapılması gereken her şeyi başarmaya geldiğinde, hem consul hem de dictator olacağım, ama konu içinizden herhangi birini incitmeye geldiğinde sade bir vatandaş olacağım.”²³ Bu tümcelerin ne kadarını birebir söyledi bilinmez; ama yıllar sonra bile biri bunları kaleme alıyorsa, en azından konuşmanın ana düşüncesinde bir doğruluk payı olduğunu varsayabiliriz. Caesar’ın yönetici olarak düşünce yapısını da göz önüne aldığımızda bu konuşmayla senatörleri de yanına çekmeye çalıştığını düşünebiliriz. Sanki onların korkularını silmek ister gibi bir tonda konuşan Caesar, arkasında halk olmasına karşın senatörleri de kendisine bağlamak istemiştir. Böylelikle karşısında duracak kişi sayısını en aza indirmeye çalışmıştır diyebiliriz. Birleştirici bir özellik taşıdığını anladığımız bu tümceler, Dio Cassius’un anlattığına göre, Caesar, vaat ettikleriyle bu sözlerini doğrulayana kadar senatörler üzerinde tamamen etkili olmamıştır. Yine de kendisi hakkında iyi ve kötü düşünen senatörleri bir düşüncede (kendisinin adaletli davranacağı düşüncesinde) birleştirdiği için birleştirici propaganda çalışmasıdır diyebiliriz.

²³ Cass. Dio, a.g.e., XLIII, 15-19

b. Kışkırtıcı Propaganda

Caesar'ın yapıtlarını incelediğimizde kışkırtıcı propagandayı güçlü bir biçimde kullanmadığını görürüz. Kendisini masum gösterip karşı tarafı kötü gösterir; yine de bu eylem, içinde zayıf ve dolaylı da olsa bir kışkırtıcılık taşır. Ama kışkırtıcı propagandanın özünde coşku vardır, öfke vardır ve bu genelde olumsuz duygular barındırır. Caesar'ın yapıtlarında ise bu olumsuz duygular bilerek bastırılmış gibidir; çünkü onun masum görünme gereksinimi vardır: Ona göre iç savaşı karşı taraf başlatmıştır; Roma devletinin en saygın makamlarından birinde, halk *tribunus*luğunda, olan kişilerin onursuzca Senato'dan ve şehirden kovulması, savaş için yeterli bir nedendir. Ama yine de o, tüm bunlara karşın, savaş istemediği için uzlaşma yolunu yeğlemiş gibi görünmeye çalışır. Bunun gerçekleşmesi için elinden geleni yapmıştır; hatta komutanlarının haksızca kötü muamele görmesine isyan edip çığlık atan askerlerine kulak vermediği zamanlar olmuştur. Sürekli karşı tarafa elçiler göndermiştir; ama onlar daha elçileri bile kabul etmezken, nasıl barış yapılabilir ki? Onun da beraberinde getirdiği kişiler vardır, askerleri vardır. Hem kendi hem de askerlerinin can güvenliğini düşünmelidir. İlk karşı tarafın atağını beklemiştir; son ana kadar barış umudunu korumuştur. Onun için önemli olan devlettir, Roma halkıdır. Her ne yapıyorsa bu ikisine özgürlüğü getirmek istediği için yapar. Yöntemi çok açıktır: Kendisi barış için çabalamaktadır ve istekleri oldukça adildir; bunlara karşın karşı taraf ne barış istemektedir ne de görüşmek. Böylece Caesar iki taraf arasındaki karşıtlığın altını çizer ve kendisi için yararlı olan gerçekleri, düşünceleri, malzemeyi, tartışmaları amacı doğrultusunda kullanır.

Ama başka yazarların aktardıklarına baktığımızda, açıktan açığa kışkırtıcı propagandayı, hem de hiç çekinmeden kullandığını görürüz. Örneğin Caesar *consul*ken bir yasa sunmak istediğinde bunu doğrudan doğruya halka sunmaya başlamıştır(İ.Ö. 59): “*Bundan sonra kamu görevi süresince Senato’yla iletişim kurmadı, ama her ne istediye bunu doğrudan halkın karşısına getirdi. Yine de düşüncelerini değiştirmiş olmalarını ve halktan korkacaklarını umarak, bu koşullar altında bile Senato’nun önde gelen adamlarını ele geçirmek istediği için, meslektaşıyla bir başlangıç yaptı ve ona (Bibulus’a) bu yasa teklifini onaylayıp onaylamadığını sordu. Öteki ona, kamu görevi süresince yeniliklere tahammül edemeyeceği dışında bir yanıt vermeyince, Caesar onu tehdit etmek için ilerledi ve eğer o dilerse bu yasa sizindir, diyerek halkı teklifine katılması için ikna etti. Bibulus ise yüksek sesle, hepiniz dilerse bile bu yıl bu yasayı alamayacaksınız, dedi.*”²⁴ Bibulus, Caesar’ın gerçek amacının ne olduğunu anladığından onu engellemek için yasanın geçmesine izin vermeyeceğini söyler. Ama Caesar, bu durumu lehine çevirmekte geç kalmaz. Yasanın onaylanması için halkı kışkırtır: “...eğer o dilerse bu yasa sizindir...”. Bibulus’u da halka kötüleyen Caesar, onları kışkırtıp yasa önerisini kabul ettiremese bile halkın desteğini alır. Bu propagandanın sonucunda da hedef kitlesini bir kişiye karşı harekete geçmek üzere kışkırttığı için buna kışkırtıcı propaganda diyebiliriz.

Caesar halkın desteğini alsa da Bibulus’un arkasında da senatörler vardır. Caesar’ı engelleme konusunda kararlı olan Bibulus, yasa önerisinin onaylanmasını yapabileceği her yolla geciktirmeye çalışır. Sonunda geciktirmek için mazeretleri tükenince *consul* yetkisini kullanır ve kuş falına bakma süreci ilan edip günlük

²⁴ Cass. Dio, a.g.e., XXXVIII, 4

yaşamdan uzak kalır. Böylece her iki mecliste toplantı yapamaz, önerilen yasayı onaylayıp çıkaramaz. Caesar, Castor tapınağında konuşma yaparken oraya giden Bibulus onun aleyhine konuşmaya başlayınca saldırıya uğrar ve neredeyse öldürülür. Bu da demek oluyor ki, Caesar'ın yukarıda değindiğimiz propaganda çalışmasının etkisi hala sürmektedir. Sonucunda yasa onaylanır. Bibulus bu olaydan sonra bir tür inzivaya çekilir ve yılın geri kalanında herhangi bir işlem yapmayacağını bildirir. Böylelikle Caesar, Bibulus'u siyasi yaşamda etkisiz duruma getirmiştir.

Yine Bibulus ile olan çekişmesinde, önerdiği yasanın kabulünden sonra, halktan Vettius adında biri *foruma* koşarak gelir, elinde bir hançer vardır. Yakalanınca Bibulus, Cicero ve Cato tarafından Caesar ile Pompeius'u öldürmek için gönderildiğini, hançeri de Bibulus'un *lictoru* olan Postumius'tan aldığını söyler.²⁵ Bu saldırıyı kimin planladığını kesin olarak bilemediğimizden iki yönde de inceleyebiliriz: Eğer karşı taraf bunu yaptırdıysa, onlar için başarısızlığa uğramış bir plan, Caesar için yararlı bir malzeme durumuna gelmiştir; yok Caesar ya da yandaşları bunu yaptırdıysa, hem kurnazca bir plan hem de yararlı bir malzemedir. Caesar her iki durumda da bundan yararlanmasını bilir ve halkı galeyana getirir: Vettius hapse atılır ve aynı gece öldürülür; halk, Caesar'a saldırılardan korunsun diye, korumalar sağlar ve Bibulus kamu görevinden uzaklaştırılır. Böylelikle Caesar tek başına *consul* kalır.²⁶ Burada konumuz açısından önemli olan Vettius'un, Caesar'ı öldürmek için kimin tarafından tutulduğunu söylemesidir. Bu durumda görünürde somut bir kışkırtıcılık yoktur. Ama Caesar'ın istediklerini elde etmesi için kışkırtıcı bir malzeme görevini görmüştür. Ayrıca bunu halkın içinde yapmış olması da ayrı bir önem taşır. Böylelikle bu durumun sorumlusu Caesar olmasa bile ona bir

²⁵ App., a.g.e., II, II, 12; Cass. Dio, a.g.e., XXXVIII, 9

²⁶ App., a.g.e., II, II, 12

malzeme vermiştir. Caesar da bunu olabildiğince kendi yararına kullanmıştır ki, o zaman için tüm istediklerini elde etmiştir. Ama ne yazık ki, bu olayı bizlere aktaran tarih yazarları Caesar'ın bu durum karşısında elde edecekleri için ne dediğini anlatmamaktadır. Bu durumdan elde ettiği kazancı tek bir kelime etmeden mi kazandı, emin olamadığımız için, yalnızca sonuca göre Caesar'ın bu durumu kendi yararına kullanıp kışkırtıcı propaganda çalışması yürütmüş olabileceği ya da Vettius sayesinde uzun vadede kendisine yarayacak bir malzeme edinmeyi amaçlamış olabileceği varsayımında bulunuyoruz.

Yine Caesar tarafından başarılı bir kışkırtıcı propaganda çalışması olarak yürütülmüş başka bir örnek ise İ.Ö. 49 yılında yazdığı mektubun Senato'da okunmasından sonra meydana gelen olaylardır. Mektubun içeriği savaş ilanı olarak kabul edilir. Halk *tribunus*ları, Antonius ve Cassius'un, bu mektubu onayladıklarını gören *consul* Lentulus ve Marcellus, onları ve arkadaşlarını Senato'dan kovar. Bunu yapmaktaki amaçları, Appianos'un anlattığına göre, *tribunus*luk yetkisi taşıyan kişilerin çıkan kavgalardan zarar görmemesidir. Durumu Caesar'ın lehine ilk çeviren Antonius'tur; üzerine düşen görevi yapar: Öfkeyle koltuğundan kalkar; halk yararına en iyisi olduğunu düşündükleri şeyi belirtirken aşağılayıcı bir biçimde Senato'dan kovulduklarını söyleyerek tanrıları, bu kutsal görevin aşağılanmasına tanık olarak çağırır. Ertesi gece de Cassius ile birlikte köle kılığına girerek hızlıca Caesar'ın yanına gider. Artık sıra Caesar'dadır; askerlerini kışkırtmak amacıyla, yaptıkları bunca iyi şeyden sonra halk düşmanı ilan edildiklerini ve böylesi saygıdeğer adamların rezil bir biçimde sürüldüklerini söyler.²⁷ Askerleriyle yaptığı konuşmaların ilk amacı onları kışkırtıp onlara savaş için gerekli olan coşkuyu vermek gibi

²⁷ App., a.g.e., II, V, 33; Suet., a.g.e., XXXI; Cass. Dio, a.g.e., XLI, 1-4

görülmektedir, öte yandan uzun vadede sonuç verecek olan bir propaganda çalışmasıdır. Yengi kazanıldığında evlerine dönen askerler tüm olayları belki de birazcık süsleyerek kuvvetli olasılıkla yaptıklarının bilincinde olmadan Caesar'ın propagandasını yapmış olacaktırlar. Bu haliyle söylenti biçiminde yayılacağından sözlü, doğrudan Caesar'ın çıkarına hizmet ettiği için bireysel çıkar amaçlı propagandadır. Yalnız ilk amacı da kışkırtıcı propaganda çalışması olduğu gerçeğini de göz ardı etmemeliyiz. Şöyle ki, halk *tribunus*larının köle kılığında çıkıp gelmesi ve Caesar'ın sözleriyle askerler, iç savaş istemeseler bile böylesine bir olay karşısında savaşmaya gönüllü olacaktırlar.

2) Çıkara Göre Propaganda

a. Bireysel Çıkar Amaçlı Propaganda

Caesar İ.Ö.59 yılında toprak yasasını ve toprak komisyonu ile ilgili yasa tasarısını²⁸ sunduktan sonra birçok engelle karşılaşır. Bu engellerden Cato'dan sonra en önemlisi Cesar'ın o yılki meslektaş *consul* Bibulus'tur. Zaten Bibulus ile sürekli çekişme durumunda bulunan Caesar, meslektaş sanki hiç yokmuş gibi davranır. Hatta o an kamu görevinde bulunmayan ve sıradan vatandaş sayılan Pompeius ve Crassus'tan onay bekler. İ.Ö. 60 yılında kurdukları *triumvirlik* ile sürekli birbirinin çıkarlarını koruyan bu üç adam İ.Ö. 59 yılındaki bu yasa tasarıları konusunda da yine sahnededir. Bu konuyu Dio Cassius şöyle aktarmaktadır: “Caesar, olur da içlerinden karşı çıkanlar olabilir diye başka bir kamu görevlisine danışmadı; ama sıradan

²⁸ Bkz. s. 77-78

vatandaş olmalarına karşın Pompeius ve Crassus'a başvurdu ve onlardan bu yasa tasarısıyla ilgili fikirlerini söylemelerini istedi. Bu onların görüşünü bilmediğinden değildi, çünkü bütün işleri ortaktı; ama bu adamları, kamu görevlisi olmamalarına karşın yasanın danışmanları olarak çağırarak onurlandırmayı ve ayrıca kuşkusuz o dönemde şehrin önde gelen ve herkes üzerinde son derece fazla etkileri olan bu adamların bağlılıklarını sağlamlaştırarak ötekileri korkutmayı amaçladı. Dahası bu hareketle, doğal olmayan ya da adaletsiz bir amaç için çabalamadıklarının ama bu komutanların her ikisinin de onaylamaya ve övmeye gönüllü oldukları konular için çabaladıklarını kanıtlayarak halkı memnun edecekti.”²⁹ Yine Caesar kendi planlarının gerçekleşmesine bu davranışıyla bir adım daha yaklaşmıştır. Dio Cassius'un yorumundan da anlaşılacağı gibi bu konuda tümüyle bireysel çıkarlar söz konusudur. Pompeius bu durumdan memnun bir biçimde konuştuğunda; bunu sadece ben değil, bütün Senato onaylıyor, çünkü sadece benim askerlerime değil Metellus'la birlikte çarpışan askerlere de toprak verilecek, der ve yasa tasarısını ayrıntılı bir biçimde açıkladıktan sonra onayladığını söyler. Artık halkın kafasında istenilen düşünce oluşturulmuştur; şimdi halktan, o düşüncenin sonucu olarak hareket etmesi beklenir. Ama bunun için bir tetikleyici gerekmektedir ve tam bu noktada Caesar önce Pompeius'a, kendisine muhalefet oluşturanlara karşı gönüllü olarak yardım edip etmeyeceğini sorar. Sonra halka döner ve Pompeius'tan yardım istemede kendisine katılıp katılmayacaklarını sorar. Caesar hem Pompeius ve Crassus'un hem de halkın onayını almıştır. Caesar'ın, herhangi bir konuda Pompeius ve Crassus'a danışması siyasi bir strateji; bu onayı alırken de Pompeius'un sözleri ve sonrasında halkın da buna dâhil oluşunu sağlayan sözler propagandadır. Şöyle ki, Caesar halkın güvendiği

²⁹ Cass. Dio, a.g.e, XXXVIII, 4-6; Ayrıca bkz. App., a.g.e., II, II, 9

bir kişi olan Pompeius'u³⁰ kendi yararına konuşturmuştur. Pompeius, bu yasanın niçin gerekli olduğunu anlatmıştır ve Caesar da bu yasanın karşısında olanlara karşı ondan yardım istemiştir. Bu konuşmadan yasanın gerekli olduğuna kanaat eden halkı, Caesar; bakın sizin güvendiğiniz Pompeius bile benim yanımda, diyerek galeyana getirir. Kısacası Pompeius'u propagandasına araç olarak kullanır. Sonuç olarak da bu propaganda hem Caesar'ın hem de Pompeius'un bireysel çıkarlarına hizmet ettiğinden bireysel çıkar amaçlı propagandadır.

Caesar, Pharsalia ve Alexandria savaşlarından sonra Roma'ya döndüğünde ise kendini masum göstermeye çalışmıştır, ona karşı savaşmış kişileri bağışlamış, hatta Brutus ve Cassius'a *praetorluk* diğerlerine de kamu görevleri dağıtmıştır. Pompeius'un yıkılmış olan heykelini bile kendi insani yanının bir propagandası olarak onartır; Plutarkhos, Cicero'nun bu konuda; "Caesar, Pompeius'un heykellerini onarmakla kendi heykelini sabitlemiştir" dediğini aktarır.³¹ Yapıtındaki genel düzene uygun olarak Pompeius'a saygı duyduğunu devamlı göstermeye alışan Caesar'ın niyeti açıkça ortadadır. Öncelikle kendisine karşı olan kişileri bağışlamış ve güvenlerini kazanmış, daha sonra da onları kendisine bağlamıştır. Artık isteklerini teker teker yerine getirip arzusuyla tutuştuğu birinci adam olma düşüncesini hayata daha sağlam bir biçimde geirebilecektir. şimdi herkesin onu kabullenmiş gibi bir görünüm yaratılmıştır ve daha rneği görülmemiş onurların sahibi olur. Her kabile, her eyalet ve Roma'nın bağlaşığı olan her kral tarafından onuruna kurbanlar kesilir, oyunlar düzenlenir, tapınaklarda ve kamuya açık yerlerde heykeller dikilir. Çoğu zaman meşe yapraklarından-ki bu Iuppiter'in ağacıdır- bir tala ülkenin koruyucusu

³⁰ Bu ağdaş yöntemlerden "appealing authority" ve "beautiful people" yöntemlere benzemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. dipnot 10.

³¹ Plut., a.g.e., *Caesar*, LVII; Cass. Dio, a.g.e., XLIII, 50

olarak halkın karşısına çıkar. “Vatanın babası” (*Pater patriae*) unvanını alır, ömür boyu *dictator* seçilir, on yıllığına *consul* olmasına karar verilir ve kendisi kutsal kabul edilir. Fildişi ve altından bir tahtta işleri yürütmesine, her zaman yengi kıyafetleri içerisinde kurban kesmesine karar verilir. Yengi kazandığı günleri her kentin kutlaması, Caesar’ın güvenliği için beş yılda bir rahiplerin ve Vesta rahibelerinin kurban kesmeleri kararlaştırılır. Kamu görevlileri artık onun kararlarına karşı çıkmayacaklarına yemin edeceklerdir. *Quintilis*(Beşinci ay) artık onun adını alır ve Iulius olur. Bir tanrı olarak kendisine birçok tapınak yapılır, bunlardan biri de tanrıça Clementia’ya adanır.³²

Tüm bu onurlara ek olarak kral unvanını vermeyi önerenler de olur. Caesar bu kişilerin amacını duyunca, onları uyarır. Bunu gerçekleştirmelerini yasaklar ve “kral” adının atalarının laneti nedeniyle umut vermeyen bir sözcük olduğunu söyler. İç savaş boyunca koruyucuları olarak görev yapmış *praetor* birliğinin görevine son verip sivil korumalarla halkın karşısına çıkmaya başlar. Yine de yukarıda sözü edilen unvanlar ve onurlar Senato’da her bir *consul* tarafından önerildiğinde, ellerini onlara doğru uzatarak selamlar. Ayağa kalkma gereksinimi duymaz ve kendisini kral olma isteğiyle suçlayanlara karşı herhangi bir yanıt vermez.³³ Plutarkhos’un aktardığına göre, onun senatörleri sanki normal vatandaşmış gibi karşılaması, hem Senato’dakileri hem de halkı son derece rahatsız eder. Ama Caesar yaptığı yanlışları anlayınca, hemen eve gider ve arkadaşlarının önünde ağlar. Daha sonra da bu hareketin hastalığı yüzünden olduğunu söyler.³⁴ Son olarak *Lupercalia* bayramında *rostran*ın önünde altın koltuğunda otururken, Antonius yarı çıplak bir halde yanına

³² App., a.g.e., II, XVI, 106; Suet., a.g.e., LXXVI; Cass. Dio, a.g.e., XLIV, 3-9

³³ App., a.g.e., II, XVI, 107

³⁴ Plut., a.g.e., *Caes.*, LX

gelip onun başına bir tacı giydirmeye çalışır. Halkın bir kısmı alkışlarken, öteki kısmı bağırarak hoşnutsuzluğunu açığa vurur. Caesar tacı iterek uzaklaştırmaya çalışırken, Antonius yine onun başına koymak ister; o tacı yine iter ve sonunda onun tacı reddettiğini gören halk sevinç içinde bağırır.³⁵ Bu anlatılanlar okuyucuda Caesar'ın içinde gerçekten de kral olma isteği taşıdığı yönünde bir düşünce oluşturabilir. Şöyle ki, tüm bu unvanları ve onurları kabul etmiş, sıra kral tacına gelince halkın tepkisi uyarınca hareket etmiş gibi görünmektedir. Eğer kral tacını onu sevmediği düşünülen biri uzatsaydı, bunu ona karşı yapılmış kışkırtıcı propaganda ya da girişim olarak düşünebilirdik ama görev arkadaşı, sağ kolu Antonius'un bunu yapması yalnızca halkın nabzını yokladığını düşündürmektedir. Zira bu düşünceyi az da olsun Cicero desteklemiştir. Şöyle ki, Cicero, ikinci *Philippica* söylevinde Antonius'a karşı şunları söylemektedir: “Görev arkadaşın (*Iulius Caesar*) başında çelengiyle altın bir koltukta erguvan rengi toga'sını giymiş oturuyordu. Sen ortaya çıktın, koltuğa yaklaştın –Öylesine *Lupercus* gibi davranıyordun ki, konsül olduğunu anımsaman gerekirdi-, çelengi gösteriyordun. Tüm forum inliyordu. O çelenk de nereden çıkmıştı? Çünkü sen atılmış bir şeyi yerden almamıştın, evde düşünüp taşındığın bir suçu ortaya taşımıştın. Sen halkın avaz avaz bağırmasına karşın çelengi onun başına koyuyordun, o ise halkın alkışlarıyla birlikte çelengi itiyordu. Ey suça bulanmış adam, krallığın kurucusu olmak için, görev arkadaşının senin efendin olması için, aynı zamanda Roma halkının neye katlanıp boyun eğebileceğini denemek için bir tek sen ortaya çıktın.”³⁶ Cicero, Antonius'un Caesar'ın başına koyduğu çelengin nereden geldiğini sorgular. Yere atılmış bir çelengi almadığına göre Antonius'un bunu

³⁵ App., a.g.e., II, XVI, 109; Suet., a.g.e., LXXVI; Cass. Dio, a.g.e., XLIV, 11-13

³⁶ Cicero, *Philippicae Söylevleri (I)*, Çev. F. Gül Özaktürk, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, II, XXXIV, 85

önceden planlamış olduğu sonucuna varır. Bu da bizi doğrudan Caesar ve Antonius'un bunu halkın nabzını yoklamak için yaptığı sonucuna götürür.³⁷

Plutarkhos, Caesar'a verilen onurlar hakkında ilginç açıklamalar yapmaktadır: Senato'da ilkin, Pharsalia savaşı sonrası affedilmesi nedeniyle kendisini borçlu hisseden Cicero, ona onur verilmesi için bir öneri sunmuştur; ama başkaları ona daha başka onurlar da verilmesini önermiştir. Böylece halk, bu aşırı sayıda onurlar yüzünden ona karşı duyduğu sempatiyi yitirecek ve zamanı geldiğinde ona karşı harekete geçecek olanların yeterince geçerli bahaneleri olacaktır.³⁸ Burada odaklanmamız gereken nokta Caesar'ın karşıtlarının gelecekte yapacakları propaganda için yaptıkları hazırlıktır. İşin ilginç yanı bu olağan üstü onurlarla donatılan Caesar'ı donatanlar, zamanı geldiğinde onu bu nedenle eleştirecek ilk kişiler olacaklardır. Karşıtları bunları yaparken, yandaşlarının da gerçekte Caesar'a yarar sağladığını düşündükleri için yaptıkları propagandalar da bu yöndedir. Onun kral olması gerektiğini düşünen kimi yandaşları halk arasında bir söylenti yaymıştır: Eğer Romalılara bir kral önderlik ederse, Parthia ülkesi ancak o zaman ele geçirilebilecektir. Kente giren Caesar kendisini kral olarak selamlayanlara, "ben kral değilim, Caesar'ım!" yanıtını verir.³⁹ Bu propaganda iki yönde düşünülebilir. Şöyle ki, Caesar'ın yandaşları Caesar'dan habersiz böyle bir söylenti yaymıştır; ya da Caesar'ın bundan haberi vardır. Eğer Caesar bundan habersizse yayılan söylenti yandaşlarının onun çıkarına uygun, dolayısıyla bireysel çıkar amaçlı yaptığı bir propagandadır. Caesar verdiği yanıtla bundan yararlanmasını bilmiştir. Eğer Caesar'ın haberi varsa, söylenti yapılabilecek propagandanın hazırlık aşaması olarak

³⁷ Cicero'nun *Philippica* Söylevleri başlı başına kışkırtıcı propagandadır. Alıntılarımız bu metni de kışkırtıcı propaganda olarak değil de başka bir propagandaya kanıt olarak ele aldık.

³⁸ Plut., a.g.e., *Caes.*, LVII

³⁹ Plut., a.g.e., *Caes.*, LX; Cass. Dio, a.g.e., XLIV, 15

düşünmemiz daha uygun olacaktır. Caesar, niyetinin kral olmak olmadığını belirtmek amacıyla böyle bir propaganda yapmak gereksinimi duymuştur ya da gerçek niyeti için ortamın ve koşullarının uygun olmadığını, halktan gelecek tepkinin ölçüsünü belirlemek için böyle bir girişimde bulunmuştur. Tümüyle kendi çıkarına hizmet ettiğinden yine bireysel çıkar amaçlı propagandadır ve ayrıca sözlü propagandadır.

Suetonius'un aktardığına göre Caesar, herkesin önünde düşüncesizce şunları söyler: *"Cumhuriyet içi boş bir kavramdır. Dictatorluğu bırakan Sulla'nın okuma yazması yoktu. Ancak insanlar kendisiyle daha dikkatli konuşmak ve söylediklerini yasa gibi kabullenmek zorundaydı."*⁴⁰ Ayrıca Caesar'a karşı oluşan nefret duygusunun şu olayla çoğaldığını da ekler: *"Kendisini son derece onurlandırıcı kararlarla yanına gelen tüm senatörleri Venus Genetrix tapınağının önünde oturur durumda kabul etti. Birtakım kişiler onun ayağa kalkmaya yeltendiği sırada Cornelius Balbus tarafından engellendiğini düşünür; başkaları da onun yerinden kalkmaya bile kalkışmadığını, hatta ayağa kalkması için uyarı Gaius Trebatius'a ters ters baktığını söyler. Şu ise, hiç katlanılamayacak bir davranış olarak düşünüldü: Zafer töreni kutlaması sırasında Caesar, halk temsilcilerinin oturdukları sıraların önünden arabayla geçerken, aralarında ayağa kalkmayan tek kişi Pontius Aquila'ya o denli sinirlendi ki, şöyle bağırdı: "Ey halk temsilcisi Aquila, cumhuriyeti bana geri getirt de göreyim!" Ardından birkaç gün boyunca birine bir söz verirken, şu sözü söylemeden edemedi: "Pontius Aquila izin verirse".*⁴¹ Bu anlatılanlar, doğru ya da yanlış, meydana geldikleri zamandan çok sonra başka biri tarafından aktarıldığı için düşündürücüdür. Bunlar Caesar'ın kral olma arzusunu malzeme olarak kullanan kişiler tarafından anlatılmış olabilir ve ileride yapılacak bir propagandaya hazırlık

⁴⁰ Suet., a.g.e., LXXVII

⁴¹ Suet., a.g.e., LXXIX

niteliğindedir. Gerçekten de onu öldüren kişiler onun kral olmaya karşı duyduğu arzuyu bu olayın nedeni olarak göstermiş ve kendilerini haklı çıkarmaya çalışmışlardır. Birçok kişinin bu kıyıma katılmasına karşın, özellikle kralları şehirden kovmuş bir atası olan Brutus'un katılması da önemli bir olgudur.

c. Toplumsal Çıkar Amaçlı Propaganda

Caesar halkın gözüne girmeyi çok hızlı bir biçimde başarmış gibi görünmektedir. Bu uğurda o kadar çok para harcamıştır ki, her zaman borç içerisinde. Ödeyebileceğinden daha çok borcu vardır. Buna karşın para harcamaktan yine de hiç çekinmez.⁴² Halkın beğenisini kazanmak için yalnız para harcamaz, onların yararına olabilecek yasalar önerir. Halk ve soylular arasında bir sınıf olan atlı sınıfının güçlenmesinde onun girişimlerinin çok büyük etkisi vardır. Hazineye verdikleri vergi oranını oldukça azaltır. Bu atlı sınıfının Caesar'ı göklere çıkarmasını sağlar. Bunun dışında gösterilerle halkın aklını çelmeye devam eder.⁴³ asıl amacını açıklamadan onun gerçekleşmesini sağlayacak toplumsal duyguyu, bağlılığı sağlamış ve böylece kabul görmüştür.

Örnek vermek gerekirse; Dio Cassius, Caesar'ın İ.Ö.59 yılında sunmuş olduğu toprak yasasını ilk olarak gündeme getirişini şöyle aktarır: "*Ertesi yıl daha büyük bir ölçüde halkı kendisine bağlayacak kadar destek sağlamak istedi. Ama aristokratların kıskançlıklarına maruz kalmasın diye onların da çıkarlarını gözetiyor gibi görünme konusunda çok istekli olduğu için, sık sık onların çıkarlarına uymayan*

⁴² App., a.g.e., II, I-II; Plut., a.g.e., *Caes.*, V

⁴³ App., a.g.e., II, II, 13

herhangi bir yasa önerisinde bulunmayacağını söyledi. Gerçekten de halka bağışlamayı istediği toprağı ilgilendiren, en az vetoyu alabilecek bir yasa tasarladı; yine de bunu istemiyorlarsa gündeme getirmeyecekmiş gibi davrandı. Yasa böylece onaylandı, bu yüzden kimse onda herhangi bir hata bulamadı.”⁴⁴ Bu yasayı önermesi genel amacının bir adımı, bu yasayı ne biçimde önerdiği ise toplumsal görünse bile bireysel amacına hizmet eden bir propagandadır. Her ne kadar bu toprak yasası halk yararına gözükse de, Caesar’ın tek isteğı onların desteğini alabilmektir. Böylelikle ileride yapmayı tasarladığı şeyler için zemin hazırlamış olur. Yine de halka olan yararı göz önünde olduğu için bu örneğı toplumsal çıkar amaçlı propaganda başlığı altında vermek daha doğru gibi gözükmektedir. Bu olaydan sonra olanlara baktığımızda Caesar’ın yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmasının yalnızca ileride yapacaklarının başlangıcı olduğunu görürüz: Bu yasa onaylanınca Caesar, bu kez de toprak komisyonuna odaklanır. Onun düşüncesine göre toprak komisyonunun birkaç aristokrattan değil de yirmi kişi gibi kalabalık bir gruptan oluşması ve bu yirmi kişinin de bu iş için en uygun adamlardan seçilmesi daha adil olacaktır. Hiç kimse bu yasa tasarısına da ses çıkaramamıştır, çünkü yine görünürde yasa adaletle hizmet ediyor gibidir. Caesar’ın neredeyse her attığı adımda karşısına çıkan Cato bu konuda da onu engellemek için elinden geleni yapmaya çabalar. Buna sinirlenen Caesar, Cato’yu Senato’den kovup hapisaneye atma noktasındadır; ama Cato buna ses çıkarmayıp bir de Senato’den çıkarılmaya hazır olduğunu söyleyince, birçok kişi onu takip eder. Bunlardan Marcus Petreius, Senato dağılmadan çıkmaya teşebbüs ettiği için, Caesar tarafından azarlanınca şöyle der: *“Seninle birlikte burada olmaktansa hapiste Cato’yla birlikte olmayı tercih ederim.”* Bu yanıt üzerine Caesar da Cato’yu

⁴⁴ Cass. Dio, a.g.e., XXXVIII, 1

serbest bırakır ve şöyle söyler: “Ben sizi bu yasanın yargıcı ve sahibi yaptım, böylece eğer herhangi bir şey sizin için uygun değilse, bu halka sunulmamalı; ama siz mademki geçici bir kararnamenin geçmesine gönüllü değilsiniz, o zaman onlar kendileri için karar vermeliler.”⁴⁵ Senatörler Caesar’ın gerçek amacının farkında olmalarına karşın Cato kadar cesur olamamışlardır. Cato başkaldırana kadar onlar, Caesar’a ses çıkarmamışlar; ama Cato, Caesar’a başkaldırınca onlar da Cato’yu izlemişlerdir. Propaganda açısından Caesar’ın söylediğini varsaydığımız tümce önemlidir. Toprak yasasını sunarken en başta senatörlerin de izinlerini almak amaçlı, onların istemeyeceği hiçbir şey yapmayacağını söylemiştir. Ama Cato’nun başkaldırısıyla yine fırsat Caesar’ın eline geçmiş ve senatörlerin etkisini azaltmıştır. (ama siz mademki geçici bir kararnamenin geçmesine gönüllü değilsiniz, o zaman onlar kendileri için karar vermeliler.) Caesar yine halkın savunucusu olarak karşımıza çıkar.

Fortuna gerçekten Caesar’ın yanında olmalı ki, onun planları kadar karşı tarafın tepkisi de istediği gibi gitmektedir. Tarih yazarlarının anlattığına bakılırsa hemen hemen herkes Caesar’ın niyetini anlamıştır, ama nedense bunun karşısına akıllıca çözümlerle çıkmak yerine cesurca dikilip Caesar’a istediklerini vermişlerdir. Belki Marcus Petreius daha özenle kelimelerini seçmiş olsaydı ya da Cato bunu geciktirmek, engellemek yerine daha farklı bir yasa tasarısıyla karşısına çıkmış olsaydı Caesar’ın yasa tasarılarını doğrudan halka sunmasını engellemiş olacaktı. Bunlardan birini bile yapamadıkları için Caesar’a bir mazeret vermiş oldular. Zaten o çoktan halkı kendisine sağlam bir biçimde bağladığı için planlarını gerçekleştirmesi daha da kolaylaşmıştır. Gerçekçi olarak düşünmek gerekirse yönetici idealist

⁴⁵ Cass. Dio, a.g.e., XXXVIII, 1-4

olmadığı sürece-ki zaten idealist olanlar bu sahnede pek yer alamamışlardır-, yaptığı işlerden toplum yararına gibi gözükten işlerin hepsinin altında kişisel çıkarları yatar.

Suetonius'un aktardığına göre Caesar, *aedilis* iken halk meclisi binası, *forumda* yenilikler ve *basilicalar* yaptırmış, *Capitolium'u* geçici olarak yapılmış sütunlu yollarla donatmış, yabanıl hayvan avları ve oyunlar düzenlemiştir. Bunları hem tek başına hem de görev arkadaşı Bibulus ile yapmıştır. Ancak göz önünde bulunmayı o kadar iyi başarmıştır ki, halk bu hizmetleri yalnızca onun yaptığını düşünmüştür. Caesar'ın Bibulus'u tam olarak nasıl gölgede bıraktığı konusunda tarih yazarları pek bilgi vermemektedir. Ama bunun sonucunda birçok kişinin bu durumla alay etmesini aktarmışlardır. Örneğin Suetonius şunu anlatır: "...öyle ki kimi şakacı insanlar bir belgeyi onaylamak için mühürlerken, Caesar ve Bibulus'un consullüklerinde değil de, aynı kişiyi adı ve soyadıyla iki kez belirterek 'Iulius ve Caesar'ın consullüklerinde' diye yazarlardı; şu dizeler halkın ağzındaydı:

Her şey Bibulus'un değil de, Caesar'ın consullüğünde:

Bibulus'un consullüğünden bir şey kalmadı belleğimde."⁴⁶ Tüm bu aktarılanlar ışığında şöyle bir varsayımda bulunabiliriz: Eğer Caesar, meslektaşı Bibulus'u bu denli gölgede bırakabiliyorsa bunun için de bir tür propaganda yapmış olması olasıdır; ama ayrıntılarından yoksun olduğumuz için bunun propaganda olup olmadığını ve ne tür bir propaganda olduğunu kesin bir dille söylemek ne yazık ki olası değildir. Yine bu konuyla bağlantılı olarak Plutarkhos şunu anlatır: Pompeius, aynı zamanda Caesar'ın kızı olan eşi Iulia öldüğünde kendi evinde bir gömü töreni düzenlemek ister. Ama halk hem Caesar'a hem de Pompeius'a iyilik yapmak istediği

⁴⁶ Suet., a.g.e., XX

için Iulia'yı alır ve Campus Martius'a taşır. Caesar'ı, orada olmamasına karşın orada bulunan Pompeius'tan daha çok onurlandırır.⁴⁷ Tüm bunlar göstermektedir ki, Caesar hem Bibulus'tan hem de Pompeius'tan daha etkin bir propagandacıdır. Bu örneklerin ışığında bunu açıkça görebiliriz.

3) Amacın Açıklanış Biçimine Göre Propaganda

a. Dolaylı Yapılan Propaganda

Suetonius, Caesar'ın verdiği hizmetlerden şöyle söz eder: *"Atalarca kutsal sayılan Stellatis toprağını ve devletin ihtiyaçları için gelir kaynağı olarak bırakılmış Campanus arazisini üç ve daha çok çocuğu olan yirmi bin yurttaşa kur'a çekmeden dağıttı. İndirim isteyen vergi toplayıcılarına üçte bir indirim yaptı ve yeni vergiler koyarken aşırılığa kaçmamaları konusunda onları açıkça uyardı. Yine böyle kim ne istediye, karşı çıkan olmadığı için bol bol dağıttı, biri karşı çıkmaya kalkışrsa, korkutup susturuyordu..."*⁴⁸ *Türlü türlü gösteriler düzenledi: Bir gladyatör dövüşü, kentin her mahallesinde oyuncuların çeşitli dillerde sahneledikleri tiyatro oyunları, Circus Maximus'ta yarışlar ve bir deniz savaşı gösterisi..."*⁴⁹ Görünüşte bunlar toplum için yapılmış hizmetler olarak görünse de, Suetonius'un anlatımından yola çıkarak, bunların olması gereken ölçülerin üstünde gerçekleştirdiğini anlıyoruz; bu nedenle dolaylı yoldan yapılmış bir propagandadır ya da ilerde yapılacak bir propaganda için kullanılacak bir malzeme niteliği taşımaktadır diyebiliriz.

⁴⁷ Plut., *Pompey*, LIII

⁴⁸ Suet., a.g.e, XX

⁴⁹ Suet., a.g.e., XXXIX

Sanki Suetonius'un anlattıklarını doğrular nitelikte Plutarkhos da Caesar'ın harcamalarında çok cömert davrandığını aktarır. Plutarkhos'a göre Caesar, halkın sempatisini ilk olarak askeri *tribunluk* için Gaius Popilius'a karşı yarışıp seçildiği zaman kazanmıştır. Bu konuda daha açık bir örnek de halasının gömü töreninde onun için muhteşem bir övgü okuması ve tören sırasında Marius'un yengilerini anımsatan çeşitli resim ve heykelleri sergilemesidir. Roma'da yaşlı kadınların gömü törenlerinde övgü türünde bir söylev vermenin bir gelenek olduğunu aktaran Plutarkhos, karısı öldüğünde Caesar'ın onun için bir konuşma yaptığını ve böylece halkın sempatisini daha da çok topladığını anlatır. Artık halkın gözünde o, kibar ve iyi bir adamdır.⁵⁰ Bu, yöneticilerin propagandalarında önemli bir noktadır. Etkilemeye çalıştıkları kişi ya da kişiler duygusal yönden etki altına alınırsa, yapılacak yanlışlara, kişiler artık etki altında oldukları için, kendilerince açıklamalar bulacaklardır. Çünkü artık o kişi yönetici değil, daha çok aileden biridir, tanıdaktır, yakındır. Bu da uzun zamanda sonuç verecek bir yatırım olarak görülebilir.

Yengi törenleri gelenekle ilgili bir konudur, ama bunun görkemi bu konunun propaganda içerisinde yer almasının nedenidir. Caesar da İ.Ö. 46 yılında yengilerini kutladığı törende halkın beğenisini kazanır. Yengi töreninden sonra halkı sevindirmeye devam eder ve onlara normal ölçünün üzerinde tahıl ve zeytinyağı verir. Söz verdiği üzere hem halka hem de askerlerine para dağıtır.⁵¹ Birçok eğlence daha düzenler ve böylece yapılan iç savaşın unutulmasını sağlar, en azından bu eğlenceleri beğenen halkın bunu bir anlığına da olsa unutulmasını sağlar.

⁵⁰ Plut., a.g.e., *Caes.*, V

⁵¹ Cass. Dio, a.g.e., XLIII, 19-24

b. Doğrudan Doğruya Yapılan Propaganda

Caesar'ın bağışlayıcılığı birçok yazar tarafından aktarılır. Kendisi de iç savaşı anlattığı yapıtında bu konunun altını çizer. Appianos'un aktardığı bir örnek de onun bu bağışlayıcılığını sergiler; ama bu kez karşımızdaki, bağışlayıcılığının propagandasını acemice ve doğrudan doğruya yapan bir komutandır. Afranius ve Petreius'un askerlerine seslenen Caesar şöyle der: *"Benim garnizonumu kuşatmaya geldiğinizde bana teslim olanlarınızı öldürmedim, suyunuzu kestiğimde ordunuzun geri kalanına da zarar vermedim, oysa Petreius adamlarımı Sicoris ırmağının öteki kıyısında görünce canlarına kıydı. Gösterdiğim bu iyilikler için az da olsa minnet duyuyorsanız, bunları Pompeius'un askerlerine de söyleyin."*⁵² Bu konuşmayı kendisinin yaptığını düşünürsek yönlendirilmesi kolay olan kişiler üzerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten karşı tarafın askerleri onun tarafına geçmek ister, onun merhametini konuşur; ama ne yazık ki, canını bağışladığı Petreius bile Pompeius'un yanına gider. Bu örneği doğrudan doğruya propaganda yapan nitelik, propaganda sırasında amacın doğrudan açıklanmasıdır. Propaganda sonucu karşı taraftan beklenen eylem bellidir: *"Gösterdiğim bu iyilikler için az da olsa minnet duyuyorsanız, bunları Pompeius'un askerlerine de söyleyin."*⁵³ Bu propaganda sözlü propaganda sayılabileceği gibi söz konusu olan çıkar Caesar'ınki olduğundan bireysel çıkar amaçlı propaganda olarak da değerlendirilebilir. Başka bir nokta da bu tümceyle Pompeius'un askerlerini kendi propagandasının aracı yapmak istemiştir diyebiliriz.

⁵² App., a.g.e., II, VI, 43; bu konuda başka bir örnek için bkz. App., a.g.e., II, VI, 38; App., a.g.e., II, VI, 40; App., a.g.e., II, VI, 42

⁵³ App., a.g.e., II, VI, 42-43

Caesar'ın bağışlayıcılığı, iç savaş bittikten sonra daha da artar. Kendisine karşı savaşmış birçok kişiyi bağışlar. Bu konuyla ilgili olarak, Cicero'nun *Pro Marcello*, *Pro Ligario* ve *Pro Rege Deiotaro* adlı siyasi ve övgü konuşmaları doğrudan doğruya Caesar'ın bağışlayıcılığıyla ilişkilidir. Cicero, Pompeius yanlısı olmasına karşın iç savaş bittikten sonra İ.Ö. 47 yılının Eylül ayında Caesar tarafından bağışlanmıştır. Bu yüzden aynı biçimde arkadaşlarının da bağışlanabilmeleri için onları yüreklendirir. İ.Ö. 51 yılı *consulu* Marcellus'a birçok kez mektup yazar; Roma'ya gelip Caesar'dan af dilemesini söyler. Ama Marcellus bunu yadsır. Bu durum Caesar'ın canını sıkmıştır. Marcellus'un kuzeninin ve tüm Senato'nun onun geri dönmesi konusundaki yalvarışlarına karşılık, Caesar önce Marcellus'un davranışlarından yakınır; ardından Senato'nun isteğini geri çevirmeyeceğini söyler. Senato bu konuda ortak bir karar almak için toplanır. Sıra Cicero'ya geldiğinde genel olarak Marcellus'tan değil de amacına ulaşmak için Caesar'dan ve onun bağışlayıcılığından söz eder (*Pro Marcello*⁵⁴-İ.Ö.46). : “Çünkü böylesi bir insancılığı, böylesi sıra dışı ve duyulmamış bağışlayıcılığı, en büyük gücü elinde tutan biri tarafından gösterilen böylesi ılımlılığı, böylesi inanılmaz ve insanüstü yüce bir akli sessizlik içinde es geçmeyi olanaksız buluyorum...”⁵⁵ Senin başarılarını yeterli ölçüde tanımlayacak ya da yalnızca süsleyecek denli zinde bir akıl, güçlü ve coşkun bir dil ya da kalem yok, Gaius Caesar...⁵⁶ Ama bu yakın zamanda elde ettiğin ünü, ey Gaius Caesar, kimse seninle paylaşmıyor; tümü, baştan sona (sorgusuz sualsiz büyük) söylediğim gibi hepsi senin... İnsan kaderinin güçlü efendisi Fortuna'nın

⁵⁴ *Pro Marcello* adı okuyucuya sanki bu konuşmanın adli bir savunma olduğunu düşündürür. D.H. Berry bu konuşmanın adının *De Marcello* olmasının daha doğru olduğunu savunur, *De Marcello* adını İ.S. 4. yy'da Arusianus Messius ve Servius adlı yazarlar vermiştir. Yine de el yazmalarında konuşmanın adı *Pro Marcello*'dur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Berry, D.H., *Cicero Political Speeches*, Oxford University Press, New York, 2006.

⁵⁵ Cicero, *Pro Marcello*. *Pro Ligario*. *Pro Rege Deiotaro*, Çev. N.H. Watts, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1953, s. 423

⁵⁶ Cic., a.g.e., *Pro Marcello*, II

kendisi bile senin bu ününe eşlik etmiyor...⁵⁷ Çünkü bir kılıcın ya da gücün karabileceği böylesi bir başka güç yok. Ama arzuyu yenen, öfkeyi denetleyen ve yengiyi hafife alan- yalnızca sınıfı, zekâsı ve değeri oldukça yüksek olan düşmanı yüceltmeyen aynı zamanda onun önceki başarılarını artıran- bu adamı ben en yüce adamlarla karşılaştırmam, ama onun tanrıya denk olduğunu düşünürüm...⁵⁸ Bana öyle geliyor ki çok ağır ve çok üzücü bir iç savaşı çıkaran ölümsüz tanrılar Roma halkını, işledikleri kimi günahlardan dolayı cezalandırmış olsa da; yatışmış ya da doymuş olacaklar ki, mutlu bir olayın beklentisini galip gelenin bağışlayıcılığına ve bilgeliğine aktardılar...⁵⁹ ve iyileştireceğini söylediklerin ve başka kimsenin değil yalnızca senin iyileştirebileceğin işte bu savaş yaralarıdır...⁶⁰ Gelecek nesiller, kuşkusuz ki, senin elinde tuttuğun yetkileri ve kazandığın eyaletleri-Rhenum, Oceanum, Nilum-, sayısız savaşlarını, muhteşem yengilerini, anıtlarını, dağıttığın armağanları ve yeni törenlerini duyunca ya da okuyunca şaşıracaklar...⁶¹ Kişisel olarak ben şöyle hissediyorum, korunmamız gereken bazı tehlikeler olduğunu düşündüğün için, biz hepimiz yalnızca senin gözcülerin ve koruyucuların olmayı değil, aynı zamanda göğüslerimizin ve vücutlarımızın yetebileceği kadar korumayı sana vaat ediyoruz.⁶² Konuşma baştan sona Caesar'a övgülerle doludur. Övgü ise propagandanın en ilkel yöntemidir. Cicero bu konuşmasıyla Caesar'ın bağışlayıcı oluşunu kanıtlamakla birlikte, önce küçük bir kesime sonra tüm Roma'ya yayılabilecek bir propaganda çalışması yürütmüştür diyebiliriz. Bu bakımdan incelendiğinde, konuşma öncelikle sözlü bir propagandadır; yine de sonradan yazıya

⁵⁷ Cic., a.g.e., II, 7

⁵⁸ Cic., a.g.e., III

⁵⁹ Cic., a.g.e., III, 18

⁶⁰ Cic., a.g.e., VIII, 24

⁶¹ Cic., a.g.e., IX, 28

⁶² Cic., a.g.e., X, 32

döküldüğü için bir ölçüde yazılı propaganda olarak da düşünülebilir. Birleştirici niteliklidir, Caesar ve yandaşlarını, yenik Pompeiusçularla yani cumhuriyet yanlısı düşmanlarıyla barışıp iyi ilişkileri ve iç barışı yeniden kurması için yüreklendirici bir konuşma özelliği taşımaktadır. Bunu da Caesar'ı, onun başarılarını ve karakterini överek yapar. Malzemesi bakımından doğru propagandadır; çünkü Caesar gerçekten kendisine karşı savaşmış olsalar da birçok kişiyi bağışlamıştır ve bu konuşma da onun bağışlayıcılığının övgüsü niteliğindedir. Cicero, konuşması boyunca yaptığı bu övgülerle bir ölçüde içinde bulundukları durumun garantisini almak amacıyla telkinde bulunuyor gibidir. Dyer, Cicero'nun yaptığı bu konuşmayla Caesar, eğer bu telkine yanıt vermekte başarısız olursa, öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağı yönünde uyarıda bulunduğunu ve cumhuriyeti onarmasını önerdiğini ileri sürer.⁶³ Bu görüşten yola çıkarsak, Cicero'nun bu propagandasının aynı zamanda dolaylı propaganda olduğunu düşünebiliriz. Caesar'ın iç savaştan sonraki davranışları Sulla gibi bir *dictator* olmayacağı olasılığını akla getirdiği için, Cicero, Sulpicius'a⁶⁴ yazdığı bir mektupta⁶⁵ cumhuriyetin canlandığını gördüğünü söyler. Bunun umuduyla konuşmasını yapan Cicero, bütün bu telkinleriyle Caesar'ı överken aynı zamanda onun bu övgülere değer olmayı sürdürmesi için onu yüreklendirmeyi amaçlamış olabilir. Yine de unutulmaması gereken şudur ki, bu konuşmayla Cicero'nun birincil amacı Caesar'ı, Marcellus'u bağışlamasını sağlamaktır. Bu yönden değerlendirildiğinde de bu söylev dolaylı yoldan yapılan propagandadır diyebiliriz.

⁶³ Dyer, R. R., "Rhetoric and Intention in Cicero's *Pro Marcello*", *The Journal of Roman Studies*, 1990, Vol. 80, pp. 17-30

⁶⁴ Servius Sulpicius Rufus, İ.Ö. 51 yılında Marcus Claudius Marcellus ile *consulluk* yapmıştır.

⁶⁵ Cic., *Ad Familiares*, 4.4.3. : "...ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis rei publicae." (Bugün bana öyle güzel görünüyor ki cumhuriyetin canlandığını görür gibiyim.)

Cicero *Pro Ligario* (İ.Ö. 46) adlı konuşmasında *Pro Marcello*'daki kadar olmasa da Caesar'ı över. Onun bağışlayıcılığından söz eder; ama aynı zamanda da Ligarius davalı konumda bulunduğu için konuşmanın geneli Ligarius'un suçlandığı olayla⁶⁶ ilgilidir. Yine de propaganda açısından dikkate değer birkaç alıntı yapmak yerinde olacaktır: “*Ey hayranlık uyandırıcı, edebiyat ve tarihi yazıların sağlayabileceği her beğeni ve övgüyle süslenmeye değer bağışlayıcılık!*”⁶⁷ ...*Bak ne kadar korkusuzca duruyorum! Bak konuştuğum sürece ne denli çok cömertliğinin ve bilgeliğinin ışığı üzerime doğuyor!*”⁶⁸ ...*Susuyorum, büyük olasılıkla bir yargıcı etkileyebilecek durumları bile sayamıyorum: “Savaş çıkmadan önce legatus olarak görevini yerine getirmek için ülkeden ayrıldı, barış hüküm sürerken geride bırakılmıştı, aniden savaşa yakalandı ve savaşta hiç acıma göstermedi; bugün ruhen senin yandaşın.” Bu bir yargıç için kullanılacak bir ses tonudur, ama ben bir babanın önünde yalvarıyorum: “Yanlış yaptı, düşünmeden hareket etti, çok üzgün; bağışlayıcılığına sığınıyorum, onun yanlışları için af diliyorum, bağışlanmasını istiyorum.”*”⁶⁹ Cicero'nun Ligarius'u savunmasında yürüttüğü bu sözlü çalışmanın aynı zamanda doğrudan doğruya yapılan bir propaganda olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Caesar'ın bağışlayıcılığından söz edip onu bir baba yerine koyduktan sonra isteğini açıkça dile getirmektedir. Ancak duruma Caesar açısından baktığımızda

⁶⁶ Quintus Ligarius İ.Ö. 50 yılında Afrika eyaletinin yöneticisi C. Considius'un *legatus*'u olarak görev yapmaktadır. Considius yılsonuna doğru eyaletten çıktığında Ligarius'u yetkili kişi olarak bırakır. Bu sırada Afrika'daki Pompeius yanlıları onun kendi liderleri olmasını isterler. Cicero'nun söylediğine göre Ligarius da bunu isteksizce üstlenir. Sonrasında Considius'un yerine geçmesi için Senato tarafından atanan L. Aelius Tubero Afrika'ya gelir. Ama Ligarius onları eyalete sokmaz. Tubero, iç savaş sırasında Makedonya'da Pompeius'a katılır. Savaş bittikten sonra da Caesar tarafından bağışlanır. Ama Ligarius Afrika'da kalır ve savaşıma devam eder. Caesar tarafından yakalanır ve özgür bırakılır. Yalnız Roma'ya dönmesine izin verilmez. Aelius Tubero'nun oğlu Quintus Tubero Afrika'da Ligarius'un davranışları yüzünden onu Roma'nın düşmanlarından birine yardım etmekle ve bu düşmandan rüşvet almakla suçlar.

⁶⁷ Cicero, *Pro Ligario*, Tr. N.H. Watts, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1953, II, 6

⁶⁸ Cic., a.g.e., *Pro Ligario*, III, 7

⁶⁹ Cic., a.g.e., X, 30

onun bağışlayıcılığının övgüsünün Cicero tarafından yani dolaylı olarak yapılması bu örneği aynı zamanda dolaylı yapılan propaganda sınıfına da sokmaktadır. Ayrıca *Pro Marcello*'da olduğu gibi sözlü, sonradan yazıya döküldüğü için yazılı propaganda olarak nitelendirmemiz uygun olacaktır.

İ.Ö. 45 yılında verdiği *Pro Rege Deiotaro*⁷⁰ adlı söylevi de *Pro Ligario* gibi savunma amaçlıdır. Caesar'ın başarılarından ve bağışlayıcılığından *Pro Ligario* adlı konuşmasına oranla daha da az söz eder: "...ama senin eşsiz ve üstün özelliklerin, Caesar, benim korkumu azaltıyor⁷¹...Bu yüzden, Caesar, onurun, tutarlılığın ve bağışlayıcılığınla öncelikle bizi korkudan kurtar ki, içinde küçük bir miktar bile olsa gücenmeye yol açacak herhangi bir kuşku uyandırmayalım⁷²...Böylece Gnaeus Pompeius'un savaşlarını, yengilerini, yeni törenlerini, consullüklerini beğeniyle saydık: seninkileri saymamız olanaksız⁷³...Biz, büsbütün bir özgürlüğün yaşadığı zamanda doğmuş olan özgür adamlar, seni tiran diye nitelendirmekten uzağız ve yeni gününde senin içinde sınırı olmayan bağışlayıcılığa sahip bir lider olduğunu gördük.⁷⁴" Öteki konuşmalarına oranla (*Pro Marcello* ve *Pro Ligario*) propaganda açısından zayıf olsa da Caesar'ın acıma duygusunu ve bağışlayıcılığını bir kez daha dile getirdiği için, en azından Caesar'ın bağışlayıcılık propagandasına bir kanıt olduğu düşünülebilir. Yine de propaganda özelliklerini incelemek istersek, *Pro Ligario* konuşmasında olduğu gibi hem dolaylı hem doğrudan doğruya yapılan propagandadır diyebiliriz.

⁷⁰ Kral Deiotarus iç savaş sırasında Pompeius yanında savaşır. Daha çok asker toplama amacıyla Asya'ya döndüğünde Pharnaces'in krallığını yağmaladığını görür. Sonra Caesar'dan yardım ister ve bağışlanır. Bundan iki yıl sonra Deiotarus'un torunu Castor dedesini Caesar'a suikast planlamakla suçlar.

⁷¹ Cic., a.g.e., *Pro Rege Deiotaro*, II, 4

⁷² Cic., a.g.e., *Pro Rege Deiotaro*, III, 7

⁷³ Cic., a.g.e., *Pro Rege Deiotaro*, IV, 12

⁷⁴ Cic., a.g.e., *Pro Rege Deiotaro*, XII, 34

4) Malzemenin Niteliğine Göre Propaganda

a. Kaynaklara Göre Doğru Kabul Edilen Propaganda

Birçok yazar Caesar'ın askerlerinin ona bağlılığı ve iç savaş öncesi Caesar'ın yaptığı uzlaşma önerilerinin adilliği konusunda onunla aynı düşüncededir. Gerçekte bu denli başarılı olmuş bir komutanın askerleri ona o denli bağlı olmalıdır ki, böyle başarılı olsun. Ayrıca askerler, her zafer kazanıldığında, paylarına düşenleri aldıkça, komutanlarına daha çok bağlanırlar; özellikle bu komutan Caesar denli cömert olursa. Caesar, *Bellum Civile* adlı yapıtında askerlerinin onun için yaptığı fedakârlıklardan sıkça söz eder. Kimisi kolunu kaybetmesine karşın, savaşmış; kimisi bu lejyonun kartalı asla yere düşmedi diyerek ölürken hem bu emanete yeterince sahip çıkamadığı için, özür dilemiş hem de kartalı lejyondaki askerlerden birinin alması için yalvarmıştır. Plutarkhos, Acilius adında bir askerinin Massilia'da bir deniz savaşında, düşman gemisiyle karşılaşınca, bir eli kesilmiş olmasına karşın, öteki eliyle kalkanını düşmanlarının yüzlerine vurduğunu ve düşman gemisini ele geçirdiğini anlatır. Yine Cassius Scaeva adında bir adamın Dyrrhachium Savaşı'nda gözüne bir ok; omzuna bir, kalçasına da başka bir kargı ve kalkanına da 130 tane ok saplanması karşın, savaşmaya devam etmiş; daha sonra düşmanlara teslim olacağını söylemiş, ama düşmanlar gelince de onlarla çatışmıştır. Britanya'da bir asker savaşın ortasına girmiş ve çok cesur hareketler sergileyerek yüzbaşları kurtarmış, ama çamurun içinden karşıya geçerken, kalkanını düşürmüştür. Tüm bunları hayranlıkla seyreden Caesar, bu askerle yüzyüze konuşmak istemiş, asker utanç içinde onun ayaklarına kapanmış ve kalkanını kaybettiği için kendisini

bağışlamasını dilemiştir. Afrika'da *quaestor* Granius Petro'nun kaptanı olduğu gemiyi Scipio ele geçirmiş; gemideki herkesi tutsak olarak almış; yalnızca Granius Petro'nun yaşamını bağışlamıştır. Granius ise, merhamet görmek değil merhamet göstermek Caesar'ın askerlerinin arasında bir gelenektir, diyerek kılıcıyla kendisini öldürmüştür.⁷⁵ Plutarkhos'a göre, bu bağlılığı Caesar'ın kendisi yaratmıştır; onlara ödüller ve onurlar vermekten hiç çekinmemiştir, kolay bir yaşam için kendisine bir şey biriktirmemiştir. Kazanılanlardan, onlara söz verip de dağıttığından daha fazla bir pay almamıştır. Hiçbir tehlikeye atılmaktan kaçınmamış, hastalığını bahane edip kolay bir yaşam seçmemiştir. Tersine askeri yaşam tarzını hastalığına bir çare olarak düşünmüştür.⁷⁶ Caesar'ın askerlerinin ona olan bağlılığın bu tür hikâyeciklerle anlatılması ve bunları destekleyecek biçimde gelişen olaylar başlı başına bir propaganda çalışmasıdır. Caesar, askerlerinin bağlılığını saylayabilmek için onlara örnek olabilecek bir yaşam sürmüş ve onları ödüksüz bırakmamıştır. Malzemesini bu biçimde sağladığı propaganda çalışmasını da hem kendisi anlatmış, hem de söz konusu tarih ve biyografi yazarları bundan söz etmiştir. Bu nedenle bu çalışmayı kaynaklar tarafından doğru kabul edilen propaganda olarak nitelendirmemiz mümkündür.

Caesar'ın iç savaş öncesi uzlaşma ve iç barış arayışı konusundaki önerileriyle genel görüşlere değinen Appianos, onun Senato'ya gönderdiği mektupta belirttiği önerilerin en sonunda adil olarak düşünölmeye başlandığını aktarır.⁷⁷ Plutarkhos da ondan gelen önerilerin çarpıcı bir biçimde adil göründüğünü söyler: Eğer o silahları bırakacaksa, Pompeius da bırakmalıdır. Her ikisi de kamu görevlerinden çekilecekler, böylece yalnız bir yurttas konumunda olacaklar ve yapmak istediklerini

⁷⁵ Plut., a.g.e., *Caes.*, XVI

⁷⁶ Plut., a.g.e., *Caes.*, XVII

⁷⁷ App., a.g.e., II, VI, 36

yandaşlarının yardımlarıyla yapacaklardır. Eğer onun silahlarını elinden alırlar ve Pompeius'un silahlı kalmasına izin verirlerse, bu birini tiranlıkla suçlarken ötekini tiran yapmak olacaktır. Onun adına bu önerileri Senato'da okuyan Curio, alkışlanmış, hatta kimileri sanki birinci gelmiş bir sporcunun üzerine atarmış gibi onun üzerine çiçekler atmıştır.⁷⁸ Caesar, yapıtında bu önerileri vurgulayarak kendisinin bu konuda adaletli davrandığını ve karşı tarafın savaş istediğini anlatır. Yani öncelikle malzemeyi yaratır ve sonra onu yeri geldikçe kullanır. Bu konuda dikkat çekici bir nokta vardır, o da Curio'nun konuşması biter bitmez üzerine çiçek atılmasıdır. Atılacak çiçekler önceden hazırlanmış olmalıdır, çünkü böylesi bir ortamda kim nereden hemen çiçek toplayabilir?⁷⁹ Bu demektir ki, Caesar ve onun yanlıları tarafından sistemli bir gösteri ve propaganda yapılmaktadır, yani bu mektup Curio'nun onu okumasından önce Caesar yandaşları tarafından biliniyordu. Bu görüş de bizi bunun açıkça bir propaganda çalışması olduğu varsayımını da güçlendirmektedir. Propaganda açısından bu olayı incelediğimizde, yapıtında da kendi önerilerinin adillliğini vurgulayan Caesar'ı, Appianos ve Plutarkhos'un da bu konuda onayladığını görürüz. Dolayısıyla, Pompeius ve yanlılarının düşüncelerini ihmal etmesine ve tek taraflı bir görüşü sergilemesine ve ihmal etmesine karşın, bu çalışmayı kaynaklara göre doğru kabul edilen propaganda olarak nitelendirmemiz gerekmektedir. Ayrıca sözlü ve bireysel çıkar amaçlı propagandadır.

⁷⁸ Plut., a.g.e., *Caes.*, XXX, Plut., *Pomp.*, LVIII

⁷⁹ Antonius'un, Caesar'ın başına çelenk takmasına benzer bir olaydır. Eğer önceden planlanmış olmasaydı, onun başına takabileceği çelengi nereden bulabilirdi? Bkz. s. 74-75

b. Kaynaklara Göre Yanlış Kabul Edilen Propaganda

Caesar'ın, halk *tribunus*ları, Antonius ve Cassius'un Senato'dan ve Roma'dan kovulmasını iç savaş nedeni olarak kullandığı ileri sürülmüştür. Çoğunluğu oluşturan *plebs* kesimini temsil etmekle görevli bu kişilerin kovulması hem Roma kamu görevlerine hem Roma halkına hem de Roma'nın kendisine yapılmış büyük bir haksızlık ve saygısızlıktır. Plutarkhos bu olayı şöyle anlatır: Pompeius, Caesar'ın yaptığı teklifleri kabul edecekken, *consul* Lentulus ona izin vermez ve Antonius ile Curio'ya hakaretler savurup onları Senato'dan kovar. Caesar, bu durumu kullanır ve askerlerine Roma halkının temsilcisi saygıdeğer kişilerin köle kılığında kentten kovulduğunu söyler.⁸⁰ Bu anlatılanın tersine Appianos şunları aktarır: Halk *tribunus*ları, Antonius ve Cassius, Caesar'dan yana olunca Senato'dakiler hiç olmadıkları kadar acımasızlaşır ve Pompeius'u Roma'nın koruyucusu, Caesar'ı ise halk düşmanı ilan eder. *Consuller*, Marcellus ve Lentulus, Antonius ve arkadaşlarının zarar görmemeleri için Senato'dan çıkmalarını buyurur, ne de olsa halk *tribunus*udur. Antonius, Curio ve Cassius hemen Caesar'ın yanına giderler, o da onları gizlendikleri köle kılıklarının içinde askerlerine gösterir.⁸¹ Appianos'un, Lentulus ve Marcellus'un amaçlarının Caesar'ın söylediği gibi olmadığını söylemesi bu çalışmayı kaynaklara göre yanlış kabul edilen propaganda yapmaktadır.

⁸⁰ Plut., a.g.e., *Caes.*, XXX

⁸¹ App., a.g.e., II, V, 33

d. Doğruluğu Kanıtlanamayan Propaganda

Caesar, İspanya'da İ.Ö. 60 yılında hatırı sayılır ölçüde yengiler kazanmıştır. Ama aynı zamanda da gözü kamu görevindedir. Cato, onun yengi töreninden önce siyasi yaşama atılmasına karşı çıkar. Ya yüksek kamu görevine adaylığını koyacaktır ya da yengi törenini yapacaktır. *Consul* seçildiği takdirde daha büyük yengi törenleri kutlayabileceği düşüncesiyle bu isteğinden o anlık vazgeçer. Bu konuda kendisinden emindir, çünkü- Dio Cassius'un aktardığına göre- kehanet belirtileri ona güven verir: Atlarından biri ön ayaklarının toynaklarındaki yarıklarla doğmuştur ve Caesar'dan başkasının kendisini sürmesine izin vermez. Bunun yüzünden yengi töreni konusunda canını sıkmaz ve seçimler için Roma'ya döner. Söz konusu bir at olsa da, yorumlar bize doğrudan bir propaganda olasılığının varlığını düşünmeye yönlendirir. Atlardan birinin toynakları yarık olabilir, Caesar'dan başkasına üzerine binmesi için izin vermeyebilir; bunlar doğru olsa da yorumunun bu yönde yapılmış olması bu örneğin doğruluğu kanıtlanamayan propaganda olduğunu gösterir. Bundan başka sözlü ve bireysel çıkar amaçlı propagandadır.

Caesar, Roma'ya döndükten sonra, aralarında kıskançlık ve çekişme devam etmekte olsa da, Pompeius ve Crassus'u kendi yanına çekmeyi başarır. Böylelikle *triumvirlik* dediğimiz düzeni kurarlar(İ.Ö.63). Ama gökyüzü onların durumlarına sessiz kalmaz. Birden gökyüzünden bir yıldırım kentin ortasına düşer. Tüm ülkede ağaçlar köklerinden sökülür, birçok ev tuzla buz olur. Tiber nehrinde demirlemiş kayıklar nehrin ağzında batar, tahta köprüler yıkılır, bir şölen için keresteden yapılmış olan bir tiyatro çöker ve tüm bu olağanüstü olaylar sırasında birçok insan

ölür.⁸² Dio Cassius hem lehte hem aleyhte olmak üzere iki örnek vermiştir. İlk örnek, yani atlardan birinin yarık toynaklarla doğması ve Caesar'dan başkasına izin vermemesi, tek başına ele alındığında gerçekte çok zayıf bir propaganda olarak görülse de genel propaganda çalışması içinde küçük bir yeri olduğu görülmektedir, çünkü bu türden küçük ayrıntılar, ileride yürütülecek daha büyük bir propaganda çalışmasının parçası olabilirler. İkinci örneğe, yani *triumvirlik* düzeninin başlangıcında olan olaylara gelince, bu söylentiye çıkaranların Caesar, Pompeius ve Crassus'un planlarını anlayıp onlara karşı çıkan bir kesim *patricius* kökenli kişiler olduklarını varsayabiliriz. Bu olayların gerçekleşmiş olma olasılıkları çok düşüktür, yine de gerçek olup olmamaları bunların kışkırtıcı propaganda türüne malzeme edilip kullanılmalarına engel değildir. Doğruluklarından tam olarak emin olamayacağımız için de doğruluğu kanıtlanamayan propaganda olarak nitelendirmemiz mümkündür.

Appianos, Caesar ve Pompeius arasındaki iç savaşın başlarında yaşanan doğaüstü olayları aktarır: İç savaş resmen ilan edilince ve Caesar, karşı tarafın hiç beklemediği bir zamanda Ariminium'u ele geçirince, Senato, onun ılımlı görünen isteklerini kabul etmediği için, pişmanlık duyar. Gökyüzünde sanki Senato'nun pişmanlığının doğru olduğunu işaret edermiş gibi çeşitli olağanüstü olaylar gerçekleşir. Olanlara bakılırsa tanrılar Caesar'ın tarafındadır: Gökyüzünden yağmur yerine kan yağar, tanrıların heykellerinden ter dökülür, birçok tapınağa yıldırım çarpar, farklı türlerin birleşiminden olduğu için kısır olan katır doğum yapar. Halk hem Pompeius'un hem de Caesar'ın silahlarını bırakmaları gerektiğini söyler; öyle ki, Cicero bile ona elçiler gönderilmesini önerir.⁸³ Tüm bu olağanüstü olayların yayılmasındaki amaç öncelikle karşı tarafın moralini bozup dikkatlerini dağıtmaktır.

⁸² Cass. Dio, a.g.e., XXXVII, 55-58

⁸³ App., a.g.e., II, V, 36

Böylelikle zaten Caesar'ın hızıyla dehşete kapılan Pompeius ve yanlılarının, bir de tanrıların olumsuz işaretlerini duydukça mantıklı hareket edebilme yetilerini kaybetme olasılıkları yükselir. Yine bu söylentilerin Caesar yanlıları tarafından çıkarıldığını varsaydığımızda, bu söylentiye çıkaranların dışında kalan kişiler, eğer onu destekliyorlarsa ya da ona sempati duyuyorlarsa, bu olaylardan sevinç duyacaklardır. Sonuç olarak bu çalışmanın başarılı olduğunu söyleyebiliriz; çünkü bunun sonucu olarak Caesar karşıtı olmasına karşın Cicero ona elçiler göndermeyi önermiştir. Yani karşı taraf Caesar'ın askeri harekâtındaki bu hızının yanı sıra tanrıların işaretlerinden de korkmuştur. Kısacası, sonuç olarak istenen karşı tarafla uzlaşmaktan çok karşı tarafın moralini bozup savaşmak için gerekli olan kararlılık ve güçlerini yok etmektir, diyebiliriz. Tür olarak da öncelikle olağanüstü olayları malzeme edindiği için doğruluğu kanıtlanamayan propaganda olmakla birlikte söylenti biçiminde yayıldığından sözlü, Caesar'ın savaşın başında karşı tarafa karşı bir üstünlük kazanmasını amaçladığından, yani onun çıkarına hizmet ettiğinden bireysel çıkar amaçlı propaganda olarak nitelendirebiliriz.

Rüyaların, tanrılardan gelen iyi ya da kötü uyarılar olduğu inancının Homeros'tan⁸⁴ başlayarak çok yaygın olduğunu görünmektedir; propaganda malzemeleri içinde ise en verimlilerinden biridir. Çünkü görüntü ister olumlu ister olumsuz olsun, çok çeşitli biçimlerde yoruma açıktır. Örneğin rüyanızda bal yediğinizi görmeniz, iyiye işaret olarak yorumlanacağı gibi balın zehir olduğu düşünülürse kötüye işaret olarak da yorumlanabilir. Buna göre tanrıların gösterdiği bu gelecekle ilgili şeyler, yani kader karşı konulmazdır. Ama burada rüyanın

⁸⁴ Örneğin, *Odyseia*'da Nausicaa'nın Odysseus'u bulmasından önce Athena, onun evine gider ve onunla uykusunda konuşur. Ona talimatlar verir, böylelikle Odysseus'u bulacağı derenin kenarına gelir. Rüyasında kendisine vaat edilen evlilikten ailesine söz etmeye çekinir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hom., *Odyseia*, VI, 1-84

malzeme olmasından daha önemli olan yorumudur. Rüyada, sonuç olarak istenen düşünceyi oluşturacak yorum için en uygun olan simgeler seçilir: Örneğin, Caesar Ariminum'un ele geçirilmesinden bir gece önce, rüyasında annesiyle ilişkiye girdiğini görür.⁸⁵ Bunun yorumunu bizlere aktaran Suetonius, Caesar'ın bu rüyayı İspanya'da *quaestor* iken gördüğünü söyler: "*Annesini kendi altında yatar durumda görmesi, anne, herkesin anası sayılan topraktan başka bir şey olamayacağına göre, ona yeryüzünde sınırsız güç elde edeceğinin önceden bildirilmesidir.*"⁸⁶ Caesar'ın rüyası propagandasının malzemesi, rüyasının yorumu ise propagandasıdır. Bu haliyle doğruluğu kanıtlanamayan propagandaya örnektir. Bu rüya ve yorumuyla Caesar'ın ulaşmak istediği sonuç, yani yükselişinin ilahi bir biçimde onaylandığı düşüncesi, kendi çıkarına hizmet etmektedir. Bu nedenle de bireysel çıkar amaçlı propagandadır.

Pharsalia savaşı öncesi gece yarısında Caesar kurban keser ve savaş tanrısı Mars ile soyunun atası Venus'ten yardım diler, yardım ederlerse, Venus'e "yengi kazandıran" ünüyle bir tapınak inşa ettireceğine söz verir. Bunun üzerine Caesar'ın kampından Pompeius'un kampına bir alev düştüğü ve söndüğü söylentisi yayılır. Caesar bunu Pompeius'un gücünü söndüreceği yönünde yorumlar.⁸⁷ Caesar yanlıları tarafından yayıldığı açık olan bu örnek de şu ana kadar bu başlık altında incelediğimiz örneklerle aynı sınıftadır. Çünkü Caesar'ın çıkarı söz konusudur. Sanki Venus, kendi kanını taşıyan Caesar'ın yakarışlarını duymuş da ona Pompeius'un kampına alev düşürerek yanıt veriyormuş gibi görünen bu söylenti, savaşı kazanması

⁸⁵ Plut., a.g.e., *Caes.*, XXXII

⁸⁶ Suet., a.g.e., VII; Dio Cassius da *quaestor* iken bu rüyayı gördüğünü aktarır, Cass. Dio, a.g.e., XXXVII, 52 ve XLI, 24

⁸⁷ App., a.g.e., II, X, 68; Dio Cassius Pompeius'un yenilgisinin önceden anlaşıldığını aktarır, o da bir alevin Caesar'ın kampından Pompeius'un kampına düştüğünü anlatır ve ekler: Pompeius'un kampına yıldırım düşer, arılar ordu sancaklarının etrafına üşüşürler, sunağın yakının getirilen birçok kurban kaçır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cass. Dio, a.g.e., XLI, 61

için Caesar'ın askerlerinin moralini yükseltirken karşı tarafın askerlerinin moralini düşürmeyi amaçlanmıştır.

Plutarkhos, Caesar'ın savaştan bir gün önce kurban kestiğinde bir kâhinin yaptığı yorumu aktarır; kâhin üç gün içinde düşmanla aldatici bir çarpışma olacağını söyler. Kurbanlarda iyi yönde bir işaret olup olmadığı sorulduğunda da “Sen, Caesar, bu soruya en iyi sen cevap verebilirsin! Tanrılar büyük bir değişimin ve şu an ki durumun tersine döneceği konusunda işaret ediyorlar. Bu yüzden eğer şu an durumun iyi olduğunu düşünüyorsan, kötüsünü bekle; eğer kötü olduğunu düşünüyorsan, iyisini.” diyerek yanıt verir.⁸⁸ Plutarkhos yenginin ön belirtilerini anlatmayı sürdürür: Tralles kentinin yengi tanrıçasının (Victoria) tapınağında sağlam ve her tarafı taşlarla kaplı bir Caesar heykelinin altından, nasıl olduysa, bir palmiye ağacının kök salıp büyümeye başladığı söylenir. Ayrıca tarihçi Livius'un anlattığına göre kendi kenti Patavium'da kâhinliğiyle ün salmış bir adam olan Gaius Cornelius tesadüfen o gün *augurluk* koltuğunda oturuyormuş ve savaş olurken o da çeşitli belirtiler görüp şöyle bağırmış: “Galip gelecek olan sensin, Caesar!” Dahası adam kehanetinden o kadar eminmiş ki, bu olayın doğruluğu kanıtlanana kadar bu koltuğa oturmayacağını söylemiş.⁸⁹ Kısacası bu savaşla ilgili ne varsa hepsi Caesar'ın yararına olacak yöndedir. Tüm belirtiler onun yengi kazanacağını söylemektedir. Bu tür belirtilerin tanrılar tarafından gönderildiğine inanıldığına göre, tanrılar onun yanındadır. Davasında haklıdır, haklı olmasa ölümsüz tanrılar neden onun yanında olsunlar ki? Bu türde propagandanın işleyiş biçimi insanların kafasında bu düşüncelerin yer etmesini sağlar. Bu yapılan çalışmanın iki sonucu vardır: Biri kısa vadede gerçekleşecek, diğeri uzun vadede. İlki halkın kafasında bu savaşın sorumlusu,

⁸⁸ Plut., a.g.e., *Caes.*, XLV

⁸⁹ Plut., a.g.e., *Caes.*, XLVII

Caesar'ın düşman olduğu karşı kesim olarak yer alacaktır; ikincisi ise tanrılar gönderdikleri bu tür belirtilerle onu hiç yalnız bırakmadıklarına göre bu adam onların sevgisini kazanacak denli yüce bir insan olarak düşünülecek ve ona itaati kolaylaştıracaktır. Böylece ona karşı gelmek demek tanrılara karşı gelmek anlamına gelecektir. İnanç sömürüsü ya da var olan inancı biçimlendirme üzerine kurulmuş bu tür propagandalar, Caesar karşıtları tarafından da sık sık kullanılmıştır diyebiliriz. Öte yandan Caesar'ın başına gelmiş talihsizlikleri, kötü belirtileri, kehanetleri içeren öykülerin ise karşıtları tarafından yayıldığını düşünebiliriz.

Dio Cassius, iç savaşın bitmesine karşın, huzurun Roma'ya uğramadığını söyler ve ekler: *“Olan öteki şeyler arasında şunlar da vardır: Yılın sonuna doğru arılar Hercules'in Capitolium'daki heykelinin yanına üşüşürler. O zamanda Isis'e kurban kesilmesi devam etmekteydi ve kâhinler Isis ile Serapis'e ayrılmış alanların yıkılması gerektiğini söylediler. Bunların yıkılışı sırasında Bellona'nın tapınağı da farkında olmadan yıkıldı ve içinden birçok insan eti çıktı. Ertesi yıl şiddetli bir deprem meydana geldi, bir baykuş görüldü. Capitol'e, Kamu Talihi'nin tapınağına, çok değerli bir atın bunlardan zarar gördüğü Caesar'ın bahçelerine ve kendiliğinden açılmış olan Fortuna'nın tapınağına yıldırım düştü. Buna ek olarak bir fırından kan çıktı ve Fortuna'nın başka bir tapınağına doğru aktı... Ayrıca bazı bebekler sol ellerini başlarına tutuyor bir biçimde doğdu, öteki belirtilerden iyi bir şey beklenmezken, özellikle bu belirtilerden alt sınıfın üst sınıfa üstün geleceği kâhinler tarafından öngörüldü ve insanlar tarafından da beklendi.”*⁹⁰ Bunlardan başka İ.Ö.46 yılında Caesar'ın kutladığı yeni töreninin ilk gününde hiç de hoş olmayan işaretler meydana gelir: yeni arabasının dingili Lucullus'un inşa ettiği Fortuna tapınağının

⁹⁰ Cass. Dio, a.g.e., XLII, 26

karşısında kırılır, bu yüzden başka bir arabada törene devam etmek zorunda kalır.⁹¹ Plutarkhos da çeşitli olağanüstü belirtilerin ve görüntülerin meydana geldiğini anlatanlar olduğunu söyler ve şöyle devam eder: Gökten ışıklar çakar ve gece boyunca çarpışma sesleri duyulur, kuşlar *foruma* doğru uçuşurlar. Filozof Strabo⁹² da birçok adamın alevler içinde yanarak koşuştuklarını, içlerinden bir askerin kölesinin elinden bir tutam ateşi attığını, ateş söndüğünde ise kölenin hiçbir yarası olmadığını anlatır. Dahası Caesar'ın kendisi kurban keserken, kurbanda bir kalp bulamadığını, bunun korkuya neden olduğunu söyler. Yine birçoklarının anlattığına göre, bir kâhin Caesar'ı Mart'ın *Idus*'unda yani 15. gününde tetikte olması konusunda uyarır. Mart'ın 15'inden önceki gece eşi ve Caesar uyurken tüm pencere ve kapılar hızlıca açılır; gürültüye şaşırان Caesar'ın yüzüne ay ışığı yansımaktadır. Bu belki de gökyüzüne yükselip tanrılaşacağının işareti olarak düşünülebilir. Eşi, Calpurnia, ise derin bir uykuda gibi görünmektedir; belli belirsiz şeyler sayıklamaktadır, çünkü rüya görüyordur: Rüyasında, kimilerinin söylediğine göre, ölen kocasını kollarının arasında tutmuş ağlıyordur; kimilerinin söylediğine göre de kocasına Senato'nun verdiği bir süs yırtılmıştır.⁹³

Caesar'ın öldürüldüğü yer Pompeius'un heykelinin önüdür. Plutarkhos, tertibin ve suikastin bu heykelin önünde olmasının ilahi bir gücün işi olduğunu söyler. Hatta Cassius'un saldırı başlamadan önce, Epikuros doktrinlerine bağlı olmasına karşın, gözlerini bu heykele diktiğini ve sessizce onu tanık olarak

⁹¹ Cass. Dio, a.g.e., XLIII, 21

⁹² İ.Ö.64/63- İ.S. 21 yıllarında yaşamış olan Yunan coğrafyacı ve filozof.

⁹³ Plut., a.g.e., *Caes.*, LXII; Dio Cassius da bu rüyadan söz eder, ama şunları da ekler: Caesar rüyasında bulutlarının üzerine çıkarıldığını ve Iuppiter'in elini tuttuğunu görür. Ayrıca Mars'ın zırhı gece çok büyük gürültü çıkarır, uyuduğu odanın kapıları açılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cass. Dio, a.g.e., XLIV, 16-18

çağırdığını anlatır.⁹⁴ Suikast gerçekleşikten sonra, Caesar'ın oraya tesadüfen mi itilmiş ya da bilerek mi sürüklenmiş olduğu bilinmez, ama sonuçta Pompeius'un heykelinin ayaklarında cansız yatmaktadır. Heykelin ayak kısmı kan içindedir, sanki bu işi Pompeius yapmış ve öcünü almış gibidir, diye ekler Plutarkhos.⁹⁵ Caesar'ın suikastçılarının bunu propaganda olarak kullanma, hatta bunu bilerek yapmış olma olasılığı çok yüksektir. Eğer durum istedikleri gibi gitseydi ve İ.Ö. 42'deki Philippi savaşında üstün gelip yaşasalardı, savaştan çıktıktan sonra bu propaganda çalışması onların işlerine çok yarayacaktı. Ne var ki, Philippi'deki yenilgiden sonra, Cassius, Caesar'ı öldürürken kullandığı hançerle kendisini öldürür. Caesar'ın öldürülmesinden sonraki 7 gece boyunca bir kuyruklu yıldızın görüldüğü ve sonra kaybolduğu belirtilir. Ayrıca o yıl boyunca güneşin çevresinin soluk, ısısının düşük, havanın kapalı, meyvelerin ise çürük olduğu ileri sürülür.

Tüm bunların dışında Plutarkhos'un anlattığına göre Brutus, çadırında uzanırken bir gece kapısının önünde bir ses duyar. Işığa doğru baktığında doğal olmayan boyutlarda korkutucu bir adam hayaleti görür. Başta korkar, ancak hayalet herhangi bir şey yapmayınca ona kim olduğunu sorar. Hayalet "Ben kötü bir *daimon*'um, Brutus, beni Philippi'de göreceksin." der ve Brutus da: "Göreceğim." diyerek yanıt verir. Daha sonra hayalet kaybolur. Philippi'de savaşırken hayalet ona görüldüğünde Brutus kaderini anlar ve tehlikenin ortasına atılır. Savaşta ölmez, ancak yenilgiden sonra çekildiği yerde kılıcının üstüne atılır ve ölür. Ortada belli bir düşünce vardır, tanrıların haksızlık yapandan öç alması. Caesar'a yaptığı haksızlığın bedelini savaşta kahramanca öterek değil yenildikten sonra tek başına kendisini öldürerek öder.

⁹⁴ Plut., a.g.e., *Caes.*, LXVI

⁹⁵ Plut., a.g.e., *Caes.*, LXVI

Caesar'ın ölümünü haber veren belirtilere baktığımızda, bunların suikastçiler tarafından ya da onların yandaşları tarafından çıkarıldığını varsayabiliriz. Suikastçilerin yakın bir zamanda yapacakları devrime tanrıları da ortak etmeye çalıştıkları görünmektedir. Böylelikle yapacakları kanlı işi, insanların, özellikle tanrılara sıkı sıkıya bağlı olan halkın (*plebs*) gözünde haklı çıkaracaklardır. Halkın “Bakın, tanrılar belirtilerini yolladı, onlar da onun ölümünü istiyorlardı” biçiminde düşünmelerini sağlamak istemiş olabilirler. Özellikle Caesar'ın iç savaşı anlattığı yapıtında yaklaşık yirmi beş kez sözünü ettiği Fortuna'nın tapınaklarında olanlar da Bacchus'un Antonius'u terk etmesi örneğine benzetilebilir. Bu olanların doğruluğu kanıtlanamayacağı açıktır, bu nedenle bu örnekler öncelikle doğruluğu kanıtlanamayan propaganda, sonrasında sözlü propaganda ve Caesar'ın suikastçilerinin çıkarlarına hizmet ettiği için bireysel çıkar amaçlı propagandadır diyebiliriz.

Suikastin ardından suikastçilerin başlarına gelenlerin ve kendilerini nasıl öldürdüklerinin anlatılması ise Caesar yandaşlarının ağızlarından yayılmış olabilir. Amaç, onların Caesar'ı öldürmekle tanrılara karşı suç işlediklerini ve bu suçun altında ezildiklerini göstermek olabilir. Eğer böyleyse, bu örnekler de suikastçilere karşı Caesar'ın lehine yapıldığından bireysel çıkar amaçlı, somut delillerin yoksunluğundan doğruluğu kanıtlanamayan, söylenegeldiklerinden sözlü propaganda olarak düşünülebilir. Caesar'ın ölümünün ardından onun lehine yapılacak bir propaganda çalışması Caesar'ın yararına olmayacaktır elbette; ama onun ardından gelenlerin epeyce işlerine yarayacaktır.

Appianos da bize Caesar'ın ölümüne yakın gerçekleşen belirtileri aktarır: Caesar, öldürülmesine yakın bir zamanda, Lepidus'la akşam yemeğine gider. Sohbet

ederken, şöyle bir soru sorar: “Ölmek için en iyi yol hangisidir?” Birçok kişi düşüncelerini belirtir, Caesar ise ani bir ölümü yeğlediğini söyler. Akşam eşi Calpurnia rüyasında onun kanlar içinde olduğunu görür. Sabahleyin onu senatoya gitmekten alıkoymaya kalkar.⁹⁶ Suetonius bu konuda daha ilgi çekici ayrıntılar verir: *“Birkaç ay önce Iulia yasasıyla Capua kolonisine yerleştirilenler, kendilerine ev yapmak için çok eski mezarları yerle bir ediyorlardı ve bunları büyük bir özenle yıktıkları için, çok sayıda eski vazo buluyorlardı. Capua’nın kurucusu Capys’in gömülü olduğu söylenen mezardan bronz bir tablet çıktı; üzerine Yunanca harfler ve sözcüklerle şu yazılmıştı: “Capys’in kemikleri ortaya çıkarıldığında, Iulus soyundan birisi, bir yurttaş tarafından öldürülecek ve hemen ardından çok büyük kıyımlarla Italia’dan öç alınacak.”...Rubicon ırmağını geçerken kutsamış olduğu ve başıboş bıraktığı at sürüleri inatla otlamamışlar ve durmadan gözyaşı dökmüşlerdir. Bir başkası ise kahin Spurinna’nın, Caesar’ı bir adağını yerine getirirken, Mart ayının on beşinci gününden sonraya kalmayacak bir tehlikeden sakınması konusunda uyarmasıdır. Ayrıca Mart ayının on beşinden bir gün önce bir çit kuşu gagasında bir defne dalıyla Pompeius Senatosu’na girdiği sırada, en yakındaki korudan gelen çeşitli türden kuşlar onu oracıkta parça parça ettiler. Son olarak da kıyımdan önceki gece Caesar, düşünde bir bulutun üzerinde uçtuğunu, Iuppiter ile el sıkıştığını gördü; karısı Calpurnia da düşünde evin çatısının çöktüğünü ve kocasının kolları arasında hançerlendiğini gördü...”⁹⁷*

Capys’in mezarından çıkan tabletteki kehanetin, Caesar’ın ölümünden sonra çıkarılmış bir söylenti olduğunu düşünebiliriz. Yani, varisi Augustus, Caesar’ın öcünü ona ihanet etmiş olan İtalya’dan alacaktır. Bu tanrıların buyruğudur ve

⁹⁶ App., a.g.e., II, XVI, 115

⁹⁷ Suet., a.g.e., LXXXI

Capys'ın tabletinde karşlarına çıkar. Suetonius da işaretlerden birinin⁹⁸ Caesar'ın en yakını Cornelius Balbus tarafından anlatıldığını öne sürer. Zaten böyle bir propagandanın Caesar yandaşları tarafından yapılmış olmasından başka bir olasılık da görünmemektedir. Caesar'ın Rubicon ırmağını geçerken kutsadığı atların gözyaşı dökmeleri de ilginç bir noktadır. Çünkü bu ırmağı geçtiğinde iç savaşı başlatmıştır, savaşı başlatırken kutsadığı atların ağlaması tanrıların bir belirtisidir. Bu nedenle Caesar'ın bu savaşı başlatmasını tanrılar onaylamış ve onun ölmesini de istememiş gibi görünmektedirler. Bu yüzden de sürekli sevdikleri kulunu uyarma girişimlerinde bulunmuşlardır: İlkinde kâhin Spurinna ile, ikincisinde Caesar'ın eşi Calpurnia ile. Caesar'ın gördüğü söylenen rüyada ise bir bulutun üzerinde uçup Iuppiter ile el sıkışması, onun tanrılaşmasının doğruluğu asla kanıtlanamayacak olan kanıtı gibidir adeta. Ovidius'un da bizlere aktardığı üzere Caesar'ın tanrılar katına alındığını kimse görmemiştir; ama ilginçtir ki, ozan bunları bize aktarabilmektedir: “...*Senato'nun ortasında tatlı Venus kimse görmeden Caesar'ının vücudundan tuttu ve havada kaybolmasın diye ruhunu yıldızların arasına taşıdı.*”⁹⁹ Buraya kadar olan örnekler anlatılageldiği için sözlü ve doğruluğu kanıtlanamayan propagandadır. Ancak gagasında bir defne dalı olan çit kuşunun Pompeius Senatosu'na girerken buraya en yakındaki korudan gelen kuşlar tarafından öldürülmesi örneği, Pompeius yandaşlarını bağışlayan Caesar'ın onlar tarafından öldürülmesi ile ilişkilendirilebilir. Bu durumda bu örneğin hem sözlü ve doğruluğu kanıtlanamayan hem de dolaylı propaganda olduğu düşünülebilir.

⁹⁸ Capys'ın mezarından çıkan tablet ve yazılı olan kehanet.

⁹⁹ “...*media cum sede senatus constitit alma Venus, nulli cernanda, suique Caesaris eripuit membris neque in aera solvi passa recentem animam caelestibus intulit astris.*” Ovidius, *Metamorphoses*, XV, 844-846

5) Araçlarına Göre Propaganda

a. Sözlü Propaganda

Caesar'ın kişiliğinin anlatıldığı hikâyecikler ilk bakışta propaganda değilmiş gibi görünseler de, bir bütün olarak ele alındığında propaganda çalışmasının bir parçası oldukları anlaşılacaktır. Örneğin Plutarkhos siyaset söz konusu olduğunda Caesar'ın ne kadar hırslı olduğunu şöyle anlatır: *Pontifex Maximus* seçimlerine katılan Caesar'a, seçim günü annesi gözyaşları içinde kapıya kadar eşlik eder. Caesar ise bu durum karşısında annesini öper ve ona "Anne, bugün oğlunu ya Pontifex Maximus ya da bir sürgün olarak göreceksin." der.¹⁰⁰

Caesar, Alpleri askerleriyle geçerken, bir barbar kasabasına gelirler ve bu kasabada çok az insan vardır. Yanındakiler, "Burada da kamu görevleri için bir çatışma ve güçlü insanların karşılıklı kıskançlıkları var mıdır?" diye sorunca, bütün ciddiyetiyle Caesar, "Roma'da ikinci olmaktansa burada birinci olmayı tercih ederim." diyerek yanıt verir. Yine, İspanya'da boş zamanında Büyük İskender'in tarihini okurken, derin düşüncelere dalıp da ağlayınca, arkadaşları şaşırır ve ona ne olduğunu sorarlar. O da "Ne olduğunu sanıyorsunuz, İskender benim yaşımda neredeyse bütün insanların kralıydı, bu yaşta doğru düzgün bir başarı kazanamamak benim için bir acı kaynağı." der.¹⁰¹ Caesar'ın birinci olma konusundaki hırslı, Caesar karşıtlarının onun kral olma niyetinde olduğu yönündeki düşüncelerine birer destektir. Bu nedenledir ki, bu hikâyeciklerin, tam anlamıyla propaganda olmasalar da propaganda ön hazırlığı olabileceği düşünülmelidir.

¹⁰⁰ Plut., a.g.e., *Caes.*, VII; Suet., a.g.e., XIII

¹⁰¹ Plut., a.g.e., *Caes.*, XI

Pompeius ve Caesar arasındaki çekişme iç savaşa dönüşmeye başladığı sıralarda Pompeius, Caesar'a ödünç verdiği lejyonlarını geri ister. Bunun için Caesar'a adamlar yollar. Yolladığı adamlar geldiklerinde Caesar'ın ordusunun tükenmiş olduğunu, askerlerin evlerini özlediğini ve Alpleri geçer geçmez Pompeius'un tarafına geçeceklerini söylerler.¹⁰² Appianos bu adamların ya gerçek durumdan habersiz olmalarından ya da rüşvet aldıklarından şüphelenir. Ancak bunun Caesar'ın lehine yürütülmüş bir propaganda çalışması olduğu görülebilir. Çünkü gerçekte askerler onun için gayretle çalışıyorlardır. Pompeius bu söylenenlere inanıp savaş için yeterince bir hazırlık yapmaz. Bu da Caesar'ın propagandasının başarısının kanıtıdır. Pompeius ve yandaşlarını yanlış bir biçimde bilgilendirmiştir. Onların bu bilgiye inanarak savaş için hazırlanmalarını engellemiş, böylelikle onlara karşı öncelik ve üstünlük kazanmıştır.

Sözlü propaganda başlığı altında incelediğimiz öykülerden Caesar'ın iç savaşı başlatan girişimi en ilgi çekicisidir. Appianos, onun İtalya ile Gallia Cisalpina arasında bir sınır olan Rubicon'u geçmeden¹⁰³ önce yanındakilere: "Arkadaşlarım, bu ırmağı geçmemem benim için, geçmem bütün insanlık için bir sıkıntı kaynağı olacak. Zarlar atıldı, o zaman öyle olsun!" dediğini aktarır.¹⁰⁴ Aynı olayı Suetonius daha farklı bir biçimde bize iletir:

"Kendi eyaletinin sınırını çizen Rubico ırmağının yakınlarında taburlarına ulaşınca, biraz durdu ve ne denli büyük bir işe kalkıştığını düşünerek yanındakilere dönerek şunları söyledi: "Hala geri dönebiliriz; çünkü şu küçük köprüyü geçecek olursak, her şeye silahla karar vermek zorunda kalacağız." Hala kararsızlık içinde

¹⁰² App., a.g.e., II, IV, 30; Plut., a.g.e., *Caes.*, XXIX; Plut., *Pomp.*, LVII

¹⁰³ Bu sınırı geçmekle Caesar ve askerleri kanuna karşı çıktıkları için suçlu durumundadırlar.

¹⁰⁴ App., a.g.e., II, V, 35

düşünüp dururken, olağanüstü bir şey oldu. Birdenbire çok yakışıklı ve boylu boslu biri ortaya çıkarak yanına oturdu ve kaval çalmaya başladı; bu adamı dinlemek için çobanlardan başka aralarında borazancıların da bulunduğu birçok asker nöbet yerlerinden koşup gelince, bu adam borazancılardan birinin elinden borazanı kaptı, ırmağa atladı ve olanca gücüyle üfleyerek savaş işareti verdi ve karşı kıyıya vardı. Bunun üzerine Caesar şöyle dedi: “İleri, tanrıların belirtileri düşmanlarımızın ettiği haksızlıklara karşı koymamız yönünde. Zar atıldı.”¹⁰⁵ Yine tanrılar Caesar’ın yardımına koşmuşlardır, onun karar vermesini kolaylaştırırlar. Yaptığı şey doğrudur, haksızlığa uğrayan kendisidir. Tanrıların işaretine bakılırsa savaş kaçınılmazdır. Yapıtında sık sık bu iç savaşı kendisinin istemediğini belirten Caesar, sanki bunu doğrular gibi Rubicon’u geçmek üzereyken çok kararsızdır. Çünkü yurttaş kanı dökmeyi istemez, ama birden bire ilgi çekici bir şey olur ve yakışıklı, boylu boslu biri gelir. Suetonius’un bu kişiyi betimleyişi dikkate değerdir: Öylesine bir adam değil, yakışıklı ve boylu boslu bir adam. Yaratılışı bakımından tanrısal olduğu düşünülebilir. Bu adam birden eline aldığı borazanla savaşı başlatmış olur. Bir bakıma yine savaşı başlatan Caesar değil tanrılardır. Caesar da bunu sözleriyle doğrular. Artık bu iş tanrıların buyruğu olmuştur.

Daha önce birkaç kez değindiğimiz gibi askerlerinin Caesar’a olan bağlılığı-kendisi de dâhil olmak üzere- birçok yazar tarafından işlenmiştir. Bunun nedeni ya gerçekten onu sevmeleri ya da, daha gerçekçi olursak, onunla birlikte girişecekleri savaşlardan alacakları ganimetleri, genelde olduğu gibi, düşünmeleri ya da daha akla yatkın olanı bunun Caesar tarafından yaratılmış bir propaganda çalışması olmasıdır. Çünkü iç savaşlar sırasında komutanlar daha çok para vererek ve çeşitli üstünlükler

¹⁰⁵ Suet., a.g.e, XXXII

sağlayarak birbirinden asker çalmaya özen göstermişlerdir. Komutana bağlılık vereceği ganimet ile orantılıdır. Caesar da bu cömert komutanlardan biridir. Yine de ne kadar Caesar'a bağlı olsalar da arada bir orduda sorun çıkmıyor değildir. Örneğin (Gallia Cisalpina) Placentia'da askerleri arasında bir ayaklanma çıkar ve bunun üzerine şöyle bir konuşma yapar: *"Giriştiğim bir işte ne kadar hızlı olduğumu biliyorsunuz. Bu savaş bizim tarafımızdan değil düşman tarafından başlatıldı. Benim Gallia'daki yöneticiliğimden birçok kez yararlandınız. Bu savaşın bütünü için yemin ettiniz, bir kısmı için değil. Şimdi savaşın ortasında bizi terk ediyorsunuz, komutanlarınıza karşı ayaklanıyorsunuz, kendilerinden emir aldıklarınıza emir vermek niyetindesiniz. Şimdi ülkemizin kanunlarını işleyeceğim ve bu ayaklanmanın başladığı dokuzuncu lejyonu dağıtıyorum."* Bu konuşma o kadar etkili olur ki askerleri çok pişman olunca içlerinden bir grubu seçip öldürmesini ister.¹⁰⁶ Aynı konuşmayı Dio Cassius da aktarır. Ama daha kapsamlı bir konuşmadır, askerlere daha merhametli bir biçimde seslenir ve iç savaşla ilgili düşüncelerini de anlatır: *"Sizleri çok beğeniyorum ve sizler için yalnızca bir babanın çocuğu için isteyebileceği şeyleri, güvende olmanızı, başarılı olmanızı ve iyi bir üne sahip olmanızı dilerim... Az önce söylediklerime ve bu konularda konuşmak isteyen biri olursa, sözü edilecek olan öteki düşüncelere ek olarak şu gerçeği aklınızda tutmalısınız: Biz buraya saldırıya uğramış olan ülkemize yardım etmek ve acımasızlara karşı onu korumak için geldik. Eğer o tehlikede olmasaydı, ne silahlanmış bir biçimde İtalya'ya gelmiş olurduk, çünkü bu yasal değil, ne de boyun eğdirebilecekken, Germanler ve Britonlarla işimizi yarıda bırakmış olurduk..."*¹⁰⁷ Dio Cassius bu tür konuşmaları genelde uzun olarak aktarır. Bu konuşmaların

¹⁰⁶ App., a.g.e., II, VII, 47

¹⁰⁷ Cass. Dio, a.g.e, XLI, 26-36

sözcüğü sözcüğüne doğru olup olmadığını kontrol etmemiz olanaklı görünmese de Caesar'ın mevcut yönetime karşı silahlı girişimini haklı göstermeye çalışan bu konuşma, propaganda açısından genel olarak dikkate alınabilir. Yine Pharnaces'e karşı kazanılan yengiden sonra başka bir ayaklanma çıkmıştır. Askerler, Caesar'ın onlara söz verdiği parayı istemektedirler. Beklemedikleri bir zamanda Caesar, cesurca yanlarına gelir ve tereddüt etmeden, "Sizi terhis ediyorum, diğer askerlerle yengi töreni kutladığım zaman söz verdiklerimi alacaksınız." der. Bu davranıştan dolayı utanan askerler pişman olur ve yine aralarından bir grubu öldürmesini isterler.¹⁰⁸ Neredeyse her yaptığı konuşmada, yukarıdaki örnek de dâhil, karşı tarafın ona yaptığı haksızlık yüzünden savaşın açıldığını bir kez de olsa vurgular. Kendisi bir savaş hareketi değil barış hareketi yapmaktadır.

Tekrar, propaganda için en etkili yöntemdir. Bir insanın aklına bir düşünceyi işlemenin en ilkel ve en etkili yoludur. Caesar da sürekli durumu anlatmakla bu yöntemi kullanır. Askerlerine karşı bu durumlarda taviz vermez bir tutum izler. Yine de askerleri onun konuşması üzerine utanır ve ölümü bile ister, o denli ona bağlıdırlar. Askerlerinin ona bağlı olması, onlar tarafından sevilmesinin anlatılması ya da gösterilmesi tek başına propaganda değildir, ancak yaptığı propaganda bir bütün halinde ele alındığında bundan daha küçük ayrıntılar bile anlam ve güç kazanır. Yalnız askerleri değil ona yardım eden, onun yanında olan herhangi birinin bile onun adını duyduğunda verdiği tepki ilginçtir, o yüce bir kahraman gibidir. Örneğin Plutarkhos, Caesar ve ordusu Apollonia'dayken gerçekleşmiş bir olayı anlatır: Karşı tarafın ordusu, Caesar'ın ordusundan daha büyük olduğu ve geri kalan askerlerinin gecikmesi onda sıkıntı yarattığı için, kimsenin haberi olmadan kendisini

¹⁰⁸ App., a.g.e., II, XIII, 93

bir köle kılığına sokar ve on iki kürekli bir gemiyle Brundisium'a doğru yola çıkar. Normalde sakin olan ırmak o sabahın erken saatlerinde güçlü bir fırtınayla çalkalanır. Kaptanın işi gittikçe zorlaşır, bu yüzden tayfalarına geri dönmeyi emreder. Caesar bunu duyunca: "Cesur ol, iyi adam, hiç korkma; sen Caesar'ı ve Caesar'ın kaderini taşıyorsun bu gemide." Geminin tayfası fırtınayı unuttur ve hızlıca ilerler. Ancak durum gittikçe kötüleştiği için Caesar, geminin yönünü değiştirmek zorunda kalır. Geri döndüğünde askerleri ona kırgındır, çünkü onlara güvenmeyip karşı tarafın askerlerinin ne durumda olduğunu görmeye gitmiştir, hem de birçok tehlikeye atılarak.¹⁰⁹ Askerleri sanki onun komutası altında olan kişiler değil de arkadaşı, hatta kardeşi gibidir. Nasıl olur da onlara güvenmez, üstüne üstlük bir de kendini tehlikeye atar? Birinin bu kadar sevilmesi onun hedef kitlesi tarafından kabulünü de kolaylaştırır.

Dio Cassius, Cato'nun ölmeden önce yaşadığı olayları ve Caesar'ın onun ölümü üzerine neler söylediğini şöyle anlatır: *"Bu yüzden Cato ne Caesar'a karşı savaşmayı ne de elinden hiçbir şey gelmediği için onun tarafına geçmeyi düşündü. Caesar'ın, insancılığı konusunda sahip olduğu ününün hatırına onu(Cato'yu) bağışlamaya kararlı olduğunu iyice anlamış olduğu için, bu korkudan olamazdı; ama bunun nedeni tutkun bir biçimde özgürlüğü sevmesi ve herhangi birine yenilmeye katlanamaması ve Caesar'ın merhametine sığınmayı ölümden daha çok nefret edilecek bir şey olarak görmesiydi. Bu yüzden orada bulunan yurttaşları çağırdı, hepsine teker teker nereye gitmek niyetinde olduklarını sordu, erzaklar vererek onları yolcu etti ve oğluna Caesar'a gitmesini öğütledi. Oğlunun "Niçin, sen de gitmiyorsun?" sorusuna şöyle yanıt verdi: "Özgürce konuşma hakkıyla özgürlükler*

¹⁰⁹ Plut., a.g.e., *Caes.*, XXXVIII; başka bir örnek için bkz. Plut., a.g.e., *Caes.*, XLIV

içinde yetiştim ben, bunun tersine bu yaşında değişip de köleliği öğrenemem; ama sen ise böyle bir ortamda doğdun ve büyüdüün, talihine başkanlık eden tanrıya hizmet etmen uygundur.” Cato kendini öldürdükten sonra, Caesar ona kızgın olduğunu, çünkü Cato gibi büyük bir adamı kurtarma ayrıcalığından kendisini yoksun bıraktığını söyler.¹¹⁰ Dio Cassius’un aktardığı bu olayın çok dolaylı bir biçimde Caesar’a karşı yapılmış bir propaganda olduğunu düşünebiliriz. Cato’nun yüce yanları anlatılıp etrafta barış çağrıları yapan Caesar’ın gerçekte niyetinin birinci adam olmak, isteği doğrultusunda devleti yönetmek olduğunun altı çizilir. Yine Caesar’ın yengi töreni ve sonrasında yaptığı harcamalar ve barbarlara özgü gösterişli yaşam biçiminin anlatılması, anlatıla gelmesi de dolaylı olarak yapılmış bir sözlü propaganda biçiminde değerlendirilebilir.¹¹¹ Öte yandan “*talihine başkanlık eden tanrıya hizmet etmen uygundur.”* Caesar yanlılarının bu söylentiye kattığı bir düşünce olabilir. Çünkü burada Cato’nun söz ettiği tanrı Caesar’dır ve ilginçtir ki, özgürlüğü uğruna kendini öldüren yüce erdemli bir adam oğluna bu tanrıya boyun eğmesini söyler. Bu açıdan bakıldığında bu örnek birleştirici bir özellik taşır, Caesar’ın yönetimine itaati kolaylaştırmak adına yapılmıştır, diyebiliriz. Ayrıca Cato gibi karşı tarafın en büyük önderlerinden birinin ağzından bu öğüdü işitmek Caesar karşıtı kişilerin Caesar’a itaatini kolaylaştırabilir. Bu itaat belki gönülden olmayabilir, ama en azından çaresizlikten dolayı, çünkü Caesar yönetimin başındaki adamdır ve gücü büyüktür, sürdürülebilir.

¹¹⁰ Cass. Dio, a.g.e., XLIII, 11-12

¹¹¹ Cass. Dio, a.g.e., XLIII, 24

b. Yazılı Propaganda

Caesar, araştırmacıların kimisinin propaganda kimisinin ise bir kamu görevlisinin yıl yıl tuttuğu bir rapor olarak değerlendirdiği¹¹² iki yapıt vermiştir: *De Bello Civili* ve *De Bello Gallico*. İ.Ö. 58- 52 yıllarını kapsayan *De Bello Gallico*'nun hızlıca bitirildiği ve ilerleyen yıllarda basıldığı ileri sürülmektedir. Yine de bir yılda mı yazıldı yoksa yıl yıl mı yazıldı ve İ.Ö. 51 yılında basılmadan önce son biçimi mi verildi, hala tartışma konusudur. *De Bello Gallico*'nun tersine *De Bello Civili*'nin ne kadar sürede yazıldığı kesin değildir.¹¹³ Balsdon bu yapıtlarla ilgili üzerinde düşünülmesi gereken birçok soruyu şöyle sıralar: "*Commentarii ne zaman yazıldı ve- bu daha zor bir soru- ne zaman basıldı? Bunları yazarken Caesar'ın aklındaki okuyucular kimdi? Çağdaşları mı? Eğer öyleyse, çağdaşlarının hangi bölümü halk? Roma kentindeki okumuş sınıf mı? Ya da gelecek kuşaklar için, geleceğin tarihçilerine malzeme sağlamak için mi yazıyordu?*"¹¹⁴ Balsdon'ın sorularıyla paralel bir biçimde Norman DeWitt¹¹⁵ de Caesar'ın *Commentarii*¹¹⁶ adlı yapıtıyla ilgili propaganda konusunda sonuçlara varır: DeWitt, Caesar'ın yazdığı *De Bello Gallico*'nun propaganda çalışması sayılabilmesi için İ.Ö. 52 yılının sonbaharının sonlarına doğru ya da İ.Ö. 52-51 yılının kışının başında yazılmış olması gerektiğini söyler. Eğer bu dönemde yazıldıysa Caesar'ın bunu yazma nedeninin siyasi olduğunu

¹¹² Griffin, Miriam, *A Companion to Julius Caesar*, Blackwell Publishing, 2009, s. 159

¹¹³ Easterling, P.E., Kenny, E.J., *The Cambridge History of Classical Literature*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982, s. 281-285

¹¹⁴ Balsdon, J. P. V. D., "The Veracity of Caesar", *Greece & Rome*, Second Series, March 1957, Vol. 4, No. 1, pp. 19-28

¹¹⁵ DeWitt, N., "The Non-Political Nature of Caesar's *Commentaries*", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 1942, Vol. 73, pp. 341-352

¹¹⁶ DeWitt, her ne kadar *Commentarii* adıyla Caesar'ın *De Bello Gallico*'sunu temel alsada makalesinin bir bölümünde *De Bello Civili* de dâhil olmak üzere *Corpus Caesarium*'u da ele alır.

düşünmenin mantıklı olduğunu da ekler ve bu varsayımlar üzerine de şunları söyler: “Bu sıra dışı bir mantık yürütmedir: İki varsayım da onay için birbirine bağlıdır ve biri ötekini doğruladığı için de her ikisi de gerçek haline gelir.”¹¹⁷ Caesar’ın bu yapıtını siyasi amaçlarla yazmış olduğu hakkında sistematik kanıtlar arayan DeWitt, araştırmacıların bugün “propaganda” olarak nitelendirdiğinin Eskiçağ’da Cicero’nun “gloria” adını verdiği bir tür ölümsüzlük olduğunu düşünmenin daha uygun olduğunu belirtir. Bu sırada da “propaganda” sözcüğünü *mevcut olan kamu düşüncesini etkilemek için tasarlanmış yazın* olarak tanımlar. Caesar’ın Büyük İskender ile bir nevi yarış halinde olduğunu, nasıl ki, Büyük İskender’in fetihlerini anlatan yapıtlar varsa kendisinin de olması gerektiğini düşündüğü için yazmış olabileceği varsayımında bulunur. Ardından eğer *De Bello Gallico* propaganda ise, *De Bello Civili*’nin de propaganda sayılması gerektiğini söyledikten sonra, bunlar propaganda ise hangi yönde ve hangi siyasi amaçla okuyucularını etkileme niyetinde olduğu sorusunu sorar. Cicero¹¹⁸ ve Hirtius’un¹¹⁹, Caesar’ın bunları tarihçilere malzeme olsun diye yazdığını, Hirtius, Caesar yandaşı olduğundan onu ne niyet beslediğini bilebileceğinden söz eder. Caesar’ın yapıtının Eskiçağ’da ilgi görmediğini de belirten DeWitt, bu yapıtların bugünkü siyasi gazetecilik kavramı yüzünden siyasi amaçla yazıldığı varsayımının bulunduğu, Caesar’ın bu yapıtlarında propagandanın bilinen Eskiçağ yöntemlerini (yazar bunlar hakkında bilgi vermemektedir.) kullanmadığını, günümüzde değerlendirilişi yüzünden bu yapıtlarla ilgilenen kişilerin yanlış yönlendirildiğini, Caesar’ın kendisinden sonrakileri etkilemek istediğini, bu yapıtların edebi bir türün genel biçemi içerisinde

¹¹⁷ DeWitt, N., a.g.m., 1942, p. 342

¹¹⁸ “...sed dum voluit alios habere parata unde sumerent qui vellent scribere historiam...” Cicero, *Brutus*, 262

¹¹⁹ “...qui sunt editi ne scientia tantarum rerum scriptoribus deesset...” B.G. 8.1.5

yazıldığını ve biçem ve dilbilgisine uygun benzerlik ilkeleri içinde Caesar'ın çıkarlarını yansıttığını sonucuna varır. Bu yapıtların propaganda olarak nitelendirilmeleri için yalnızca çağdaşlarına hitap edecek bir tarihte yazılması mı gerekir? DeWitt'in de kabul ettiği üzere Caesar'ın bunları kendisinden sonrakilere hitaben, bir tür ölümsüzlüğe ulaşma, "gloria" düşüncesiyle yazmış olabileceği varsayımı göz ardı edilmemelidir. Benim düşünceme göre bu yapıtları kendisinden sonrakilere yazmış olması, DeWitt'in sözünü edip geçtiği Eskiçağ propaganda yöntemlerini kullanmaması, araştırmacıların kesin kanıtlar sunamamış olması da bunu propaganda sınıfından çıkarmaz. Propaganda, çalışmamızın başında da incelendiği üzere öncelikle "yaymak" anlamına gelse de sabit bir terim olarak anlamı kabaca "düşünceleri yönlendirmek"tir. Tarih yazarlarına malzeme sağlama amacıyla yazmış olduğu düşüncesi bile tek başına "propaganda" olasılığını değerlendirmeye yetmelidir. Çünkü bu durumda tarih yazarları Caesar'ın malzemesiyle Caesar'ın yönlendirdiği tarihi, yani Caesar'ın arzu ettiği biçimde tarih yazacaklardır. Propaganda söz konusu olduğunda dikkate alınması gereken şeylerden biri de amaçların uzun ya da kısa vadeli oluşlarıdır. Eğer amaçları uzun vadeli ise yürütülen çalışmanın propaganda biçimini alması çok sonra olacaktır ve onun ölümsüzlük isteğine yardımcı olacaktır. Propaganda tek bir söz, slogan ya da övgü olarak ele alınmamalıdır. Bir yönetici amacına ulaşabilmek için adım adım propaganda çalışması yürütebilir. Bu yüzden çalışmamız boyunca da pek çok örneği propaganda hazırlığı olarak nitelendirdik. Yalnız Caesar'ın yapıtlarına gelince, bu propaganda hazırlığından daha çok bir propaganda aşaması olarak değerlendirilebilir. İster kendisinden sonrakilere, "gloria" amaçlı bir yapıt bırakmak istemiş olsun, ister Eskiçağ'daki propaganda yöntemlerinden farklı yöntemler kullanmış olsun,

okuyucusunun düşüncelerini kendi yorumları doğrultusunda yönlendiriyor olması, bu yapıtların propaganda çalışması olduğu varsayımını güçlendirir. Yine bu yapıtların propaganda olarak değerlendirilmesi için kesin kanıtlara gerek yoktur. Propagandada, üstünkörü açıklamak gerekirse, bir gizlilik, bir hile vardır. Dolayısıyla propaganda yapan kişi, bunu yaptığını söylemek bir kenara, bu yöndeki amacını bile nadiren belli eder.

Caesar'ın yapıtlarına baktığımızda; öncelik olarak konumuz açısından oldukça çok önem taşıyan *De Bello Civili*, Roma'nın iç siyasetine ışık tutar, elbette ki Caesar'ın gözünden. Yapıt İ.Ö. 49 ile İ.Ö. 48 arasında Caesar ve Pompeius arasında yaşanmış olan iç savaşı ve iç savaş sonrasında yaşanan birkaç olayı ele alır. Olayları kendi açısından anlatırken barış yanlısı bir insan olduğunun altını çizer: "...eğer bu olay, sakince barış ortamına yönlendirilebilirse diye kendi ılımlı isteklerine cevap bekliyordu."¹²⁰ "Caesar bu şeyleri öyle ayarlıyordu ki, barış koşullarının bozulması gerektiği düşüncesine varmasın; ..."¹²¹

Caesar'a göre savaşı kendisi değil karşı taraf başlatmıştır, ama bu savaşın neden açıldığından pek söz etmez. Kendisine yarayacak bütün olayları özenle seçer ve birleştirir. İç savaşı anlattığı bu yapıtında propagandaları bir eylemden çok (savaş çıkmadan önceki ve savaş sırasındaki) eylemlerinin nedenlerini içerir. Askerlerinin bağlılıkları üzerinde durur, bu arada kendisi ile karşı tarafı karşılaştırmaktan çekinmez. Onun, istemeyerek içinde bulunduğu bu savaş, Roma halkına ve halk *tribunuslarına* özgürlüklerini geri kazandırmak için açılmıştır: "*Kendisinin bir suçu*

¹²⁰ Caesar, a.g.e., I, V. Caesar'ın barış hakkındaki düşünceleri ve düşmanlarının tavırları ile ilgili diğer bir örnek için bkz. Caesar, a.g.e., I, LXXXV

...exspectabatque suis lenissimis postulatis responsa, si qua hominum aequitate res ad otium deduci posset.

¹²¹ Caesar, a.g.e., I, XXVI.

Atque haec Caesar ita administrabat, ut condiciones pacis dimittendas non existimaret;...

olduğu için değil, aksine kendisini düşmanların iftiralarından korumak, bu olay yüzünden şehirden kovulmuş olan halk temsilcilerine itibarlarını geri vermek, kendisine ve bir avuç kişinin oluşturduğu birliğin boyunduruğu altında ezilen Roma halkına özgürlüğü geri vermek için ayrıldığını söyledi.”¹²²

Kendi yazdığı yapıtlar dışında bir de komutanlarının yazdıkları yapıtlar bulunmaktadır: Örneğin Hirtius *De Bello Gallico*’ya sekizinci kitabı eklemiştir ve *De Bello Alexandrino*’nun da olası yazarıdır. Bunlardan başka *De Bello Africo* ve *De Bello Hispaniensi* de vardır. Yandaşı olduğu bilinen Sallustius’un yapıtlarında beliren düşünceleri de bir ölçüde onun adına yapılmış yazılı propaganda çalışması sayılabilir. Ayrıca Caesar’ın bir de halkla ve Senato’yla ilgili gelişmeleri günlük olarak toparlayıp yayınlaması baştan beri yürüttüğü propaganda çalışmasıyla aynı doğrultudadır: Suetonius’un aktardığına göre *Acta Diurna* adı verilen bu gazete, halkın okuması için kamu alanlarına asılmıştır.¹²³ Böylece Caesar, halkın yararına ne kadar çok çalıştığını sürekli gözler önüne serer ve zamanı geldiğinde meyvelerini almak için de bunları kullanır.

c. Sanat Yapıtlarının Kullanıldığı Propaganda

Caesar, halktan yana ve Marius yandaşı olduğunu her seferinde belli etmekten kaçınmamış, kendisi bir soylu olmasına karşın, soyluların otoritesini sarsmak için

¹²² Caesar, a.g.e., I, XXII.

se non maleficii causa ex provincia egressum, sed ut is a contumeliis inimicorum defenderet, ut tribunos plebis in ea re ex civitate expulsos in suam dignitatem restitueret, ut se et populum Romanum factione paucorum oppressum in libertatem vindicaret.

¹²³ Suet., a.g.e., XX

elinden geleni yapmıştır: “*Gaius Marius’un Iugurtha, Cimberler ve Teutonlara karşı kazandığı zaferleri anımsatan, Sulla’nın kendi döneminde yerle bir ettiği anıtları onarttı.*”¹²⁴ Bu konuya Plutarkhos da değinir: Marius yandaşlarını kendine bağlamak isteyen Caesar, *aedilis* iken, Yengi tanrıçası (Victoria) ile Marius’un heykellerini yaptırıp geceleyin Capitolium’a konulmalarını sağlar. Sabahleyin bunları gören insanlar, böyle bir şeyi yapmaya cesaret eden kişiye hayran olurlar. Kimileri Caesar’ın bunu tek başına yönetime geçme isteği doğrultusunda yaptığını, insanların tepkisini ölçmek istediğini söyler. Marius’un yandaşları ise onu alkışlar ve bu nedenle Caesar’ın Marius’un akrabalarına layık olduğunu düşünürler.¹²⁵ Bu tür propagandayla iki hedefi amaçladığı görülmektedir; ilki ve yakın bir zamanda sonuç verecek olanı Marius’un yandaşlarıyla halkı kendine bağlamak istemesi, ikincisi ise uzun zaman sonra sonuç verecek olan Roma’da birinci kişi olma yolunu açmaktır.

Appianos yapıtında İ.Ö. 46 yılında Caesar’ın yengilerini kutlamak için düzenlediği törenleri anlatır. Bu tören geçidinde hiçbir Romalının adını yazmamaya, Pompeius’un resmini sergilememeye özen gösterir, çünkü bu halkın gözünde iyi bir izlenim yaratmayacaktır. Yine de Lucius Scipio’nun kendi eliyle göğsünü yaradıktan sonra denize atlar bir biçimde, Petreius’un bir ziyafette kendini öldürür bir biçimde ve Cato’nun kendini elleriyle sanki vahşi bir hayvanmış gibi tırmalayarak öldürür bir biçimde resimlerinin sergilemekten çekinmemiştir. Bu propaganda açısından şöyle yorumlanabilir: Pompeius, bu iç savaşta Caesar’ın karşıtı olarak göz önünde tutulduğu için onun ölümüyle ilgili herhangi bir şey çok büyük yankı uyandırıp Caesar’ın kendini masum gösterme planının suya düşmesine neden olabilirdi. Ama bir yandan da halkın ya da Senato’nun içinde hala ona karşı olumlu duygular

¹²⁴ Suet., a.g.e., XI

¹²⁵ Plut., a.g.e., *Caes.*, VI

beslemeyen kişiler varsa-ki olduğunu biliyordu- bu kişilere bir gözdağı vermek istemiş olabilir. Sonucunda-eğer istediği buysa- başarmış olacak ki Appianos halkın korkuyla bu olanlar karşısında inlemekle yetindiğini aktarır.¹²⁶

Pompeius: Genel Bir Bakış

Plutarkhos, Pompeius'un yaşamını anlattığı yapıtının başlarında onun karakterini ve özelliklerini şöyle anlatır: “...*Pompeius’a duyulan sevginin birçok nedeni vardı; gösterişsiz ve ılımlı yaşam biçimi, savaş sanatındaki eğitimi, ikna edici konuşması, güvenilir karakteri ve insanları karşılarkenki inceliği...*”¹²⁷ Halkın sevgisini ve beğenisini kazanması zor olmamıştır. Çok genç yaşında birçok başarı kazanması ve yaşam biçimiyle güzel bir örnek oluşturması onu birçok kez zirveye taşımıştır. Öyle ki, genç yaşına karşın birçok yengi kazandığı için, Sulla onu “Magnus” diyerek selamlamıştır.¹²⁸ Propaganda konusunda ne yazık ki, Caesar kadar başarılı olamamıştır; gerçekte propaganda konusunu da çok önemseyip önemsemediği tartışma konusudur. Tarih ve biyografi yazarlarının anlattıklarına bakılırsa Pompeius bunca başarıyı yeterince vurgulamamış gözükmektedir. Yine de halkın sevgisini kazanmıştır, bunu askeri alandaki başarıları ve özel yaşamındaki tutumlarıyla kazandığını söylemek olasıdır. Askeri alandaki başarıları yeteneğinden çok kurnazlığından kaynaklanmıştır. Plutarkhos, Sertorius’a, Lepidus’a ve

¹²⁶ App., a.g.e., II, XIV, 101; Plut., a.g.e., *Caes.*, LVI

¹²⁷ Plut., *Pomp.*, I

¹²⁸ Plut., *Pomp.*, XIII

Spartacus'un adamlarına karşı kazandığı yengileri- gerçekte Metellus, Catullus ve Crassus tarafından kazanılmış olmasına karşın- onun üstlendiğini söyler.¹²⁹

Siyasi alanda Caesar'ın izlediği bir yöntemi Pompeius da kullanmıştır diyebiliriz. Amacı ne olursa olsun, isteklerini gizleyip gerçekte bunları istemiyor gibi görünür. Böylece halk ya da Senato onu bir konuda görevlendirdiğinde ya da bir biçimde onurlandırdığında o, bunları istememesine karşın elde eden biri olarak insanların karşısına çıkmaktadır: *"Olabildiğince gerçekte dilediği şeyleri dilemiyormuş gibi görünme alışkanlığındaydı."*¹³⁰ Plutarkhos, bu denli başarılı bir insanın nasıl düşüşe geçtiğini şöyle anlatır: *"Onun için ne büyük mutluluk olurdu eğer yaşamını İskender'in güzel talihini yaşadığı bu noktada bitirmiş olsaydı! Zaman, ona yalnızca onu nefret edilir kılan bir başarı ve onarılmaz bir düşüş getirdi. Kendi yasal çabalarıyla kazandığı bu politik gücü, yasal olarak başkalarının yararına kullandı, böylece onları güçlendirirken kendi ününü azar azar zayıflattı, bu nedenle kendisi farkına varmadan önce kendi gücünün canlılığı ve büyüklüğü altında ezilip yok oldu."*¹³¹

Gençliğinde Sulla ve Senato yanında yer alan Pompeius, çıkarları doğrultusunda, halk yanlısı olan Caesar'ın yanında yer almaya başlar. Caesar kendi yararına her konuda Pompeius'un onayını ister. Plutarkhos'un başkalarının yararına derken söylemek istediği bu olsa gerek. Çünkü bu onaylamanın Pompeius'a, Caesar'a dokunduğu kadar bir yararı dokunmaz. Neyse ki, Caesar halk yanlısı olduğunu o kadar açıkça bildirmiştir ki, Senato, ondan iyi bir davranış görmediği için Pompeius'un tarafındadır. Başarılarla dolu olan bir geçmişi olduğu için iç savaş

¹²⁹ Plut., *Pomp.*, XXXI

¹³⁰ Cass. Dio, a.g.e., XXXVI, 25

¹³¹ Plut., *Pomp.*, XLVI

sırasında ne erzak ne de müttefik konusunda sıkıntı çeker. İnsanlar, bu savaşı Caesar'ın kazanamayacağından öylesine emindir ki, Dyrrachium'da kazanılan yengiden sonra Pompeius'un kafasını karıştıracak denli çok yorum yapılır. Appianos bu durum için şunları söyler: “...sanki artık komutan değil de komuta edilenmiş ve her şeyi baskı altında ve düşüncesine karşı yapıyormuş gibi...”¹³² İç savaş Pompeius ve yanlıların aleyhine sonuçlandığında Mısır'a kaçan Pompeius orada öldürülür. Pompeius siyasi yaşamı boyunca önüne çıkan birçok fırsatı propaganda amaçlı değerlendirmese de Caesar onun kesik başını bile bu yönde değerlendirir.

Pompeius: Propaganda Çalışmalarının İncelenmesi

1) Amaca Göre Propaganda

a. Birleştirici Propaganda

“...Caesar yengi getiren Aphrodite, Pompeius ise yenilmez Herakles diye (bağırды).”¹³³ Caesar'ın propaganda çalışmalarını incelerken daha ayrıntılı olarak ele aldığımız bu örnek dışında Pompeius'la ilgili olarak bu başlık altında inceleyebileceğimiz bir örnek¹³⁴ ile karşılaşmadık. Yalnız dikkat çekici bir nokta var ki, o da bu örnekle ilgilidir. Plutarkhos, Pompeius'un yaşamını anlattığı yapıtının başında şunları söyler: “En başından bu yana Romalılar Pompeius'a karşı

¹³² App., a.g.e., II, X, 69

¹³³ Bkz. s. 62

¹³⁴ Çalışmamızda ana kaynaklardan olan tarih ve biyografi yazarlarında(Dio Cassius, Appianos, Suetonius, Plutarkhos) bu örnekten başka bir örnek karşımıza çıkmadı.

Aeskhylos'un Prometheus'unun Herakles'e karşı hissettiklerinin aynısını hissetmiş olmaları, Prometheus, Herakles tarafından kurtarıldığı zaman şöyle der:

*"Babasından nefret ediyorum, ama onun bu çocuğunu yürekten seviyorum."*¹³⁵ Bu durum okuyucuyu düşünmeye yönlendiriyor: Acaba Pompeius soyunu Herakles'e bağlayarak birleştirici propaganda çalışması yaptı mı? Örneğimizdeki slogandan hiç olmazsa kendisini Herakles'e benzeterek bunu yapmış olabileceğiyle ilgili bir sonuca varabiliriz.

b. Kışkırtıcı Propaganda

Pompeius, Sertorius'un arkadaşları tarafından zehirlenip öldürülmesinden sonra, Perpenna'yı öldürüp İspanya'daki ana sorunları büyük bir ölçüde giderir. Ardından İtalya'ya dönerken, Spartacus'un ordusundan kalan beş bin köleyle karşılaşır ve onları öldürür. Bu yengisini de Senato'ya hiç zaman kaybetmeden bildirir. Kazandığı başarıları genç yaşıyla birleşince insanların gözünde bir tür kahraman oluveren Pompeius doğal olarak karşıtlarının tepkisini çeker ve insanlar kuşku duymaya başlar. Kimileri Pompeius'un ordusunu dağıtmayacağını ve Sulla'nın politikasını izleyeceğini söyler. Ama Pompeius yakın bir zaman içerisinde bu kuşkuları ortadan kaldırır ve yeni töreninden sonra, ordusunu dağıtacağını belirtir. Bundan sonra ortada tek bir kuşku kaynağı kalır ki, bu ilerleyen olaylardan anlaşılacağı üzere, doğrudur, Pompeius kendisini halktan çok senatoya adamıştır.¹³⁶

¹³⁵ Plut., *Pomp.*, I

¹³⁶ Plut., *Pomp.*, XXI

Komutanlığıyla halkın sevgisini kazanmasına karşın, dedikodular kendisinden kuşku duyulmasına neden olur. Bu dedikoduların, Pompeius'un zararına olduğunu düşünürsek, karşıtları tarafından yayıldığını varsayabiliriz. Kışkırtıcı özellikleri olmasa da itibarı zedeleyici yönleri bulunduğu için kışkırtıcı propaganda başlığı altında incelenmesi uygundur. Çünkü bu dedikodular bir olasılıkla daha büyük bir kışkırtıcı propaganda çalışması için hazırlık aşaması niteliğinde olabilir. Böyle bir çalışma düşünülmüş, ama uygulanmamış ya da uygulanamamış olabilir. Öte yandan zayıf bir olasılık da olsa, bunların Pompeius'un yararına çıkarıldığını düşünürsek, bu propagandanın yöntemini şöyle açıklayabiliriz: Pompeius'un yandaşları bu tür dedikoduları sanki Caesar'ın yandaşları çıkarıyormuş gibi çıkarır, halkın dikkatini bu yöne çeker ve daha sonra Pompeius niyetinin bu olmadığını açıklar. Böylelikle halkın rahat bir nefes almasını sağlarken, kendisine karşı komplo düzenlendiğini, kendisinin ise iyi niyetini eylemiyle kanıtlaması sonucu, halkın gözünde itibarını artıracaktır. Eğer bu olasılığın gerçek amaç olduğunu varsayarsak, bu durumda bu örneği sözlü propaganda; ulaşılmak istenen sonuç Pompeius'a daha fazla güven duyulması olduğundan belki bir ölçüde birleştirici propaganda olarak değerlendirebiliriz.

Bunca başarı kazanmış bir komutanın, isterse, önceki komutanlar gibi yönetimi ele geçirebilme olasılığı vardır. Bu yüzden de Pompeius'un siyasi rakibi olan Crassus bu düşünceyi kullanmaktan çekinmemiştir. Pompeius, İ.Ö. 65 yılında Mithridates'i yendikten sonra her gittiği yerde büyük coşku ve sevinçle karşılanır. Roma'ya dönüş yolundadır, ama onla ilgili çeşitli söylentiler ondan daha önce Roma'ya ulaşır: Ordusunu dağıtmayacağı ve kenti ele geçirip bir monarşi kuracağı görüşü ve söylentisi yayılır. Hatta Crassus'un da çocuklarını ve parasını alıp gizlice

bir yana çekildiği söylenir. Plutarkhos, Crassus'un ya gerçekten korktuğu için, bunu yaptığını ya da bu söylentileri kızıştırmak ve Pompeius'a duyulan korku ve nefreti daha da artırmak için yaptığı biçiminde yorum yapar. Ama beklenen olmaz; Pompeius Roma'ya ayak basar basmaz(İ.Ö.62) ordusunu terhis eder ve askerlerine evlerine gitmelerini buyurur.¹³⁷ Bu söylentilerin, halkın Pompeius'a karşı duyduğu sevginin azaltılması amacıyla yayıldığını düşünmek uygun düşer. Yukarıda her iki olasılığını da değerlendirdiğimiz örneklerden ikincisi, yani sözü geçen dedikoduların Pompeius'un yararına çıkarılmış olduğu varsayımı, Crassus'un da bunları doğrulayacak biçimde harekete geçmesiyle geçerliliğini yitirmiştir. Çünkü bu kez karşısında Crassus gibi gerçek bir rakip vardır¹³⁸. Onun sözü edilen davranışları göz önüne alındığında bu dedikoduların Pompeius'un zararına çıkarılmış olduğu varsayımını tek başına dikkate alabiliriz. Bu yönden bakıldığında Crassus'un davranışı ve söylentiler, Pompeius'a karşı onun itibarını zedelemek için yapılmış kışkırtıcı bir propagandadır. Roma'ya döndüğünde halkın bir kesiminin Pompeius'u çelenklerle değil de tiranlara duydukları öfkeyle karşılaması amaçlanmıştır.

Pompeius'un karşıtları daha sonraları onda tiran olma arzusu ya da Caesar gibi Roma'da birinci adam olma hırsı bulamamış olacaklar ki, onu basit

¹³⁷ Plut., *Pomp.*, XLIII

¹³⁸ Pompeius, Crassus'un komuta etmekte olduğu bir savaşta beş bin kişiyi öldürüp büyük bir başarı kazanmıştır. Dahası bunu hemen Senato'ya bildirmiş ve böylelikle Crassus'un zafer payına büyük ölçüde ortak olmuştur. Bu durum ve sonrasında yaşanan kriz Pompeius ve Crassus arasındaki rekabeti gözler önüne serer. Çünkü kölelere karşı açılan bu savaş bitirildikten sonra ne Pompeius ne de Crassus silahlarını bırakmak istemez. Çeşitli mazeretler sunarlar. Halk korku içindedir. Kâhin olduklarını iddia eden kimi kişiler eğer silahlar bırakılmazsa çok kötü şeylerin gerçekleşeceğini söyler. Halk yakarışlar içinde Marius ve Sulla dönemini anımsar. İlk olarak Crassus koltuğundan kalkar ve Pompeius'a elini uzatır; böylece korku dolu anlar yerini rahatlamaya bırakır. Ayrıntılı bilgi için bkz. App., a.g.e., II, XIV, 121. İlginçtir ki Caesar ve Pompeius arasında yaşanan iç savaşta da buna benzer bir durum söz konusudur. İki taraf da silahların bırakılması yanlısıdır, ama kimse silahları bırakmadığı için durum gitgide kötüleşir. İşte bu yüzdendir ki bu iç savaşın, çok önceleri Caesar'ın planladığı bir olay olduğunu düşünebiliriz.

aşağılamalarla küçük düşürme yoluna gitmişlerdir. İ.Ö. 56 yılında Milo'nun davası¹³⁹ için Pompeius mahkemeye geldiğinde, Caesar'la bağlantısı bulunduğundan neredeyse emin olunan Clodius kendisini gizler ve şöyle sorular sorar: "Ahlaksız komutan da kim?", "Hangi adam bir adam arar?", "Kim tek parmağıyla kafasını kaşır?" Bunlara yanıt olarak da Clodius'un yandaşları hep bir ağızdan bağırır: "Pompeius".¹⁴⁰ Bu örnek, kışkırtmadan çok aşağılama ve karalama amaçlıdır. Burada beklenen etki biraz farklıdır, etki altına alınmak istenen kişi Pompeius gibi görünmektedir. Bu tür aşağılayıcı tutumlarla huzursuz olması, büyük olasılıkla Milo'yu savunmak için yapacağı konuşmada başarısız olması istenmiştir. Yani bu örnekte kışkırtıcı propagandanın beklenen etki, yani sonuç hedef kitleden değil de propagandanın odak noktası olan kişidendir. Bu örneğe daha geniş bir çerçeveden baktığımızda bunun dolaylı bir propaganda örneği olduğunu da söylememiz mümkündür. Şöyle ki, Clodius'un ilk amacının Milo'nun mahkemesinin başarısız geçmesini sağlamak olduğu düşünüldüğünde, onun bunu Pompeius'un dikkatini bu tür aşağılamalarla dağıtarak yaptığını ve bunu yaparken de Pompeius'un itibarını zedeleyerek onun karşıtlarına, yani Caesar'a, yarar sağladığı düşünülebilir.

Askerlerini yüreklendirme açısından iki komutanın çeşitli olaylar karşısında yaptıkları yorumlar propaganda açısından zayıf olsalar da dikkate değerdir: Örneğin Pompeius denizdeki üstünlüğü sayesinde Caesar'ın deniz yoluyla erzak ve yardım alımını engellediği için, Caesar'ın ordusunda kıtlık baş gösterir. Askerler otların köklerinden ekmek yapıp yemek zorunda kalırlar. Caesar'ın ordusundan Pompeius'un ordusuna geçen askerler bu tür yiyecekleri de yanlarında

¹³⁹ İ.Ö. 56 yılında Clodius, Milo'yu *de vi* yasası gereğince evini onun çetesinin saldırılarına karşı korurken kullandığı kaba güç nedeniyle ve hizmetinde silahlı güçler bulundurmakla suçlamıştır.

¹⁴⁰ Plut., *Pomp.*, XLVIII; Cass. Dio, a.g.e., XXXIX, 18

getirdiklerinde Pompeius şöyle der: “Bu savaştıklarımız ne kadar da vahşi hayvanlar!”¹⁴¹ Yine başka bir örnek ise şudur: Caesar, Dyrrachium’da yenilir. Pompeius, bu iç savaşı tümüyle kazanacak konumdayken Labienus’un¹⁴² ikna etmesiyle kölelerin peşine düşer. Caesar bunun üzerine şöyle der: “Eğer düşman yengiyi nasıl değerlendirebileceğini bilen bir komutana sahip olsaydı, bugün bu savaş düşmanın lehine sonuçlanmış olurdu.”¹⁴³ Bu küçük yorumlardan başka bir de bu komutanların askerlerini coşturmak için vermiş oldukları söylevler vardır. Örneğin Appianos, Pompeius’un Pharsalia savaşı öncesi askerlerine şu biçimde bir söylev verdiğini aktarır: “Siz, yoldaş askerlerim, ben hala Caesar’ı açlıkla yıpratmaya istekliyken, bu çatışmayı istediğiniz için, bu görevde komuta edilenden çok komuta edersiniz. Savaş meydanının komutanları olduğunuzdan dolayı sayıca çokmuşsunuz gibi davranın. Yenenin yenilene, gençlerin yaşlılara, capcanlı askerlerin yorgun düşmüş askerlere yaptığı gibi düşmanı küçümseyin. Gücü, aracı ve iyi bir nedene sahip olduklarının bilincinde olan kişiler gibi savaşın. Biz özgürlük ve ülke için savaşıyoruz. Kanunlar, onurlu bir ün ve şu an uygulamada bütün gücü tek başına tutan bir adama karşı olan çok sayıda senatör ve atlı bizim yanımızda. İlerleyin, tıpkı yapmak istediğiniz gibi, güzel bir umutla, Dyrrachium’dan kaçan düşmanın gözünü ve onları orada yendiğimizde ele geçirdiğimiz çok sayıda sancağı aklınızda tutarak ilerleyin.”¹⁴⁴ Caesar’ın askerlerine yaptığı konuşmalarla karşılaştırıldığında Pompeius bu konuşmalarında düşmanı küçümseyici tümceler kullanmasına karşın kendisinin propagandasını ya da karşı tarafı hedefleyen karşıt etkili bir propaganda yapmış görünmemektedir; en azından tarih yazarlarının bizlere

¹⁴¹ App., a.g.e., II, IX, 61

¹⁴² Titus Labienus, İ.Ö. 58-51 yılları arasında Gallia’da Caesar’ın komutası altında görev yapmıştır. Ama İ.Ö.49 yılının başlarında iç savaş sırasında Caesar’ı bırakıp Pompeius’un tarafına geçmiştir.

¹⁴³ App., a.g.e., II, IX, 62

¹⁴⁴ App., a.g.e., II, XI, 72, Caesar’ın konuşmasıyla karşılaştırmak için bkz. App., a.g.e., II, XI, 73-74

aktardıklarından yola çıktığımızda bunu açıkça görebiliriz. Oysa Caesar, propaganda için her türlü uygun durumu değerlendirmiştir. Yine de askerlerin de içinde bulunduğu bu örnekler bütün biçiminde ele alındığında aşağılayıcı nitelikte olduklarından dolayı önemli bir ölçüde olmasa da kışkırtıcı propaganda hazırlığı olarak düşünülebilir.

2) Çıkara Göre Propaganda

a. Bireysel Çıkar Amaçlı Propaganda

Pompeius, İspanya'daki savaşı bitirdikten sonra Roma'ya dönerken, yoluna çıkan ve Spartacus'un adamlarından geriye kalan beş bin köleyi öldürmüştür.¹⁴⁵ Bu beş bin köle 3. Köle Savaşı'na (İ.Ö.73-71) katılmış olan kölelerdir ve bu savaşın komutanlığı Crassus'un üzerindedir. Zaten büyük bir yengi kazanıp yurda dönmekte olan Pompeius'un bir de yolunun üzerinde başka bir yengi kazanması önemli bir olaydır. Pompeius da hiç zaman kaybetmez ve Senato'yu bu yengisi hakkında bilgilendirir: Crassus, önceden planlanmış bir savaş yapıp gladyatörleri yenmiştir, ama savaşı sona erdiren kendisidir.¹⁴⁶ Sözde yoluna çıkan köleleri öldürmesi, propagandası için bir hazırlık ve malzeme niteliğindedir. Ardından Senato'ya, Crassus'un başlattığını kendisinin sonlandırdığını yazması propagandasıdır. Bu haliyle kendisini Crassus'la karşılaştırdığı ve onun başarılı olamayışına vurgu yaptığı için bir ölçüde kışkırtıcı propagandadır diyebiliriz. Bunun sonucunda beklenen

¹⁴⁵ App., a.g.e., II, XIV, 119

¹⁴⁶ Plut., *Pomp.*, XXI

Senato'nun tüm övgüyü ve getiriye Pompeius'a vermesidir. Pompeius bununla şanına şan katmış ve insanların gözünde iyice yükselmiştir. Amaç da onun yükselmesi olduğundan bireysel çıkar amaçlı propagandadır diye nitelendirebiliriz. Pompeius'un bu yengilerden sonra ordusunu dağıtmak için, gelenek olduğu üzere¹⁴⁷, *foruma* geldiği zamanı Plutarkhos şöyle aktarır: *"Yaklaşık açıkça görülebildiği zaman, lictorlarına kendisine yol açmasını emretti ve atını tribunluk makamına doğru sürdü. İnsanlar şaşkınlık içindeydi, çığ çıkarmadılar; kamu görevlileri hayran kaldılar ve bu görüntüden memnun oldular. Daha sonra senior censor şöyle sordu: "Pompeius Magnus, sana soruyorum kanunun uygun gördüğü tüm askeri hizmetlerini tamamladın mı?" Sonra Pompeius yüksek sesle şunu söyledi: "Bütün hepsini tamamladım, hepsini kendi komutam altında imperator olarak tamamladım." İnsanlar bunu duyunca yüksek sesle bağırarak ve artık onların sevinç çığlıklarını denetim altında tutmak olanaksızdı, ama censorlar ayağa kalktı ve kendilerini alkışlarla takip eden yurttaşları memnun etmek için Pompeius'a evine kadar eşlik etti."*¹⁴⁸ Burada propaganda açısından söz konusu olan yengi töreni değil de yengi töreni öncesinde ve sırasında Pompeius'un bütün başarıyı üzerine alma biçimidir. Senatörlere, kendi görevi olmasa da giriştiği ve başarılı olduğu bu savaşı Crassus'tan önce anlatır ve tören sırasında da başarısını "kendi komutam altında bunları başardım" diyerek pekiştirir. Oysa bu savaşta komuta Crassus'tadır ve o uzun zamandır bu savaşı sonuçlandırmak için çaba göstermektedir. Pompeius'un bu planlanmadık başarısından altı ay sonra Crassus savaşı bitirir. Ama Pompeius'un bu davranışları yüzünden yenginin şanını onunla paylaşmak zorunda kalır. Yine de Pompeius başarılarının propagandasını yapsa da yapmasa da gerçekten başarılı bir

¹⁴⁷ Ordu dağıtılacağı zaman komutanın *foruma* gelip altında görev yaptığı bütün komutanları ve başardığı işleri sayıp ordusunu dağıtması gelenektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Plut., *Pomp.*, XXII

¹⁴⁸ Plut., *Pomp.*, XXII

komutandır; genç yaşında birçok şey başarmıştır. Kendisi de dâhil herkes bunun bilincindedir.

Bu başarılarından sonra, korsanlara karşı olan savaşta komuta yetkisi elde edebilmesi için Pompeius'un ve yine onun yararına Gabinius'un verdiği söylevleri Dio Cassius aktarmaktadır. Bu konuşmaların noktası virgülüne doğru olma olasılığı oldukça düşüktür; ama en azından ana düşünce konusunda bize bilgi verebilir. Biz de bu bilgiden yola çıkarak Pompeius'un ne tür bir propaganda yaptığı kanısına varabiliriz ya da bu konuda varsayımında bulunabiliriz. Pompeius bu konuşmada haklı olarak kendi başarılarından söz eder. Bu başarıların sonunda elde ettiği onurları halk sayesinde kazandığını anlatır. Daha sonra da bu görevi ona vermemelerini ister. Başka genç ve başarılı komutanların bulunduğunu belirtir ve onlardan birini seçmelerini söyler. Bu konuşmaya Gabinius ise Pompeius'u överek karşılık verir: Kamu görevi arayışı içinde olmayı bırakın bu adam -Pompeius- kendisine verilmek istenen görevi istememektedir. O da Pompeius'un başarılarından söz eder.¹⁴⁹ Eğer bu aktarılan konuşmadaki ana düşünce doğruysa, Pompeius bu görev için kendisinin istendiğini bile bile istemediğini vurgulayarak bu görevin kendisine daha coşkulu bir biçimde verilmesini istemiş olabilir.

Caesar ile aralarındaki çekişmenin ilk alevlendiği zamanlarda Pompeius, bu başarılarını ve dürüstlüğünü dile getirerek insanları kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Bu konuyu Plutarkhos şöyle aktarır: *"Pompeius, halka seslenirken tüm görevleri beklediğinden daha önce üstlendiğini ve bunları başkalarının beklediğinden daha çabuk bir biçimde bitirip geri verdiğini söyledi. Gerçekte de ordularını dağıtması sözlerinin doğruluğuna sürekli bir tanıktı. Ama o zamanda*

¹⁴⁹ Cass. Dio, a.g.e., XXXVI, 25-29

Caesar'ın ordularını dağıtmayacağını ve bu yüzden kentteki kamu görevlileriyle kendisini ona karşı güçlendirmesi gerektiğini düşündü. Bunun dışında yine de devrimci değişikliklere başvurmadı ve Caesar'a güvenmiyor gibi değil de daha çok onu önemsemiyor ve küçümsüyor gibi düşünölmek istedi... Halk tribunuşu Lucilius halka Pompeius'u dictator seçmeleri yönünde öğüt verirken ilk kez dillendirdiğı dictator düşüncesini çok konuşuluyordu... Ama sonra yine bir kargaşaya çıktı ve şimdi halk daha cesurca dictatorship konusunda konuşuyorlardı."¹⁵⁰ Pompeius görevlerini tam anlamıyla yerine getirdiğini ve zamanı gelince de görevinin sağladığı ayrıcalıkları bıraktığını söyleyerek kendisini Caesar karşısında üstün konuma çıkarma amacını gütmüştür. Böylelikle kendisinin halk tarafından dolaylı olarak Caesar'la karşılaştırılmasını sağlamıştır. Kentte yandaşlarının çıkardığı olası olan dictatorship konuşmaları bu düşünce zemini hazırlandıktan sonra daha büyük bir etki uyandırır. Ayrıca yandaşlarının söylediğine göre o, bu görevi ne istemiştir ne de arzulamıştır.¹⁵¹ Bu da demek oluyor ki, eğer halk onu dictator seçecek olursa bunu tamamen gönüllü olarak yapacaklardır.

3) Amacın Açıklanış Biçimine Göre Propaganda

a. Dolaylı Yapılan Propaganda

İç savaş öncesinde, Pompeius İ.Ö.53 yılında ödünç vermiş olduğı lejyonları Caesar'dan istemeden hemen önce, Senato'da Pompeius ve Caesar üzerine

¹⁵⁰ Plut., *Pomp.*, LIV; App., a.g.e., II, III, 20-24

¹⁵¹ Plut., *Pomp.*, LIV

tartışmalar olur. Hasta olduğu için İtalya'da dinlenmekte olan Pompeius bu sırada Senato'ya bir mektup yazar: Caesar'ın başarılarını över, kendi yaptıklarını sayar. Üstlendiği tüm görevleri kendi isteği üzerine değil de, ülkesine hizmet amacıyla kabul ettiğini; bunları almak isteyen kişilere memnuniyetle geri vereceğini ve kanunla belirlenen süreyi beklemeyeceğini söyler. Appianos bu mektubu şöyle yorumlar: *"Bu mektubun düzenbazlığı Pompeius'un yasalara uyumunu göstermesinden ve kanunla belirlenen zaman bitince bile yetkisini bırakmak istemeyen Caesar'a karşı bir önyargı uyandırmasından oluşmaktaydı."* Pompeius Roma'ya geldiğinde de senatoya aynı biçimde konuşup yetkisini bırakacağı sözünü verdikten sonra, Caesar'ın da seve seve bunu yapacağını, çünkü uzun zamandır savaşçı soylarla yorucu bir savaş içerisinde olduğunu, şimdi de kamu görevine geri döneceğini söyler. Curio ise Pompeius'un bu yaptığını anlar ve her ikisinin de eş zamanlı ordularını dağıtmaları gerektiğini savunur. Çünkü eğer Caesar ordusunu Pompeius'tan önce dağıtıp sıradan bir yurttaş durumuna dönüşseydi, Pompeius onu alt edebilecek konumu kolaylıkla kazanmış olurdu. Böylelikle Caesar, kendisinin tersine askeri gücü ve siyasi konumu olan Pompeius'un karşısına çıkamazdı. Aynı şey Pompeius için de geçerlidir. Burada, Pompeius herkesin gözünü boyamaya çalışmış, ama Caesar ve yandaşlarını kandıramamıştır. Bunların bilincinde olan Curio, tüm yetkinin tek bir adamda toplanma tehlikesinden söz eder ve Pompeius'un niyetinin bu yönde olduğunu söyler.¹⁵² Bunun üzerine Pompeius sınırlarını denetim altında tutamayıp Curio'yu tehdit eder. Böylece Pompeius gerçekte çok başarılı bir biçimde başladığı bu propaganda çalışmasını kendi aleyhine döndürmüş ve Senato'nun şimdi her ikisinden de kuşkulanasına neden olmuştur. Pompeius,

¹⁵² App., a.g.e., II, IV, 28

Caesar'ın başarılarını sayıp görev süresi sona erdiğinde görevini bırakacağını söyleyerek Caesar'ı bunları yapmak zorunda bırakmak istemiş olabilir. Eğer amacı buysa, amacını bu biçimde gizlediği için dolaylı propaganda yapmıştır diyebiliriz. Söz konusu kendi çıkarı ve kendi partisinin olduğundan da bireysel çıkar amaçlı propagandadır.

İç savaşın son anlarına doğru Pompeius'un huzurunu kaçırp kafasını karıştıran söylentiler çıkar. Caesar'a karşı çıkmış olduğu bu sefere, ona karşı değil de elinde tuttuğu mevcut görevinin sürekliliğini sağlamak için çıkmasıyla ve aldığı kararların ülkesi ve Senato aleyhine olmasıyla suçlayanlar olur. Domitius Ahenobarbus onu "Agamemnon" ve "kralların kralı" diye çağırarak daha çok nefret edilmesine neden olur. Yine İspanya'daki güçlerini kaybettiği için vatan hainliği ile suçlanan Lucius Afranius, Pompeius'un savaştan¹⁵³ kaçındığını görünce, kendisini (Lucius Afranius) suçlayanların daha ileri gidip eyaletlerdeki kaçaklarla uğraşmadıklarına şaşırıldığını söyler.¹⁵⁴ Bu yapılan propagandanın görünürdeki amacı Pompeius'a duyulan saygı ve sevginin yok olması, hatta onun itibarının kötülenmesidir. Ama bu propagandayı dolaylı türde incelememizin nedeni bu yapılanın başka bir amaç için yapılmış olma olasılığıdır. Pompeius'un savaştan kaçınıyor olmasının bu biçimde vurgulanması, yanındaki adamlarının, müttefiklerinin ve askerlerinin onu bırakıp karşı tarafa geçmesine neden olabilir ya da tüm bunlar Pompeius'u, birçok kararı verilmesi gereken zamandan önce, vermek zorunda bırakmış olabilir. Eğer amaçları Pompeius'un sağlıklı karar vermesini engellemek ise Pompeius karşıtları dolaylı yoldan amaçlarına ulaşırlar. Çünkü Appianos'un da aktardığı üzere Pompeius artık savaşı yöneten kişi olmadığını

¹⁵³ Pharsalia savaşı.

¹⁵⁴ Plut., *Pomp.*, LXVII; App., a.g.e., II, X, 67

farkındadır: “Siz, yoldaş askerlerim, ben hala Caesar’ı açlıkla yıpratmaya istekliken, bu çatışmayı istediğiniz için, bu görevde komuta edilenden çok komuta edensiniz.”¹⁵⁵

b. Doğrudan Doğruya Yapılan Propaganda

Caesar iç savaş devam ederken Roma’ya döner ve kısa bir süre için *dictator* olur (İ.Ö. 48). Sonrasında Roma’dan ayrılır. Bu sırada Pompeius ise tam donanımlı ve savaşa hazır bir biçimdeyken, senatörlere ve askerlerine bir söylev verir. Bu, Appianos’un aktardıkları içinde propagandanın biraz daha baskın olduğu bir konuşmadır: “Yoldaşlarım, Atinalılar da işgale karşı savaşırken, bir kenti kent yapanın evler değil de insanlar olduğuna inandıkları için, özgürlükleri uğruna kentlerini terk ettiler; ... Bizim atalarımız da Galyalılar işgal ettiği zaman kentlerini terk ettiler ve Camillus Ardea’dan gelip onu kurtardı. Bütün bilge adamlar özgürlüklerini koruyabildikleri her yerin kendi ülkeleri olduğunu düşünürler. Çünkü biz buraya ülkesini terk eden insanlar olarak değil ona uzun zamandır tertip hazırlayanlara ve rüşvet alan kişiler sayesinde aniden İtalya’yı işgal edenlere karşı onurluca savunmaya kendimizi hazırlamak için yelken açtık...” Bunları dedikten sonra Caesar’ın yaptıklarını, kendi başarılarını ve o an onlara yardıma gelen kişileri sayar.¹⁵⁶ Bu konuşmayla Pompeius, Roma’yı terk etmelerinin nedenlerini onurlu bir göreve bağlayarak kendisini savunur. Askerlerini de bu biçimde cesaretlendirir. Askerlerini cesaretlendirirken söyledikleri (Çünkü biz buraya ülkesini terk eden

¹⁵⁵ App., a.g.e., II, XI, 72

¹⁵⁶ App., a.g.e., II, VIII, 50-51

insanlar olarak değil ona uzun zamandır tertip hazırlayanlara ve rüşvet alan kişiler sayesinde aniden İtalya'yı işgal edenlere karşı onurluca savunmaya kendimizi hazırlamak için yelken açtık.) bu çalışmayı bir ölçüde kışkırtıcı yapmaktadır. Bu propagandayla amacını açıkça belirttiği için de doğrudan doğruya yapılan propagandadır diyebiliriz. Bunun dışında sözlü ve bireysel çıkar amaçlı olduğu açıktır. Çünkü Pompeius'un Caesar'a karşı çıkmak için askerlerine ve onların yürekli olmalarına gereksinimi vardır.

4) Malzemenin Niteliğine Göre Propaganda

c. Doğruluğu Kanıtlanamayan Propaganda

Caesar ile Pompeius arasındaki iç savaşın ilk aşamasında Pompeius Dyrrachium'a gelir, karşılaştığı manzara pek iç açıcı değildir: Dio Cassius'un anlattıklarına göre, gemiler yaklaşırken, kimi askerleri yıldırım çarpar; ordunun sancaklarını örümcekler basar; Pompeius gemiden indikten sonra, yılanlar onun ayak izlerini izler ve silerler. Bu sırada kentte de bunlara benzer olağanüstü şeyler olmaktadır: Her yerde kurtlar ve baykuşlar görülür; devamlı depremler olur; batıdan doğuya alevler sıçrar; güneş tutulur; yıldırımlar Iuppiter'in esasına ve Mars'ın kalkanı ile tolgasına zarar verir; birçok hayvan kendi türünün dışında canlılar dünyaya getirir. Doğal olarak insanlar bu durumdan rahatsız olurlar; ama her iki taraf da bu işaretlerin karşı taraf için gönderildiğini düşünüp bunlar için kurban kesmezler.¹⁵⁷ Anlatılan işaretlerden ilki yalnızca Pompeius'un aleyhine gibi görünmektedir. Çünkü askerlerini savaş yüzünden değil de yıldırım çarpması sonucu

¹⁵⁷ Cass. Dio, a.g.e., XLI, 14

kaybeder. Yine örümcekler pek hoş karşılanan yaratıklar değillerdir; genelde toz bulunan yerlerde ya da toz oluşumuna uygun olan yerlerde bulunurlar. Yılanların da bu durumda örümceklerden pek bir farkı yoktur. Ayrıca en dikkat çekici nokta da yılanların Pompeius'un ayak izlerini, yani Pompeius'un dünyada bıraktığı somut izleri silmesidir. Yılanlar, Pompeius'un bu dünyayı terk edeceğini haber verirken bir ihtimal onun ölümsüzlüğü yakalayamayacağını da habercisi olurlar. Bu noktalardan hareketle Caesar ve yandaşlarının bunları yaymış olabileceği kanısına varabiliriz. Ama öteki işaretler her ikisi için de olabilir. Olasılıkla geceleyin ulumaları ve ötüşleri yüzünden uğursuz olarak düşünülen kurtlar ve baykuşların görülmesi ve doğal afetlerin yaşanması her ikisi de o zamanda kentte olmadığı için, öteki örneklerden daha çok yoruma açıktır. Pompeius yandaşları da Caesar yandaşları da bu savaşta kendilerinin haklı olduğunu kolaylıkla düşünebilir; hatta komutanlar askerlerini bunları anlatarak rahatlatılabilir. Savaşın sonlarına doğru şaşılacak şeylerin olmaya devam ettiği söylenir: Pompeius'un kampına yıldırımlar düşer, bir alev Caesar'ın kampından Pompeius'un kampına düşer; arılar ordunun sancaklarını sarar; kesilmek üzere olan kurbanlar kaçar; Pergamum'daki Dionysos tapınağında davul ve zil sesleri yükselir; Tralles'de Yengi tanrıçasının tapınağında bir palmye ağacı kök salar ve tanrıçanın heykeli yanındaki Caesar'ın resmine döner. Syria'da iki adam savaşın sonucunu açıklar.¹⁵⁸ Artık yenginin zamanı gelmiş gibi görünmektedir. İşaretler Caesar'ın lehinedir: Yıldırım ve alev düşer, arıların çoğalır, kurbanların kaçar; dahası Yengi tanrıçasının heykeli Caesar'ın yüzüne döner. Tüm bu olanlar Pompeius'un yenileceğini ve tanrıların Caesar'ın yanında olduğunu açıklamak için yayılmıştır.

¹⁵⁸ Cass. Dio, a.g.e., XLI, 61; App., ag.e., II, X, 68

Ama propaganda açısından her şey henüz bitmiş değildir: Pharsalia savaşından bir gece önce Pompeius, bir rüya görür. Rüyasında inşa etmiş olduğu tiyatrosuna halkın alkışları eşliğinde girer ve savaşlarda kazandığı birçok yağmayla Venus Victrix tapınağını süsler. Rüyasını iki şekilde yorumlar: Biri yengi kazanacağı yönünde, ötekisi de Caesar, Venus soyundan geldiği için, kendisinin ona yenileceği yönünde. Yine uykusundan gürültülerle uyanır. Sabahleyin Caesar'ın kampından bir alev kendi kampına düşer.¹⁵⁹ Yanındakiler, Pompeius'un rüyasını ya içlerini rahatlatmak için ya da az sonra savaşacak olan askerlere cesaret vermek için olumlu bir biçimde yorumlarlar. Yalnız savaş sonrasında nereyi kimin alacağına karar vermeleri, rüyanın olumlu yorumuna kendilerinin de inandıklarını gösterir. Yine de zayıf bir olasılıkla, eğer bu paylaşımı askerlerin gözü önünde yaptılarsa, onları cesaretlendirmeyi amaçlamış olabilirler. Ama eğer bu rüya, Caesar ve yandaşları tarafından uydurulduysa, Pompeius yandaşlarının açgözlülüklerine bir kanıt olarak sunulmuş olabilir. Dahası bunu Pompeius'a gösteren tanrıların, Caesar'ın yanında oldukları böylelikle güçlü bir biçimde insanların inancıyla oynanarak açıklanmış olur.

5) Araçlarına Göre Propaganda

a. Sözlü Propaganda

Genç yaşında Picenum'dan bir ordu toplayıp Sulla'nın yardımına koşan Pompeius, yengi kazandıktan sonra Sulla'nın karşısına çıkar. Gelenek olduğu üzere

¹⁵⁹ Plut., *Pomp.*, LXVIII; App., a.g.e., II, X, 68

onu *imperator* olarak selamlar, alışılmadık bir biçimde Sulla da onu *imperator* olarak selamlar.¹⁶⁰ Sulla'nın bu denli saygı duyduğu bir adama elbette ki askerleri de saygı duyacak ve bağlı olacaktır. Bu yüzden Pompeius Utica yolundayken Sulla'dan gelen bir mektup askerlerinin bu bağlılıklarına bizim için bir örnek olacaktır. Mektupta Sulla, Pompeius'a yalnızca bir lejyonu kalacak biçimde askerlerini evlerine göndermesini ve yerine geçecek komutanı beklemesini söyler. Bu duruma Pompeius herhangi bir tepki vermezken askerleri, evlerine gideceklerini öğrendikleri zaman komutanlarını yarı yolda bırakmayacaklarını ve tirana güvenmeyeceklerini söylerler. Askerler bir kargaşa yaratırlar. Pompeius ise onlara yalvarır ve eğer buyruğunu yerine getirmezlerse, kendisini öldüreceğine ant içer. Bunun üzerine askerler ayaklanmayı durdurur.¹⁶¹ Askerler komutanları olan Pompeius için, kara listelerle hiç acımadan insan öldüren bir tirana karşı çıkarlar. Bu haberler Sulla'nın kulağına Pompeius'un ayaklandığı biçiminde gelir. Bu yüzden Sulla bunun kendi kaderi olduğunu söyler; gençlerle yarışmak zorundadır artık. Ama olayın gerçeğini öğrenir ve Pompeius geri döndüğünde onu yükses sesle *Magnus* diye çağırır ve ona *Magnus* adının verilmesini buyurur.¹⁶² Bundan sonra Pompeius bir yengi töreni kutlamak ister. Ama yengi töreni kutlamak senatörlere özgü olduğundan ve Pompeius da senatör seçilemeyecek denli genç olduğundan Sulla buna izin vermez. Pompeius ise bu karar üzerine, çoğunluğun güneşin batmasından çok yükselmesine taptığını ve Sulla'nın gücü yavaş yavaş azalırken kendisinin yükselişte olduğunu söyler. Sulla bunları açık bir biçimde duymasa da bunları duyanların yüzlerinden neler olup bittiğini anlar ve "Yengi töreni yapmasına izin verin!" diye buyurur.¹⁶³ Genç bir

¹⁶⁰ Plut., *Pomp.*, VIII

¹⁶¹ Plut., *Pomp.*, XIII

¹⁶² Plut., *Pomp.*, XIII

¹⁶³ Plut., *Pomp.*, XIV

komutanın daha senatör olmamışken, yeni töreni düzenlemesi onun halkın gözünde daha da büyümesini sağlamıştır. Tüm bu başarılar ve kazanılan onurlar ışığında çoğu kez propaganda yapılmasına gerek kalmadan Pompeius, gereksinim duyduğu desteği almıştır. Ama gereksinim duyduğu zamanlarda da bu başarılarını ve onurlarını propaganda malzemesi olarak kullanmaktan hiç çekinmemiştir. Örneğin; Pompeius'un, Manilius'un yasa teklifini duyduğu zaman verdiği tepki: Artık korsanlarla olan savaşı bitirmiştir. Bu haber Roma'ya ulaşır ulaşmaz, halk *tribunus*larından Manilius, Lucullus'un yönettiği tüm toprakların ve orduların Pompeius'a verilmesi konusunda bir yasa önerir. Çeşitli tartışma ve kargaşalardan sonra yasa kabul edilir ve Sulla'nın bir zamanlar elinde tuttuğu tüm güçler artık Pompeius'un elindedir. Pompeius olan biteni öğrendiğinde şöyle der: *"Ah bitmek bilmeyen görevlerim! Ne kadar da güzel olurdu tanınmayan bir adam olsaydım, askerlik hizmetinde bulunmasaydım. Şu kıskançlık yükünü bir kenara bırakıp eşimle köyde zaman geçiremiyorum!"* Plutarkhos'un aktardığına göre Pompeius'un arkadaşları bile onun bu ikiyezlülüğüne katlanamamışlardır.¹⁶⁴ Genç yaşında, herhangi bir resmi görevi, yetkisi ve sorumluluğu olmadığı halde bu kadar başarı kazanan biri böylesine bir yetki aldığında bu sözleri niçin söyler? Çünkü etrafa göstermek istediği, bu görevleri kendisinin istemediği ama insanların ona layık gördüğüdür. Böylece ne kadar yüce olduğunu dolaylı yoldan vurgulamış olur. Pompeius'un bu amacına hizmet edenlerden biri de Cicero'dur. Manilius'un yasa önerisi hakkında yaptığı konuşması (*Pro Lege Manilia-De Imperio Cn. Pompei-* İ.Ö.66) baştan sona Pompeius lehine yapılmış bir propaganda çalışmasıdır.¹⁶⁵ Cicero

¹⁶⁴ Plut., *Pomp.*, XXX

¹⁶⁵ Cicero'nun birkaç konuşmasında daha Pompeius'a övgüler bulunmaktadır. Ama bunlar propaganda çalışması olabilmek için oldukça zayıf görünmektedir. Örneğin *De Lege Agraria* adlı konuşmada: *"Bu düzeni planlayan kişiler bağlılığın, güvenilirliğin, cesaretin ve itibarın gerekli*

bu konuşmayı yapsa da yapmasa da yasanın kabul edileceği açıktır. Ama Cicero'nun bu konuşmadaki asıl amacı, kendisini Pompeius'a açıkça bağlayıp İ.Ö. 64 yılındaki *consulluk* seçimlerinde gereksinim duyduğu politik desteği elde etmektir.¹⁶⁶ Konuşmasının başlarında ara ara Pompeius'u överken, içinde bulunulan durumdan söz eder. Sorunları çözebilecek tek kişinin Pompeius olduğunun altını çizer: "...*bu savaşın önderi olarak, tüm bağlaşıklarca ve yurttaşlarca istenen, hatta arzu edilen bir tek kişi vardır, düşmanlar yalnız ondan korkuyor, başka kimseden değil.*"¹⁶⁷ "Ey yurttaşlar, bu işi yapabilecek güçlü ve dürüst kişilerin sayısı o denli çoktur ki, çok büyük savaşı ve böylesine önemli olayları yönetecek kişiyi belirlemek sizin için zordur. Ancak Gnaeus Pompeius tektir. Çünkü onun erdemi yalnız çağdaşlarından değil, eskilerden de üstündür. Bu durumdan herhangi birinin kuşku duyabileceği bir şey var mıdır?"¹⁶⁸ Pompeius'un başarılarına da uzunca yer veren Cicero bu arada durumun da oldukça önemli olduğunu anlatır: "*Savaş öyle gereklidir ki, savaşmak kaçınılmazdır. Çok korkulması gerektiği denli büyük bir olay değildir.*"¹⁶⁹ Böylesi bir durumu çözebilecek kişi tanrılara denk olmalıdır: "*O yerlerdeki halk Gnaeus Pompeius'u bu şehirlerden gönderilmiş biri gibi değil de gökten inme biri olarak görüyor... Herhangi biri, anımsadığımız tüm savaşların sonuçlandırılması için tanrısal bir güçle doğmuş olduğuna inanılan kişiye böylesi bir savaşın yönetiminin*

olduğu bir sorun çıktığında eğer yurttaşlar içinden istediğinizi seçme gücüne sahip olmuş olsaydınız, hiç duraksamadan bu sorunu Gnaeus Pompeius'un sorumluluğuna verirdiniz... yapacakları ilk şey Pompeius'u özgürlüğünüzün koruyuculuğundan, bütün yetki ve görevlerinden ve sizin çıkarlarınızın koruyuculuğundan almak olacağını düşünmediniz mi?" bkz. Cicero, *Pro Publio Quinctio. Pro Sexto Roscio Amerino. Pro Quinto Roscio Comoedo, De Lege Agraria*, Tr. John Henry Freese, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1930

¹⁶⁶ Berry, D.H., *Cicero Political Speeches*, Oxford University Press, NY, 2006, s. 102

¹⁶⁷ Cicero, *Pompeius'un Yetkisi Hakkında (De Imperio Cn. Pompei)*, Çev. Ü. Fafo Telatar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, II, 5

¹⁶⁸ Cic., *Pomp. Yet. Hk.*, X, 27-28

¹⁶⁹ Cic., *Pomp. Yet. Hk.*, VIII, 20

verilmesi gerektiğinden kuşku duyacak mıdır?”¹⁷⁰ Konuşmasında durumu olabildiğince ayrıntılı bir biçimde betimledikten sonra, Pompeius’un erdemli oluşunu, askeri alandaki başarılarını bir bir anlatıp bu görevi üstlenmesi gereken kişinin Pompeius olduğunu çoktandır düşünen halkı bir kat daha coşturur. Senatörlerden de Pompeius’a karşı çıkan yoktur, ama yetkinin sınırlarını çizmek isteyenler¹⁷¹ olur. Bu kişilere de konuşmasında Cicero, yanıt verir. Son olarak da Manilius’u desteklediğini belirtip bu konuşmasını, tanrıları tanık olarak göstererek sonlandırır. Cicero’nun bu konuşmasının, öncelikle sözlü propaganda olduğunu ve sonrasında da birini, bir düşünceyi kabul ettirme özelliğinden dolayı bunun birleştirici propaganda olduğu görülmektedir. Amaç açıkça ortada olduğu için doğrudan doğruya yapılan propaganda sınıfına sokabiliriz. Yine de ikincil bir amacı daha vardır. Yukarıda söz edildiği üzere, Cicero kendisine politik destek sağlamak için bu konuşmayı yapmıştır. Ama yalnızca Pompeius’a odaklandığımızda, bu konuşmanın doğrudan doğruya yapılan propaganda olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

Manilius’un yasa önerisi kabul edildikten sonra, Pompeius, Lucullus’un yerine geçmek için Anadolu yolundadır. Onunla Galatia’da buluşur. Anlatılana göre Lucullus’un *lictör*ları Pompeius’un başındaki defne ağacı yapraklarının solgun ve dökülmüş durumda olduklarını görünce, kendilerinininkinden taze olanları alırlar ve onun başına koyarlar. Bu durum Pompeius’un Lucullus’u kendi ününden ve yengilerinin yararlarından edeceği yönünde yorumlanır.¹⁷² Genç ve başarılı komutanımız hızla yükselmektedir. Yükseldikçe de ününe ün katmaktadır. Bu

¹⁷⁰ Cic., *Pomp. Yet. Hk.*, XIV, 41-42

¹⁷¹ Quintus Lutatius Catulus Capitolinus ve Quintus Hortensius.

¹⁷² Plut., *Pomp.*, XXXI

olaydan sonra Lucullus'la bir süre geçimsizlik yaşar. Pompeius, Lucullus'u gölgelere savaş açmakla suçlarken; Lucullus onu başkalarının başlayıp bitirmeye yakın olduğu işleri onun bitirip bütün ünü ve başarıyı kolay yoldan üstlenmekle suçlar.¹⁷³ Böylece iki komutan da yaşanan olayları kendi açılarından kendilerine yararlı olabilecek biçimde anlatırlar. Lucullus, yerini alan bu genç adamın başarılı değil de kurnaz olduğuna; Pompeius ise Lucullus'un hiçbir işe yaramadığına dikkat çeker.

Pompeius'un Lucullus ile olan bu çekişmesinden başka sözlü propaganda sınıfına konabilecek bir başka örnek ise onun eşi Cornelia'ya, anlatıldığı üzere, aşırı ilgi göstermesi ve bu yüzden devlet işlerini önemsememesi iddiasıdır: Eşi, Caesar'ın kızı olan Iulia öldükten sonra, Metellus Scipio'nun kızı Cornelia ile evlendikten sonra hakkında birçok kötü söylenti çıkar. Sözde Pompeius devlet işlerini artık önemsememektedir ve eşiyle hoşça vakit geçirmektedir. Bilindiği üzere Iulia öldükten sonra Caesar ve Pompeius birbirlerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Politik amaçla yapılmış bu evlilik, sanki onları bir arada tutan tek şeydir. Iulia'nın ölümüyle bu bağ da sona erer. Bunun üstüne Pompeius bir de Cornelia ile evlenince, karşıtları bunu bir fırsat olarak görürler. Öyle görünüyor ki, halkın Pompeius'a duyduğu sevgi, onun karşıtlarının en büyük engelidir. Bu yüzden eğer onu bitirmek istiyorlarsa, önce halkın ona karşı cephe almasını ya da en azından zedelenen itibarı yüzünden ona karşı yapılacak herhangi bir eylemde ses çıkarmamasını sağlamaları gerekir. Eşiyle çokça vakit geçirdiği ve devlet işleriyle ilgilenmediği söylentilerinin çıkmasının amacı bu olabilir. Oysa Pompeius tümüyle devlet işlerinden kopmuş ya da yasalarla da ilgilenmiyor değildir; örneğin mahkemede övgü konuşması yapılmasına bir yasayla son verir. Ama şöyle bir durum da vardır ki, yasayı kendisi koymuş olsa da

¹⁷³ Plut., *Pomp.*, XXXI

Plancus hakkında bir övgü yapmak üzere mahkeme karşısına çıkar. Ama birkaç gün sonra yanına gelen Hypsaeus adlı bir adama akşam yemeğini mahvetmekten başka bir iş başarmadığını söyler.¹⁷⁴ Bir yasa koyup o yasayı delmesi, kendi kafasına göre uygulaması ya da uygulamaması biraz tiranlığı andırır. Bu yüzden bu durum daha etkili bir biçimde kullanılamamıştır. Çünkü iç savaşın başlamasına yakın bir zamanda Pompeius'un *dictator* olması gerektiği konusunda söylentiler çıkar ve bu söylentiler sesli olarak dile getirilmeye başlanır. Bu, Pompeius yandaşlarının halkın nabzını yoklamak amacıyla başlattıkları bir çalışma olabilir. Öte yandan Caesar'ın yandaşlarının çalışması da olabilir. Amaçları ise güya Pompeius'un yararına olan bu söylentilerle halkın kafasında Pompeius'la tiran imgesini özdeşleştirmek olabilir. Demek oluyor ki ya bu malzemeler iyi kullanılamadı ya da Senato Caesar'ı sevmediğinden Pompeius'un yanında yer alınca beklenen etkiyi yapamadı.

Augustus: Genel Bir Bakış

Augustus'un propaganda çalışmaları incelendiğinde, ilk olarak dikkate alınacak durum onun Maecenas, Mesalla gibi *patronus*lar aracılığıyla ozanlara destek olup kendisini ve yönetimini halka anlattırmasıdır. Vergilius ve Horatius, bunu içtenlikle yapmış gibi görünmektedirler. Ovidius ve Propertius ise Augustus'u doğrudan doğruya övmemiştir; ama dolaylı olarak onun yönetimini övmüşler.

Augustus ozanlardan bizzat kendisi istekte bulunabilecek denli onlarla yakınlaşmıştır. Ama yalnızca onların anlattıklarıyla sınırlı kalmamış, ölümünün ardından yaptığı işlerin gelecek nesiller tarafından da bilinmesini sağlamıştır.

¹⁷⁴ Plut., *Pomp.*, X-LV

Vasiyetinin okunmasının ardından kısa bir zaman sonra propagandası hedef kitlesiyle buluşmuştur. Yalnız yapıtı, öldükten sonra gözler önüne serildiğinden amacı, kendisine o anlık siyasi bir çıkar sağlamak değil de birçok iç savaştan sonra kurduğu bu düzeni kendisi aracılığıyla korumak olabilir.

Augustus'un ve ozanların yazılı çalışmalarından başka söz konusu tarih ve biyografi yazarlarının aktardıklarına baktığımızda, iç savaşları bitirip de kendi düzenini kurana değin geçen zamanda yürüttüğü belli başlı propaganda örneklerini görürüz. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz ki, Cicero'nun *Philippica* söylevlerinde Augustus'u övmesidir. Augustus, Cicero'nun bu söylevleri sayesinde Antonius'a karşı başarılı olmuştur. Antonius'un propaganda çalışmalarında da göreceğimiz üzere Augustus'un propagandası genel olarak doğruluğu kanıtlanamayan propaganda sınıfına girmektedir. Bu dönemde, Caesar'ın verdiği gibi uzun söylemler yerine ortalığa yayılan söylentiler öne çıkmaktadır. Tüm bunların nedeni bu iki yöneticinin, Augustus ve Antonius'un, amaçlarını, bir propaganda çalışmasıyla ilk adımı atıp silahlarla, kara listelerle gerçekleştirmeleridir. Bu yüzden de kaba gücün kolaylıkla uygulandığı zamanlarda uzun söylemlere gereksinim duyulmamıştır. Augustus'un yürüttüğü propaganda çalışmalarının ana hatları bunlardır. Sınıflandırmamızda bulunan propaganda türlerinden kışkırtıcı, doğruluğu kanıtlanamayan ve yazılı propaganda türleri baskındır. İçinde bulunduğu dönemde, Caesar ve Pompeius'un döneminde olduğundan daha fazla iç savaş olmasına karşın Augustus, bu savaşlar için gerekli gücü ele geçirir geçirmez propaganda çalışmalarını bir yana bırakıp savaşa odaklanmış gibidir. Tasarladığı düzeni kurana değin yaptığı çalışmalar, bu düzeni kurmasına yakın ya da kurunca yaptıklarından azdır.

Augustus: Propaganda Çalışmalarının İncelenmesi

1) Amaca Göre Propaganda

b. Kışkırtıcı Propaganda

Augustus'la ilgili olarak bu başlık altında ilk inceleyebileceğimiz örnekler ezeli rakibi Antonius'un onun soyu ve ataları hakkında söylediği küçük düşürücü sözlerdir. Suetonius Antonius'un, Augustus'un azatlı olan büyük dedesinin bir urgancı, dedesinin ise tefeci olduğunu sürekli belirtip yaydığını söyler.¹⁷⁵ Yine büyük dedesinin Afrikalı olduğunu, yani Romalı olmadığını ve orada koku satan bir dükkânı olduğunu, daha sonra ise asillikle bağdaşmayan değirmencilik ve fırıncılık gibi mesleklerle uğraştığını anlatır; ona çoğunlukla *Thuriili* diye seslenir. Ayrıca Suetonius, Cassius'un bir mektubunda onun tefecinin torunu olduğunu söyleyerek küçümsediğini anlatır: *“Senin annenin hamuru Aricia'nın en pis unundan yoğrulmuştur; Nerulumlu bir tefeci onu para alıp vermekten kirlenmiş elleriyle biçimlendirdi.”*¹⁷⁶ Yine Suetonius, Antonius, Sextus Pompeius ve Antonius'un kardeşi Lucius'un onu çeşitli söylemlerle küçük düşürmeye çalıştıklarını anlatır: *“Sextus Pompeius kadınımsı olduğunu söyleyerek onunla dalga geçti; Marcus Antonius, dayısının (Iulius Caesar'ın) onu aralarındaki doğal olmayan ilişki yüzünden evlat edindiğini söyledi; Marcus Antonius'un erkek kardeşi Lucius, dayısı Caesar'ın lekelediği namusunu Hispania'da Aulus Hirtius'a üç yüz bin sestertiusa*

¹⁷⁵Suet., a.g.e., II

¹⁷⁶ Suet., a.g.e., IV

sattığını ve kolları yumuşak çıksın diye bacaklarını ceviz ağacının yanmakta olan kabuğunun alevine tutmayı alışkanlık haline getirdiğini açıkladı. Ancak bir gün oyunlar sırasında halkın tümü, ana tanrıça Kybele'nin tef çalan Gallus adındaki rahibi için sahnede söylenen şu dizeyi hem ona yöneltilmiş bir hakaret saydı hem de uzun uzun alkışlayarak onayladı:

Bak oğlancıya, nasıl da dünya parmağının ucunda!"¹⁷⁷ Bu anlatılanların halkın Augustus'a karşı olumsuz bir duygu beslemelerini, kimilerinin de ona gösterdikleri saygıyı yitirmelerini sağlamak için anlatıldıkları kesin gibi görünmektedir. Bu saldırılar tek başlarına bir hedefi başka bir hedefe karşı kışkırtıyor gibi görünmeseler de, hedef kişinin vereceği tepki göz önüne alındığında kışkırtıcı etkisi bulunabilir. Aşağılama, küçük düşürme ve böylece ileride yapacağı herhangi bir konuşma ya da davranışın niteliğinin kaybı, hem kişisel hem de siyasal saygınlığının düşürülmesi amaçlanmıştır. Bunların dışında sözlü propaganda olmakla birlikte, rakibin saygınlığının azaltılması karşı tarafın çıkarına olacağından da bireysel çıkar amaçlı propagandadır.

Yöneticinin harcamaları, karşıtlarının her zaman odak noktası olmuştur. Bunlar, gerekli yere harcansın ya da harcanmasın, devlette özellikle de ekonomik açıdan en küçük bir sıkıntı varsa, yöneticinin karşıtları harekete geçip o anda var olan sıkıntılı durumla yöneticinin harcamalarını ilişkilendirebilir. Bu genellikle halk arasına salınan ve gittikçe yayılan bir dedikodu biçiminde olur. Tıpkı Augustus'un gizli akşam yemekleri gibi: "..., buna halk "on iki tanrının yemeği" diyordu; bu yemekte davetlilerin, tanrı ve tanrıçaların kılığına büründüğünü ve kendisinin de Apollon gibi giyinip kuşandığı söylenir, bu akşam yemeğini yalnız Antonius

¹⁷⁷ Suet., a.g.e., LXVIII

*mektuplarında davetlilerin adını teker teker vererek acımasızca eleştirmez, ... O zaman yurttaşlar çok büyük bir kıtlık ve açlık içindeyken, bu yemeğin dedikodusu ayyuka çıktı ve ertesi gün de şöyle bağırdılar: "Tüm tahılı tanrılar yiyip bitirdi, Caesar tepeden tırnağa Apollon kesildi, ama İşkenceci Apollon."*¹⁷⁸ Bu akşam yemeklerinin kıtlığa neden olduğu, bu yüzden burada suçlanması gereken kişinin özellikle Augustus olduğu çıkarımı yapılmıştır. Bu söylentinin sonucunda halkın Augustus'a karşı harekete geçmesi istenmiştir. Dolayısıyla hedef kitleden bir hareket beklendiği için bu örnek kışkırtıcı propaganda olarak değerlendirilebilir. Söylenti biçiminde yayıldığından da sözlü propagandadır.

Augustus, tarih sahnesine ilk adım attığından İ.Ö. 31'deki Actium iç savaşına değin Antonius ile, her ikisi de Caesar yanlısı ya da halkçı olduğunu öne sürmesine karşın, devamlı çatışma durumunda olmuştur. Birbirlerine ters düştükleri anda kimi kişilerin araya girmesiyle uzlaşan bu ikili İ.Ö. 44 yılında yine bu çatışmalarından birini yaşarlar. Daha sonra Capitolium'da bir uzlaşmaya varırlar. Ama çok geçmeden Antonius, kendi korumalarından birinin, kendisine tuzak kuran Augustus'tan rüşvet almış olduğunu yakın arkadaşlarına söyler. Appianos, Antonius'un bunu ya Augustus'u yalan yere suçlamak amacıyla ya bunun (Gerçekten de Augustus'un onu öldürtmek için korumalarından birine para verdiği) doğru olduğunu düşündüğünden ya da kampındaki casusların varlığından haberi olduğu için, bunu kendi yararına, sanki bu olaydan haberi yokmuş gibi anlattığını belirtir. Bu söylenti yayıldığı zaman çok büyük bir kargaşa olur. Ama birçok kişi Antonius'un yaşamasının Augustus için yararlı olduğunu, çünkü Caesar'ın katillerinin ondan çok korktuğunu söyler. Augustus bunları duyunca deliye döner ve Antonius'un evine

¹⁷⁸ Suet., a.g.e., LXX

gider. Antonius'un kapısında tanrıları tanıklığa çağırır ve asıl Antonius'un kendisine bir düzen kurduğunu söyler. Sonra halkı toplar ve onları eğer başına bir şey gelirse bunun tek sorumlusunun Antonius olacağı konusunda tanık tutar. Appianos bu konuda kimi kişilerin ikisini de, numara yaptıkları için suçladıklarını ve onların gerçekte tapınakta bir anlaşmaya varıp bu yapay tartışmayı düşmanlarına karşı yaptıklarını aktarır. Yine de kimileri bunun Antonius'un bir düzeni olduğunu, bunu ya korumalarını artırmak için ya da eski askerleriyle Augustus'un arasını açmak için yaptığını düşünür.¹⁷⁹ Augustus'un ve Antonius'un propagandalarını genel olarak inceleyip anlayabilmek için Appianos'un aktardığı bu düşünceler önemlidir. Gerçekten de bu, her ikisi tarafından ya da yalnızca birisi tarafından yapılmış bir gösteri olabilir. Bu olasılıkları teker teker ele alalım: Eğer bu her ikisi tarafından yapıldıysa düşmanlarına bir mesaj göndermek amacıyla yapılmış olabilir: Biz hala birbirimize düşmanız. Böylelikle kendilerine karşı düzen kurmaya ya da doğrudan saldırmaya kalkacak kişileri durdururlar. Çünkü bu durumda düşmanları, bu ikisi kendi aralarında çatışıyorlar ve kısa zamanda birbirlerini bitirirler, biçiminde düşünüp harekete geçmekten vazgeçebilir. Başka bir olasılık ise bu söylentileri ya Augustus'un ya da Antonius'un yaydığıdır. Eğer bunu Augustus yaptı ise, yani bu söylentileri Antonius değil de kendisi çıkarıp daha sonra da sanki masummuş gibi Antonius'un kapısına dayandı ise, bunu yapmakla halkın Caesar'a duyduğu sevgiyi kullanarak, onları Antonius'a karşı döndürmek istemiş olabilir ya da kendi güvenliğini Antonius'un onu ortadan kaldırma olasılığına karşı, sağlama almak istemiş olabilir. Bu olasılıklar içinde kanımızca en güçlü olanı bunun anlatıldığı gibi yapıldığıdır. Şöyle ki, Antonius bu söylentiyi yaymıştır ve halkın Augustus'a karşı

¹⁷⁹ App., a.g.e., III, VI, 39

olmasını, ona karşı kendi korunmasının artırılmasını sağlamak istemiş olabilir. Antonius'la daha yeni uzlaşmışken böyle bir şeye girişmesi insanların gözünde Augustus'u ikiyüzlü yapar. Öte yandan Augustus'un bunu kendi lehine çevirmesi uzun sürmez. İftiraya uğrayan bir insanın öfkesiyle Antonius'un kapısına dayanması ve halkı tanık olarak göstermesi yayılan söylentiden daha etkilidir. Her iki olasılıkta da bu örnek öncelikle sözlü, daha sonra da ister Augustus'un ister Antonius'un çıkarı söz konusu olsun, bireysel çıkar amaçlı propagandadır. İlk yorumun doğru olduğu düşünülürse; yani aralarındaki birlik sürmesine karşın, araları bozulmuş gibi gösteriyorlarsa, bu örnek dolaylı yapılan propaganda olarak nitelendirilebilir. Çünkü bunun altında yatan amaç ortak düşmanların düşüncelerini değiştirmektir. Ama görünen amacı Antonius'un, Augustus'a karşı korunmasının sağlanmasıdır. İkinci yorum doğru olarak düşünülürse de; bir ölçüde kışkırtıcı propaganda olarak niteledirilebilir. Çünkü bu söylentiyle Antonius'un ilk olarak elde edebileceği şey halkın Augustus'a şüpheyile bakmasıdır. Bunun sonucunda kendi isteğini, bu kısa vadede koruma ve uzun vadede Augustus'u saf dışı bırakma olabilir, elde edecektir.

Appianos Antonius'un düşmanı olan *tribunus* Cannutius'un Augustus'a ettiği yardımı aktarır: Cannutius, bu olan bitenlerden sonra Augustus'a dostça yaklaşır. Augustus'un niyetini öğrenince halka seslenmek ister: Augustus'un Antonius'a karşı düşmanca bir yaklaşım içinde olduğunu ve Antonius'un tiranlık amacından korkan kişilerin Augustus'tan yana olması gerektiğini söyler. Daha sonra Augustus, Castor ve Pollux'un tapınağına gelir. Cannutius, Antonius'un aleyhinde söylemlerle konuşmasını sürdürür. Sonrasında Augustus, babası Caesar'ın halk için yaptıklarını, kendisinin Antonius'tan neler çektiğini anlatır. Kendisini her konuda ülkesinin sadık hizmetkârı ilan eder ve var olan bu acil durumda Antonius'la yüzleşmeye hazır

olduğunu söyler. Burada propagandanın iki aşaması vardır: İlki Antonius'un, Caesar yanlıları ya da halkçılar için kötü birisi olduğu söylenerek ona karşı yürütülmüş bir kışkırtma propagandasıdır. Karalama ve saygınlık kaybettirme amacı gütmüştür. Böylelikle bu propagandanın etkisiyle halkın yan değiştirmesi amaçlanmıştır. İkincisi ise Augustus'un devleti için neler hissettiği, bu kötülük karşısında neler çektiği anlatıldıktan sonra orada bulunanların Augustus'un tarafına geçmesi istenilerek yapılmış bir birleştirici propaganda sayılabilir. İlk aşama tamamlanıp halk, Antonius'a karşı kötü düşünceler beslemeye başladıktan sonra ikinci aşamada Augustus'a iyi düşünceler beslemesi sağlanmıştır; en sonunda da bu durum için birleştirici öge olan Caesar adı altında halkın toplanması sağlanmaya çalışılmıştır ve propaganda sonuçlanmıştır. Ama Augustus ve Cannutius'un hesaba katmadıkları bir gerçek vardır. O da Antonius'un *consul* olduğu ve o an orada bulunan, yani Augustus ve Cannutius'un muhatabı olan, askerlere yine Antonius'un komutanlık etmiş olduğudur. Askerlerin çoğunluğu bu savaş ilanıya şaşkına döner ve karşıt görüş bildirirler. Augustus, propagandası başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da, bu üzüntüsünü başarıyla gizler ve orada toplanmış olan kalabalığı överek hediyeler dağıtır. Kalabalıktan yalnızca az bir kısmını ikna edebilmiş ve geri kalanlar evlerine dönmüş olmalarına karşın sonradan çiftçiliğin zorluğunu hatırlayıp Augustus'un yanına dönerler.¹⁸⁰ Ne yazık ki, amaçladığı biçimde kalabalığın bir kesimini çekmiş olsa bile bu propagandasının başarılı olduğunu göstermez. Çünkü bu kalabalığın çoğunluğu gönüllü olarak onun tarafına geçmez. Bu da demek oluyor ki, söz konusu kalabalık, karşı taraf daha iyi bir öneriyle geldiğinde kolaylıkla taraf değiştirebilirler.

¹⁸⁰ App., a.g.e., III, VI, 41-42

Augustus'un siyasi yaşamındaki tek rakibi Antonius değildir. Antonius'un erkek kardeşi Lucius Antonius da onun için sorun olmaktadır. Aralarındaki çatışma gittikçe büyümektedir. Her iki taraf da olası bir savaş için hazırlanırken, Augustus, senatoyu ve atlı sınıfını toplantıya çağırır: Lucius Antonius ile savaşmadığı için, onun ve arkadaşları tarafından suçlandığını, savaşma yanlısı olmadığını, özellikle de zorunlu olmayan durumlar dışında çıkan iç savaşlardan hoşlanmadığını söyler. Gücünün yerinde olduğunu, ama savaşmak için geçerli bir neden bulunmadığını da ekler. Korkaklıkla değil de yurttaşlarının boş yere ölüp gideceği düşüncesiyle duraksadığını belirtir. Karşısındakilerden Lucius Antonius ile kendisini uzlaştırmalarını ister, eğer bunu yapamazlarsa, Antonius'a karşı kendisinin doğru tutum takındığının ve doğru söylediğinin onaylanması için tanıklık etmelerini ister. Bu konuşmanın üzerine Augustus'u dinleyenlerin birkaçı Praeneste'ye gider, orada Lucius Antonius'u dinler. Lucius Antonius ise onlara Augustus'un yalan söylediğini, her iki tarafın da birbirine düşmanlık beslediğini ve bu düşmanlık yüzünden Augustus'un Antonius'u yurda dönmekten alıkoymaya çalıştığını söyler. Manius¹⁸¹ da bu sırada Antonius'un bir mektubunu gösterir; mektupta Antonius eğer kendi itibarına karşı yapılan bir saldırı varsa, senatörlerin savaşması gerektiğini söylemektedir. Senatörler böyle bir durum olup olmadığını sorduklarında Manius'un bu konuyu yargı önüne getirmesi gerektiğini söylerler. Birkaç başarısız çabadan sonra yine de savaş çıkar.¹⁸² Augustus'un en başta yaptığı konuşma başlı başına kendisini savunma amacı güder. Uzlaşma isteğinden bir ölçüde Augustus'un savaşa hazır olmadığı ya da Antonius'la aralarındaki anlaşmaya ters düşmemek istediği

¹⁸¹ Marcus Antonius Doğu'dayken, onun İtalya'daki işleriyle ilgilenen Manius, Lucius Antonius ve ağabeyinin eşi Fulvia'nın İ.Ö. 42'de yürüttüğü Perusia Savaşının kışkırtıcılarındandır. Antonius ve Augustus bir süre sonra uzlaştıklarında huzuru ve barışı bozduğu gerekçesiyle Antonius tarafından İ.Ö. 40 yılında öldürülmüştür.

¹⁸² App., a.g.e., V, III-IV

çıkarımında bulunabiliriz. Öte yandan isteğin sonrasında dinleyicileri “Antonius’a karşı kendisinin doğru tavır takındığına ve doğruyu söylediğine” tanık tutması da, olur da bu çıkmak üzere olan savaşı önleyemez ve Antonius’la savaşmak zorunda kalırsa, bunu mazeret olarak sunabileceği olasılığını akla getirmektedir. Kışkırtıcı propagandayla birebir ilgili olan bölüm ise Manius’un, Lucius Antonius’un söylediklerini desteklemek amacıyla Antonius’un mektubunu okumasıdır. Dinleyicilerin, uzlaşmacı ve doğru davrandığını iddia eden Augustus’a değil de onun (Augustus’un) yalancı olduğunu söyleyen Lucius Antonius’a inanmasını sağlamak istemiştir. Lucius Antonius’a inanmaları, Augustus’a karşı bir düşünce geliştireceğinden bu malzeme, saygınlık düşürücü etkisinden ötürü kışkırtıcı propaganda malzemesidir, diyebiliriz. Lucius Antonius’un savaş açmasını haklı çıkarmak amaçlı yapıldığını düşündüğümüzde ise Manius’un bu hareketini bireysel çıkar amaçlı propaganda sayabiliriz.

Bu savaşın sonlarına doğru Lucius Antonius, Augustus’a elçiler gönderirken askerlerine yaptığı konuşmada kendisini masum, Augustus’u ise tek suçlu olarak göstermiştir: *“Askerler, Brutus ve Cassius’la savaşmak amacıyla kurulan ama onların ölümlerinden sonra, kapatılmayan triumvirlik yönetiminin bir tiranlık olduğunu gördükten sonra cumhuriyeti sizler için onarmak benim niyetimdi. Lepidus yönetimden payını aldı, Antonius uzakta para topluyor ve tek başına bu adam her şeyi kendi isteğine göre düzenliyor; Roma yönetiminin eski düzeni yalnızca uydurma bir neden ve onursuzluk.”*¹⁸³ Askerlerini yengi kazandığı için, ona (Augustus’a) yolladığını, ama cezanın askerlerine değil de yalnızca kendisine verilmesi gerektiği konusunda Augustus’u ikna etmelerini ister. Augustus, Lucius Antonius’un

¹⁸³ App., a.g.e., V, 39-41

gönderdiği kişilere Antonius'un askerlerini bağışlayacağını, ama ötekilerin (Lucius Antonius'un askerlerinin) teslim olmaları gerektiğini söyler. Augustus'un öteki düşmanları bu görüşmeden memnun kalmaz ve Lucius'u yeni bir görüşme için zorlarlar. Görüşme başladığında Lucius Antonius, ilk olarak Augustus ve kendisinin aynı sınıfa ait olduklarını, bu yüzden kendine denk birisine karşı bir savaşı kaybetmekten utanmadığını söyler: *"Eğer sana karşı savaş açan bir yabancı olsaydım, Octavianus, bu biçimde yenilgiye uğramayı utanç, teslim olmayı daha büyük bir utanç sayardım... Suçlanacak tek kişinin ben olduğumu anladığında bütün öfkeni üzerime salabilirsin... Bu savaşı sana karşı açmamın nedeni seni yok ederek yönetimin başına geçmek değil, triumvirliğin yönetimi tarafından alt üst edilen ki, bunu sen bile inkâr edemezsin, patricii yönetimi için cumhuriyeti onarmaktı. Çünkü bu yönetimi kurduğunda bunun yasalara uygun olmadığını biliyordun, ama Cassius ve Brutus hala hayatta oldukları ve onlarla uzlaşmadığın için sanki gerekli ve geçici bir şeymiş gibi kurdun... Seni ikna edemeyeceğim için, kente karşı yürüyüp bir yurttaş, soylu bir adam ve consul olarak zor kullanmayı düşündüm... Bu şeyleri söylerken sana teslim oluyorum ki, bana ne istiyorsan yapabilesin. Buraya tek başıma geldim, böylece sana savaş öncesinde, savaş sırasında ve şu an neler düşündüğümü söylemek istedim."*¹⁸⁴ Augustus da yanıt olarak şunları söyler: *"Hiçbir güvencen olmadan bana doğru geldiğini gördüğümde, Lucius, sen hala benim siperlerim dışındayken seninle konuşmak için acele ettim; böylelikle kendi düşüncelerinin hâkimi olacaktın ve kendi çıkarın için iyi olan ne varsa söyleyebilecek ya da yapabilecektin. Mademki, sen kendin teslim oldun, bana karşı ustalıkla getirdiğin suçlamaları tartışmam yersiz..."*¹⁸⁵ Sonuç olarak Lucius Antonius'un

¹⁸⁴ App., a.g.e., V, V, 42-44

¹⁸⁵ App., a.g.e., V, V, 45-46

askerlerine karşı yaptığı ilk konuşma bir olasılıkla onların Augustus'un emri altında çalışmalarını engellemek için yapılmış olabilir. Bu konuşma, eğer amacının askerlerin Augustus'a karşı cephe almasını sağlamaksa, kışkırtıcı olarak ele alınabilir. Ama Lucius Antonius ile Augustus'un aralarında geçen konuşma ise kışkırtıcı olmaktan çok düşüncelerin açıkça belirtildiği bir konuşma gibi görünmektedir.

2) Çıkara Göre Propaganda

a. Bireysel Çıkar Amaçlı Propaganda

Caesar, Augustus'un propaganda çalışmalarında ve siyasi yaşamında önemli bir yer tutar. Augustus, onu kendi yararı için yalnızca bir malzeme olarak kullanmaz; aynı zamanda onu örnek olarak da alır. Plutarkhos'un anlattığına göre, Antonius'un kendisini öldürdüğü haberiyle birlikte kana bulanmış kılıcını alan Augustus bu duruma çok üzülür: *"Caesar bu haberi alınca çadırının en iç kısmına çekildi, evlilik yoluyla akrabası, imparatorluğun yönetiminde görev arkadaşı, pek çok girişim ve savaşta yoldaşı olan birinin ölümü için gözyaşı döktü; ..."*¹⁸⁶ Bu tepki Caesar'ın Pompeius'un başını gördüğünde verdiği tepkiyle aynıdır. Dio Cassius bunu şöyle aktarır: *"... Caesar Pompeius'un kafasını görünce, ona yurttaş ve damat diye seslenip birbirlerine yapmış oldukları iyilikleri sıralayarak ağladı ve acı bir biçimde*

¹⁸⁶ Plutarkhos, *Marcus Antonius*, Çev. Mehmet Özaktürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, LXXVIII

inledi.”¹⁸⁷ Caesar’ın verdiği tepkiyi Plutarkhos ise şöyle anlatır: “*Pompeius’un ölümünden hemen sonra İskenderiye’ye vardığında Theodotus ona Pompeius’un başını sunarken korkuyla başını çevirdi, ama Pompeius’un mühürlü yüzüğünü kabul edip gözyaşı döktü.*”¹⁸⁸ Yalnız ikisinin ayrıldıkları nokta Augustus’un, Antonius’la birbirlerine yazdıkları mektupları çıkarıp okuduktan sonra, Antonius’un ona nasıl küstahça davrandığını göstermesidir: “... *sonra birbirlerine yazdıkları mektupları çıkardı, arkadaşlarını yanına çağırdı ve onlara yüksek sesle mektupları okudu. Kendisinin Antonius’a nasıl yerinde bir mantıkla, iyi niyetle ve doğruluk duygusuyla yazdığını ve bunun karşılığında ise her zaman nasıl küstah ve mağrur yanıtlar aldığını gösterdi.*”¹⁸⁹ Oysa Pompeius öldükten sonra Caesar’ın onunla ilgili olarak aleyhte herhangi bir şey söylemediğini ve yapmadığını görüyoruz. Tersine, Pompeius’un heykellerini onarması, Caesar’ın Pompeius’un ölümü için duyduğu üzüntüyü daha da inandırıcı kılmaktadır. Sonuç olarak, Caesar ve Augustus’un verdikleri tepkiler temelde benzese de Caesar, rakibinin ölümüne ağlarken daha inandırıcı görünmektedir; Augustus ise kendisini iyi, dürüst ve karşıtını kötü, mantıksız göstermeye ve olanlar için suçu Antonius’a yüklemeye çalışmaktadır. Bunun dışında merhameti ve krallıkla ilgili anlatılan olaylardaki tutumu da bir ölçüde Caesar’ın yaptıklarına benzemektedir. Örneğin *proscriptio* ile birçok kişinin ölümüne neden olmasına karşın Suetonius, *onun yumuşak yürekliliğinin ve alçakgönüllülüğünün birçok örneği* olduğunu belirtir: “*Karşıt partiden kaç kişiyi ve kimleri bağışlayıp esenliğe çıkararak devlet katında önemli yerlere gelmelerine izin verdiğini teker teker saymayayım...*”¹⁹⁰ Krallıkla ilgili tutumu hakkında Suetonius,

¹⁸⁷ Cass. Dio, a.g.e., XLII, 7-8

¹⁸⁸ Plut., *Caes.*, XLVII; Plut., *Pomp.*, LXXX

¹⁸⁹ Plut., *Marc. Ant.*, LXXVIII

¹⁹⁰ Örnekler için bkz. Suet., a.g.e., LI

halkın ısrarla Augustus'a *dictator*luğu sunmasına karşın, diz çöküp bağrını açarak ısrar etmemeleri için yalvardığını anlatır. Suetonius'un bu aktarımının da ilginç bir yanı vardır: İ.Ö. 43 yılında Lepidus, Antonius ve Augustus'un kurduğu *triumvirlik* yönetimi her ne kadar üç kişiden oluşsa da temelde *dictatorluk* yönetimidir. Bu yönetimi kuran bir kişinin *dictator*luğu ateşli bir biçimde reddettiğinin aktarılması bizleri bunun bir propaganda çalışması olduğu düşüncesine yönlendirir. *Dictator*, tiran, kral gibi adlara Romalıların hassas olduklarını bildiği için böyle bir çalışma yürütmüştür diyebiliriz. Buna başka bir örnek olarak yine Suetonius onun, kendisine "efendi" diye seslenilmesinden hiç hoşlanmadığını; bir sahne oyunundaki "Ey dürüst ve iyi efendi" sözünü halkın alkışlaması üzerine bundan da hoşlanmadığını el ve yüz hareketleriyle belirttiğini aktarır.¹⁹¹ Halkın gerçekten de bu sözü Augustus'a ithafen alkışlayıp alkışlamadığını bilemeyiz. Eğer alkışladılarsa, bunun nedeni oyunu beğenmeleri ya da oyuncuyu sevmeleri bile olabilir. Ama Suetonius, bu olayı bu yorumla bizlere aktarıyorsa, düşündürölmek istenenin Augustus'un efendi olmaktan hoşlanmadığı olabilir. Böylelikle Augustus'un bireysel çıkar amaçlı bir propaganda daha yürüttüğünü düşünebiliriz. Halkın verdiği tepkiler, propaganda çalışması için malzeme olarak rahatlıkla kullanılabilir. Halk yalnızca seyrettiği bir oyunu beğendiğini belirtmek amacıyla alkış tutmuş olsa bile, propagandacı bunu kendi lehine ya da aleyhine, üstelik yalnızca yorum yaparak kullanabilir. Örneğin Cicero, *Philippica* söylevlerinin ilkinde halkın çeşitli zamanlarda verdiği tepkileri Antonius aleyhine yorumlayarak propaganda yapmış olur: "*Gladyatör oyunlarındaki sayısız yurttaşın bağrıışmasının anlamı nedir? Pompeius'un heykeline tutulan bitmek tükenmek bilmeyen alkışın anlamı nedir? Size karşı koyan iki halk temsilcisine*

¹⁹¹ Suet., a.g.e., LII

tutulan alkışın anlamı nedir? Bunlar biraz olsun tüm Roma halkının inanılmaz bir biçimde uyumlu isteğini göstermiyor mu? ... Brutus'a değil de, Accius'a alkış tutulduğunu ve altmış yıl sonra onun ödüllendirildiğini düşünmüyordunuz, Brutus kendi adına düzenlenen oyunlardan o kadar uzakta olmasına karşın, Roma halkı, çok iyi hazırlanmış o gösteride, ona olan sevgisini açığa vurdu ve kurtarıcısının duyduğu acıyı ardı arkası kesilmeyen alkış ve çığlıklarla hafifletti.”¹⁹²

b. Toplumsal Çıkar Amaçlı Propaganda

Edinme babasının ölümüyle birlikte Augustus, Roma'ya gelip de Antonius'la görüştüktan sonra harekete geçmek için çok beklemez. *Aedilis* Critonius oyunlar düzenlemiştir ve Augustus da babasının altın kaplamalı ve çelenklerle kaplı tahtını sergilemek için hazırlık yapmaktadır. Bu tahtın, Senato'nun oyuyla tüm oyunlarda en önde durması kararlaştırılmıştır. Critonius, Augustus'a bu konuda izin vermeyince Augustus da konuyu *consul* Antonius'a götürür. Antonius bunu Senato'ya danışması gerektiğini söyler. Augustus ise yasanın hala geçerli olduğunu belirtir. Antonius bu oyunlarda tahtı yasaklamakla kalmaz, Augustus'un babasının onuruna düzenlediği oyunlarda da sergilenmesini yasaklar. Appianos, Antonius'a karşı duyulan nefretin Augustus'la olan rekabeti yüzünden değil de Caesar'ın anısını aşağılaması yüzünden oluştuğunu anlatır. Bunların ardından Augustus, Caesar'ın türlü kamu görevi verdiği kişileri ve halkı arkasına alarak Antonius'a eleştiriler yağdırmaya başlar: “Benim yüzümden Caesar'a kızma, Antonius. Sana nice yardımları dokunmuş adamı

¹⁹² Cicero, *Philippicae Söylevleri (I)*, Çev. F.Gül Özaktürk, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, I, XV, 36

*aşağılama. Bana hakaret et, hem de dilediğin kadar. Onun halka bıraktığı miras ödeninceye kadar onun malını mülkünü yağmalamayı bırak; sonra ne varsa alırsın. Ne kadar fakir olursam olayım, eğer geride kalırsa babamın şanı ve insanlara dağıttıkları, eğer ki dağıtılmasına izin verirsen, benim için yeterli olacaktır.”*¹⁹³

Augustus'un arkasında birçok kişi vardır. Bunlar, zamanında eli açık Caesar'dan birçok yardım gören kişilerdir. Böylece gencecik bir adam olarak onları toplaması zor olmamıştır. Hala edinme babasının gölgesine sığınmaktadır ve onu malzeme olarak kullanmaktadır. Caesar'ın vasiyeti uyarınca halka dağıtılması gereken parayı istemektedir. Böylelikle doğrudan doğruya bir propaganda yürütür, ama söz konusu halka dağıtılacak para olduğu için toplumsal çıkar amaçlı olduğu da görünmektedir. Yine de bu konuda Augustus'un bireysel çıkarlarının varlığını yok sayamayız. Şöyle ki, Augustus'un, genç yaşında devlet yaşamına adım atmaya çalışırken, en çok gereksinim duyacağı şey paradır. Hem ordu kurmak hem de armağanlarla halkın gönlünü kazanmak için para gereklidir. Bu yüzden Antonius, Octavianus'a özellikle para konusunda yardımcı olmamıştır, çünkü onun para dağıtarak halkın sevgisini kazanacağından, güçleneceğinden ve devlet işlerine karışacağından korkmuştur.¹⁹⁴ Askeri *tribunus*ların araya girmesiyle Antonius ilk düşüncesinden sıyrılır ve Augustus'un sözlerinin doğruluğunun bilincine varır. Ayrıca halkı yanına alması için bu genç adama ihtiyacı vardır.¹⁹⁵

4) Malzemenin Niteliğine Göre Propaganda

¹⁹³ App., a.g.e, III, V, 34; bu konuşma İ.Ö. 44 yılı Mayıs ayında gerçekleşir.

¹⁹⁴ Özaktürk, M., “Ankara Anıtı'nın (Monumentum Ancyranum) İlk Caput'unda Değinen İ.Ö. 44 ve 43 Yılı Olayları”, *Belleten*, C: LIX, S:2, s.22

¹⁹⁵ App., a.g.e., III, IV

c. Doğruluğu Kanıtlanamayan Propaganda

Suetonius, Augustus'la ilgili birçok olağanüstü belirti, kehanet, rüya ve bunların yorumlarını anlatır. Bunlardan ilki Velitrae'da¹⁹⁶ bir duvara yıldırım düşmesinin, bu kasabanın bir yurttaşının günün birinde güç sahibi olacak diye yorumlanmasıdır. Augustus'un azatlısı ve resmi kayıtları tutan görevlisi Iulius Marathus'un anlattığına göre, Augustus doğmadan birkaç ay önce, Roma'da bir doğa olayı¹⁹⁷ herkesin gözü önünde Roma halkı için bir kralın doğmak üzere olduğunu olağanüstü bir belirtiyle bildirir; hatta Senato bundan korkarak o yıl doğan çocukların beslenip büyütülmemesi kararını alır. Çünkü Romalılar, kral ve tiran kelimelerinden özgürlüklerinin sonuymuş gibi korkarlar. İlk örnek tek başına olumluymuş gibi görünse de ikinci örnekle birleştirildiğinde ikinci örnekteki krallık, tek kişilik yönetim olgusunu pekiştirdiği için Augustus karşıtı bir propaganda olduğu düşünülebilir. Yorumların olumlu yönde çeşitlendirilmesi durumunda Augustus'un yararına bir propaganda ortaya çıkabilir. Sonuç olarak elimizde yalnızca bu yorumlar bulunduğu için ilkinin, ikincisinin ön çalışması olarak düşünmekten ve bunlara doğruluğu kanıtlanamayan propaganda demekten başka seçeneğimiz yoktur. Söylenti biçiminde yayıldığından sözlü, Augustus'un kişisel çıkarı söz konusu olduğundan bireysel çıkar amaçlı propagandadır.

Eskiçağ yöneticilerinin ve hatta edinme babasının yaptığı gibi Augustus da kendisini bir tanrıya bağlar. Suetonius, onun bu propagandasını şu biçimde aktarır:

¹⁹⁶ Augustus, Palatium'da doğmuş olmasına karşın, soyu, yani Octavius'lar Velitrae'daki seçkin soylardan biridir.

¹⁹⁷ Suetonius, bu doğa olayıyla ilgili daha fazla bilgi vermemektedir.

“Mendesli Asklepiades’in¹⁹⁸ *Theologumena* adlı kitabında okuduğuma göre Atia, onun (Apollo’nun) kutsal törenine gece yarısı gelince, tahtirevanını tapınağa koydurmuş, öbür kadınlar evlerine gidinceye dek derin bir uykuya dalmıştı; birdenbire bir yılan Atia’ya sokulmuş, az sonra da çıkıp gitmişti; Atia sanki kocasıyla birlikte olduktan sonra temizlenmiş gibi uyanmıştı; o anda bedeninde yılan desenine benzeyen bir leke kalmış ve bundan hiçbir zaman kurtulamamıştı, öyle ki o zamandan sonra halk hamamlarına hiç gitmemişti; onuncu ayda doğan Augustus’un Apollon’un oğlu olduğu düşünülmüştü. Yine Atia, doğurmadan önce, rüyasında iç organlarının yıldızlara taşındığını, oradan da tüm yeryüzüne ve gökyüzüne yayıldığını görmüştü. Babası Octavius da Atia’nın rahminden parlak bir güneş doğduğunu görmüştü.”¹⁹⁹ Dio Cassius da Atia’nın, Augustus’un Apollo’nun oğlu olduğunu devamlı vurguladığını aktarır.²⁰⁰ Augustus’un doğumuyla ilgili bu olağandışı hikâyeciklerin anlatılması, birçok yöneticinin kendini kabul ettirme ve kabul gördükten sonra egemenliğini sağlamlaştırma amacıyla kullandıkları bir yöntemdir. Örneğin Plutarkhos, Büyük İskender’in yaşamını anlattığı yapıtında; babası Philippos’un ve annesi Olympias’ın evlilikleri gerçekleşmeden önceki gece, Olympias’ın rüyasında gök gürlemesi duyduğunu, rahmine bir yıldırımın düştüğünü ve bu yüzden birçok bölüme ayrılıp her yeri dolaştıktan sonra, sönen büyük bir ateşin yandığını gördüğünü anlatır. Evlendikten sonra da Philippos’un rüyasında aslan figürlü bir mührü eşinin rahmine koyduğunu görür.²⁰¹ Bunlardan daha da ilginç bir

¹⁹⁸ Asklepiades’in kim olduğu konusunda tartışmalar vardır. Suidas’ın anlattığına göre Asklepiades adlı geniş bir Mısır teolojisine sahip bir Mısırlı yerli tanrılar üzerine ilahiler yazmıştır. Suetonius’un sözünü ettiği Asklepiades’in, Suidas’ın söylediği Asklepiades olduğu konusunda kuşkular vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, ed. William Smith, London, 1973

¹⁹⁹ Suet., a.g.e., XCIV

²⁰⁰ Cass. Dio, XLV, 1

²⁰¹ Telmessoslu Aristander dışındaki kâhinler bu rüyayı bir tehlike olarak yorumlar ve Philippos’un eşine dikkat etmesi gerektiğini söylerler. Yalnız Aristander, Olympias’ın cesur ve aslan gibi bir oğlana hamile olduğu yönünde yorum yapar. Plut., a.g.e., *Alex.*, II

yılanın Atia'ya olduğu gibi Olympias'ın yanına bir gece sokulmasıdır. Anlatılana göre, Philippos ya Olympias'ın büyü yaptığından ya da kendisinden üstün bir yaratığın, olasılıkla bir tanrının, eşi olmasından korkup eşinden uzaklaşmıştır.²⁰² Bu tür hikâyecikler propaganda açısından zengindir. Kim, kimin yararına kullanmak istiyorsa o yöne çekebilir. Örneğin Velitrae'da bir duvara yıldırım düşmesi, o kasabada bir yurttaşın günün birinde güç sahibi olacak diye yorumlanırken; Pompeius'un gök gürültüsü duyması²⁰³ kötü bir işaret olarak yorumlanıp toplantının ertelenmesine neden olur. Doğruluğunu kanıtlamak olası olmadığı için de doğruluğu kanıtlanamayan propagandadır demek uygun düşer. Sözlü olduğu için sözlü propagandadır da diyebiliriz. Bu örnekler içinde Augustus'un Apollo'nun oğlu olmasıyla ilgili hikâyecikler, halkı onun (Augustus'u) yüce bir varlık olduğu biçiminde düşünmeye yönlendirirken, onun itaat edilmesi gereken kutsal kişi olarak kabul görmesini sağlar. Bu yönden değerlendirildiğinde yukarıda Augustus'la ilgili sözünü ettiğimiz hikâyecikler birleştirici propaganda olarak da düşünülebilir. Son olarak Augustus'un edinme babası Caesar ya da Sulla gibi Roma kentinin kurucu tanrısı Venus'u değil de Apollo'yu seçmiş olması ilginçtir. Roma'nın öteki kurucu tanrısı Mars'ı da seçebilirdi; ama nitelikleri arasında iyileştirme gücü de bulunan bir tanrıyı seçmiştir. Bir olasılık bunun nedeni *bir grubun egemenliği altında bulunan devleti özgürlüğe kavuşturup*²⁰⁴ onaran bir yönetici görünümü sergilemek istemesi olabilir. Tıpkı hastalıklarla savaşmakta olan insanları bu durumdan kurtarmak için

²⁰² Plut., a.g.e., *Alex.*, XIX

²⁰³ Plut., a.g.e., *Cato the Younger*, s. 337

²⁰⁴ Augustus, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of The Divine Augustus*, Oxford University Press, 1983, I., 1-2

onlara yardım elini uzatıp başlarından kötü durumu savan bir tanrı²⁰⁵, yani Apollo gibi görünmek istemiş olabilir.

Augustus genç yaşında siyasi yaşama adım atar ve bunu Caesar'ın öldürülmesinden sonra, onun vasiyeti uyarınca onun hem mirasına hem de adına sahip olarak yapar. Bundan sonra da onun ölümünün öcünü alana dek konuşmalarında bu düşünceye yer verir. Ama bunu başardıktan sonra da onunla işi bitmez. Kendisini güçlendirmek adına onu tanrılaştırır. Caesar'ın tanrılaştırılması demek zaten tanrı Apollo'nun oğlu olan Augustus'un edinme babası aracılığıyla da tanrılara kan bağıyla bağlanması demektir. Dio Cassius, Caesar'ın tanrılaştırılması ile ilgili olarak şunları anlatır: *“Yine de o günlerde akşama doğru Kuzey’de, kimileri (bunun) normal bir olay olduğunu açıklayarak (bunun) bir kuyruklu yıldız olduğunu söylerken, çoğunluk bu düşünceye inanmak yerine Caesar’ın ölümsüzleştiği ve yıldızların arasına karıştığı biçiminde bu olayı yorumladı ve Caesar ile özdeşleştirilen bir yıldız görüldüğü zaman, Octavius bundan cesaret aldı ve Venus’un tapınağına onun(Caesar’ın) başının üzerinde bir yıldız bulunan bronzdan bir heykelini koydu.”*²⁰⁶ Çoğu insan Caesar'ın artık ölümsüz biri olduğuna inanır. Çoğunluğun içinde bu düşüncenin biçimlenmesini sağlayanların Augustus ve onun yanlısı kimselerin olduğunu varsayabiliriz. Beklediği tepki budur ki, düşünce son halini alır almaz Augustus, Caesar'ın heykelini Venus'un tapınağına koyar.

İ.Ö. 43 yılının Ağustos ayında Augustus, Quintus Pedius²⁰⁷ ile birlikte *consul* seçilmiştir. Görevine başlamadan önce kurban kesen Augustus'a tanrılar işaretlerini

²⁰⁵ Smith, William, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, Vol. I, Little, Brown and Company, Boston, 1867, s. 230

²⁰⁶ Cass. Dio, a.g.e., XLV, 7

²⁰⁷ Caesar'ın büyük yeğenidir.

göndermekte gecikmezler ve 12 adet akbaba görülür. İlginçtir ki bu sayıdaki bir akbaba kümesi Romulus²⁰⁸, Roma kentini kurduğunda görülmüştür.²⁰⁹ Görülen akbabalar sayıca Olympos tanrılarına denktir: Sanki tanrılar, Romalılara kentin yeni kurucusunu sunar gibidir. Eğer bu propaganda Augustus ve yandaşları tarafından yürütüldüyse ki öyle görünüyor, Augustus'un bu propagandayla amacı açık bir biçimde anlaşılmaktadır: Kendisini Romulus'la denk bir konuma getirmiştir; hatta bunu o yapmamıştır, tanrı isteği gibi sunarak tanrılara yaptırtmıştır. Bu haliyle bireysel çıkar amaçlı ve sözlü propaganda olarak da sayılabilir. Bu propagandanın bir başka yorumu da bunu Augustus karşıtlarının yapmış olma olasılığıdır. Bu varsayımı doğru kabul edecek olursak şöyle düşünebiliriz: Karşıtları, Roma halkının krallara olan nefretini kullanır ve Augustus'u, her ne kadar onlar için değerli biri de olsa, Romulus'a benzeterek krallık yönetimini geri getirecek kişi olarak gösterir. Bir sonraki örnek, bu ikinci yorumun akla daha yatkın olduğunu düşündürmektedir. Olayların akışı içerisinde Augustus karşıtlarının Caesar'ın durumunda kullandıkları gibi "krallığı" onun amacı olarak ileri sürmüş olmaları daha mantıklıdır. Caesar, Pompeius ve Crassus'un *triumvirlik* yönetiminden sonra, Augustus, Antonius ve Lepidus da bu aynı yönetimi kurar (İ.Ö. 43). Onlar kara listelere karar verirken, tanrılar bu kez onların karşısındadır ve gönderdikleri işaretler, Appianos'un yorumladığı üzere, korku doludur: "*Köpekler kurtlar gibi devamlı uludu durdu- korkunç bir işaret. Kurtlar foruma doğru koşuştular- kente alışık olmayan bir hayvan. Bir sığır insan sesi çıkardı. Yeni doğmuş bir bebek konuştu. Heykeller ter*

²⁰⁸ "..., kimileri, onun(Augustus'un) Roma kentinin kurucusu gibi düşünülerek Romulus diye adlandırılması gerektiğini savunurlarken..." Suet., a.g.e., VII; bu aktarımın bir ölçüde, yapacağımız yorumların ikisini de güçlendirir nitelikte olduğu görünmektedir. İyi ya da kötü, Augustus ile Romulus'un ilişkilendirilmesi burada da karşımıza çıkmaktadır.

²⁰⁹ App., a.g.e., III, XIII, 94; Dio Cassius, Augustus'un önce altı tane daha sonra on iki tane akbaba gördüğünü aktarır: Cass. Dio, a.g.e., XLVI, 46

döktü; hatta bazısı ter yerine kan akıttı. Yüksek sesle konuşmalar, çatışma sesleri ve atların ayak sesleri duyuldu, ama bunlar hiçbir yerde görülmedi. Güneşin etrafında korku dolu birçok işaret görüldü, taş yağmuru gerçekleşti ve devamlı olarak kutsal tapınaklar ve resimlere yıldırım düştü; tüm bunların sonucunda Senato Etruria'dan kâhinler çağırttı. Bunların en yaşlısı eski zamanların krallık yönetiminin geri döneceğini ve herkesin köle olacağını ama kendisinin olmayacağını söyleyerek ölene kadar nefesini tuttu.”²¹⁰ Romalılar krallıktan ve krallıkla birlikte gelen kölelikten öyle korkmaktadır ki, ilahi bir biçimde aldığı bilgiyle sarsılan Etrurialı yaşlı kahin sırf köle olmamak için intihar eder ya da intihar ettiği iddia edilir. Appianos'un bu anlattıklarına ek olarak Dio Cassius, bu *triumvirlik* yönetiminden kimin galip çıkacağı ile ilgili şu olağanüstü belirtileri aktarır: “*Lepidus'un durumunda, bir centurionun kılıcına sarılmış bir yılan ve onun kampına ve çadırına girip de o yemek yerken masasını deviren bir kurt bir kerede gelecekteki gücünü ve bunun peşi sıra gelecek sıkıntıyı önceden anlattı; Antonius'un durumunda hendeklerin çevresine süt akması ve geceleyin bir tür şarkının duyulması deneyimleyeceği tatmin duygusunu ve meydana getirecekleri yıkımı gösterdi... ama Caesar'in (Augustus) durumunda... anlaşma yapıldıktan hemen sonra çadırının üstüne bir kartal konar ve kendisine saldıran iki kargayı öldürüp tüylerini çekmeye çalıştı- rakiplerine karşı bir yengi kazanacağı yönünde bir işaret.*”²¹¹ Dio Cassius'un aktardığı olağanüstü belirtilerin Augustus'un lehine olduğu görünmektedir. Çadırın üzerine bir kartal (Augustus) konar ve gariptir ki, bu kartalın iki düşmanı (Lepidus ve Antonius) vardır. Sonuç olarak çadırın üstündeki kartal bu saldırıdan galip çıkar. Bu olağanüstü belirtiler Augustus ve Augustus yanlıları tarafından çıkarılmış ve

²¹⁰ App., a.g.e., IV, I, 4

²¹¹ Cass. Dio, a.g.e., XLVII, 1

yayılmış gibi görünmektedir. Üstelik bu belirtilerin, Augustus her iki rakibini yenmeden önce çıkmış olmasına gerek yoktur. Eğer Augustus yengi kazandıktan sonra bu söylentiler çıktıysa, bunun amacı halkın gözünde Augustus'un, tanrılar tarafından desteklendiği için, itibarını artırmaktır. Ama bu söylentiler daha önce çıktıysa, bunun amacı rakiplerin ve rakiplerin yanlılarının morallerini bozmak amacıyla çıkarılmış ve yayılmış olması olasıdır. Bu örnekler propaganda sınıflandırmamız bakımından öncelikli olarak sözlü propagandadır. Bir ölçüde bireysel çıkar amaçlıdır da diyebiliriz. Ama malzemesi sözlerden çok tanrıların yolladığı işaretlerden, kehanetlerden ve olağanüstü olaylardan oluşur. Bu yüzden bu örneklerin doğruluğu kanıtlanamayan propaganda sınıfında yer alması daha uygundur.

Cassius ve Brutus'un başına gelecekleri anlatmadan önce Appianos, Caesar'ın öldürülmesi sonrası gerçekleşen olayların nedeni olarak şunları söyler: "...çünkü (bu suç) beklenmedik bir anda bir arkadaş, kendilerini savaşta affetmiş bir destekçiye minnetsiz bir biçimde ve günahkârca devletin başındaki kişiye, Senato binasında, kutsal giysileri içindeki bir rahibe, eşi olmayan ve tüm öteki adamlardan daha çok Roma ve Roma imparatorluğuna yararlı olmuş bir yöneticiye karşı işlendi."²¹² Bu düşüncenin sonradan oluşturulduğu ve yayıldığı düşünülebilir: Halk bir kraldan korktuğu halde bir tirana dönüşmek üzere olan bir *dictator*a boyun eğmiştir. Cumhuriyeti yeniden kurma amacıyla bu *dictator*un yaşamına son vermiş olan kişiler şimdi kendilerine ve Roma'ya iyiliği dokunmuş bir yöneticinin katilleri olarak yargılanmaktadırlar. Appianos bu kişilerin başlarına gelenleri şöyle aktarmaktadır: Cassius ordusu için bir arınma töreni gerçekleştirirken *lictor*u çelengi

²¹² App., a.g.e., IV, XVII, 134

yanlış yere koyar; Cassius'un sunusu olan yengi tanrıçasının altın kaplamalı bir heykeli devrilir. Büyük bir kuş kümesi Cassius'un kampının üzerinde dolaşır, ama hiçbiri ötmez ve arı sürüleri devamlı olarak kampın üzerindedir. Bu sırada Brutus'a da benzer biçimde işaretler gönderilmektedir. Samos'ta doğum gününü kutlarken şöenin ortasında bir adam hiçbir neden yokken Homeros'tan²¹³ alıntı yapar: “ *Zalim kader Latona'nın oğlunun*²¹⁴ *yardımla beni öldürdün.*” Bunların içinde en ilginç bir gece Brutus'a görünen görüntüdür. Appianos'un aktardığına göre, Brutus, Asya'dan Avrupa'ya geçmek üzereyken bir gece yanında bir görüntünün belirdiğini fark eder. Görüntüye kim olduğunu sorduğunda, “ *Ben kötü geniusum, Brutus, Philippi'de sana yine görüneceğim.*” yanıtını alır. Anlatılageldiği üzere de bu görüntüyü son savaştan önce görmüştür.²¹⁵ Tüm bunlar olmadan önce yalnızca Caesar'ın krallığı geri getirme düşüncesinde olduğunun üzerinde durmamış olsalardı, karşılaştıkları olaylar daha değişik bir biçim alabilirdi. Bu anlatılanlar Cassius ve Brutus karşıtları, büyük bir olasılıkla da Augustus tarafından yayılmış söylentiler olabilir. Çünkü içlerinden birinde Augustus'un kendisini özdeşleştirdiği tanrıya bir göndermede bulunulmuştur: Latona'nın oğlu, Apollo. Bu adamları cezalandırıp Roma'nın her şeye karşın saygı duyduğu kişiyi (Caesar'ı) yüceltmesi kendisini bir anda saygı duyulacak biri konumuna getirir. Bu işaretlere ek olarak Appianos şunları da anlatır: Augustus, siyasi yaşama adım atışındaki ilk amacını gerçekleştirmek üzere, yani babasının katillerinin cezalarını vermek üzere İ.Ö. 42 yılında Philippi savaşında yerini almıştır. Tam bu sırada ilginç bir şey olur ve iki kartal orduların arasındaki boşlukta birbirlerine saldırmaya başlar. Brutus'un ordusuna yakın olanı kaçınca bağırış ve çağırışlarla savaş başlar. Sanki savaşın başlaması için tanrılar işareti göndermiştir.

²¹³ Homeros, II., XVI, 849

²¹⁴ Augustus, kendisini genellikle Apollo ile özdeşleştirir. Örneğin, bkz. Suet., a.g.e., LXX

²¹⁵ App., a.g.e., IV, XVII, 134

Bununla kalmamışlar, kazanacak kişiyi de belirlemişlerdir.²¹⁶ Appianos'un yorumu açıkça Brutus ve Cassius'un başarısız olmalarının nedenini gözler önüne serer. Her şey bir yana, Caesar'ın onları, kendisine karşı savaşmış olsalar da, affedip kamu görevleriyle onurlandırması bu nedenlerin başında gelir. Caesar'ın aklında yatan krallık düşüncesi olsa bile, karşıtlarının planları başarılı gitmediği için, Caesar ortadan kalktığında kaçak gibi saklanmaktan ve sonrasında savaşmaktan başka bir çare bulamamışlardır.

Tanrılar yine bu aktardıklarımıza benzer bir biçimde Augustus ve Antonius arasındaki Actium savaşının getireceklerini belirttikten sonra savaşı kazanacak kişiyi de insanlara göstermişlerdir. Dio Cassius'un anlattığına göre bir tapınım sırasında Ceres'in tapınağına bir maymun girmiş ve içerideki her şeyi birbirine katmış; önce Concordia'nın sonra da tüm tanrıların tapınağına bir baykuş uçmuş ve sonunda da Genius Populi'nin tapınağına yerleşmiş; Roma'daki bir sirkte Iuppiter'in arabası parça parça olmuş; bir fener Yunanistan'da denizden yükselip göklere çıkmış; fırtına yüzünden Aventinum'da duran bir yengi anıtı devrilmiş.²¹⁷ Savaşı kaybedecek kişiye gelince, kimse bir öneride bulunamamasına karşın, çocuklar iki ayrı partiyi temsilen savaşmaya başlamışlar; birbirleriyle iki gün boyunca kavga etmişler ve sonucunda Antonius'u temsil edenler yenilmiş. Ayrıca Iuppiter'in heykelinin yanında duran Antonius heykelinden, heykel mermerden yapılmış olmasına karşın kan biçiminde ter akmıştır.²¹⁸

Bunlardan başka bir de Augustus'un bu adı (Augustus) aldığı gece gördüğü rüya incelemeye değerdir. O gece rüyasında Tiber ırmağının taşıp Roma'da nerede

²¹⁶ App., a.g.e., IV, XVI, 128

²¹⁷ Cass. Dio, a.g.e., L, 8

²¹⁸ Cass. Dio, a.g.e., L, 8-9

ne varsa hepsini yuttuğunu görür. Kâhinler bu rüyayı Augustus'un çok yükseleceği ve tüm kenti buyruğu altına alacağı biçimde yorumlarlar. Bu rüya ve yorumlaması yine bir propagandanın sistematik bir biçimde ilerleyişine güzel bir örnektir. Tanrılar, Augustus'un bu adı hak ettiğini ima eder gibidir. Ona bu rüyayla doruğa çıkacağını gösterirler. Augustus da gördüğünü iddia ettiği bu rüyayı paylaşmaktan geri kalmaz. Rüyayı görüp görmediği Augustus yaşıyor olsa dahi kanıtlanamayacak bir olgudur. Bu rüyayı tamamen uydurmuş olabilir, kendi çıkarına uygun bir biçimde biçimlendirmiş olabilir. Yani yönetiminin tanrıların onayıyla daha da güçlendirilmesini istemiş olabilir. Kâhinlerin de onun rüyasını kötü bir biçimde yorumlama olasılığı azdır. Çünkü İ.Ö. 27 yılında artık Augustus'un rakibi kalmamıştır ve gitgide dalkavukları artmıştır.²¹⁹

5) Araçlarına Göre Propaganda

a. Sözlü Propaganda

İ.Ö. 43 yılında Antonius'a karşı yapılan Mutina savaşında aldığı yara yüzünden ölmek üzere olan Pansa, Appianos'un bizlere aktardığına göre, Augustus'u yanına çağırır ve şunları söyler: *"Babanı kendimi sevdiğim gibi sevdim, yine de ölümünün öcünü alamadım, ordun olmasına karşın sana itaat etmelerini sağlayabildiğin çoğunlukla birlikte hareket etmekte başarısız oldum. Başta onlar senden ve özellikle de onun politikasını devam ettirme konusunda kararlı olduğu için, Antonius'tan korktular ve birbirinizi yok edersiniz düşüncesiyle"*

²¹⁹ Cass. Dio, a.g.e., LIII, 20

anlaşmazlıklarınıza sevindiler. Seni bir ordunun başı olarak gördüklerinde genç bir adam olarak sana aldatıcı ve ucuz övgülerle iltifat ettiler. Onların tahmin ettiklerinden daha da gururlu ve sana verilen onurlar konusunda daha iradeli olduğunu gördüklerinde ve özellikle de ordunun sana sunduğu kamu görevini reddettiğin zaman korkuya kapıldılar; seni bizimle birlikte, lejyonlarından biri yok olduğunda ötekinin de güçten düşüp yalnız kalmasını umarak, tecrübeli iki lejyonunu senden uzaklaştırırız diye komutan atadılar ve böylece Caesar'ın tüm partisi yok olacak ve Pompeius'un ki yeniden başa geçecekti. Bu onların ilk amacıdır.

Hirtius ve ben son derece küstah olan Antonius'un kibrini kırana dek bize emredileni yaptık; ama zor durumda kaldığında biz senle uzlaşsın ve böylece biz de Caesar'a borçlu olduğumuz ve Caesar'ın partisine yararı dokunabilecek tek ödemeyi, yani minnet borcunu ödeyelim düşüncesindeydik. Bunu sana daha önce söylemek imkânsızdı, ama Antonius yenildi ve Hirtius öldü, ben de doğaya olan borcumu ödemek üzereyim, ölümünden sonra bana minnet duyarsın diye değil yaptıkların doğrultusunda mutlu bir kadere adım atan sen neyin kendi çıkarın için olduğunu ve Hirtius ve benim gittiğim yolun zorunluluktan olduğunu bilesin diye konuşma vakti geldi...”²²⁰ Pansa bu sözleri gerçekten söylemiş olabilir de olmayabilir de; ama Pansa'nın bu uyarıcı sözleri Cicero'nun öldürülmesine karşı bir savunma niteliği taşır gibi görünmektedir: “Seni bir ordunun başı olarak gördüklerinde genç bir adam olarak sana aldatıcı ve ucuz övgülerle iltifat ettiler.” Bu durumda Augustus ihanet eden kişi değil, gerçekte ihanete uğrayan kişi olacaktır.²²¹ Bu

²²⁰ App., a.g.e., III, X, 76

²²¹ Ronald Syme, Brutus ve Cassius'un ordularıyla İtalya'ya gelme durumunda “sevgili babası” Cicero'nun Augustus'u halk düşmanı ilan etmekte tereddüt etmeyeceğini, tehlikenin açık olduğunu ve bu tehlikenin Pansa tarafından ölüm döşeginde verilmiş bir öğüt ile gösterilmesine gerek olmadığını söyler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Syme, R., *The Roman Revolution*, Clarendon Press, 1939, s. 177

örnekte söz konusu olan Augustus'un çıkarı olduğundan bireysel çıkar amaçlı, hem bir konuşma hem de bir söylenti olduğu için sözlü propagandadır. Ayrıca bu konuşma yalnızca Pansa ve Augustus arasında geçtiğinden içeriğini kimsenin bilmesine olanak yoktur. Bu nedenle doğruluğu kanıtlanamayan propagandadır.

a.1. Cicero'nun *Philippica* Söylevleri

Daha önce Caesar ve Pompeius başlıkları altında Cicero'nun bazı söylevlerini inceledik. Ama *Philippica* söylevleri, propaganda açısından oldukça verimli olduğundan ayrı bir başlık altında incelenmesi daha uygun olacaktır. Her ne kadar kaleme alınmış olsa da ilk olarak sözlü biçimde sunulması bu söylevleri sözlü propaganda sınıfına sokmaktadır. Cicero'nun *Philippica* söylevlerinden yalnızca on dört tanesi elimize geçmiştir. Bunlar, içerik bakımından uygunluğuna göre ele alınacaktır. Söylevlerinde Antonius'u yerip dolaylı olarak ya da doğrudan Octavianus'u yani Augustus'u yüceltse de, üçüncü, dördüncü ve beşinci söylevleri dışındakileri propaganda açısından daha çok Antonius'la ilgili oldukları için, Antonius'un propaganda çalışmalarının incelendiği bölümde ele alınacaktır. Augustus ile ilgili olanlardan ilk olarak üçüncü *Philippica* söylevini ele alacağız: Üçüncü *Philippica* söylevi *Caesar Octavianus'un ileride Augustus olmasını sağlayacak gelişmelerin temellerinin atıldığı*²²² konuşmadır. Antonius'un kötü yönlerine dikkati çekerek Augustus'un benimsenmesini sağlamaya çalışır.²²³ Bu

²²² Cic., a.g.e., s. 128

²²³ Cicero, bu söylevde çağdaş propaganda yöntemlerinden *transfer* yöntemini, Türkçe'ye *aktarma* diye çevirebileceğimiz bir yöntemi kullanmaktadır.

söylev her ne kadar Augustus'un yükselmesinde en önemli basamak olsa da Augustus'tan çok Antonius ile ilgili tümceler karşımıza çıkar. Cicero, Antonius'u elinden geldiğince aşağılamaya devam eder: "*Köleliğin her türü acı verse de, enikonu bir korku içindeyken bile alçak, utanmaz ve kadınsı birinin kölesi olmaya gerçekten katlanılamaz*²²⁴ ... Antonius yayınladığı bildirilerde ne denli onur kırıcı, ne denli barbar, ne denli kabadır!²²⁵ ... Gladyatör kılıklı adam, bu gencin, babasını ve amcasını öldürmeyi tasarladığını yazmaya kalkıştı²²⁶ ... Antonius'ta tutkudan, acımasızlıktan, yüz­süz­lük­ten ve kendini bilmezlikten başka ne var? Antonius'un doğası tümüyle bunlardan oluşmuştur²²⁷ ... Antonius'un küstahlığını biliyorsunuz, dostlarını biliyorsunuz, tüm ev halkını biliyorsunuz.²²⁸" Antonius'un bu özelliklerine dikkat çekerken Augustus'u da kurtarıcı olarak sunar: "*İnanılmaz ve Tanrısal bir zekâ ile erdemi olan genç G. Caesar daha doğrusu neredeyse çocuk denecek yaş­ta­y­ken, özellikle de Antonius'a karşı duyduğu öfkeyle yanıp tutuşurken, Antonius'un Brundisium'dan insanlık dışı ve bela getiren dönüşünden korkulurken, istekte bulunmamamıza, aklımızın ucundan geçmemesine karşın, ... yenilmez emekli erler sınıfından son derece güçlü bir ordu kurdu ve malını mülkünü bunun için saçıp savurdu.*"²²⁹ Yalnızca şu tümcesini incelediğimizde bile Cicero'nun yöntemini görebiliriz: Bir yanda tanrısal bir zekâ ve erdeme sahip olan genç bir çocuk, öte yanda insanlık dışı ve bela getiren bir biçimde döneceğinden korkulan bir adam ve bu genç çocuğun kimse öneride bulunmadan bu devleti, asil bir yurttaş olarak savunmak için yaptıkları: "*(Antonius) Yüz­süz­lü­ğünü ve ahlaksızlıklarını anımsatan*

²²⁴ Cic., a.g.e., III, V, 12

²²⁵ Cic., a.g.e., III, VI, 15

²²⁶ Cic., a.g.e., III, VII, 18

²²⁷ Cic., a.g.e., III, XI, 28

²²⁸ Cic., a.g.e., III, XIV, 35

²²⁹ Cic., a.g.e., III, II

kötü sözleri ilkin Octavianus'a yağdırdı. Çünkü kim bu delikanlıdan daha temiz, kim daha alçak gönüllüdür? Gençler arasında eski dönemlerin dürüstlüğüne anımsatan daha parlak bir örnek var mı? Oysa kara çalan Antonius'tan daha ahlaksız kim vardır?²³⁰ ... Ey C. Caesar- genç olanına sesleniyorum-, sen devlete nasıl beklenmedik ve nasıl umulmadık bir esenlik getirdin!²³¹ ... Ölümsüz Tanrılar Roma kenti için Octavianus'u, Gallia için Brutus'u bize koruyucu olarak verdiler.²³² ... C. Octavianus'un yardımıyla, yiğitliğiyle, kararıyla ve onun yetkesini izleyip devleti koruyan ve korumuş olan emekli erlerin aralarındaki çok büyük uyumla Roma halkı son derece ciddi tehlikelerden korunmuştur ve şimdi de korunmaktadır;²³³ ...”

Dördüncü *Philippica* söylevi, üçüncüsünün halk için sadeleştirilmiş bir biçimi gibidir. Bu yüzden sözü uzatmadan Antonius'a vatan haini olarak seslenir. Çünkü halkın kafasında canlanmasını istediği kavram şudur: “*Senato Antonius'a kısaca vatan haini adını henüz vermediyse de, yaptığı işlere bakarak onun artık vatan haini olduğu yargısına varmıştır... Siz de onun vatan haini olduğunu böylesine bir uyum içinde ve avuçlarınız patlarcasına alkışlayıp bağrışarak onayladığınız...*”²³⁴

Cicero'nun buradaki amacı halka yüksek bir otoriteyi, yani Senato'yu örnek göstererek onların bu düşüncayı kabul etmesini sağlamaktır. Augustus için söyledikleri ise Antoius'a karşı ettiği hakaretlere oranla yine ölçülüdür. Yalnız dikkat edilmesi gereken bir şey var ki, o da Cicero'nun kendi düşüncelerini halka kabul ettirmek için Senato'yu öne sürmesidir: “*Senato... onun(Antonius'un) artık vatan haini olduğu yargısına varmıştır... Senato... Caesar Octavianus'u çok büyük*

²³⁰ Cic., a.g.e., III, VI, 15

²³¹ Cic., a.g.e., III, XI, 27

²³² Cic., a.g.e., III, XIII, 34

²³³ Cic., a.g.e., III, XV, 38

²³⁴ Cic., a.g.e., IV, I, 1

övgülerle donatmıştır.”²³⁵ Anlatmak istediği düşünce şudur: “Bakın, Senato, Antonius’un vatan haini olduğunu düşünüyor; yine aynı Senato Augustus’u çok büyük övgülerle donatıyor. Siz de onlar gibi Antonius’un vatan haini olduğunu düşünün.” Kısacası, Senato burada izlenilmesi gereken otorite olarak gösterilmiştir.

Cicero, beşinci *Philippica* söylevinde önceki söylevlerden farklı olarak Antonius’a seslenirken önceki söylevlerde olduğu kadar hakaret içeren sözler kullanmamış, ama onun yaptıklarını yargılamaya devam etmiştir. Antonius yanlısı Calenus’un²³⁶, Antonius’a karşı savaş başlamadan önce, Senato’nun yetkisine boyun eğip kuşatmayı kaldırması için elçiler gönderilmesi biçiminde sunduğu öneri Cicero’nun söylevinin ilk konusudur. Bunun çılgınlık olduğunu belirtir, çünkü daha önce Senato Antonius’u “vatan haini” ilan etmese de “vatan haini” olduğu yargısına varmıştır. “Vatan haini” olduğu düşünülen bir adama elçiler göndermek, onu bir üst seviyeye taşımak olur: “Yalvarmak için elçi gönderirsen, küçümseyecek, buyurmak için gönderirsen, dinlemeyecek; elçilere istediğimiz denli katı buyruklar versek de, doğrudan doğruya elçi adı Roma halkının şu gördüğümüz ateşli coşkusu söndürecek, Roma’ya bağlı özerk kentlerin ve İtalya’nın yürekliliğini kıracaktır. Önemli komuları bir yana bırakayım, şu elçi gönderme işi savaşı geciktirip uzatacaktır.”²³⁷ Cicero için tek çözüm zaman kaybetmeden savaş açmaktır ve bunun çözümüne herkes katılana dek Antonius’u yermeye devam eder. Onu Hannibal ile karşılaştırarak dinleyicilerin aklında “Roma devletinin düşmanı” imgesini uyandırmaya çalışır: “Öyleyse Hannibal düşman, Antonius yurttaş ha?”²³⁸

²³⁵ Cic., a.g.e., IV, I, 2; Bu yöntemi de çağdaş yöntemlerden en bilineni “bandwagon” yöntemine benzemektedir.

²³⁶ Consul Pansa’nın kayınbabası

²³⁷ Cic., a.g.e., V, IX, 25

²³⁸ Cic., a.g.e., V, IX, 25

Dinleyiciler Hannibal adını duyduklarında onun neler yaptığını anımsayıp Antonius'u da aynı türden biri olarak yargılayacaklardır. Antonius'un yaptığı kötülükleri bir bir anlattıktan sonra az da olsa Augustus'u övmeye başlayan Cicero, Caesar örneğinden korkan senatörleri yatıştırmak için de birkaç tümce söyler: *"Ancak Caesar Octavianus ölümsüz Tanrıların iyiliği ile, ruhunun, aklının ve aldığı kararın Tanrısal büyüklüğüyle"*²³⁹ ... Öyleyse Caesar Octavianus'a yetki verelim, bu yetki olmadan askeri işler yönetilemez²⁴⁰ ... Sayın senatörler, Caesar Octavianus'un son derece parlak onurları olabildiğince çabuk elde etmesini istemememiz için ne neden var?²⁴¹ ... Keşke C. Caesar'a- baba Caesar'dan söz ediyorum- Senato ve çok iyi bir yurttaş için son derece değerli bir insan olması, gençliğinde nasip olsaydı! ... Oysa onun (Augustus'un) seçtiği yol çok farklıdır: oğul Caesar Octavianus herkes için olduğu gibi, çok iyi bir yurttaş için de son derece değerlidir.²⁴² Cicero'nun *Philippica* söylevlerini bir bütün olarak incelersek; öncelikle sözlü, daha sonra bireysel çıkar amaçlı propaganda oldukları görülür. Çünkü burada söz konusu çıkar Augustus'undur. Senato ve halkın Augustus'u kabulünü amaçlayarak onu övdüğü için birleştirici, Antonius'a karşı savaş açmalarını amaçlayarak onu yerdığı için de kışkırtıcı propagandadır. Yine Cicero bu söylevlerinde amacını ve bu konuşmadan beklediği sonucu açıkça belirttiğinden de doğrudan doğruya propagandadır. Son olarak da Augustus'un ordusunu yasallaştırıp Antonius'a karşı savaş açılmasını ve böylelikle devletin içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtulmak amacı güttüğü için bir ölçüde toplumsal propagandadır diyebiliriz.

²³⁹ Cic., a.g.e., V, VIII, 23

²⁴⁰ Cic., a.g.e., V, XVI, 45

²⁴¹ Cic., a.g.e., V, XVII, 47

²⁴² Cic., a.g.e., V, XVIII, 49

b. Yazılı Propaganda

Augustus İ.S. 3 Nisan 13 tarihinde yazdığı vasiyetini ölümünden dört ay önce son bir kez daha gözden geçirip Vesta rahibelerine teslim eder. 14 Ağustos 19 yılında, ölümünden kısa bir zaman sonra, vasiyeti Senato'da açılır ve okunur. Üç rulo halinde yazılmış vasiyetin ilki, gömü töreni ile, ikincisi Augustus'un yaşarken yaptığı işler ile ve üçüncüsü de Roma'nın genel durumu ile ilgilidir. Augustus'un ikinci rulonun anıtmezarının²⁴³ her iki yanına asılması biçimindeki isteği vasiyetinin okunması üzerine Senato'ca kabul edilir. Suetonius bu belgeyi *index rerum a se gestarum* başlığıyla bizlere aktarır. Kısaca *res gestae* olarak tanıdığımız bu belgede Augustus yaptığı işleri, babası Caesar'ın tersine, doğrudan doğruya kendi ağzından kısa ve açık bir biçimde anlatmıştır. Belgenin Augustus öldükten hemen sonra ortaya çıkması, özellikle de içeriği onun amacının çok çaba gösterip kurduğu bu yeni yönetime ve kendisine insanların, o öldükten sonra bile, saygı duymaları ve boyun eğmeleri arzusu olduğunu kanıtlayabilir.²⁴⁴ Bu yüzden bu yapıtı da propaganda olarak değerlendirebiliriz. İlk göze çarpan niteliği, yazılı olması, nedeniyle, yazılı propaganda başlığı altında incelenmesi daha doğru olacaktır. Bu belgenin Augustus öldükten sonra hedef kitlesine ulaşması, belki bir ölçüde bunu toplumsal çıkar amaçlı propaganda yapabilir. Şöyle ki Augustus çaba gösterip bir düzen kurar; kendisini de bu düzenin içine bir *princeps* bir kutsal kişilik olarak yerleştirir; yaptığı işleri de ölümünden sonra yayınlatarak bu düzenin devamını sağlamak istemiş olabilir.

²⁴³ Mausoleum Augusti

²⁴⁴ Augustus, *Morum Ancyranum: Ankara Anıtı*, Çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 8; Bu DeWitt'in sözünü ettiği ölümsüzlük ya da "gloria" olabilir. Bkz. DeWitt, N., "The Non-Political Nature of Caesar's *Commentaries*", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 1942, Vol. 73, pp. 341-352

Toplum açısından yararlı gibi görünen bu düzen yalnızca topluma yarar sağlıyor diye bir ölçüde bu başlık altında incelenebilir.

Augustus'un yazım biçemiyle ilgili olarak şunlar söylenebilir: Edebi süslemelerden kaçınılmış, betimlemelerde genellikle üstünlük sıfatı kullanmamaya özen gösterilmiş ve düşmanlarının isimleri verilmemiştir. Böylelikle kışkırtıcı bir etkinin önüne geçilmiştir. Bundan başka özel yaşamından da herhangi bir bilgi vermemiştir.²⁴⁵ Edebi süslemelerden kaçınması, bu belgeyi halkın da okuyacağını hesaba katmış olmasından ya da sözlerine ciddiyet kazandırmak istemesinden dolayı olabilir. Okuryazarlığı üst seviyede olan Senato, ne biçimde yazılırsa yazılsın, yazılanı kolaylıkla anlayabileceğine göre dikkate alınması gereken kitle Romalılar ve imparatorluğun öteki halklarıdır ve bu doğrultuda yazmış olduğunu söylemek yanlış olmaz. Betimlemelerde genellikle üstünlük sıfatı kullanmamakla ve hatta birçok yerde kendisine sunulan *dictatorluk* gibi görevleri zorunlu bir durum olmadan kabul etmediğini söylemekle görevi halktan aldığını ve gerçekte yöneten değil de hizmet eden olduğunu ve hizmetinden memnun kalan halkın ona karşılığında daha çok sevgi ve yetki verdiğini göstermek istemiş olabilir. Düşmanlarının isimlerini vermemekle de onların yalnızca kendisinin değil aynı zamanda Roma'nın da düşmanı olarak görülmesini sağlamayı düşünmüş olabilir. Bunlara ek olarak Augustus'un söz konusu yapıtından propaganda için en gerekli yerlerden alıntı yaparak yorumladıktan sonra hangi türde propaganda olduğuna karar vermemiz yerinde olacaktır:

²⁴⁵ Aug., a.g.e., s. 20

“19 yaşındayken, kendi kararımla ve kendi cebimden yaptığım harcamalarla²⁴⁶, sayesinde bir grubun egemenliğinin baskısı altında bulunan devleti özgürlüğe kavuşturduğum orduyu kurdum. Bu yüzden *senatus* onursal kararlar alıp beni kendi sınıfına yükseltti...”²⁴⁷ (*Annos undeviginti natus exercitum privato consilio et privata impensa comparavi, per quem rem publicam a dominatione factionis oppressam in libertatem vindicavi.*²⁴⁸ Eo nomine *senatus decretis honorificis* in ordinem suum me adlegit, ...) İlk olarak sözü edilmesi gereken nokta *privatus*, *a*, *um* sıfatıdır: Her ne kadar maddi açıdan yardım almış olsa da, hatta bu yardımların çoğu devlet kasasından olsa da, bu sıfatı kullanmaktan çekinmemiştir. Devleti, Antonius ve yanlılarının baskısından bu kendi harcamalarıyla kurduğu ordu ile kurtardığını ve bu nedenle Senato’nun kendisini onurlandırıldığını söyler. Oysa resmi olmayan yollarla özel ordu kurması yasalara uygun değildir ama böyle söyleyerek Roma’nın en yüce makamının, kendisinin yaptığı bu işi²⁴⁹ onayladığını, bir de üstüne üstlük bunun, yani gerçekte yasal olmayan bir hareketin, sonucunda onurlu kararlarla Senato’nun sınıfına dâhil ettiğini belirterek kendisini ve yaptıklarını bir kez daha gösterme girişiminde bulunur. Yasaları çiğnemekle suç işlediği

²⁴⁶ Augustus’un geliri şu yollardan sağlanmıştır: Babası Caesar’dan miras kalan taşınmaz malların satışıyla aldığı para, geri kalan kalıçılardan aldığı borç, yine faizle aldığı borç, Caesar yanlılarının para yardımları, Cicero’nun sayesinde devlet kasasından aldığı para, askerlerine söz verdiği paralar için yine devlet kasasından aldığı para, bir de Caesar yanlılarının bazılarının orduya katılması ya da katkıda bulunması. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özaktürk, M., a.g.m., s. 54-55

²⁴⁷ Augustus, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of The Divine Augustus*, Oxford University Press, 1983, I., 1-2

²⁴⁸ Burada dikkate değer bir nokta vardır. Babası Caesar, yazmış olduğu *De Bello Civili* adlı yapıtının birinci kitabında şunları söyler: “se non maleficii causa ex provincia egressum, sed ut is a contumeliis inimicorum defenderet, ut tribunos plebis in ea re ex civitate expulsos in suam dignitatem restitueret, ut se et populum Romanum factione paucorum oppressum in libertatem vindicavi.” *Caes.*, a.g.e., I, XXII. Buradan hareketle Augustus’un, bir ölçüde babası Caesar’ın yolundan gittiğini söyleyebiliriz.

²⁴⁹ *Octavianus*’u özel ordusunu kurmaya iten güç, devleti belirli bir kesimin boyunduruğundan kurtarmak değil, koyu bir Julius Caesarci gibi görünmesine karşın, Julius Caesar’ın geride bıraktığı kalıt ve koltuğa oturmak isteyen M. Antonius’la aralarında gelişen kişisel düşmanlığı silah yoluyla çözmeye isteydi... *Octavianus* kendi kişisel kararıyla (*privato consilio*), yani resmi olmayan yollardan ordusunu kurmakla yalnız yasaları çiğnememiş, öte yandan en büyük kamu görevlisi olan *consul*’e ait devlet askerlerini komutanlarına karşı başkaldırmaya kışkırtmakla ve büyük para karşılığında onları kendi komutası altına çekmekle, Roma yasalarına göre cezası ölüm olan bir suç işlemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özaktürk, M., a.g.m., s. 52

gerçeğini saklayarak ve çarpıtarak zor bir durumda kendisinin çabalarıyla devlete yardım için koştığı düşüncesine dönüştürmüştür. Bunun kanıtını da Senato'nun kendisine onurlar verdiğini söyleyerek gösterme girişiminde bulunur.

“Halk ise, aynı yıl her iki consul da savaşta yaşamlarını yitirince, beni hem consul hem de devleti düzene sokmak amacıyla triumvir olarak seçti.”²⁵⁰ (*Populus autem* eodem anno me **consulem**, cum cos. uterque in bello cecidisset, et **triumvirum rei publicae constituendae creavit.**) Augustus'un anlatımına göre, bundan önce Senato kendisini onursal kararlarla kendi sınıfına yükseltmiştir; şimdi de halk meclisi kendisini *consul* ve *triumvir* atar. Roma'da devlet için karar verebilecek iki makam da onu büyük yetkilerle donatır.

“...yengi kazanınca af dileyen tüm yurttaşları bağışladım.”²⁵¹ (...*victorque omnibus veniam petentibus civibus peperci.*) Antonius ve Lepidus ile birleşip ikinci *triumvir*liği kurduğunda *proscriptiolarla*, her ne kadar bir ya da iki yurttaşa acımış olsa da ya da Antonius gibi düşmanlarının kesik başları eşliğinde yemeğini yemese²⁵² de, kendi yurttaşlarının canlarını alıp servetlerine el koyan Augustus'un “af dileyen tüm yurttaşları” bağışladığını²⁵³ söylemesi ilginçtir. Af dileyenleri bağışlamış olabilir, yalnız bu *proscriptiolarla* yurttaşlardan kimisinin ölümüne karar verdiği biçimindeki acımasızlığını değiştirmez. Üstüne üstlük sırf kendi düşmanlarını yok etmek adına Antonius'a karşı savaş açabilmesini sağlayan ve “baba” diyecek kadar saygı duyduğu Cicero'nun bile Antonius tarafından öldürülmesine, hatta öldürüldükten sonra aşağılanmasına izin vermiştir.

²⁵⁰ Aug., a.g.e., 1., 4

²⁵¹ Aug., a.g.e., 3., 1

²⁵² Cass. Dio, a.g.e., XLVI, 4

²⁵³ “Karşıt partiden kaç kişiyi ve kimleri başlayıp esenliğe çıkararak devlet katında önemli yerlere gelmelerine izin verdiğini teker teker saymayayım...” Ayrıntılı bilgi için bkz. Suet., a.g.e., LI

“... Senato benim için tümünden kaçındığım birçok yeni töreni kutlamam için kararlar almış olsa da... Hem yokluğumda hem de Roma'dayken, M. Marcellus ve L. Arruntius'un consulluğunda, hem halk hem de Senato tarafından bana önerilen dictatorluğu kabul etmedim... Bana önerilen yıllık ve ömrümün sonuna kadar sürecek olan consulluk yetkisini kabul etmedim... Senato ve Roma halkının tek başına yasaların ve geleneklerin koruyucusu seçilmem konusunda hemfikir olmasına karşın bana önerilen atalarımızın geleneklerine karşı hiçbir kamu görevini kabul etmedim... Halk babamın önceden elinde tuttuğu rahiplik makamını önerdiğinde hayatta olan meslektaşımın yerine Pontifex maximus olamayacağımı bahane ederek reddettim.” (... decernente pluris triumphos mihi senatu, quibus omnibus supersedi²⁵⁴ ... Dictaturam et apsentem et praesentem mihi delatam et a populo et a senatu, M. Marcello et L. Arruntio consulibus non recepi²⁵⁵ ... Consulatum quoque tum annuum et perpetuum mihi delatum non recepi²⁵⁶ ... senatu populoque Romano consentientibus ut curator legum et morum summa potestate solus crearer, nullum magistratum contra morem maiorum delatum recepi²⁵⁷ ... Pontifex maximus ne fierem in vivi conlegae mei locum, populo id sacerdotium deferente mihi quod pater meus habuerat, recusavi²⁵⁸.) Augustus, Senato ve Roma halkı hemfikir olup kendisine görev sunsa da sırf ataların geleneklerine karşı diye bunu kabul etmemiş gibi görünmektedir. Oysa Antonius'a karşı açtığı savaşta orduyu komuta etmek üzere en azından propraetor²⁵⁹ olması gerektiğinden Senato bu kamu görevi için gereken yaştan daha genç olmasına karşın gelenek dışı bir biçimde ona bu yetkiyi verdi.

²⁵⁴ Aug., a.g.e., 4., 1

²⁵⁵ Aug., a.g.e., 5., 1

²⁵⁶ Aug., a.g.e., 5., 3

²⁵⁷ Aug., a.g.e., 6., 1

²⁵⁸ Aug., a.g.e., 10., 2

²⁵⁹ Unvan bakımından propraetor, yetki bakımından praetor.

Pompeius da başarılarından dolayı yengi törenini ve birçok görevi yasanın zorunlu kıldığı yaştan daha önce elde etmiştir, Augustus da zaten bu yetkiyi başarılarından dolayı kazandığını kabul eder²⁶⁰. Yine de *propraetor* olması için yasaların öngördüğü yaşta değil 19'unda Cicero'nun sayesinde elde etmiştir. Bundan başka bir de *dictator*luğu kabul etmeyişi konusuna dikkat edilmelidir: İ.Ö. 43 yılında Antonius ve Lepidus'la birlikte *triumvir* yönetimini kuran Augustus bu aralarındaki ilişkisinin İ.Ö. 40 yılında yenilenmesiyle İ.Ö. 31'de Antonius'un ölümüne değin 12 yıl boyunca *dictator* adı altında olmasa da *dictator*luktan bir farkı olmayan *triumvir* yönetimini sürdürmüştür. Dahası İ.Ö. 27 yılına değin *dictator*luk yetkilerini bırakmamıştır.

Sonuç olarak Augustus basit bir dille yazdığı vasiyetinde siyasi yaşamı boyunca ne yaptıysa, Senato ve halkın isteği üzerine yaptığını, yine onların kendisini birçok şeye layık görmesine karşın bunları kabul etmediğini, geleneklere karşı gelmemek adına belli görevleri reddettiğini belirtir. Gerçekte gerçekleri çarpıtır; yararına olmayan olayları ve ayrıntıları atlar; bu yapıtta yaptığını söylediği şeyler gerçekte yaptıklarıyla ayrıntıda çelişir. Tüm bu incelememizden hareketle bu yapıtın öncelikle sözlü propaganda olduğunu söylemek uygundur. Yine, ölümünden sonra hedef kitlesine ulaştırılması planlandığı için ve ölümsüzlüğü ya da kurduğu düzenin devamını istediği için bir bakıma bireysel çıkar amaçlı propagandadır, diyebiliriz.

Augustus, propaganda çalışmalarını yalnızca siyasi çekişmeler sırasındaki söylemlerinin, kendisini ve ailesini yüceltmek amacıyla yaptırdığı mimari yapıların üzerine kurmamıştır. O dönemde daha çok insana ulaşabileceği bir araç olan edebi yapıtların oluşum aşamalarını etkileyecek denli ozanlara yakın olmuştur. Maecenas, Messalla gibi kişilerin *patrona*'sı aracılığıyla ozanları desteklemiş ve bir noktadan

²⁶⁰ Aug., a.g.e., 1., 1

sonra onlardan kendisi ile ilgili şiirler yazmalarını isteyebilecek denli onlarla yakınlık kurmuştur.²⁶¹ Suetonius, Augustus'un yaşamını anlattığı yapıtında onun edebiyata ve edebiyat konusunda yetenekli olan kişilere olan yaklaşımını şöyle anlatmaktadır: "*Hem Latince hem de Yunanca yapıtları okurken, en çok kamuya ve kişiye yararlı öğretiler ve örnekler ilgisini çekiyordu, okuduklarından sözcüğü sözcüğüne çıkardığı alıntıları, ya aile bireylerine ya ordu ve eyalet yöneticilerine ya da kentteki kamu yöneticilerine gereksinim duydukları ölçüde yolluyordu. Hatta kitapları Senato'da okudu, halka da sık sık bildiri yayınlayarak duyurdu, örneğin Q. Metellus'un de Prole Augenda (Ailelerin Büyümesi), Rutilius'un de Modo Aedificiorum (Yapıların Büyüklüğü) adlı konuşmaları; bunu yapmaktaki amacı, her iki sorunla ilk kez kendisinin karşılaşmadığını, eskilerin de bu konulara önem verdiğini göstermekti.*"

Dönemin yetenekli kişilerine her türlü desteği verdi. Topluluk önünde yalnız şiirlerini ve tarih çalışmalarını değil, söylevlerini ve karşılıklı konuşmalarını okuyanları, hem iyi niyetle hem de sabırla dinledi."²⁶² Araştırmacıların çoğunluğu Augustus'un otoritesini kullanarak ozanları, kendi propagandasını yapmaya zorlayıp zorlamadığı konusunda özellikle Vergilius ve Horatius'un onun propagandasını bilinçli yaptığı düşüncesinde olsa da, bu konuda karşıt görüş sunanların varlığı da yadsınamaz.²⁶³ Yine de Vergilius ve Horatius gibi ozanlarla yakınlık kurup onların kendi yaptığı işleri ve kurduğu düzeni gönüllü ya da zorla övmesini sağlaması da belki daha etkili bir propaganda yolu olarak görülebilir. Birçok şiirde ilk bakışta

²⁶¹ White, Peter, *Poets in the Society of Augustan Rome*, Harvard University Press, Cambridge, 1993, s. 114-115

²⁶² Suet., a.g.e., LXXXIX

²⁶³ Krş. Syme, Ronald, *The Roman Revolution*, Clarendon Press, 1939; White, Peter, *Poets in the Society of Augustan Rome*, Harvard University Press, Cambridge, 1993

yalnızca var olan bir durumdan söz ediliyor gibi görünse bile, bu durumun Augustus'un çıkarına hizmet ediyor olması propaganda açısından da bu şiirlerin incelenmesini gerektirir. Bu düşünceyi güncel ve daha basit olarak örneklersek, daha net anlaşılabilceği kanısındayız: Örneğin, bir reklamda herhangi bir temizlik maddesinin niteliklerinin anlatıldığını varsayalım. Reklam, temizlik maddesine sahip olan şirket yetkilileri tarafından başka bir kuruma para ödenerek yaptırılmaktadır. Reklamda, söz konusu ana düşünce temizlik maddesi, öteki temizlik maddelerine oranla daha çok leke çıkarmasıdır. Reklam, yalnızca temizlik maddesinin yapabileceklerini anlattığı için, ki bu bilgiler çeşitli otoritelerin sağladığı istatistiklerle desteklenmiştir, gerçeği yansıtmadığını düşünemeyiz. Öte yandan, hedef kitleden reklamdan etkilenen bir birey, bu temizlik maddesini kullanıp beğendiğinde, beğenisini ister istemez en yakınındakilere iletecektir. Onun yakınındakiler de kendi yakınlarına iletecek ve böylece gönüllü olarak bilinçsiz de olsalar bu reklam kampanyasına katkıda bulunacaklardır. Bu örnekten hareketle Vergilius, Horatius ve öteki ozanların, eğer bu şiirleri herhangi bir baskı altında yazmadılarsa, gönüllü olarak yazmalarının da Augustus'un kendi propagandası için yarar sağladığını söyleyebiliriz.

Bu ozanlardan konumuz açısından öncelikle incelemeye değer olanı Vergilius'tur. *Ecloga* ya da *Bucolica*²⁶⁴ ve *Georgica* 'larında²⁶⁵ Augustus'a minnetini sunarken sık sık ondan tanrı olarak söz eder. Örneğin, *I. Bucolica*'sında iki çobanı konuşturur. *Meliboeus* yenilmiş, acıdır, *Tityrus*'sa rahat, kaygısız, elinde kavalı, bir

²⁶⁴ Kelime anlamı çoban türküsüdür. Vergilius, on şiirden oluşan *Bucolica*'sını İ.Ö. 42-37 yılları arasında yazmış ve olasılıkla İ.Ö. 37 yılında bu yapıtı basılmıştır.

²⁶⁵ Dört kitaptan oluşan *Georgica*'lar olasılıkla İ.Ö. 29 yılında basılmıştır.

kayın ağacının dibine oturmuş, toprağını bağışlayan Octavianus'a²⁶⁶ minnet dolu, onu anmakta, Tanrılaştırmakta ve sevgilisi Amaryllis'e türküler yakmaktadır²⁶⁷:

“Meli: Uzanıp sen Tityrus, yaygın kayının altına,

bir kır türküsü yakıyorsun ince kavalınla,

bizse yerimizi, tatlı tarlamızı bırakıp,

göçüyoruz yurttan; sen gölgede rahat, kaygısız

bir yankı öğretiyorsun ormanlara, Tityrus,

şurda, “Ah, güzel Amaryllis, Amaryllis!”, diye!

Tity: Bir Tanrıdan geldi bize bu huzur, Meliboeus,

hep Tanrı olacak benim için o, sunağını

kana boyayacak sık sık ağılımdan bir kuzu.

o izin verdi de, işte bak, ineklerim şurda,

avare yayılıyor ve ben çoban kavalımda

istediğim havaları çalıyorum gönlümce.”²⁶⁸

Başına gelen şanssız olayı ve ardından kaderin ona gülmesini Tityrus'un dilinden anlatan Vergilius, Augustus'u tanrılaştırır ve onun sayesinde mutlu mesut

²⁶⁶ İ.Ö. 41 yılında, Antonius ve Augustus Philippi savaşında savaşmış askerlerine Mantua ve Cremona arasındaki toprakları, bu topraklar yeterli gelmeyince de Andes topraklarını da dağıtır. Bu sırada Vergilius da topraklarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalır. Ama dostları (Gallus, Varro ve Pollio) sayesinde Augustus'a ulaşınca kendisine olasılıkla bu toprakların karşılığında Napoli ve Nola yakınlarında bir arsa verilmiştir. Bu şiirde Tityrus, Vergilius'u simgeliyor görünmektedir.

²⁶⁷ Vergilius, *Bucolica'lar, Georgica'lar*, Çev. Türkan Uzel, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998, s.88

²⁶⁸ Verg., a.g.e., *Ecl.*, 1, 1-10

yaşadığından söz eder. Yine de Meliboeus'un durumu Tityrus'un durumu kadar göz önündedir. Her ikisinin de başına aynı şanssız olay gelmiş, topraklarını kaybetme durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. Tityrus şans eseri bir tanrı ile karşılaşmış bu durumdan kurtulmuştur. Ama Meliboeus için aynısı söz konusu değildir. Bu durumda, kanımızca, bu şiirin ne kadar verimli bir propaganda olduğu tartışmalıdır. Hem sözlü hem yazılı propaganda olduğu açıktır. Vergilius'un başına gelen olay gerçek olduğu için de kaynaklar tarafından doğru kabul edilen propaganda diyebiliriz. Tityrus'un barış ve huzuru sağlayan yeni tanrısını övmesi ve onun sayesinde geri aldığı mülkünü türküsünde anlatması, ayrıca Augustus'tan bir tanrı olarak söz etmesiyle de onu tanrılaştırması bir ölçüde birleştirici propaganda sayılabilir. Ama Meliboeus hala sıkıntı içindedir, o Roma'ya gidip de Tityrus'un yeni tanrısıyla tanışmamıştır. Bu şiir propaganda amacıyla olduğu kadar, bir olasılık Tityrus'un yeni tanrısına, Augustus'a, ötekilerin durumunu bildirmek amacıyla yazılmış da olabilir. Bunların dışında açıkça Augustus'tan söz edilmediği ve Augustus'un lehine olan bu şiiri Vergilius gibi ünlü bir ozan yazdığı için dolaylı yapılan propaganda olduğunu düşünebiliriz.

Vergilius, *I. Georgica*'sında da tüm tanrı ve tanrıçaları yardıma çağırırken (*invocatio*) Augustus'u da unutmaz:

“Özellikle sen Caesar, gün olup yerini

hangi Tanrı kurultayında alacağı

bilinmeyen Caesar!...

kolay akış sağla bana tuttuğum yolda,

*Caesar, onayla bu cüretli girişimi,
ve yollarını bulamayan köylülere
acı benimle birlikte, yol göster bana;
adaklarla anılmaya alış şimdiden!”²⁶⁹*

Şiirlerinde propaganda açısından genel eğilimi Augustus’u tanrılaştırmak olan Vergilius *III. Georgica*’sında, bu kez tanrılaştırdığı Augustus için dikeceği tapınaktan söz eder:

*“Yayılıp yeşil ovada, su kıyısında,
Mincius’un tembel avere dolandığı,
narin sazlarla kapladığı kıyılarda,
bir tapınak yaptıracağım tüm mermerden,
ortasına da oturtacağım Caesar’ı,
kanat gerip koruyacak tapınağını.”²⁷⁰*

Yakın bir zamanda Augustus’un başarılarını anlatacağını söylerken kaleme alacağı destanı *Aeneis*’in de müjdesini şöyle verir:

*“... Hem yakında ben
anlatmaya girişeceğim Caesar’ın tüm
ateşli savaşlarını, tam ilk kökeni*

²⁶⁹ Verg., a.g.e., G., 1, 27- 46

²⁷⁰ Verg., a.g.e., G., 3, 14-19

Tithonus'tan onun gününe değin geçen

zamana kadar, sürmesini sağlayacağım,

*Caesar, adının sanının yarınlarda da."*²⁷¹

Son olarak da *IV. Georgica*'sında Augustus'un Olympos'ta tanrılar katmanında yine kendisi için yer açtığını belirtir:

"Ulu Caesar yağdırırken derin Fırat boyunca

savaş şimşeklerini, yengi kazandıktan sonra

adalet dağıtırken tüm dileyen uluslara,

*yol açarken kendine gökte Olympus'a doğru; ..."*²⁷²

Yukarıda kimi bölümlerini aktardığımız *I., III. ve IV. Georgica*'da Vergilius hem yazılı hem de sözlü propaganda yapmıştır. Şiirler basım aşamasından geçtikleri için yazılı olarak düşünülse de belirli ezgileri olduğu ve türkü olarak söylendikleri için okuyan kişilerin bunları ezbere devamlı tekrar edecek olmaları nedeniyle sözlü propaganda sayılabilirler.

Augustus, babası Caesar'ın tanrılaştığı²⁷³ hakkında söylentiler çıkınca, başka bir deyişle onun bu propagandası başarılı olunca, bundan cesaret alıp Venus

²⁷¹ Verg., a.g.e., *G.*, 3, 43-48

²⁷² Verg., a.g.e., *G.*, 4, 559-562

²⁷³ Tüm yöneticiler yönetimlerini güçlendirmek amacıyla yüce bir otoritenin desteğine gereksinim duymuşlardır. Böylelikle hem halklarına hem de düşmanlarına karşı bir üstünlükleri olacaktır. Gaius Marius, Roma'nın üçüncü kurucusu olarak selamlanıp çeşitli sunularla tapım görürken; Pompeius sikkelerde Janus olarak belirmiş ve Caesar da her fırsatta soyunun Venus'a dayandığını hatırlatmadan edememiştir. Augustus'un burada yapmaya çalıştığı da bunlardan farksızdır. Önce edinme babasını tanrılaştırır, böylelikle kendisine tanrılar katına çıkma olasılığı yaratır. Sonradan yapacaklarıyla da kendisinin tanrılaşmasını sağlar. Örneğin Mısır'da firavunların sahip olduğu onurlarla birlikte firavunların mirasçısı olarak görünür. Mısır'daki Yunanlılar için Özgürlük Veren Zeus'tur ve

tapınağına, başının üzerinde bir yıldız bulunan bronz heykelini koydurur.²⁷⁴ Caesar'ın onu evlat edinmesiyle soyu önce Aeneas'a, sonra ise onun sayesinde Venus'a bağlanır. Buna bir de artık yıldızların arasına karışan, bir tanrı olan Caesar eklendiğinde yüceliğine yücelik katmış olur. Bu yüzden Vergilius'un *V. Bucolica*'sında Caesar'ı simgelediği düşünülen Daphnis imgesi²⁷⁵ önemlidir. Şiirde iki çoban karşılıklı türkü söyler ve Daphnis'in ölümüne, sonrasında da yıldız olarak tanrılaştırılmasına değinir. Buna ek olarak bir de *IX. Bucolica*'sında Vergilius şunları söyler:

“...İşte bak Venus'un oğlu Caesar'ın

yükseliyor yıldızı! Tarlaları bol ürünle

neşeye boğacak, güneye bakan yamaçlarda

ürünlere renk verecek yıldız! Aşıla Daphnis

armutları, torunların toplar meyvesini.”²⁷⁶

Türkan Uzel, Vergilius'un burada söz ettiği Caesar'ın, Augustus olduğunu belirtir.²⁷⁷ Eğer *V. Bucolica*'da Daphnis, Iulius Caesar'ı simgeliyorsa, burada sözü edilenin de bu bağlamda Augustus değil de babası Caesar olması gerekir. Her iki durumda da bu tanrılaşan kişinin bereket getireceğinin söylenmesi Augustus'un yararına bir propagandadır. Türü açısından incelemek istersek de hedef kitlesini

yeminlerde adı anılır; kendisine tapınaklar yapılır. Roma'da “*Divi Filius*” adını alır. Doğum günü kamusal bir tatil ilan edilir. Adı ilahilerde geçer. Iuppiter arması evine konur ve Erdem Kalkanı ona adanır. Ölümünden sonra 17 Eylül 14'te Senato Tanrısai Augustus'un tanrılar arasında kabul edilmesi yönünde bir karar alır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ferguson, John, *The Religions of the Roman Empire*, Cornell University Press, New York, 1985

²⁷⁴ Cass. Dio, a.g.e., XLV, 7

²⁷⁵ Verg., a.g.e., s. 111

²⁷⁶ Verg., a.g.e., *Ecl.*, 9, 46-50

²⁷⁷ Verg., a.g.e., s. 135

Caesar'ın tanrı, dolayısıyla yöneticileri Augustus'un da bir tanrı olduğu düşüncesine yönelttiği ve tanrılara itaat zorunlu olarak birlik yaratacağı için birleştirici propaganda sayabiliriz.

Vergilius'un *III. Bucolica*'sında müjdesini verdiği *Aeneis* destanı da Augustus propagandası bakımından önemlidir. Monsieur Bossu, Homeros ile Vergilius'u karşılaştırırken, Vergilius'un kahramanının, doğal olarak Homeros'un kahramanı Achilles gibi içinde hem şiddeti hem de uzlaşmayı barındırmadığını belirtir.²⁷⁸ Tanrılara, ailesine, devlet ve arkadaşlarına karşı görevlerini yerine getirmede titiz olan Aeneas, karakter bakımından Augustus çağı örnek Romalı'nın niteliklerini taşıyan bir kahramandır.²⁷⁹ *Daha ilk satırlardan öteye, destanda Aeneas'ın sıfatı pius'tur (dindar). Bu sıfatı ona, karakterinin ana niteliği olarak sık sık ekler. Roma anlayışında Pietas, Homeros'ta, Greklerde olduğu gibi, bir Tanrıya tapmak, onun için gerekli gösterileri (dinsel, edebi, görsel olsun) yerine getirmek değil, belki daha insan toplum yasaların konmadığı, devletlerin kurulmadığı, kişi yaşamının sorumluluğunu aile reislerinin üstlendiği çağlardan gelen bir anlayışla Romalıların Tanrılara, Penat'lara, aileye, yakınlarına olan görevlerini yerine getirmesi demektir. Destan Aeneas'ın sorumluluk yüklenişinin ve Roma'nın kuruluşuna yol açmak üzere bu amacı gerçekleştirmesinin öyküsüdür.*²⁸⁰ Aeneas'ın gelecekte Romulus tarafından kurulacak olan Roma'nın zeminini hazırlaması, Augustus'un Roma'ya getirdiği yeni düzenle bağdaştırılabilir. Aeneas'ın bu karakteri (pius) de dinleyicilerin tiranlığa duyduğu nefreti azaltmak, hatta yok etmek adına

²⁷⁸ W.J., *Monsieur Bossu's Treatise of the Epick Poem Containing Many Curious Reflexions, Very Useful and Necessary For the Right Understanding and Judging of the Excellencies of Homer and Virgil*, The University of Michigan, Michigan, 2007, ch. XI, s. 53

²⁷⁹ Verg., a.g.e., s. 42

²⁸⁰ Verg., a.g.e., s. 42

tasarlanmış gibi görünmektedir. Tek kelimeyle Augustus, Aeneas gibi yeni bir kral, imparatorluğun kurucusu, adalet dağıtan, *pontifex* ve büyük bir komutandır.²⁸¹

Vergilius'un, *Aeneis* destanının VI. kitabında, Aeneas'ın yer altına inişi, babasıyla karşılaşması ve babasının kehaneti bu yapıtın propaganda açısından en verimli olan bölümüdür. Yer altında Aeneas, babasıyla karşılaştığında, önce özlemini giderir. Anchises, Aeneas'a onun yazgısını ve geleceğini anlatacağını söyler. Soyunun uzantısı olarak Sylvius, Capys, Numitor, Romulus'u saydıktan sonra sıra Augustus Caesar'a gelir:

*“Şimdi gözlerini çevir şuraya, bak şu ulusa, bunlar senin Romalıların. İşte Caesar, ve Iulus'un gökyüzünün engin küresinin altından geçecek olan tohumları. Ve işte bu sana sürekli sözü verilen, Augustus Caesar, bir tanrının oğlu, bir zamanlar Saturnus'un hüküm sürdüğü tarlalarda, Latium'da altın çağı kuracak olan kişi; Garamant ve Hintlilerin ötesinde bizim yıldızlarımızın ötesinde var olan bir kente, bir yılın ve güneşin bir döngüsünün ötesine imparatorluğunu genişletecek.”*²⁸²

Bu kehanette Caesar tanrılaştırılmıştır, dolayısıyla Augustus bir tanrının oğlu olarak yer almıştır ve o da zamanı geldiğinde tanrılar arasında yerini alacaktır. Ayrıca Augustus'un başarılarının büyüklüğüne de vurgu yapılmıştır. Tüm bunlar bir araya geldiğinde Augustus'a hayranlık duyulacak, onun saygınlığı artacak ve onun yönetimi ve düzeninin tanrısal destek gördüğü savının kehanetle bildirildiği düşüncesi yerleşecektir. Tüm bunlar Augustus'un kişisel çıkarına hizmet ettiğinden bireysel çıkar amaçlı propaganda olarak değerlendirilebilir.

²⁸¹ W.J., a.g.e., ch. XI, s. 56

²⁸² Virgil, *Eclogues.Georgics.Aeneid I-6*, Tr. H.R. Fairclough, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 2006, IV, 788-796

Horatius'a gelince; Vergilius'tan daha gerçekçi, daha somut bir biçimde Augustus'un propagandasını yapmıştır. Horatius da şiirlerinde Vergilius gibi Augustus'u tanrılaştırır; onun Pollux ve Hercules ile birlikte zaman geçirirken kırmızı dudaklarıyla tanrıların içeceği olan *nectarı* tadacağını (Od. III, 3,11-12) söyler.²⁸³ Onun tanrılığından çok başarılı bir komutan oluşundan, kurtarıcılığından, yeni yönetiminden ve düzeninden söz eder. Örneğin Cleopatra'yı ve onun peşinden giden Augustus'u şöyle betimler:

*"...Caesar, Cleopatra İtalya'dan kaçarken, bu kıyamet canavarını (Cleopatra'yı) sağ esen zincire vurmak amacıyla, tıpkı bir atmacanın hafif bir kumrunun ya da hızlı bir avcının karlı Thessalia düzlüklerindeki bir yabani tavşanın peşinden gitmesi gibi peşinden gittiğinde kafası Maerotis şarabıyla bulanana Cleopatra gerçek korkuyla yüzleşti."*²⁸⁴

Burada Cleopatra'yı bir av kuşu gibi, Augustus'u da avcı kuş gibi betimlemesiyle Augustus'un yüceliğini vurgular. Bu şiirinde Horatius Augustus ve Cleopatra'nın güç bakımından konumlarını göz önünde tuttuğu için gerçeği, yani Actium Savaşı'nda kazanılan yengiyi, kendisine malzeme edinmiştir. Bu yüzden bu şiirini kaynaklar tarafından doğru kabul edilen propaganda olarak düşünebiliriz. Yine Vergilius'un şiirlerini açıklarken belirttiğimiz gibi Horatius'un şiirlerinin de hem yazılı hem sözlü propaganda olduğunu söyleyebiliriz.

Horatius şiirlerinde sık sık Augustus'un başarılarını kutlar. Bu ilk olarak bireysel çıkar amaçlı propaganda olarak değerlendirilebilir. Şöyle ki, Augustus'a hayranlık duyulmasını ya da duyulan hayranlığın artırılması amaçlanmış olabilir.

²⁸³ Horace, *Odes and Epodes*, Tr. Niall Rudd, Harvard University Press, Cambridge, 2004, s. 147

²⁸⁴ Hor., a.g.e., *Od. I*, 37, 14-20

Halk onu sevdiği, ona hayran olduğu sürece onun yönetimde kalmasını gönülden isteyecektir. Öte yandan Augustus, gerçekten başarı kazanmıştır, bu da bu şiirleri kaynaklar tarafından doğru kabul edilen propaganda yapmaktadır. Ayrıca Augustus'un başarılarını, kendisinin değil de ünlü bir ozanın yüceltmesi bunu dolaylı yoldan yapılan propaganda sınıfına koymaktadır:

“Hadi şimdi, bu erkekçe olmayan inlemelere bir son ver ve Augustus Caesar’ın son zamanda kazandığı yengileri şakiyalım...”²⁸⁵

“Roma halkı, Caesar kendi yaşamı değerindeki defne ağacından yapılmı tacını almak için Hercules gibi galip bir biçimde İspanya kıyılarından eve dönüyor.”²⁸⁶

“Senin (Iullus Antonius) gibi büyük bir kalemi olan bir şair, Caesar’ı yüceltecek, o hak edilerek kazanılmış bir çelenkle donatıldığında...”²⁸⁷

“Mutlu Maecenas, Caesar’ın yengilerinin sevinciyle... ne zaman içeceğim seninle?”²⁸⁸

Bunlardan başka bir de Augustus’u koruyucu olarak betimlediği şiirleri vardır. Örneğin Ode I., 2. şiirde tanrıları çağırırken Mercurius’un Augustus biçimine girmesiyle ilgili şunları söyler:

“Ya da sen gel, sevecen Maia’nın kanatlı oğlu, eğer dünyadaki genç bir adam kılığına girmeyi ve Caesar’ın ödünün alıcısı olarak anılmayı istersen; göklere geri dönmeden önce çok zaman geçsin... Burada şanlı yengileri kutlayasın, burada

²⁸⁵ Hor., a.g.e., *Od.* II, 9, 18-19

²⁸⁶ Hor., a.g.e., *Od.* III, 14, 1-4

²⁸⁷ Hor., a.g.e., *Od.* IV, 2, 33-34

²⁸⁸ Hor., a.g.e., *Epod.* 9, 1-4

“baba” ve “ilk yurttaş” olarak çağrılmak hoşuna gitsin ve izin vermeyesin Medlerin ceza almadan ata binmelerine, sen bizim önderimizken, Caesar.”²⁸⁹

Mercurius’un Augustus kılığına girmesiyle Augustus’un gerçekte yalnızca insan kılığına bürünmüş bir tanrı olduğunu ima etmez, aynı zamanda Caesar’ın öcünü alan Augustus’un bu eyleminde haklı olduğunu ima eder. O insan kılığına girmiş bir tanrıdır, tanrıysa Horatius’un dilekleri uyarınca doğruyu yapacaktır, diye düşünülmesini amaçlamış olabilir. Ode I. 12. şiirinde ise Iuppiter’in yeryüzündeki yardımcısı olarak Augustus’u gösterir:

“İnsan ırkının babası ve koruyucusu, Saturnus’un oğlu, kader güçlü Caesar’ın sorumluluğunu sana verdi; Sen yönetesin, Caesar senden sonra gelsin.”²⁹⁰

“... tu secundo Caesare regnes.” tümcesine baktığımızda Horatius, Augustus’u, Iuppiter’den sonra gelen yönetici olarak göstermek istemektedir. Amacı Augustus’un siyasi otoritesini ve ona itaati artırmaktır; dolayısıyla Augustus’un çıkarına hizmet eden bir şiir yazmıştır. Augustus’un siyasi otoritesini ve ona itaati artırmayı amaçladığından bu şiiri de bireysel çıkar amaçlı propaganda olarak nitelendirebiliriz. Ayrıca malzemesi olarak dini kullandığını da belirtmekte yarar vardır.

Horatius, Augustus’tan bir yönetici olarak değil de bir ihtiyaç ya da bir dost ya da yeryüzüne barış ve huzur getiren bir tanrı gibi söz eder ve bunu yaparken de eylemleri tekil biçimde kullanmasına karşın sanki herkes onun gibi düşünüyor havasını verir. Augustus’un yüzü yurttaşlarının üzerine parlamaktadır:

²⁸⁹ Hor., a.g.e., *Od* I, 2, 41-52

²⁹⁰ Hor., a.g.e., *Od* I, 12, 49-52

“İyi tanrıların soyundan gelen, Romulus’un halkının en iyi koruyucusu, çok uzun zamandır yoksun... Ey iyi komutan, ÷lkene geri getir ışığı; senin yüzün yurttaşlarının üzerine parladığı için, gün daha mutlu geçiyor ve güneş ışıkları daha da parlak oluyor... Kim korkar Parthlardan, kim korkar Scythia soğuşundan, kim korkar korkunç çocuklar doğuran Germania’dan, Caesar sağ esen oldukça?”²⁹¹

Horatius, Augustus’un getirdiğı barıştan çok memnundur. Pax Augusta’nın getirileri için şunları söyler:

“Senin çağın Caesar, tarlalara zengin hasadı getirdi ve Partların yüksek sövelerinden çekip alarak sancakları Iuppiter’imize geri verdi. Şimdi savaştan yoksun Ianus Quirinus’un tapınağını kapattı... Caesar işlerin başındayken iç savaş çılgınlığı, şiddeti ya da kılıçlarımızı bileyleyen ve kentleri birbirine düşürüp yok eden öfke, barışı sonlandıramayacak.”²⁹²

Son olarak bu şiirle, Horatius, Augustus’un getirdiğı barış dönemini överek bir bakıma Augustus’un propagandasını yapar. Augustus’un Ankara Anıtı’nda²⁹³ da bildirdiğı üzere Ianus Quirinus tapınağının kapıları²⁹⁴ savaş olmaması nedeniyle kapatılmıştır. Buradan hareketle malzemesi gerçek bir olay olduğu için yine kaynaklar tarafından doğru kabul edilen propaganda olarak nitelendirebiliriz.

Vergilius ve Horatius, ister Maecenas’ın zorlamasıyla ister kendi istekleriyle olsun Augustus’un propagandasını açıktan açığa katkıda bulunmuşlardır diyebiliriz. Propertius’a gelince, dört kitaptan oluşan şiirleri içinde ağırlıklı olarak ikinci kitabı

²⁹¹ Hor., a.g.e., Od. IV, 5

²⁹² Hor., a.g.e., Od. IV, 15

²⁹³ Ayrıca Plutarkhos, Numa Pompilius’un yaşamını anlattığı yapıtında da bundan söz eder. Bkz. Plut., a.g.e., Numa Pompilius, s. 375

²⁹⁴ Bu tapınağın iki kapısı, barış halinde kapatılırdı.

Roma ile ilgili şiirlerden oluşmaktadır. Yine de üçüncü ve dördüncü kitabında Augustus'la bağdaştırabileceğimiz şiirleri bulunmaktadır. İkinci kitabında konumuzla ilgili olan şiirlerden ilki, kitabın birinci şiiridir. Şiirden anlaşıldığı üzere Maecenas, ozandan Augustus'u yüceltmesini istemiş olacak ki ozanımız şunları söyler:

*“İtiraf ediyorum ki, Maecenas, bu seçtiğim bir şey değil. Eğer Titanları ya da sanat sayesinde gelişime giden yüksek bir yol inşa etmek için Olympus'ta ya da Pelion'da toplanmış Ossa'yı yazan şairlerden olsaydım ya da eğer Thebai ya da Pergamon, Troia ya da Kserkses'in seferleri ya da Roma'nın kuruluşu ya da Kartaca savaşları ya da Germen seferleri gibi tarihi konulara yönelen türden bir ozan olsaydım, önerini memnuniyetle kabul eder ve Caesar'ı, onun fetihlerini ve bizi yönetirken verdiği bilgece kararları, içinde hem iyi bir zevk hem de cömertliğin bulunduğu seni terennüm ederdim.”*²⁹⁵

Ozan, Maecenas'ın bu isteğini, yani propaganda çalışmasını, kibarca geri çevirmiştir. Yeteneğinin bunu yapmaya uygun olmadığını bu biçimde belirtmiştir (*recusatio*). İkinci kitabının on altıncı şiirinde ise sevgilisi Cynthia'nın aç gözlülüğünü anlattıktan sonra şunları söyler:

*“Actium koyunda lanetlenesi legiolarla dövüşen şu kahramana bak. Aşağılık bir tutku gevşetti onu; gemilerini döndürdü, kaçtı ve dünyanın sonunda onunla birlikte saklanmaya kalkıştı. Caesar yengi kazandı, tabii ki, kılıcını kınına sokup da dünyaya barışı getirerek yengisini gölgede bıraktı.”*²⁹⁶

²⁹⁵ Slavitt, David R., *Propertius in Love: The Elegies: Sextus Propertius*, University of California Press, London, England, 2002, II, 1

²⁹⁶ Sla., D. R., a.g.e., II, 16

Ozan, her ne kadar Maecenas çeşitli öneriler sunsa da, propaganda çalışması sayabileceğimiz türde şiirler yazmamıştır. Ama Maecenas'ı da kıramamış olsa gerek, Augustus'tan ve başarılarından bir biçimde şiirlerinde söz etmiştir. Örneğin üçüncü kitap on birinci şiirinde ozan, sevgilisine köle oluşunu anlatırken, Horatius gibi Cleopatra'nın nasıl bir kadın olduğundan, onun Romalıları nasıl korkuttuğundan ve bu tehlikeden Augustus'un onları kurtarmasından söz ettikten sonra, Augustus'a uzun ömürler diler.²⁹⁷ Tüm bunların dışında Propertius'un, Augustus'un Apollo'ya adadığı tapınakla ilgili olan şiiri, günümüzde reklam olarak tanımlayabileceğimiz türde bir çalışmadır. Bizim sınıflandırmamıza göre ise sanat eserlerinin kullanıldığı propaganda çalışmasına girebilir. Bu tapınağı anlatarak insanların dikkatini onun üzerine toplamış olur:

“Niçin geç kaldım, diye soruyorsun? Phoebus'un²⁹⁸ altın revağı güçlü Caesar tarafından açıldı. Ne güzel bir görüntü, Kartaca'dan gelme sütunlarla donatılmış, yaşlı Danaus'un²⁹⁹ kızları³⁰⁰ arasında. Gerçekten de bana daha güzel göründü bu mermer yapı, sessiz liriyle şarkı söyleyen Apollo'dan; sunağın çevresinde de Myron'un³⁰¹ sürüleri, canlı heykeller, sanatsal dört boğa. Tam ortada parlak mermerden ve Phoebus'un vatanı Ortygia'dan³⁰² daha değerli bir tapınak: Güneşin arabası en üstte; ve kapı kanatları fildişinden, ünlü Libya işçiliği, biri Parnassus'un³⁰³ zirvesinden atılan Gallialılara (Gallos) üzülürken, öteki Tantalos'un

²⁹⁷ Sla., D. R., a.g.e., s. 161-162

²⁹⁸ Apollo'nun sıfatlarından biri.

²⁹⁹ Aegyptus'un ikiz kardeşi.

³⁰⁰ Danaides, Danaus'un elli kızı.

³⁰¹ İ.Ö. 5. yy'da yaşamış olan Yunanlı heykeltıraş.

³⁰² Homeros'un Delioslu Apollo'ya ilahisinde Leto'nun Artemis'i doğurmak için durduğu yer olarak belirtilen Ortygia, Delos'un eski adlarından biridir.

³⁰³ Yunanistan'da bulunan ve Apollo için kutsal olan dağ.

kızının³⁰⁴ gömü törenine ağlıyordu. Sonra annesinin ve kız kardeşinin arasında tanrının kendisi uzun elbisesinin içinde, Delphoili Apollo şarkılar söylüyor.”³⁰⁵

Augustus’un Actium savaşı sonrasında Apollo’ya savaş ganimetleriyle birlikte adadığı bu tapınağı³⁰⁶ ve sanatsal işlemelerini bu şiirinde canlı bir biçimde betimleyerek yazınsal bir türe çevirmiştir. Böylelikle ozan sanat yapıtlarının kullanıldığı propaganda çalışması yürütürken, aynı zamanda hem yazılı propaganda hem de sözlü propaganda çalışması yürütmüş olur.

Gönüllü olsalar da olmasalar da Augustus’un propaganda çalışmalarına en ateşli katkıyı yapanlar Vergilius ve Horatius’tur diyebiliriz. Propertius ise elinden geldiğince propaganda çalışmalarından uzak durmuştur; hatta *recusatio* yöntemini kullanarak, yani bir ölçüde nezaketen Augustus’u yüceltip niçin onu yüceltmeye uygun olan şiir türlerinde yapıtlar vermediğini açıklamıştır. Tibullus ve Ovidius’un şiirlerine baktığımızda da Augustus propagandası konusunda Vergilius ve Horatius’tan farklı olduklarını görebiliriz. İlk olarak; Tibullus’un şiirlerinde Augustus’un siyasi yaşamına, Vergilius’un ve Horatius’un yaptığı biçimde katkıda bulunabilecek bir söylem olmadığı gibi sevgilisi Delia’ya kocasını nasıl aldatacağı konusunda ders veren didaktik türde şiir yazması, Augustus’un aile ve toplum konusunda yeni çıkardığı yasalarıyla³⁰⁷ kurmak istediği düzen için olumsuz bir etkidir:

“*Sen de, Delia, korkmadan kapıcıyı kandır. Cesur ol: Bizzat Venus cesurlara yardım eder. Bir delikanlı daha önce görmediği bir eşiği yokladığında ya da genç bir*

³⁰⁴ Niobe.

³⁰⁵ Propertius, *Elegiae*, II, XXXI

³⁰⁶ İ.Ö. 36 yılında Augustus tarafından sözü verilen tapınak, İ.Ö. 28 yılında da Augustus’un evinin yanına inşa edildi.

³⁰⁷ Bu konuyla ilgili olarak bkz. *Lex Iulia de Adulteriis Coercendis*

kız sivri uçlu bir şeyi kapıdan sürgüyü kaldırmak için kullandığında tanrıça yardım eder. Yumuşak bir yataktan nasıl sinsice aşağıya doğru sürünüleceğini gösterir; ses çıkarmadan ayağını nasıl yere indireceğini; kocası yanındayken kadının işaretleri nasıl anlayıp işaretlerle aşkın dilini nasıl saklayacağını öğretir."³⁰⁸

Yine de Tibullus, *leges Iuliae*'a ters düşen şiirlerinden başka, Augustus'un propaganda girişimlerine yalnız şu biçimde, yani onun özendirmek istediği kır yaşamını ideal bir biçimde betimleyerek ya da işleyerek anlatarak katkıda bulunmuştur diyebiliriz. Çünkü yukarıda aktardığımız şiirin bulunduğu birinci kitabı Tibullus, olasılıkla İ.Ö. 30 ile 26 yılları arasında yazmıştır; ama Augustus'un koyduğu ahlak yasaları³⁰⁹ İ.Ö. 18 ile İ.Ö. 17 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Bu nedenle Tibullus, bu şiiri Augustus karşıtı propaganda yapmak amacıyla yazmıştır diyemeyiz. Yalnız yazdığı bu şiirin, daha sonradan konulan yasalara olumsuz etki yapabilmiş olduğunu düşünebiliriz. Şiirlerinde anlattığı kır yaşamı ise bir ölçüde hem yazılı propaganda hem de sözlü propaganda sınıfına girmektedir. Okuyucuları ise bir noktaya, yani kır yaşamına, yönlendirdiğinden de birleştirici propaganda olduğunu düşünebiliriz.

Özetlemek gerekirse; Augustus'a kişisel bir bağlılık ve onun savunduğu ahlaki ve dini ülkülere, onun siyasi yönetimine ateşli bir biçimde bağlılık ve destek Horatius'un şiirlerinde açıkça görülmektedir. Propertius ise Augustus'un yüceltmeyi istediği eski Roma'nın söylencelerini ortaya çıkarıp çekici biçime sokmuştur. Tibullus'un şiirleri ise Augustus'un eski Roma geleneklerini canlandırma politikası uyarınca özellikle kırsal yörelerde hala yaşayan eski dini geleneklere bağlılık ve

³⁰⁸ Tibullus, Tr. J. P. Postgate, Harvard University Press, Cambridge, 2005, I, 2

³⁰⁹ Örneğin Lex Iulia de Maritandis Ordinibus İ.Ö. 18, Lex Iulia de Adulteriis Coercendis İ.Ö. 17 yılına tarihlendirilmektedir.

imparatorun Roma dünyasına sağladığı barış içinde daha da çekici bir duruma gelen kır yaşamının sevgisiyle doludur. Vergilius'un eşsiz zekâsı tüm dizeleri sayesinde en yüksek derecede Augustus propagandasına hizmet etmiştir.³¹⁰

Ovidius'a gelince; elimizde Ovidius'un, imparator Augustus'la ve onun ailesinin üyeleriyle Vergilius'unkine ve Horatius'unkine benzer, yakın dostluk bağları kurduğunu kanıtlayabilecek somut deliller yoktur.³¹¹ Dolayısıyla Augustus'un kendisinden gelen bir istek olmadığını varsayabiliriz. Yine Vergilius ve Horatius'a oranla daha az, Propertius ve Tibullus'tan ise daha farklı bir biçimde propaganda sayılabilecek öğeler kullandığını savunabiliriz. Çünkü Ovidius da *Fasti* adlı yapıtının en başında ona şöyle bir öğütte bulunur:

*“Bırak ötekiler Caesar'ın savaşlarını terennüm etsin; benim konum Caesar'ın sunakları ve kutsal ruloya eklediği günler olacak.”*³¹²

Ovidius'un Augustus propagandası sayılabilecek övgülerini üç maddede inceleyebiliriz. İlk olarak, Ovidius şiirlerinde Caesar'ı överek dolaylı yoldan Augustus'un propagandasını yapar. Örneğin *Amores* adlı yapıtının birinci kitap üçüncü şiirinde Cupido ve onun yengilerinden söz ederken şöyle söyler:

“Akraban Caesar'ın talihli silahlarına bir bak——

*Yendiği eliyle yenilenleri koruyor.”*³¹³

³¹⁰ Allen, K., “The Fasti of Ovid and Augustan Propaganda”, *The American Journal of Philology*, 1922, C. 43, S. 3, p. 250

³¹¹ Özaktürk, Mehmet, *Roma Yazınının Sürgün Ozanları (Naevius ve Ovidius)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 52

³¹² Ovid, *Fasti*, Tr. James G. Frazer, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, 2003, I, 13-14

³¹³ Ovid, *Heroides: Amores*, Tr. Grant Showerman, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, 1977, I, 2

Ovidius, alıntımızın ilk dizesinde Caesar'ı tanrı soyuna³¹⁴ bağlayarak, onun (Caesar'ın) yaşarken yaptığı propaganda çalışmasının tekrarını yapmaktadır. İkinci dizede ise yine Caesar'ın yaşarken yürüttüğü bir propaganda çalışması olan "bağışlayıcı olma özelliğini" vurgular; böylelikle onun propaganda çalışmalarını yineleyerek propagandasını yapmış olur. Caesar'ın sözü edilen propaganda çalışmaları³¹⁵ birleştirici propaganda ve doğrudan doğruya propaganda olarak değerlendirilirken Ovidius'un bu dizelerle yaptığı, Augustus döneminde olduğu için, dolaylı yoldan yapılan propaganda olarak değerlendirilebilir.

Yine ozanın, *Metamorphoses* adlı yapıtının sonunda en son dönüşümü yani Caesar'ın yıldızlaşmasını anlatan dizelerinde, Augustus için dolaylı yoldan yapılan propaganda örneğini buluruz:

"Bir tanrıdır bu ilde Caesar; yalnız savaşta değil

Üstünlüğü, başarılıdır barışta da, yönetimde de,

İştiyan bir yıldızdır toplum işlerinde, benzersiz, yeni,

Öyledir onun oğlu da, geri kalmaz babasından, başarıda,

*Eşittir yaptıkları Caesar'ın yaptıklarıyla, ne artık ne eksik."*³¹⁶

Bu dizelerde Ovidius'un Caesar'ın tanrı oluşundan söz edip işlerini överken, Augustus'un da yaptıklarından ve getirdiği barışı anlatır. Kimi yorumculara göre sonradan eklendiği ileri sürülse bile, yine de böyle bir dönüşüme yer verilmesi bazı

³¹⁴ Cupido, savaş tanrısı Mars ile aşk tanrıçası Venus'un oğludur. Roma'nın atası Aeneas'ın ise tanrıça Venus ve bir ölümlü olan Anchises'in oğlu olduğu söylenir. Caesar ise Iulii soyundan gelmektedir. Iulii soyunun atası da Aeneas'ın oğlu Iulus olduğu anlatılmaktadır. Böylelikle Caesar'ın soyu Venus'e bağlanır; dolayısıyla da Caesar, Cupido'nun akrabasıdır.

³¹⁵ Soyu ve bağışlayıcılığı ile ilgili olan propagandası

³¹⁶ Ovidius, *Dönüşümler*, Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Payel Yayınları, İstanbul, 1994, XV, 744-749

araştırmacılarca³¹⁷ ileri sürülen Ovidius'un Augustus karşısı olduğu biçimindeki düşünceyi zayıflatmaktadır. Şiirin devamında Augustus'un yaptığı işlere de değinen ozan, Venus ve babası Iuppiter'in konuşmalarını aktarır:

"Ey Cythera³¹⁸, senin üstüne titrediğin, koruduğun kişi

Gönlünce doldurdu sevdiği dünyada süresini, bitirdi.

Alındı göğe tanrı olarak, yerleştirildi tapınağa,

Bir sana, bir de oğluna borçlu başarısını, almış öcünü

Öldürülen babasının savaşta, hepinizin en yiğiti,

Bir yükü bu sırtında, adını taşıdığı babasından kalan.

Odur önder olarak, yenilen Mutina'da, barış sağlayan,

...Onun (Augustus'un) olacak yeryüzünün

Bütün yaşanır ülkeleri, denizler hep onun olacak,

Odur barışı sağlayan, bütün uluslara tüze

*Getiren bilgece, geçerli yasalar düzenleyen; ..."*³¹⁹

Ovidius, Augustus'un babasının öcünü almasını ve getirdiği düzeni böyle anlattıktan sonra, Horatius'un "...tu secundo Caesare regnes."³²⁰ dizesini şu biçimde aktarır:

"Şimdi Iuppiter göklerde hüküm sürüyor ve hâkimi

³¹⁷ Örneğin Bkz. Davis, P.J., "Ovid's Amores: A Political Reading", *Classical Philology*, Oct. 1999, Vol. 94, No. 4, pp.431-449

³¹⁸ Venus.

³¹⁹ Ovid., a.g.e., XV, 814-831

³²⁰ Bkz. s. 189

Denizlerin ve gölgeler ülkesinin,

Augustus da şimdi karada hüküm sürüyor —

Her ikisi de hem baba hem de tanrı.”³²¹

Ozanların aktardıklarına göre Augustus, Iuppiter’in yeryüzündeki yardımcısıdır. Ovidius’un gerçekteki konusu Caesar’ın tanrılaşması iken bir bağlantı kurup Augustus’tan da söz etmesi, şiirini propaganda çalışması olarak incelememizdeki ilk nedendir. Ozanın Augustus’tan söz etmesindeki gerçek amacı propaganda çalışması yürütmek olmasa da dolaylı olarak Augustus’un yararına olacak bu dizeleri yazdığı için dikkate almalıyız.

Ovidius, *Fasti* adlı yapıtında Augustus’un bu adı (Augustus) alışını anlatır ve Pompeius, Drusus gibi kişilerin lakaplarını nasıl aldıklarını aktarır. Kimsenin “Augustus” gibi bir adı daha önce almadığını belirtir:

“Yine de bu kişilere verilen bu onurlar insanlara özgü: Augustus tek başına Iuppiter ile aynı derecede önemli bir ad taşıyor. Atalarımız kutsal şeylere “augustus” derlerdi.”³²²

Çok güçlü bir propaganda çalışması sayılmasa da “Augustus” adının niteliğini uzun uzadıya anlatıp o zamana dek onursal bir ad alan komutanlarla karşılaştırması ve onu tanrı düzeyine çıkarması övgü amaçlı ve saygınlık kazandıran bir propaganda sayılabilir. Eğer böyle düşünürsek, bu şiir, hem yazılı hem sözlü propagandadır. Yine aynı yapıtında, *Metamorphoses*’te olduğu gibi³²³, Iuppiter’i ve Augustus’u bir tür

³²¹ Ovidius, *Metamorphoses*, Tr. Brookes More, Cornhill Publishing Company, 1922, XV, 858-860

³²² Ovid, *Fasti*, Tr. James G. Frazer, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, 1996, I, 608-609

³²³ Bkz. s. 197

görev arkadaşı konumuna getirir. Iuppiter, tanrıların tanrısıdır; o göklerde tanrılarla ilgili işleri yürütüp onları yönetirken, Augustus da yeryüzündekileri yönetir. Yani ikisi de türünün en üstüdür, babasıdır ve yöneticisidir:

*“Sen, göklerdeki Iuppiter’in taşıdığı adı, yeryüzünde taşımaktasın. Sen insanların babasısın, o tanrıların.”*³²⁴

Ovidius’un şiirleri arasında Augustus’un tasarladığı düzeni destekleyici nitelikte olanları bulmak olasıdır. Örneğin *Amores* adlı yapıtının ikinci kitabı on dördüncü şiirinde, genelde aşk edebiyatının konusu olmayan kürtaj üzerine şunları söyler:

*“Körpe bir canlıyı kesip atan kadın kendi başlattığı savaşta ölmeyi hak etti.”*³²⁵

Kürtaj karşıtlığını da şu biçimde destekler:

*“Eğer Venus elini ağır rahmindeki Aeneas’a sürmüş olsaydı, gelecek dünya Caesar’lardan yoksun kalırdı.”*³²⁶

Antonius: Genel Bir Bakış

Caesar’ın ölümünün ardından Antonius’un tek başına yönetimi ele alışıyla propaganda çalışmaları da başlar. Genel olarak bu çalışmalara bakarsak Antonius’un en başarılı propagandasının Caesar’ın gömü töreninde verdiği söylev olduğunu

³²⁴ Ovid., a.g.e., II, 131-132

³²⁵ Ovid, *Amores*, Tr. Grant Showerman, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, 1977, II, 14

³²⁶ Ovid, a.g.e., II, 14

görürüz. Kullandığı jestleri ile aldığı hitabet eğitiminin sonucu hazırladığı bu etkili konuşması birleşince ortaya güçlü bir kışkırtıcı propaganda çıkar. Propagandasından beklediği sonucu alır ve halk Caesar'ın katillerine ve onların yandaşlarına ve evlerine saldırır. Bunların ardından da Caesar'ın katilleriyle uzlaşmaya çalışır. Böylelikle Caesar karşıtlarının da, en başta da Cicero'nun gözüne girmeyi başarır. Çok geçmeden Caesar'ın vasiyetle evlat edindiği Augustus, Antonius'un karşısına çıkar ve bir bakıma Antonius'un yönetimi tek başına ele geçirme olasılığını tehlikeye sokar. Roma'ya ilk geldiğinde Antonius'u görmeye gider. Onunla edinme babasının ardından yaptıkları ve yapmadıkları üzerine konuşur. Antonius'un rakibinin niyeti daha bu konuşmadan bellidir. Augustus onun karşısına çıktığında siyasete atılmak için çok gençtir; 18 yaşındadır ama Caesar yanlıları da onun yanındadır. Öte yandan Antonius, onunla İ.Ö. 31'de Actium'da kesin olarak yenilene ve ölene değin bir güçlerini birleştirir, bir savaşır. Bunca çok iç savaş sırasında propaganda çalışmalarının çok olması beklenir. Ama ne yazık ki, propaganda yerine, savaşlar, silahlar ve kara listelerle amaçlarına ulaştıklarını görürüz. Bu nedenle içinde bulundukları dönem, söze dayalı propaganda açısından Caesar'da olduğu denli verimli değildir. Augustus'un propagandasını incelediğimiz bölümde değindiğimiz gibi amaçlarına ulaşmak için ilk adımı propaganda ile atıp ardından silahları devreye sokmuşlardır.

Antonius'un propaganda çalışmaları arasında Augustus gibi, doğruluğu kanıtlanamayan propaganda türünü çok sık kullandığını görürüz. Soyunun Herakles'in Anton adındaki bir oğlundan gelmesi biçimindeki propaganda bir yana kendisini o denli başarılı biçimde Bacchus ile özdeşleştirmiştir ki, insanlar ona "İnsanlara neşe veren lutüfkar Bacchus" diye seslenmiştir. Antonius'un propaganda

alışmalarını bu başlık altında özetledik; şimdi de bu çalışmaları kendi sınıflandırmamız doğrultusunda inceleyebiliriz.

Antonius: Propaganda alışmalarının İncelenmesi

1) Amaca Göre Propaganda

b. Kışkırtıcı Propaganda

Antonius'un, Caesar'ın ölümünden sonra yaptığı konuşma propaganda açısından son derece başarılı ve etkili olmuştur. Öyle ki, bu konuşmadan sonra halk, katilleri cezalandırmaya girişmekle kalmamış, Caesar'ı da tanrılaştırmıştır. Appianos'un bizlere aktardığına göre Caesar'ın cansız bedenini Piso foruma getirince, halk da onu korumak için koşa koşa foruma gelir. Antonius'a, gömü töreninde konuşma görevi verilir ve o da şunları söyler: *“Böylesine büyük bir adamın gömü töreninde yalnızca benim konuşmam uygun değildir, yurttaşlar, onun tüm ülkesi konuşmalıdır. Onun değerine hayran kalarak aldığımız tüm kararlar, Senato ve halkın birlikte hareket etmesiyle henüz o yaşarken alındı. Bunları okuyayım ki, kendi düşüncelerimden çok sizin düşüncelerinizi seslendireyim.”* Bunları söyledikten sonra, Caesar'ı insanüstü ve kutsal yapan tüm kararların her tümcesini vurgulayarak okur. Her bir kararda yüzünü Caesar'ın cansız bedenine döner ve bir bakıma halka, bu onurları verdikleri adamı hatırlatır. Böylece konuşmasını daha etkili kılar. Appianos, Caesar'a atfedilmiş her bir sıfatta Antonius'un konuşmasına üzüntüsünü

belirten bir tümce eklediğini aktarır: Örneğin “ülkenin babası” dediğinde “Bu merhametinin bir göstergesiydi.” der. Kararları okumayı bıraktığında herkesle birlikte Caesar’ı ve onun cansız bedenini korumaya ant içer. Sesini yükseltip eliyle Capitolium’u işaret ederek “*Kentin koruyucusu, Iuppiter ve diğer tanrılar, ben ant içtiğime göre onun öcünü almaya hazırım, ama mademki benimle aynı sınıftan olan kişiler af yasasını yararlı buldular, umarım yararlı çıkar.*” Af yasası önerisini sunan senatörler Antonius’un bu sözlerine sinirlenseler de Antonius onları yumuşatır ve şunları söyler: “*Bana öyle geliyor ki yurttaşlar bu iş, insanların değil bir çeşit daimonun³²⁷ işi. Son derece büyük bir tehlike gelmediyse bile, yaklaşmakta olduğu için, önceki iç savaşlara sürüklenip soylu kim kaldıysa kaybetmeyelim diye geçmişten çok geleceği düşünmek bize yakışır. Şimdi bırakın da bu kutsal adamı, geleneksel ilahi ve ağıtlarımızı söyleyerek mutluların oturduğu yere götürelim.*” Appianos, Antonius’un bunları söyledikten sonra sanki vahiy gelmiş gibi giysilerini konuşmaya uygun bir biçimde ayarladığını ve bir eğilip bir doğrulduktan sonra, Caesar’ın kutsal doğumunu kanıtlamak için ellerini açarak tabutun önünde birazdan bir gösteri sunacakmış gibi yerini aldığını anlatır. Antonius bunları yaparken Caesar’ın başarılarını saymaktan da geri kalmaz. Ardından propagandasının en etkileyici bölümüne sıra gelir ve bu başarılı konuşmaya görsellik katmak amacıyla Caesar’ın cansız bedeninin üstünü açar; (Caesar’ın) tuniğini bir kargının ucuyla kaldırır ve yukarıda sallar. Bu sırada halk da ağıtlar yakar ve tüm bunların sonucunda öfkeyle dolar. Bu kargaşanın içinde ve insanların öfkesi çoğalırken biri tabutun üzerine Caesar’ın balmumundan yapılma bir heykelini koyar. Heykelde resmedilen Caesar’ın öldürülürken aldığı yirmi üç bıçak yarası halk tarafından iyice görülsün diye mekanik

³²⁷“ εοικεν, ... του δαιμονων εργα ειναι.” App., a.g.e., II, XX, 144

bir araçla heykel döndürülmektedir. Halk artık iyice galeyana gelmiş ve öylesine kıskırtılmıştır ki, Senato binasını yakar.³²⁸ Antonius'un belki de tüm yaşamı boyunca yaptığı en başarılı propagandası bu konuşmadır. Konuşmaya belirli bir düzen içerisinde başlar ve son verir; bununla yaratacağı etkiyi de pekiştirmek için görsel öğelerden bolca yararlanır; konuşması bir hazırlık aşamasından geçtikten sonra sunulmuş gibidir. Önce Caesar'a Senato tarafından verilen onurları kalabalığa hatırlatır. Böylece onun yüceliğini ve bu yüceliğin en önemli yasal kurum olan Senato tarafından onaylandığını anlatmış olur. Tüm bunları hatırlatırken de el kol hareketleri ve kişisel yorumlarını devreye sokar. Bu konuşmasının etkisini bir kat daha artırır. Kimse onun sadakatini sorgulayıp eksik bulmasın diye de tanrılara seslenip öç almaya hazır olduğunu söyler, ama mademki kendisine denk, kendi sınıfından dolayısıyla değerli olan insanlar af yasasının yararlı olduğunu düşünüyorlar, o zaman bu düşünceye uyması gerektiğini belirtir. Bu tümceleriyle her iki kesimle ilgili katillere cezalarını vermek isteyen halk ile katillerin affedilmelerini isteyen senatörler) düşüncesini de belirtir: "Ben öç almaya hazırım" derken, halkın ve Caesar'ın yanında olduğunu söyler. "Sınıfımdan olan insanlar bunun (af yasasının) yararlı olduğunu söylüyorlarsa, umarım öyle olur" derken de Caesar'dan kalan boşluğu tek başına dolduramayacağını bildiği için, ılımlı görünmek ister. "O halde niçin Caesar'ın öcünü almıyorsun?" diyenlere de yandaş kaybetmemek amacıyla "Sınıfımdan olan insanlar, aynı soydan olduğum insanların kararı bu, saygısızlık etmek istemem" demek ister ve sorumluluğu üstünden atar. Antonius'un bu tümcelerle varmak istediği noktayı anlayan senatörler çok geçmeden hareketlenirler. Ama Antonius ustaca konuyu değiştirerek bu işin insanlar tarafından

³²⁸ App., a.g.e., II, XX, 144-145; Cass. Dio, a.g.e., XLIV, 36-50

değil de *daimon*lar tarafından yapıldığını söyler.³²⁹ Tüm bunlardan sonra insanlara Caesar'ın neler yaptığını bir bir hatırlatır, böylece onları daha da galeyana getirir. Devlete ve insanlara bunca yararı dokunmuş bir insanın öldürülmesinin cezasız kalmaması gerektiğini ima eder. Konuşmasının sonunda Caesar'ın kanlı tuniğini göstermesi, bu kışkırtıcı propaganda çalışmasının doruk noktasıdır. İnsanların duygularını çoktan yönlendirmiş, böyle yaparak da yönlendirilen duyguların istenilen yönde patlamasını sağlamıştır. Başlı başına o kadar başarılı bir propagandadır ki, insanlar fiilen çevreye zarar vermeye başlamışlardır. Antonius'un propagandasının neden olduğu bu karmaşayı en iyi biçimde özetleyebilecek olan olay *tribunus Cinna'nın başına gelenlerdir*: “(Halk) Öfkeyle ve üzüntüyle öylesine dolmuştur ki *tribunus Cinna'yla karşılaşınca ad benzerliği konusunda ondan herhangi bir açıklama beklemeden Caesar'a karşı söylemlerde bulunan praetor Cinna ile ad benzerliği yüzünden onu vahşi hayvanlar gibi bir parçası bile bulunamayacak biçimde paramparça ettiler.*”³³⁰

³²⁹ “εοικεν,... του δαιμονων εργα ειναι” Appianos, Antonius'un bu konuşmasıyla senatörleri biraz olsun yatıştırmayı amaçladığını söyler. Antonius, bu iş insanlar tarafından uygulansa da onların akıllarına giren, onlara bu işi yapmalarını söyleyen göksel bir güç yani *daimon*lardı, demek ister. Bu düşüncesinin bir benzerini ünlü Yunan filozofu Gorgias'ın (İ.Ö. 4. yy) Helena'ya övgüsünde bulabiliriz. Gorgias, Helena'nın kader, tanrılar, kaba güç veya aşkla Paris'e kaçma kararını verdiğini, eğer bu kararı vermesini sağlayan tanrılarsa Helena'nın suçlanmaması gerektiğini, çünkü insanların gücünün tanrıları engellemeye yetmeyeceğini belirtir.

³³⁰ App., a.g.e., II, XX, 147; Bu durumu kanımca en güzel biçimde betimleyen 16. yy ozanı Shakespeare olsa gerek. Appianos'un anlattığı üzere insanların sokaklarda katilleri aramaları ve önlerine ilk çıkan kişiyi vahşi hayvanlar gibi parçalamalarını Shakespeare şöyle betimler:

3rd citizen:

Your name, sir, truly.

Cinna the poet:

Truly, my name is Cinna.

1st citizen:

Tear him to pieces; he's a conspirator.

Cinna the poet:

I am Cinna the poet, I am Cinna the poet.

4th citizen:

Tear him for his bad verses, tear him for his bad verses.

Cinna the poet:

I am not Cinna the conspirator.

Kuşkusuz Antonius'un evli olmasına, hatta Augustus'un kız kardeşi ile evli olmasına karşın, Kleopatra ile bir ilişkisinin olması Augustus için eşi benzeri bulunmayan bir propaganda olanağıdır. Bu yüzden kendisinin ve Octavia'nın haksızlığa uğramış kişiler gibi sessiz sakin durmaları Augustus'un yapacağı propaganda açısından önemlidir. İnsanları yönlendirmek istediği düşünce şudur: Antonius, Mısır'da Kleopatra ile zevk ve sefa içinde yaşarken, eşi Octavia Roma'da evinde onu beklemektedir. Onu beklerken de öyle erdemli bir yaşam sürmektedir ki, insanların Antonius'a karşı, Plutarkhos'un anlattığına göre, güçlü bir nefret duygusu beslemelerine neden olur. Hatta kız kardeşi Augustus'a *"başka nedenler yüzünden Antonius'la savaşmaya karar vermemişse, Antonius'un ona (Octavia'ya) karşı yaptıklarına aldırmaması"* için yalvarır. *"Çünkü dünyanın en büyük iki komutanından birinin bir kadına tutkusu, ötekini ise bir kadına yapılan haksızlığa duyduğu kızgınlık nedeniyle, Roma halkını iç savaşa sürüklemiş olduğundan söz edilmesine fırsat vermek hiç de iyi bir şey değildir."* Plutarkhos bunların, bizzat Octavia'nın sözleri olduğunu ve davranışlarıyla da bu sözlerini doğruladığını söyler.

³³¹ Octavia Roma'da böyle yaşarken, Augustus da tüm bu olanlara karşın, Octavia'nın sözünü dinlerken, Antonius, Kleopatra'yı Mısır'ın, Kıbrıs'ın, Libya'nın ve Suriye'nin kraliçesi, Caesarion'u³³² da Kleopatra'nın ortağı ve kendisinin Kleopatra'dan olma oğullarını da "Kralların Kralları" ilan eder. Augustus Antonius'un tüm bu yaptıklarını Senato'ya bildirir; sık sık halka ondan yakınırlar.³³³

Octavia'nın sözlerini incelediğimizde, Augustus'a eğer başka bir nedeni varsa,

4th citizen:

It is no matter, his name's Cinna; pluck but his name out of his heart, and turn him going.

3rd citizen:

Tear him, tear him! Come, brands ho! fire-brands: to Brutus', to Cassius'; burn all: some to Decius' house, and some to Casca's; some to Ligarius': away, go! (Shakespeare, *Julius Caesar*, Act III)

³³¹ Plut., *Marc. Ant.*, LIV

³³² Kleopatra'nın Iulius Caesar'dan olduğu sanılan oğlu.

³³³ Plut., *Marc. Ant.*, LIV

Antoniüs'a savaş açabilmesi için izin verdiğini düşünebiliriz. Davranışlarının ise bu kadar sadık ve iyi niyetli görünmesi Augustus'un işine yarar. Bir de tüm bunlara Antoniüs'un sorumsuzca davranışı eklenince, Augustus, Roma halkını Antoniüs'a karşı kışkırtmak için daha çok malzemeye gereksinim duymaz. Octavia'ya atfedilen sözler kulaktan kulağa yayılmış olabilir; Plutarkhos bu konuşmanın tam olarak nerede gerçekleştiği konusunda ne yazık ki bizi bilgilendiremediği için, elimizdeki tek güçlü varsayım olarak halk arasında söylenti biçimde dolaştığı düşüncesidir. Geçirdiği bu sıkıntılı dönemde de herkesin gözünün onun üzerinde olduğunu düşünürsek, davranışlarının da bu söylentilere ek olarak pekiştirici bir rol oynadığını varsayabiliriz. Ya Augustus'un bu olanları yeterince verimli bir biçimde lehine kullanamamasından ya da halkın içinde Antoniüs yanlılarının çokluğundan ve güçlü bir durumda olmasından³³⁴ dolayı Antoniüs'un vasiyetinde yazmış olduğu istekleri³³⁵ nedeniyle onun yokluğunda yargılanması pek çok kişi tarafından hoş karşılanmaz: *"Çünkü onlar, ölümünden sonra yapılmasını istediği şeylerin hesabını vermesi için henüz yaşayan bir adama çağrıda bulunmanın olağandışı olduğunu ve de adalet kavramıyla bağdaşmadığını düşündüler."*³³⁶ Augustus, Octavia'nın durumuyla başlattığı kışkırtıcı propagandasını Antoniüs'un vasiyetini halka okuyarak sürdürmek istemiştir. Ama Plutarkhos'un da bizlere aktardıklarından hareketle, Antoniüs'un arkadaşlarının halk arasında yaygın olan düşünceyi önceden yerleştirmiş olduklarını düşünebiliriz. Augustus hedef kitlesine: "Antoniüs'un eşine karşı takındığı tavıra ve bir de ölmesi durumunda istediklerine bakın!" demek istemiştir. Antoniüs yanlıları

³³⁴ "...Antoniüs'un arkadaşları onun adına Roma kentinde dolaşıp halkın desteğini kazanmaya çalıştılar;... "Plut., Marc., Ant., LIX

³³⁵ "Genç Caesar özellikle Antoniüs'un vasiyetnamesinde kendi ölüm töreni için söylediği söze ağırlık verdi; çünkü Antoniüs, Roma kentinde ölse bile, cesedinin resmi törenle Forum'dan geçirilip, İskenderiye'de bulunan Kleopatra'ya gönderilmesini buyurmuştu." Bkz. Plut., Marc. Ant., LVIII

³³⁶ Plut., Marc. Ant., LVIII; Suet., a.g.e., XVII

ise buna karşılık hedef kitlenin daha yaşayan bir insanın vasiyetinin okunmasının ahlak açısından doğru olmadığını düşünmesini sağlamıştır. Bunun, daha önceden yapılan bir kışkırtıcı propagandanın etkisiz hale getirilmesinin açık örneklerinden biri olduğunu söyleyebiliriz.

Augustus'un şahsen yaptığı suçlamalardan başka onun yandaşlarından Calvisius adında biri Antonius'a karşı çeşitli suçlamalarda bulunur: Bu suçlamalardan ilki Antonius'un, Bergama kütüphanesini Kleopatra'ya armağan etmesidir. Bergama'nın yanı sıra Mısır da onun yetki alanına girdiği ve Kleopatra Mısır kraliçesi olduğu için bunu yapması doğaldır. Ama bu suçlama bir sonraki suçlamalarla birleşince istenilen etkiyi yaratabilir. İkinci suçlaması, bir şölende bir bahis ya da söz yerine getirme amacıyla konukların önünde Kleopatra'nın ayaklarını ovmasıdır. Kleopatra'nın onun sevgilisi olduğunu düşündüğümüzde bu davranış kişiseldir, siyasal değil. Ama yine amaçlanan "Bakın Antonius'a, Mısır'a boyun eğdi; bir köle gibi davranıyor." düşüncesinin verilmesidir. Calvisius, Antonius, Roma'yı, Kleopatra ise Mısır'ı temsil ettiği için buna siyasi bir anlam yüklemek istemiş olabilir. Başka bir suçlama da Ephesos'luların Kleopatra'yı kraliçe olarak selamlamalarına izin vermesidir.³³⁷ Plutarkhos, Calvisius'un bu suçlamalarının çoğunun uydurma olduğunun düşünüldüğünü de aktarır. Sonunda Augustus savaş hazırlıklarını tamamladığında savaş mazereti de son biçimini almış durumdadır: Antonius'un bir kadına verdiği yetkisini elinden almak ve Kleopatra'ya savaş açmak. Bu suçlamalar Antonius'u karaladığı için kışkırtıcı propaganda; Augustus'a savaş açma konusunda yararı dokunduğu için de bireysel çıkar amaçlı propaganda olarak düşünülebilir.

³³⁷ Suçlamaların devamı için bkz. Plut., *Marc. Ant.*, LVIII-LIX

2) Çıkara Göre Propaganda

a. Bireysel Çıkar Amaçlı Propaganda

İ.Ö. 44 yılında Caesar öldürüldükten sonra onun tarafından evlat edinildiğini ve mirasçı olarak atandığını öğrenen Augustus, Roma'ya geldiğinde Antonius ile konuşmaya gider. Augustus, önce ona yaptıkları için teşekkür edip yapmadıkları için, yani Caesar'ın katillerine cezalarını vermediği için, onu kınar. Son olarak da harcamaları için ve halka Caesar'ın söz vermiş olduğu parayı dağıtmak için ondan yine Caesar'ın vasiyetinde sözünü ettiği parayı ister.³³⁸ Bu konuşmaya yanıt olarak Antonius şöyle söyler: *“Genç adam, eğer Caesar sana mirası ve ismiyle birlikte yönetimi de bırakmış olsaydı, senin için neler yaptığımı sorman benim için ise bunlara yanıt vermem uygun olurdu. Ama eğer Romalılar yönetimi hiç kimseye teslim etmedilerse, kralları olduğunda bile (...) o zaman benim yaptıklarım için sana yanıt vermeme gerek yok. Bu yüzden de bu yaptıklarım için bana borçlu değilsin. Bunlar senin için değil halk için yapıldı, ... Kendi güvenliğini sağlamak ve düşmanlıktan kendimi korumak için, katillere tiran öldürenler diyerek onurlar verilmesine izin verseydim, Caesar da tiran ilan edilirdi... Liderlik konusunda hırslı olduğumu ima ediyorsun. Kendimi liderlik için değersiz düşünmeme karşın, hırslı da değilim... Kamu hazinesinden para istemene gelince, ... babanın kamu hazinesini boşalttığı gerçeğinden habersiz olman mümkün değil...”*³³⁹ Appianos'un aktardığı bu konuşma, her ne kadar yalnızca Antonius ile Augustus arasında geçmiş olsa da

³³⁸ Augustus'un konuşmasının ayrıntıları için bkz. s. 154-155

³³⁹ App., a.g.e., III, II-III

bunun anlatılabilmesi, konuşma Antonius'un yararına görüldüğü için de onun yaptığı propaganda olarak düşünülebilir. Antonius açısından düşünüldüğünde; Antonius'un bu konuşması, savunma amaçlı bir konuşma gibi görünmekle birlikte onun isteklerini net bir biçimde içerir. Kendisinin Caesar'a karşı tüm görevlerini yerine getirdiğini açıkladıktan sonra yöneticilikte gözü olduğunu da belirtir. Para vermemesinin nedenini de Caesar'ın suçu olarak gösterir.

4) Malzemenin Niteliğine Göre Propaganda

c. Doğruluğu Kanıtlanamayan Propaganda

Plutarkhos, Antonius'ların, Herakles'in Anton adındaki bir oğlu aracılığıyla onun soyuna bağlı oldukları yolunda bir söylentinin dolaştığını aktarır ve şöyle devam eder: "*Marcus Antonius sözü edilen dış görünümündeki bu benzerlikle, hem de giyim kuşamıyla bu söylentiye geçerlik kazandıracağını düşünüyordu. Zira ne zaman büyük bir topluluk önüne çıkacak olsa, tuniğinin kuşağını kalçasına düşecek kadar aşağıdan bağlardı; yanında bir pala kılıç taşırdı ve üstüne de bol ve kaba bir pelerin giyerdi.*"³⁴⁰ Çoğunlukla yöneticilerin soylarını tanrılara, yarı tanrılara ya da tanrı dengi kahramanlara bağlamaları kimi zaman birleştirici propaganda olarak sınıflandırılabilse de Antonius'un Herakles'in soyundan gelmesi örneğinin burada olduğu gibi sözlü, doğruluğu kanıtlanamayan veya bireysel çıkar amaçlı propaganda olarak değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Çünkü herhangi iki ayrı kutbu

³⁴⁰ Plut., *Marc. Ant.*, IV

birleştirme amacı gütmeyeceği açıktır. Bu söylentinin yayılmasıyla kazanılan yücelik ve saygınlık kendi bireysel çıkarına uygun düşecektir.

Antonius bu söylentiye yaşamının birçok evresinde kullanmıştır. Örneğin, Romalılar, Antonius'un Kleopatra'ya çeşitli ödüller verip ondan doğma çocukları kendisinin kabul etmesinden hoşnut olmazlar. Antonius ise bu durumu lehine çevirmekte geç kalmaz: *Roma İmparatorluğunun büyüklüğünün, kralları ele geçirmekten çok krallıklar vermekten oluştuğunu ve soyluluğu yaymanın pek çok kral sülalesine devamlı baba olmakla gerçekleşebileceğini*³⁴¹ söyler. Plutarkhos, yine onun sözlerini aktarmaya şöyle devam eder: "...Herakles kendi soyu için beslediği umutları bir tek rahimle sınırlamamıştı, ne de Solon'un kine benzer, çocuk sayısını sınırlayan yasalardan korkmuştu, tersine pek çok ailenin temelini atılmasında ve oluşmasında doğaya kendi yasalarını izlemesi için bol fırsat vermişti."³⁴² Yaptıklarını haklı çıkarmak amacıyla yine aynı söylentiye kullanan Antonius, atasının yolundan gittiğini belirtmiştir. Böylelikle daha önce doğruluğu kanıtlanamayan ve sözlü olarak değerlendirdiğimiz propagandasını tutum ve davranışlarını haklı göstermek için kullanmış ve bir kez daha bireysel çıkar amaçlı bir propaganda çalışması yürütmüştür.

Antonius, Parth savaşı için hazırlık yaptığı sırada Kleopatra'nın Cassius'a yardım ettiği biçimindeki suçlamalara yanıt vermesi için onun Kilikya'ya gelmesini buyurur. Bu buyruğu Kleopatra'ya götüren ulak Dellius onu ikna etmeye çalışır. Kleopatra, Dellius'un söylediklerini hiç dikkate almaz. Ama hazırlanır ve Kydnos ırmağının içlerine doğru bir gezintiye çıkarak Antonius'u alaya alır. Plutarkhos bu

³⁴¹ Plut., *Marc. Ant.*, XXXVI; Büyük İskender de komutanlarını soylu Pers kızlarıyla evlenmeye teşvik etmiştir.

³⁴² Plut., *Marc. Ant.*, XXXVI

noktadan sonrasını şöyle anlatır: “*Saltanat kayığının pupası altın yaldızla kaplıydı; erguvan rengi yelkenleri tam açılmıştı; kürekçileri gümüş kürekleriyle flüt, kaval ve ut eşliğinde çalınan müziğe tempo tutuyordu. Kleopatra’nın kendisi bir resimdeki Aphrodite gibi giyinmişti... Bu arada Asya’nın genel yararı için, Aphrodite’nin Dionysos’la şenlik yapmaya geldiği söylentisi, bütün halk arasında yayıldı.*”³⁴³

Kleopatra’nın Roma kentinin kurucu tanrıçası Venus/Aphrodite biçiminde giyinmesi, böyle bir söylentiye malzeme olma amacı taşır gibi görünmektedir. Kleopatra’nın, bir olasılık Romalılar, bu durumda en başta Antonius, tarafından daha çabuk kabul görmek için böyle giyinmiş olduğunu varsayabiliriz. Asıl konumuz olan Antonius’a gelince; o da şarap ve esrime tanrısı Bacchus ile özdeşleştirilmiştir. Bacchus, bir ölümlü olan Semele ve tanrılar ile insanların babası Zeus’un iki kere doğmuş oğludur. Demeter’in çiftçiliği bulması ve insanlara öğretmesi gibi o da şarabı bulmuş ve insanlara sunmuştur. Homeros, onun hakkında “ölümlüler için zevk kaynağı” der.³⁴⁴ Yukarıda aktardığımız olaydan az önce de Antonius Ephesos’a girerken kadınlar Bacchus rahibesi, erkekler de Satyr ve Pan kılığına bürünüp onu karşılarlar ve “insanlara neşe veren lütufkâr Bacchus” diye çağırırlar.³⁴⁵ Bacchus’un insanların aklındaki çağrışımı mutluluk, neşe, zevktir; Antonius da bu nedenle yaşam biçiminde Bacchus’a özenip onla özdeşleştirilmek istediğini düşünebiliriz. Bu söylentiler Antonius tarafından yayılmış olabilir; bir olasılıkla halkın içinde kendi adamlarının bu söylentinin kaynağı olduğunu varsayabiliriz, tıpkı Peisistratos’un adamlarının “Athena, Peisistratos’la birlikte geliyor!” diye bağışması gibi.³⁴⁶

³⁴³ Plut., *Marc. Ant.*, XXVI

³⁴⁴ Hom., *Iliada*, 14., 325

³⁴⁵ Plut., *Marc. Ant.*, XXIV

³⁴⁶ Bkz. s.9

Antonius ve Augustus İ.Ö. 43 ve sonrasında çoğu kez anlaşıp güçlerini birleştirseler de aralarındaki rekabet hiç bitmez. Bu ikisinin birbiriyle yarış halinde oluşları karşıtlarına ya da bu ikisinden birine oldukça kullanışlı bir malzeme sağlayabilecek niteliktedir. Örneğin Plutarkhos, ikisinin de barış içinde hareket ettiği bir dönemde eğlence amacıyla düzenlenen oyunların sonuçlarının Antonius için can sıkıcı bir hal aldığını anlatır: “... Çünkü yarışmalarda sürekli genç Caesar’ın ardında kalıyordu. Antonius’un yanında Mısırlı bir kâhini vardı; bu, doğum günlerinde geleceği gören biriydi. Ya Kleopatra’yı hoşnut etmek için ya da gerçeği bildiği için, Antonius’un önünde çekinmeden konuştu ve ona talihinin parlak ve görkemli olmasına karşın, yine de Caesar’ın tarafından gölgelendiğini açıkça söyledi; elinden geldiği kadar o genç adamdan uzak durmasını salık verdi; “çünkü senin Genius’un onunkinden fena korkmaktadır; tek başınayken, seninki yüce ve yüreklidir, ancak onunki yakına gelince seninkini korkutmakta ve aşağılamaktadır.”³⁴⁷ Tüm bu söylentiler Augustus ve yandaşları tarafından yayılmış olabilir. Aralarındaki çekişme başladıktan İ.Ö. 31 yılındaki Actium savaşı sonuçlanana kadar geçen sürede Augustus’un üstünlüğünü kanıtlamak ve Antonius ile yandaşlarının moralini bozmak amacıyla üretilmiş olabilir. Kısacası, bu söylentiler Antonius ile yandaşlarının, dolayısıyla askerlerinin moralini bozarken Augustus’un yanındakilerin ve askerlerinin moralini yükseltmek amacı gütmektedir. Çünkü ilahi güçler yine Augustus’un yanındadır; buna göre Augustus’un Antonius’un yakınında olması demek, Antonius’un korkup yenilmesi demektir.

Antonius’un kendi yararı için kullandığı Bacchus’la kendisini özdeşleştirmeyi karşıtları da kendi propagandalarına malzeme edinebilir. Antonius ve Augustus

³⁴⁷ Plut., *Marc. Ant.*, XXXIII

arasındaki savaş başlamadan önce gerçekleşen birkaç olay bu duruma açık bir biçimde örnek olacaktır. Bu konuyla ilgili olarak; Plutarkhos, savaştan önce meydana gelen olayları şöyle anlatır: *“Antonius’un bir koloni kurduğu Adriyatik denizinin kıyısındaki Pisaurum bir depremin açtığı çukurlar içinde yutulup yok olmuştu; Antonius’un Alba yakınlarındaki mermer heykellerinden biri günlerce ter dökmüştü, sürekli olarak silinmesine karşın terleme durmamıştı; Antonius’un kendisi Patrai kentinde iken, Hercules tapınağına yıldırım düşmüştü; Atina’da “Devlerin Savaşı” adlı heykeller arasında yalnız Bacchus’un ki sert bir rüzgârla yerinden oynamış ve tiyatronun içine uçup düşmüştü. Antonius, bir yandan soyunun Hercules’ten geldiğini ileri sürerek, öte yandan yaşam biçiminde Bacchus’a öykünmesinden ötürü, “Yeni Bacchus” adını almıştı. Daha önce de söylediğim gibi, bu her iki tanrıyla yakınlığı olduğunu iddia ediyordu. Atina’daki aynı kasırga birçok heykel arasından yalnız üzerine Antonius’un adının yazıldığı Eumenes ve Attalos’un koskoca heykellerini devirmişti. Dahası Kleopatra’nın “Antonius” adlı amirallik gemisinde uğursuzluk belirtisi bir olay olmuştu: Birkaç kırlangıç geminin kaç kısmında yuva yapmıştı, başka kırlangıçlar da saldırmış, bunları dövüp uzaklaştırmıştı; yavrularını ise öldürmüştü.”³⁴⁸ Bunlardan başka savaş devam ederken bir gece olanlar ilgi çekicidir: “Aşağı yukarı gece yarısı, bütün kent, başlarına gelecek olayları tahmin ettiği ve korktuğu için, derin bir sessizliğe ve üzüntüye kapılmış iken, ansızın çeşit çeşit çalgılardan çıkan bazı uyumlu sesler, Bacchus’a tapanlar gibi bir grup halinde bağırarak ve Satyr’ler gibi dans eden insanların çılgınlıkları işitilmiş; sanki bir eğlence alayı büyük bir gürültü patırtı içinde kentten çıkıyormuş; kentin ortasından düşmana en yakın noktadaki kent kapısına giden yolu izliyormuş gibi görünmüş; burada*

³⁴⁸ Plut., Marc. Ant., LX

bağirtılar en yüksek noktasına varmış ve birden bire kaybolmuş. Bunun anlamı üzerine enine boyuna düşünen kişiler bunu Antonius'un her zaman kendisini benzettiği ve izlemeye özen gösterdiği tanrı Bacchus'un artık onu terk etmiş olduğu şeklinde yorumlamışlar."³⁴⁹ Bu tür söylentiler, yöneticilerin siyasi yaşama adım atışlarında ya da yönetimi kaybedip ölümlerine yakın çıkan birbirlerine büyük bir ölçüde benzer söylentilerdir. Antonius'un karakteri karşıtları için güçlü bir propaganda malzemesidir; aktarılanlardan aşırı derecede sorumsuz, içkiye aşırı düşkün, kolay kandırılabilen birisi olduğu anlaşıyor. Onun karşıtlarına malzeme olarak sunduğu bu özellikleri, Hercules ve Bacchus'la olan ilişkisi, karşıtları tarafından bu biçimde kullanılmıştır: Sanki Hercules ve Bacchus artık onu istemiyordur. Antonius artık atalarının ve koruyucu tanrılarının bile terk ettiği bir adamdır. Yukarıdaki söylentilerin aşılamış olduğu Antonius'un koruyucu tanrıları tarafından bile istenmemesi düşüncesi, Antonius'un halkın gözünde saygınlığını azaltırken karşıtlarına, yani bu durumda Augustus ve yanlılarına da halkın gözünde bir üstünlük sağlar. Çünkü bu durumda onlar da tanrılarının bile artık terk ettiği bir adamla savaşıyorlardır.

5) Araçlarına Göre Propaganda

a. Sözlü Propaganda

Plutarkhos, bir ölçüde propaganda ya da propaganda oluşturabilecek malzeme sayabileceğimiz birkaç hikâyeciği aktarır. Bunlardan ilki Antonius'un cömertliği ile

³⁴⁹ Plut., *Marc. Ant.*, LXXV

ilgili olanıdır; bu özelliği onun “insanlara neşe veren lütufkâr Bacchus” diye çağrılmasını sağlamıştır: “*Antonius, arkadaşlarından birine nakit para olarak yirmi beş myriad, ya da Romalıların deyişiyle yirmi beş decies verilmesini emretmiş. Gelir ve gider işlerine bakan yardımcısı şaşıp kalmış; bu miktarın ne kadar büyük olduğunu ona göstermek için ortada bir yere bütün gümüş paraları yığmış, Antonius ise geçerken yığını görünce, bunun ne demek olduğunu sormuş Yardımcısı, “Arkadaşınıza hediye olarak verilmesini emrettiğiniz paradır.” Karşılığını verince, adamın kötü düşüncesini sezmiş ve “Decies”in bundan çok daha fazla olduğunu zannetmiştim; bu çok küçük bir miktar; iki misline çıkarılsın!*” demiş.”³⁵⁰ Cömertliği, hiç düşünmeden arkadaşlarına borç veriş, sanki Bacchus ile özdeşleştirilmesinin bir nedeni gibidir. Ama unutulmaması gereken bir şey vardır ki, eğer saygınlık ve sevgi parayla, armağanlarla satın alınmışsa geçicidir. Tıpkı askerlerin en yüksek ödemeyi yapan komutanın yanında yer alması gibi. Bu cömertliği Caesar’ın cömertliğine benzemektedir. O da para harcamaktan hiç kaçınmamış ve borçlu oluşu bile onu halkın gözüne girmek için para harcamaktan alıkoymamıştır.

Plutarkhos cömertliği dışında komutanlığı ile ilgili birkaç hikâyecik daha aktarır: “*Bu meydan savaşında (Parthlarla olan savaş) üç bini aşkın kişi öldü, ... Antonius ise diğerlerini çadır çadır dolaşarak ziyaret etti; gözyaşı dökerek ve üzüntüsünü açığa vurarak onları yüreklendirmeye çalıştı. Yaralılar ise güler yüzle onun elini tuttular; onun gidip kendine bakmasını, onlar için kaygı duymamasını istediler; orada ona “imparator” diye seslendiler ve eğer o sağ salim yaşarsa, kendilerinin de güven içinde olacağını söylediler.*”³⁵¹ Komutanların askerlerini bu denli önemseydiğini göstermesi, askerlerinin ona bağlılığını sağladığı kadar

³⁵⁰ Plut., *Marc. Ant.*, IV

³⁵¹ Plut., *Marc. Ant.*, XLIII

askerlerinin bu sevgisi sayesinde halkın da Antonius'a karşı ısınmasını sağlar: *"Erlerin kendilerini ona adaması için, daha önce de söylediğim gibi, pek çok neden vardı: Ailesinin soylu oluşu, konuşma yeteneği, içten ve açık davranışları, cömertliği ve bol bol hediyeler verme alışkanlığı, eğlence ve sohbetlerinde hoşgörülü tutumu..."*³⁵² Ailesinin soyluluğunu, hatta tanrı soyundan geldiği biçimindeki propagandasını hem sözleriyle hem giyimi ve yaşam tarzıyla vurgular. Konuşma yeteneği ise jestleri ve duruma uygun giyinişi ile pekişince ortaya gerçekten de başarılı bir propaganda çalışması çıkar: *"Antonius, askerlerine uzun bir konuşma yapmak istiyordu, onlara daha acıklı görünebilmek için kara yas giysilerinin getirilmesini buyurdu, ancak arkadaşları ona bu konuda karşı çıktı; böylece erguvan rengi general peleriniyle ortaya çıktı, konuşmasını yaptı; kazanmış olanları övdü; savaştan kaçanları kınadı. Yengi kazananlar onu yüreklenmesi için teşvik ettiler, kaçanlar ise davranışlarından dolayı özür dilediler; isterse 'decimatio'ya (onda bir sistemini) ya da onun çarptırmaya uygun göreceği herhangi bir cezayı çekmeye hazır olduklarını söylediler. Yalnızca kızmaktan ve kendini yiyip bitirmekten vazgeçmesi için yalvardılar. Bunun üzerine Antonius ellerini açıp göğsüne kaldırdı ve önceki başarılarının karşılığı ödenmemişse, cezayı yalnız kendisine vermelerini, bütün orduya ise zafer ve esenlik bağışlamalarını dileyerek tanrılara yalvardı."*³⁵³ Caesar ve Pompeius gibi Antonius'un da askerlerinin bağlılığı önemlidir. Bu anlatılanlarla şöyle bir düşünce amaçlanmış olmalıdır: Askerleri bu denli ona bağlıysa o iyi bir komutandır.

Tüm bu iyi söylentilere ek olarak Antonius'u acımasız olarak gösterenler de onun ününü azaltması bakımından önemlidir. Dio Cassius'un anlattığına göre,

³⁵² Plut., *Marc. Ant.*, XLIV

³⁵³ Plut., *Marc. Ant.*, XLIV

proscriptio uygulanmaya başladığı zaman Augustus, kurtarabildiği kadar insanı kurtarır; Lepidus kardeşi Paulus'un Miletos'a kaçmasına izin verir ve diğerlerine karşı merhametsiz değildir; ama Antonius tüm bunların tersine listede yazılı olanlar bir yana listedekilere yardım edenleri de acımasızca öldürür. Üstüne üstlük Cicero öldürüldüğünde kesilen başı ve elinin karşısında yemeğini yer.³⁵⁴ Bunlardan başka Antonius'un Kleopatra'ya verdiği değer, ondan doğma oğullarını "Kralların Kralları" ilan etmesi de bu türde hikâyeciklerdendir. Bu söylentiler Augustus'un Antonius'u Senato'ya şikâyet etmesini ve böylece ona savaş açmak için nedenler sunmasını sağlar. Dio Cassius, bu anlatılanların ve etrafta dolaşmakta olan buna benzer söylentilerin her iki adamın yandaşı olmayanları bile etkisi altına aldığından söz eder.³⁵⁵ Bu hikâyecikler Antonius'un kendisinin yaptığı ya da kendisine karşı yapılan propagandalar açısından önemlidir. Bunlar yaşanmış da olsa anlatılabilmesi Antonius'a karşı olumsuz düşüncelerin oluşmasının nedenleridir. Bu hikâyecikler, halkın Antonius'tan nefret edip Augustus'un tarafına geçmesini sağlamak için yayılmıştır. Söylenti oluşu yüzünden de sözlü propaganda başlığında incelenmesi uygundur. Aynı zamanda halkı Antonius'a ve Kleopatra'ya karşı kışkırtma amacı taşıdığından kışkırtıcı propaganda olduğunu savunabiliriz.

a.1. Cicero'nun *Philippica* Söylevleri

Cicero'nun bu söylevlerde Antonius'a karşı tutumu, Antonius'un kendisine karşı söyledikleri ve yaptıklarına kanıtlarla karşılık vermesi ve tüm bunların

³⁵⁴ Cass. Dio, a.g.e., XLVII, 8

³⁵⁵ Cass. Dio, a.g.e., L, 4

sonucunda dinleyicilerden Antonius'a karşı harekete geçmeleri beklentisi söylevlerini aynı zamanda kışkırtıcı propaganda yapar.

*Cicero Birinci Philippica Söylevi'nde Antonius'u oldukça ılımlı bir biçimde eleştirerek onunla uzlaşma yolunu aramıştır*³⁵⁶: Caesar öldükten sonra, Antonius'un *dictatorluk* makamını ortadan kaldırmasını anlatır: “*Antonius, çoğu kez yasa ile belirlenmiş dictator adını, sürekli diktatörlüğün henüz anılardan silinmeyen izleri yüzünden devletin temelinden söküp atınca, devlete, yurttaş topluluğunun özgür olmasını istediğine ilişkin büyük bir güvence verdi.*”³⁵⁷ Daha sonra da Caesar'ın *actasını* devamlı öne sürerek kendi çıkarlarına uygun ve halka danışılmadan kararlar çıkartma çabalarını kızgınlıkla yargılar: “... *Caesar anımsama amacıyla defterine herhangi bir şey yazdıysa, bunun acta'da bulunduğu var sayılacak, ne kadar haksız ve işe yaramaz olursa olsun, savunulacak ama Caesar'ın comitia centuriata'da halka sunduğu şeyin, onun acta'sında bulunduğu kabul edilmeyecek. Olacak iş mi bu?*”³⁵⁸ Birinci söylevinde Antonius'un yaptıklarını, yine onun söyledikleri uyarınca değerlendirir ve Antonius'u suçlu bulur. İkinci söylevi ise yapısı bakımından oldukça başarılı sayılmış, hatta *Juvenalis* (X,122-126) bu söylevden “*divina*” (Tanrısal) diye söz etmiştir.³⁵⁹ Bu iki söylev de propaganda açısından incelendiğinde düşünceleri yönlendirme bakımından oldukça başarılıdır. İlkinde uzlaşmacı bir tavır takınan Cicero, ikincisinde daha kızgındır. Antonius'un kendisine yönelttiği suçlamalara bir bir yanıt verir. Onun kendisine yaptığı iyiliğin ne olduğundan, gerçekte tam olarak iyilik olmadığından söz eder: “*Haydutlarının arasından sana senin hep böbürlendiğin gibi önderliği vermiş olan yengin adamın sağ esen olmasını, İtalya'ya*

³⁵⁶ Cicero, *Philippicae Söylevleri* (I), Çev. F. Gül Özaktürk, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, s. 21

³⁵⁷ Cic., a.g.e., I, II, 4

³⁵⁸ Cic., a.g.e., I, VIII, 19

³⁵⁹ Cic., a.g.e., s. 57

gelmesini istediği kişiyi sen öldürecek miydin?”³⁶⁰ Cicero, Caesar’ın zaten kendisini canlı görmek istediğini, bu yüzden de Antonius’un ve onun adamlarının kendisini öldüremediğini belirtir. Yine de bunu iyilikten sayar. Böylelikle bir bakıma Antonius’u yererken kendisini över: Şöyle ki, o kendisine yapılan iyiliği unutmamıştır, her ne kadar bu iyilik gerçekte tam olarak bir iyilik olmasa da. Bir önceki konuşmasının, söz konusu kişiyle karşılaştırıldığında, olması gerekenden daha az kırıncı olduğunu belirtir: “Özellikle sen devlet kasasında artakalanları saçıp savurmuşken, çok çirkin bir alışverişle her şeyi evinde satılığa çıkarırken, hiçbir zaman askıya çıkarılmamış olan o yasaların hem senin için hem de senin tarafından Senato’ya sunulmuş olduklarını açıktan açığa söylerken, augur olarak asupicium’ları, konsül olarak veto hakkını ortadan kaldırmışken, çok çirkin bir biçimde çevreni silahlı adamlarla kuşatmışken, her gün şarap ve şehvetle kendinden geçip yüz kızartıcı evinde her türlü kirli işi yaparken, M. Antonius’tan yakınan birinin kırıncı ve kötü sözlerden sakınması gerçekten insanın kendisini nasıl da dizginlediğinin belirtisiydi!”³⁶¹ Yalnızca bu sözler bile dinleyicilerin Antonius hakkında küçük de olsa olumlu bir düşünceleri varsa, onu yok etmeye yetecektir. Cicero, Antonius’un yaptıklarını bir bir sayıp birinci söylevini son derece haklı görülebilecek bir düzeye yükseltir ve bu konuşmanın onun (Cicero’nun) gerçek duygularını tümüyle yansıtmadığını da belirtir. Bundan sonra kendisi ile Antonius’un siyasi yaşamını karşılaştırır. Konuşmanın en başından sonuna değin Antonius’a hitap edişi de, Antonius hakkında çoktan kötü düşünen dinleyicilerin duygularını daha da olumsuz yönde harekete geçirecek niteliktedir: “Sen ise, ey aptalların aptalı”³⁶² ...

³⁶⁰ Cic, a.g.e., II, III, 5

³⁶¹ Cic., a.g.e., II, III, 6

³⁶² Cic., a.g.e., II, XII, 29

*İnsan mı desem, koyun mu desem, şunun aptallığına bakın*³⁶³...*Ey bilge ve iyi düşünen adam*³⁶⁴...*aptal olmayı öğrenmek için, Leontinus toprağının iki bin dönümünü, üstelik de vergisiz olarak hitabet öğretmenin Sex. Clodius'a verdin. Ey kendini bilmez adam, yoksa bu da mı Caesar'ın yazılı belgelerinde vardı?*³⁶⁵” Cicero, ya birinci söylevine Antonius'tan hiç beklemediği bir yanıt alınca sinirlerine hakim olamadı ya da Antonius'un verdiği yanıtı vermesini istiyordu; çünkü bu söylemek istediklerini söylemesi için gereksinim duyduğu ortamı sağlayacaktı; ikinci söylevi oldukça aşağılayıcı ve sert sözlerden oluşmaktadır. Antonius'un çocukluğundan başlayarak yergisine yön verir. Siyasi yaşamla, o anda yaşadıklarıyla ilgili olmayan konuları da katar ki, dinleyicilerin olumsuz duygularını olabildiğince çoğaltsın. Yine de kanımızca, Cicero, Antonius'u yermek için çok çaba göstermeye gereksinim duymayabilirdi. Çünkü Antonius'un yaşam biçimi bu tür konuşmalara gerekli tüm malzemeyi sağlayabilecek niteliktedir. Antonius'un yaşamı incelendiğinde bir biçimde siyasi alanda başarı kazandıysa, bunu Caesar başta olmak üzere, kendisini koruyan kişilere borçlu olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak Cicero'nun ikinci *Philippica* söylevi Antonius'un çocukluğundan içinde bulunulan döneme kadar özel ve siyasi yaşamına yapılan bir yergidir; dinleyicileri ilk olarak Antonius'u vatan haini ilan etmeye yönlendirme amacı güttüğünden de kışkırtıcı propagandadır.

Antonius'u halka şikâyet ederek, halkı Senato'daki gelişmeler hakkında bilgilendirdiği altıncı *Philippica* söylevinde *halktan elçilerin dönüşünü sabırla beklemelerini ve özgürlüklerini koruma konusundaki kararlılıklarını*

³⁶³ Cic., a.g.e., II, XII, 30

³⁶⁴ Cic., a.g.e., II, XIII, 31; biraz önce söylediklerinin tam tersini söyleyerek de Antonius'a hakaret etmektedir.

³⁶⁵ Cic., a.g.e., II, XVII, 43

*sürdürmelerini*³⁶⁶ ister. Cicero'nun halka verdiği bu söylev ve yine halka verdiği dördüncü söylevi de propaganda bakımından oldukça sadedir. Dördüncü ve altıncı söylevler, propaganda yapmaktan daha çok halka Senato'da olan biteni haber vermek amacı güder. Propaganda açısından bu söylevle ilgili olarak söylenebilecek en önemli şey "özgürlük" kavramının vurgulanmasıdır.³⁶⁷ Cicero, "özgürlük" kavramını ve bu kavramı sağlayabilecek çözümü bir köprü olarak kullanır ve halk ile kendisini bu köprüyle birleştirir: *"Hepinizin tek bir düşüncesi var, bir tek şey için çaba gösteriyorsunuz: M. Antonius'un saldırılarını devletten uzak tutmak, öfkesini bastırmak, küstahlığını ezmek. Tüm sınıflar aynı şeyi arzu ediyor"*³⁶⁸ ... *Öbür uluslar köleliğe katlanabilir ama özgürlük Roma halkına özgüdür.*³⁶⁹ Böylece halkı kendi düşüncesine kolaylıkla yönlendirebilir. Öteki söylevlerindeki gibi kışkırtıcı öğeler yer alsa da ve özgürlüğü koruma gerekliliği vurgulansa da, halkın Antonius'a karşı kışkırtılması bu propagandanın ana amacı değil gibi görünmektedir. Amaç, halkın elçiler gelene kadar beklemesini ve eğer durum Cicero'nun beklediği gibi olursa da "özgürlük" uğruna savaşmasını sağlamaktır.

Cicero ya umudunu kestiğinden ya da Senato'nun onu dinlemeyip Antonius'a elçi gönderme kararı aldığından olacak ki, ilk dört söylevindeki güçlü yergi geriye kalan on söylevinde gücünü kaybetmiş gibi görünmektedir. Özellikle de ikinci söylevindeki Antonius'a olan düşmanlığının yarattığı kararlılık yerini umutsuz düşüncelerini belirtmeye bırakmıştır. Yine de bu on söylevin içinde yedinci ve sekizinci söylevlerde bir ölçüde propaganda bulmak olasıdır. Yedinci söylevde

³⁶⁶ Cic., a.g.e., s. 188

³⁶⁷ Bu "glittering generalities" denilen çağdaş bir yöntemle benzemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. s. 22-25

³⁶⁸ Cic., a.g.e., VI, VII, 18

³⁶⁹ Cic., a.g.e., VI, VII, 19

kendisinin yöneticiliği ile Antonius'un yöneticiliğini karşılaştıran Cicero, Antonius'a elçi gönderilmesinin utanç verici olduğunu belirtir. Bir yandan Senato'ya veryansın ederken, öte yandan da kendisi barış yanlısı olmasına karşın, Antonius'la barış yapılamayacağını altını çizer: "*M. Antonius'un konsüllük yetkisiyle bu Senato'da düşüncesini söylemesi devlet için ne büyük bir utanç, ne büyük bir onursuzluk, devlete sürülen ne büyük bir leke olacaktır! Bu adamın kentte konsüllük yaptığı sırada devletin parasını çarçur etmek, sürgündekileri yasa olmadan çağırmak, ayrıcalıkları satmak, eyaletleri Roma halkının egemenliğinden çıkarmak, krallıkları parayla satmak, devlete zorla yasalar koymak, Senato'yu silahlarla ya kuşatmak ya da kapatmak gibi işlediği sayısız suçları bir yana bırakayım...*"³⁷⁰ Sekizinci söylevi ise Senato toplantısında Antonius'un *hostis*, içinde bulunulan durumun da *bellum* ilan edilmesi biçiminde sunduğu önerisi Antonius'un dayısı L. Caesar tarafından Antonius-*adversarius*, *bellum-tumultus*³⁷¹ olarak değiştirilip tekrardan sunulması üzerine verilmiştir. Cicero sekizinci söylevinde bu kavramlar üzerinde durur ve Antonius *hostis* mi *adversarius* mu; içinde bulunulan durum *bellum* mu yoksa *tumultus* mu, bunun tartışmasını yürütür. Dokuzuncu söylevinde Antonius'a gönderilen elçilerden Servius Sulpicius'un gömü töreni üzerine konuşur. Onuncu söylevi Brutus'un kumandanlık yetkisi, onbirinci söylevi Dolabella'nın Trebonius'u acımasızca öldürmesini konu alır. Onikinci söylevinde Antonius'a yeniden elçiler gönderilmesi gündemdedir. Gönderilecek kişinin kendisi olmaması gerektiğini, çünkü onun bir elçiyi bile doğrayabileceğini belirtir. Onüçüncü söylevinin verildiği dönemde Antonius ile barış konusu gündemdedir ve Cicero söylevini bu doğrultuda verir. Yine Antonius'un yaptıklarını anlatıp böyle bir adamla barış yapılabilir mi,

³⁷⁰ Özaktürk, F. G., 2000, "M. Tullius Cicero'nun Yedinci Philippica Söylevi", *Fakülte Dergisi*, C: 40, S: 3-4, VII, V, 15

³⁷¹ *hostis*: düşman; *adversarius*: karşıt; *bellum*: savaş; *tumultus*: ayaklanma

sorusunu sorar. Bilgelik, özgürlük, kölelik kavramlarını sık sık konuşmasına katar.³⁷² Antonius'un mektubunda belirttiği düşünceleri aktarıp bunlara yanıtlar verir. Ondördüncü söylevinde P. Servilius'un artık savaş giysilerinin çıkarılıp bir şükran yemeğinin verilmesi önerisine Cicero'nun verdiği yanıtı içerir. Cicero savaşın bitmediği gerekçesiyle ilk öneriye karşı çıkarken ikinci öneriyi onaylar. Sonuç olarak Cicero'nun Antonius'a karşı verdiği retorik sanatı açısından zengin olan bu söylevler kışkırtıcı öğeler açısından da zengindir ve bu yüzden, sözlü propaganda başlığı altında yer alsa da kışkırtıcı propaganda olarak da değerlendirilmelidir. Öncelikle senatoyu, ardından da halkı Antonius'a karşı kışkırtma amacı güder. Cicero, önce Antonius'un yaptıklarını anlatır, sonra bunların neden yanlış ya da zararlı olduğunun açıklamasını yapar. Antonius'u devamlı aşağılar, ona Spartacus³⁷³ diye seslendiği bile olur. İlk dört söylevinden sonra Cicero'nun Antonius'a hak ettiği cezanın verileceği yönündeki umudu azalmış gibi görünmektedir. Özellikle de ona elçi gönderilmesiyle Antonius'a aşağılayıcı biçimde seslenişlerinde gözle görülür bir azalma olur. Yine de alınacak kararları etkileme amacıyla dinleyicilerine gerçekleri gösteren deneyimli bir yönetici görünümünde konuşur. Kendini ya da Antonius'un karşısında görünen Augustus'u övmeye gereksinim duyar, çünkü dinleyicilerin Antonius ile kendisini ya da Augustus'u karşılaştırmasıyla Antonius'u suçlu bulmaları yüksek bir olasılıktır. Cicero'nun bu söylevlerle bir ölçüde Senato ve halkı kışkırtmayı amaçlarken Antonius yanlıları da gerek konuşmalarıyla gerekse sundukları yasa önerileriyle iş başındadır: İ.Ö. 6 Ocak 43 yılında Piso, Antonius'un kente orduyla gireceğini söyleyen Cicero'ya yanıt olarak Antonius'un 30.000 düzenli

³⁷² Cicero burada yine "glittering generalities" yönetimini kullanır.

³⁷³ İ.Ö. 73 yılında Capua'daki gladyatör okulunda ayaklanmayı başlatan Trakyalı bir gladyatör; Cicero, ona Spartacus diye seslenerek dinleyicilerin aklında gerçek Spartacus imgesinin canlanmasını, dinleyicilerin Antonius'u Spartacus'la aynı ölçüde yargılamalarını sağlamayı amaçlar.

askeri olmasına karşın, yalnızca kendisini koruyacak olan 1000 eriyle girme yürekliliğini gösterdiğini söyler. Piso eğer doğruyu söylüyorsa, Cicero'nun Antonius'un Roma'ya yürüdüğünü söylemesinin amacı Octavianus'u övmek, yüceltmek olabilir.³⁷⁴ Hem Antonius'un kente 1000 askerle girerek hem de Piso'nun bu yanıtı vermesiyle Piso'nun dolayısıyla Antonius'un amacı da Cicero'yu yalancı çıkarıp kendilerine inanılmasını sağlamak gibi görünmektedir. Piso'nun bu söyledikleri, sözlü propaganda olduğu kadar bir ölçüde de kışkırtıcı propaganda sayılabilir.

³⁷⁴ Özaktürk, M., "Ankara Anıtı'nın (Monumentum Ancyranum) İlk Caput'unda Değinen İ.Ö. 44 ve 43 Yılı Olayları", *Belleten*, C: LIX, S:2, s.25-26

SONUÇ

İ.Ö. I. yüzyılın 2. yarısında Roma siyasi yaşamında etkin olan kişilerin, Caesar, Pompeius, Augustus ve Antonius'un yürüttüğü propaganda çalışmaları öncelikle tarih ve biyografi yazarlarından Appianos, Dio Cassius, Suetonius ve Plutarkhos'un yapıtlarından yola çıkılarak incelenmiştir. Ayrıca Cicero'nun doğrudan söz konusu kişilerle ilgili söylevleri ve Augustus dönemi ozanlarının yapıtları da propaganda açısından belirli ölçüde irdelenmiştir. Tüm bu yapıtlardan toplanılan malzeme, çağdaş propaganda üzerine çalışmış olan araştırmacıların sınıflandırması doğrultusunda ama yeni bir sınıflandırma ile gruplara ayrılmıştır. Propagandanın yapıldığı ortam açıklanmış ve söz konusu yöneticiler tarafından nasıl kullanıldığı değerlendirilmiştir.

Propaganda sözcüğü 1622 yılında *Sacra Congregatio De Propaganda Fide* kurulana kadar sabit bir terim olarak kullanılmamıştır. Latin Edebiyatı'nda ise *propagare* eyleminin biçimleri olarak *propaganda* sözcüğüyle karşılaşsak da bu çoğunlukla "bir soyu genişletmek" ya da "toprakları genişletmek" anlamında kullanılmıştır. Tam olarak günümüzdeki anlamına I. Dünya Savaşı sırasında kavuşan propaganda sözcüğü ve kavramı, çağdaş yapıtlarda da bu doğrultuda incelenmiştir. Ancak yalnız birkaç araştırmacı ana konularına giriş yapmak için propaganda kavramını Eski Yunan ve Roma dünyasından başlatmıştır. Buna karşın, Augustus dönemi din propagandası, Augustus dönemi ozanlarının propaganda çalışmaları çokça incelenmiştir. Ama üzerinde genelde durulan konu ya sanat eserleri ya da Augustus'un ozanların şiirlerinin oluşumuna olan etkisi tartışılmıştır. Çalışmamızın

ilk ve en önemli amacı propagandanın çağdaş biçiminden yola çıkılarak Roma siyasi yaşamının en önemli kişileri tarafından hangi ortamlarda ve biçimlerde kullanıldığını, dolayısıyla günümüz propagandasının Eskiçağ'a neler borçlu olduğunu göstermektir.

İ.Ö. I. Yüzyılın 2. yarısında durdurak bilmeyen iç savaşların tükettiği Roma'da öncelikle karşımıza Caesar çıkar. Siyasi yaşama adım attığı günden başlayarak halkçı olduğunu vurgular ve çoğunlukla rakiplerini saf dışı bırakarak halkla kendi isteklerini gerçekleştirmeye çalışır. Bunu yaparken halkın ve Senato'nun nezdinde önemli olan kişileri de kullanmaktan çekinmez. Clodius örneğinde olduğu gibi başına gelen talihsizlikleri kendi lehine çevirmeyi bilmiştir; iç savaş kendi lehine sonuçlanınca da Senato'yu kendi tarafına çekmeye başlamıştır.

Rakibi Pompeius ise propaganda konusunda onun kadar başarılı değildir. Halkın sevgisini Caesar gibi yaptığı cömertçe harcamalarla değil askeri alanda elde ettiği başarılarla kazanmıştır. Bu başarılarını genç yaşında kazanmış olması halkın onu sevmekten çok ona hayranlık duymasını da sağlamıştır. Caesar'la siyasi alanda karşılaşana dek karşısına çıkan rakiplerini, onların başlayıp kendisinin bitirdiği savaşları onlardan önce bildirerek alt etmiştir. Sulla döneminde ve sonrasında Senato yanlısı olarak karşımıza çıkan Pompeius, onun ölümünden sonra, öteki komutanlar gibi halka yönelir. Yalnız ya farkına varamadığı ya da başka bir şeyler tasarladığından olsa gerek Caesar'ın onu kendi yararına kullanmasına izin vermiştir. Çalışmada incelenen örneklerden de anlaşılacağı üzere Pompeius propaganda çalışması yürütmekten daha çok propagandaya maruz kalmıştır. Yine kendisi yararına yapılan propaganda çalışmaları ise onun tarafından değil de yandaşları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Roma'da propaganda söz konusu olduğunda birçok araştırmacının çalışmalarının ilk aşamasında karşılarına çıkacak kişi kuşkusuz ki, Augustus'tur. Augustus'un propaganda çalışmaları, edinme babası Caesar öldükten sonra başlamıştır. Antonius onun ezeli rakibi olmuştur. Genç yaşına karşın birçok yandaş toplayarak Antonius'un karşısına dikilebilmiştir. Antonius'u tamamen yenene kadar yürüttüğü propaganda çalışmaları kurmak istediği düzeni kurduktan sonra yürüttüklerine oranla yoğunluk ve etki bakımından cılızdır. Edinme babası Caesar'ı kendi propagandasına malzeme edinen Augustus, Caesar yanlılarını kendisine bağlayabilmiş ve Cicero gibi önemli kişilerin sayesinde yandaş ve güç kazanmıştır. Genel olarak propaganda çalışmalarına baktığımızda Antonius'u yenmeden (İ.Ö.31) önceki dönemdeki çalışmalarının bireysel çıkar amaçlı ve kışkırtıcı propaganda türlerinde olduğunu görürüz. Ama Antonius'u yendikten sonra kışkırtıcı propaganda yapmaya devam etse de kışkırtıcı propaganda yerine doğruluğu kanıtlanamayan propagandaya bırakmıştır diyebiliriz. Edinme babasının tanrılaştırılması için elinden geleni yapmış ve onun sayesinde kendisi de bir tanrı oğlu olmuştur. Çevresine topladığı ozanların yazdıkları da onun propaganda çalışmasına büyük ölçüde yarar sağlamıştır.

Augustus'un rakibi Antonius'a gelince; Antonius'un propaganda çalışmaları hakkında söylenebilecek üç şey vardır. Bunlardan ilki, en etkin yürüttüğü ve en çok başarılı olanı Caesar'ın ölümünden sonra onun gömü töreninde verdiği söylevdir. Eğitimi sırasında aldığı hitabet sanatının hakkını vererek jest ve mimiklerinin, görsel araçların (Caesar'ın balmumundan heykeli) kullanımıyla desteklediği ve doğru sözcüklerle oluşturduğu bu konuşması çok başarılı bir propaganda çalışmasıdır. İkincisi, kendisi Roma'dan uzaktayken arkadaşlarının onun yararına Augustus'a

karşı çalışıyor olmasıdır. Arkadaşları çoktur ve ona sadıktırlar. Dolayısıyla Augustus'un, sırf Antonius'un Roma ve İtalya'dan uzakta olmasından yararlanıp bundan kazanç sağlayabileceği birçok durum onun arkadaşları tarafından bertaraf edilmiştir. Son olarak da Antonius'un soyunu Hercules'e bağlaması ve kendisini Bacchus'la ilişkilendirmesi de propagandası açısından öne çıkan noktalardan biridir.

Bu dört siyasi kimliğin yürüttükleri propaganda çalışmaları bir bütün halinde ele alındığında ortaya çıkan sonuç, Caesar'ın ve Augustus'un propaganda konusuna Pompeius'un ve Antonius'un verdiğinden daha fazla önem vermiş olduğu ve bu konuda başarılı olduğudur.

Caesar rakibine, Augustus'tan olduğundan daha cana yakın davranmıştır. Birçok ayrıcalığı siyasi yöntemlerle ve önemli kişilerin desteğiyle elde etmiş, bu konuda bir savaşa gereksinim duymamıştır. Artık bu ayrıcalıkları elde edemediği noktada savaşa girişen Caesar, yaptığı savaş hakkında yazdığı yapıtta da kendisini aklamaya çalışmıştır. Augustus ise ayrıcalıklarını fırsatını kollayıp açtığı savaşlarla almayı yeğ tutmuştur. Dolayısıyla Caesar'ın propaganda çalışmaları Pompeius'la yaptığı iç savaştan daha öncesinde de etkin ve güçlüdür. Oysa Augustus, iç savaşlar öncesinde ve sırasında silahlara güvenmiştir. İç savaşlar bittikten sonra daha etkin ve Caesar'dan daha düzenli bir biçimde propaganda çalışmalarını sürdürmüştür. Propaganda konusunda başarılı olan Caesar ve Augustus'un kadar karşısında olan Pompeius ve Antonius genelde propagandanın yararlarından yeterince pay alamamıştır. Pompeius, önüne çıkan birçok fırsatı iyi değerlendirememiş; Antonius ise yaşama tarzından olsa gerek propaganda konusuna rakibi kadar zaman ayırmamış gibi görünmektedir.

Sonuç olarak; İ.Ö.I. yüzyılın 2. yarısında siyasi yaşamda yer alan kişiler, çağdaş propaganda ölçütleriyle incelenebilecek ölçüde propaganda çalışması yürütmüşlerdir.

KAYNAKÇA

Allen, Katharine, "The Fasti of Ovid and Augustan Propaganda", **The American Journal of Philology**, 1922, Vol. 43, No. 3

Appian, *Roman History: The Civil Wars*, Vol. II, Tr. Horace White, Harvard University Press, Cambridge, 1995

Appian, *Roman History: The Civil Wars*, Vol. III, Tr. Horace White, Harvard University Press, Cambridge, 1995

Appian, *Roman History: The Civil Wars*, Vol. IV, Tr. Horace White, Harvard University Press, Cambridge, 1961

Augustus, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of The Divine Augustus*, Oxford University Press, 1983

Augustus, *Monumentum Ancyranum: Ankara Anıtı*, Çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009

Balsdon, J. P. V. D., "The Veracity of Caesar", **Greece & Rome**, Second Series, March 1957, Vol. 4, No. 1, pp. 19-28

Berkes, Niyazi, *Propaganda Nedir?*, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara, 1942

Benario, Janice M., "Book 4 of Horace's Odes: Augustan Propaganda", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 91, 1960, pp. 339-352

Berry, D.H., *Cicero Political Speeches*, Oxford University Press, New York, 2006

Breed, Brian W., "Tua, Caesar, Aetas: Horace Ode 4.15 and the Augustan Age", **The American Journal of Philology**, Summer 2004, Vol. 125, No.2, pp. 245-253

Caesar, *Civil Wars*, Tr. A.G. Peskett, Loeb Classical Dictionary, Harvard University Press, 1914

Caesar, *The Gallic War*, Tr. H.J. Edwards, Loeb Classical Dictionary, Harvard University Press, 1917

Cassius Dio, *Dio's Roman History*, Vol II, Tr. Earnest Cary, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1914

Cassius Dio, *Dio's Roman History*, Vol III, Tr. Earnest Cary, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1914

Cassius Dio, *Dio's Roman History*, Vol IV, Tr. Earnest Cary, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1916

Cassius Dio, *Dio's Roman History*, Vol V, Tr. Earnest Cary, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1955

Cassius Dio, *Dio's Roman History*, Vol VI, Tr. Earnest Cary, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1955

Cassius Dio, *Dio's Roman History*, Vol VII, Tr. Earnest Cary, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1955

Collins, H.P., "Decline and Fall of Pompey the Great", **Greece&Rome**, Oct. 1953, Vol. 22, No. 66, pp. 98-106

Conserva, Henry T., *Propaganda Techniques*, Authorhouse, 2003

Charlesworth, M.P., "Some Fragments of the Propaganda of Mark Antony", **The Classical Quarterly**, June-Oct., Vol. 17, No. 3/4, pp. 172-177

Cicero, *Philippicae Söylevleri (I)*, Çev. F. Gül Özaktürk, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000

Cicero, *Pompeius'un Yetkisi Hakkında (De Imperio Cn. Pompei)*, Çev. Ü. Fafo Telatar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002

Cicero, *Pro Marcello. Pro Ligario. Pro Rege Deiotaro*, Tr. N.H. Watts, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1953

Cicero, *Pro Publio Quinctio. Pro Sexto Roscio Amerino. Pro Quinto Roscio Comoedo. De Lege Agraria*, Tr. John Henry Freese, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1930

Chilver, G.E.F., "The Aftermath of Caesar", **Greece&Rome, Second Series**, March 1957, Vol.4, No.1, pp. 71-77

Davis, P.J., "Ovid's Amores: A Political Reading", **Classical Philology**, Oct. 1999, Vol. 94, No. 4, pp.431-449

Demosthenes, *Söylevler*, Çev. Candan Şentuna, Dost Kitabevi, Ankara, 2001

DeWitt, N., "The Non-Political Nature of Caesar's *Commentaries*", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, 1942, Vol. 73, pp. 341-352

Doob, Leonard W., *Propaganda Its Psychology and Technique*, Henry Holt and Company, New York, 1935

- Drew, D.L., "Virgil's Fifth Eclogue: A Defence of the Julius- Caesar- Daphnis Theory", **The Classical Quarterly**, April 1922, Vol. 16, No. 2, pp. 57-64
- Dyer, R. R., "Rhetoric and Intention in Cicero's *Pro Marcello*", **The Journal of Roman Studies**, 1990, Vol. 80, pp. 17-30
- Easterling, P.E., Kenny, E.J., *The Cambridge History of Classical Literature*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982
- Ellul, Jacques, *Histoire de la Propagande*, Presse Universitaires de France, 1967
- Ellul, Jacques, *Propaganda the Formation of Men's Attitudes*, Tr. Konrad Kellen, Jean Lerner, Vintage Books, New York, 1965
- Evans, Jane DeRose, *The Art of Persuasion: Political Propaganda From Aeneas to Brutus*, University of Michigan Press, United States of America, 1992
- Ferguson, John, *The Religions of the Roman Empire*, Cornell University Press, New York, 1985
- Fitz, Kurt von, "Pompey's Policy before and after the Outbreak of the Civil War of 49 B.C.", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, 1942, Vol.73, pp.145-180
- Frank, Tenney, "Caesar at the Rubicon", **The Classical Quarterly**, Haziran 1907, Vol.1, No.2/3, pp. 223-225
- Frank, Tenney, "The Background of the Lex Manilia", **Classical Philology**, Nisan 1914, Vol.9, No.2, pp. 191-193

Frank, Tenney, "Augustus, Vergil, and the Augustan Elogia", **The American Journal of Philology**, 1938, Vol. 59, No. 1, pp. 91-94

Gallinsky, Karl, *The Cambridge Companion to the Age of Augustus*, Cambridge University Press, 2007

Griffin, Miriam, *A Companion to Julius Caesar*, Blackwell Publishing, 2009

Horace, *Odes and Epodes*, Tr. Niall Rudd, Harvard University Press, Cambridge, 2004

Herodotus, *Herodotus with an English Translation*, Tr. A. D. Godley, Harvard University Press, 1926

İplikçioğlu, Bülent, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007

Lee, Alfred McClung, *How To Understand Propaganda*, Rineheart & Company, Inc., New York, Toronto, 1952

Lee, A. M., "The Analysis of Propaganda: A Clinical Summary", **The American Journal of Sociology**, Vol. 51, No. 2 (Sept., 1945)

Mattingly, Harold, "Virgil's Fourth Eclogue", **Journal of Warburg and Courtauld Institutes**, 1947, Vol. 10, pp. 14-19

Mattingly, H., "Virgil's Golden Age: Sixth Aeneid and Fourth Eclogue", **The Classical Review**, Sept. 1934, Vol. 48, No.5, pp. 161-165

Montague, Holly W., "Advocacy and Politics: The Paradox of Cicero's Pro Ligario", **The American Journal of Philology**, Winter 1992, Vol.113, No.4, pp.559-574

Oxford Latin Dictionary, (Ed. by P. G. W. Glare), Oxford University Press, New York, 2005

Ovidius, *Dönüşümler*, Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Payel Yayınları, İstanbul, 1994

Ovid, *Fasti*, Tr. James G. Frazer, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, 2003

Ovid, *Heroides: Amores*, Tr. Grant Showerman, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, 1977

Ovidius, *Metamorphoses*, Tr. Brookes More, Cornhill Publishing Company, 1922

Özaktürk, F. Gül, "Cicero'nun Genç Pompeius ile Sulla Konusundaki Tutum ve Düşünceleri (İ.Ö. 89-78 Yılları Arası) I", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 1999, Vol. 39, No. 1-2, pp. 299-307

Özaktürk, F. Gül, 2000, "M. Tullius Cicero'nun Yedinci Philippica Söylevi", **Fakülte Dergisi**, C: 40, S: 3-4

Özaktürk, F.Gül, "M. Tullius Cicero'nun Sekizinci Philippica Söylevi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 2000, C.40, S.3-4, s. 159-175

Özaktürk, Mehmet, "Ankara Anıtı'nın (Monumentum Ancyranum) İlk Caput'unda Değinilen İ.Ö. 44 ve 43 Yılı Olayları", **Belleten**, C: LIX, S:2

Özaktürk, Mehmet, *Roma Yazınının Sürgün Ozanları (Naevius ve Ovidius)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999

Peaks, M. Bradford, "Caesar's Movements, January 21 to February 14", **The Classical Review**, Ekim 1904, Vol.18, No.7, pp. 346-349

Plutarch, *Lives, Alexander*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 2004

Plutarch, *Lives, Alcibiades*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 2006

Plutarch, *Lives, Cato the Younger*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 2004

Plutarch, *Lives, Lysander*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 2006

Plutarch, *Lives, Nicias*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1916

Plutarch, *Lives, Numa*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1914

Plutarch, *Lives, Pericles*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1916

Plutarch, *Lives, Pyrrhus*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1920

Plutarch, *Lives, Caesar*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1919

Plutarch, *Lives, Pompey*, Tr. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1917

Plutarkhos, *Marcus Antonius*, Çev. Mehmet Özaktürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992

Ruebel, James S., "Politics and Folktale in the Classical World", **Asian Folklore Studies**, 1991, Vol. 50, No. 1, pp. 5-33

Seager, Robin, *Pompey the Great: A Political Biography*, Blackwell Publishing, Oxford, 2002

Sevgi, Pervin, *Augustus Dönemi Din ve Din Propagandası (Y.L. Tezi)*, Ankara, 2006

Slavitt, David R., *Propertius in Love: The Elegies: Sextus Propertius*, University of California Press, London, England, 2002

Smith, William, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, Little, Brown and Company, Boston, 1867

Starr, Chester G., "Virgil's Acceptance of Octavian", **The American Journal of Philology**, 1955, Vol. 76, No. 1, pp. 34-46

Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, Çev. Fafo Telatar-Gül Özaktürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008

Syme, Ronald, *The Roman Revolution*, Clarendon Press, 1939

S. W. Smith & S. J. Lockwood, *Chambers Murray Latin-English Dictionary*, Cambridge University Press, 2005

Taylor, Lily Ross, *Party Politics in the Age of Caesar*, University of California Press, Berkeley

Taylor, Philip M., *Munitions of the Mind*, Manchester University Press, Manchester ve New York, 2003

Thukydides, *Peloponnesos Savaşı*, Çev. Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1976

Tibullus, Tr. J. P. Postgate, Harvard University Press, Cambridge, 2005

Vergilius, *Bucolica'lar, Georgica'lar*, Çev. Türkan Uzel, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998

Virgil, *Eclogues.Georgics.Aeneid I-6*, Tr. H.R. Fairclough, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 2006

Wallace-Hadrill, Andrew, "Propaganda and Dissent? Augustan Moral Legislation and the Love Poets", **Klio**, 1985, 67:1, p. 180-184

W.J., *Monsieur Bossu's Treatise of the Epick Poem Containing Many Curious Reflexions, Very Useful and Necessary Fort he Right Understanding and Judging of the Excellencies of Homer and Virgil*, The University of Michigan, Michigan, 2007

Yaman, Ömer Miraç, *Bir İktidar Aracı Olarak Propaganda (Y.L. Tezi)*, Konya, 2007

Yavetz, Zvi, "Caesar, Caesarism and the Historians", **Journal of Contemporary History**, 1971, Vol. 6, No.2, pp. 184-201

Yılmaz, Nail, *Kamuoyunu Etkilemede Propagandanın Rolü (Y.L. Tezi)*, İstanbul, 1995

Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük*, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

ÖZET

Bu tezin amacı, Appianos, Dio Cassius, Suetonius ve Plutarkhos'un aktardıkları olaylar uyarınca İ.Ö. I. yüzyılın 2. yarısında Roma siyasi yaşamında etkin olan Caesar, Pompeius, Augustus ve Antonius'un kendilerinin yürüttükleri ve kendilerine karşı yürütülmüş propaganda çalışmalarını incelemektir. Bu çalışmayla söz konusu dönemde propagandanın günümüzdeki varlığına yakın bir biçimde uygulandığını ortaya çıkarmak ve çağdaş sınıflandırmalar uyarınca nitelik bakımından düzenli bir sınıflandırma yapılabileceği olasılığını göstermek hedeflenmiştir. İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, öncelikle "propaganda" sözcüğü etimolojik olarak incelenmiş; ardından çağdaş yazarların tanımları ve propaganda türlerinin ve yöntemlerinin sınıflandırmaları, genellikle Eskiçağ'dan örnekler, verilerek aktarılmıştır. İkinci bölümde ise siyasi çekişmelerin ve iç savaşların, bu yüzden de siyasi propagandanın yoğun olduğu İ.Ö. I. yüzyılın 2. yarısında Roma'da yürütülen söze dayalı propaganda çalışmaları Caesar, Pompeius, Augustus ve Antonius başlıkları altında, çağdaş propaganda türleri sınıflandırmaları ışığında beş ana, on iki alt türe ayrılarak incelenmiştir. Sonuç olarak söz konusu dönemde yürütülen propaganda çalışmaları, belirli bir düzen içinde ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to analyze propaganda studies performed by and against Caesar, Pompey, Augustus and Antony, who are active in Roman political life in the 2nd half of 1st century BC, in accordance with events conveyed by Appian, Dio Cassius, Suetonius and Plutarch. The aim of this analysis is to find out propaganda was exercised similar to contemporary existence of itself on the period and to demonstrate the possibility of a systematic categorization in terms of qualification and in accordance with modern categorizations. In the first part of the study consisted of two parts, the word "propaganda" is examined etymologically; afterwards modern writers' descriptions and categorization of propaganda types and techniques are conveyed by being given examples from Prehistoric Period. In the second part under the titles of Caesar, Pompey, Augustus and Antony, propaganda studies based on speeches, which were performed in the 2nd half of 1st B.C in Rome, when the political conflicts and the civil wars, hence the use of political propaganda were intensive, in the light of modern writers' categorization of propaganda types are examined by being divided into five basic, twelve subcategories. As a result, propaganda studies performed in the foregoing period are brought to attention in a certain system.